

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

η κρίση των δικαιωμάτων

ΑΘΗΝΑ ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2015

This ebook is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Για τις απόψεις που εκφράζονται και τις πληροφορίες που δίνονται στα κείμενα αποκλειστικώς υπεύθυνοι είναι οι υπογράφωντες και δεν απηχούν κατ' ανάγκην απόψεις της Σύνταξης ή των μόνιμων συνεργατών του ιστοτόπου από τον οποίο διατίθεται το παρόν. Το *chronosmag.eu* και το *fairead project* δεν παρέχουν οποιαδήποτε εγγύηση, εκπεφρασμένη ή υπονοούμενη, όσον αφορά τις πληροφορίες που περιλαμβάνονται στον ιστότοπο και τις ηλεκτρονικές τους εκδόσεις, ούτε αναλαμβάνουν οποιαδήποτε ευθύνη όσον αφορά τη χρήση ή τις πιθανές ζημιές που μπορεί να προκύψουν ως αποτέλεσμα της χρήσης των πληροφοριών αυτών.

isbn 978-960-504-140-3

Φωτογραφία εξωφύλλου: Νίκος Παναγιωτόπουλος
Τυπογραφική διόρθωση: Ευδοκία Πρασίνου

Περιεχόμενα

Πρόλογος	6
Α΄ ΕΝΟΤΗΤΑ: Το πρόβλημα «Ευρώπη»	
1. Η Ευρώπη δεν έχει απλώς προβλήματα δικαιωμάτων. Είναι πρόβλημα δικαιωμάτων	9
2. 2014: Η Ευρώπη ως πρόβλημα	10
3. Ο ευρωσκεπτικισμός δεν είναι σκεπτικισμός	12
4. «Never again?»	14
5. Μας κυβερνάτε, αλλά σας προεδρεύουμε	17
6. Έκθεση στο ευρωκοινοβούλιο: Απέτυχαν πράγματι τα Μνημόνια;	20
7. Ευρωπαϊκά μαθήματα από το πρόσφατο Ελβετικό δημοψήφισμα	22
8. Ψήφος εμπιστοσύνης: Βουλγάρικα μαθήματα και παθήματα	24
9. Στη Βοσνία για πρώτη φορά μίλησαν οι τάξεις και όχι τα έθνη	25
10. Ούτε ρωσολαγνεία ούτε ρωσοφοβία: μια εξέγερση, ένα «δημοψήφισμα» κι εμείς	27
Β΄ ΕΝΟΤΗΤΑ: Δικαιώματα υπό αίρεση	
1. Η απερίσκεπτη μεγαλοψυχία της βλασφημίας	30
2. Charlie Hebdo: η δολοφονία της Νεωτερικότητας	32
3. Βιβλίο Κουφοντίνα: Free thinking zone ή Our thinking zone;	33
4. 2014: Εθνική λογοκρισία κινηματογραφικού τύπου στην Ελβετία	36
5. Παστίτσια θα τον διαβούμε το δρόμο όπως και να είναι	38
6. Απαγόρευση συναθροίσεων: ένας νέος θεσμικός εθισμός	40
7. Η εισαγγελέας και το παγκάρι	41
8. Η Ζούγκλα που εκτρέφουμε	42
9. «Αντιρατσιστικές» παρενέργειες	44
10. Το κλειδί για λύση στη Θράκη	46
11. Τι είναι και τι δεν είναι αριστερή πολιτική στα μειονοτικά	48
12. Το «Α2» της κυβέρνησης, οι «εθνικές μειονότητες» και ο ΣΥΡΙΖΑ	49
13. Πολυεθνικές επιχειρήσεις και δικαιώματα	52
Γ΄ ΕΝΟΤΗΤΑ: Μεταναστευτικά (α)διέξοδα	
1. Το μετέωρο βήμα της κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας	55
2. Γιατί ιθαγένεια για τα παιδιά των μεταναστών πριν την ενηλικίωση	56

3. Το δίκαιο της κατοικίας ως υπέρβαση της αντίθεσης δικαίου του αίματος και δικαίου του εδάφους	58
4. Ευρώπη, Αριστερά και μετανάστευση	60
5. Αμυγδαλέζα: το χρονικό μιας προαναγγελθείσης εξέγερσης (κι έπονται κι άλλες)	63
6. Μια εξαίρεση στη μαυρίλα των ημερών: αποκωδικοποιώντας το μεταναστευτικό κώδικα	66
7. Μεταναστευτικό. «Προτεραιότητα» είπατε;	68
8. «Άι πνίξου...»	70
9. Αλβανοί ήρθαν και φεύγουν	71
10. Παρείσακτος Έλληνας	73
11. Η τυφλή Ελλάδα της Μανωλάδας	74
12. Ελληνική μεταναστευτική πολιτική: «μη πολιτική» ή απλώς ταξική;	76

Δ΄ ΕΝΟΤΗΤΑ: Η ακροδεξιά απειλή εναντίον του πολιτεύματος

I. Ελληνικό ακροδεξιό σύμπωμα: Γιατί είναι τόσο ακραίο;	82
2. “Very unhappy to say that to some point it’s true”: για το ελληνικό ακροδεξιό σύμπωμα»	84
3. Για τον «αντι-αντιρατσισμό» της συγκυρίας	87
4. Ενώπιον μιας κρίσιμης δίκης; Τι σημαίνει αντιφασιστικός αγώνας σήμερα	90
5. Πολιτική και κοινοβουλευτική ασυλία της Χρυσής Αυγής	95
6. Οδηγός ακροδεξιάς εξομολόγησης	98
7. «Είμαι αντικομμουνιστής: έτσι γεννήθηκα, έτσι θα πεθάνω...»	100
8. 28 Σεπτεμβρίου 2013: Οργανισμένοι για χθες, ικανοποιημένοι για σήμερα, ανήσυχοι για αύριο	102
9. Τα μηνύματα και οι αποδέκτες τους	103
10. Διάλυση κόμματος ή εξάρθρωση εγκληματικής οργάνωσης;	105
11. Μια νέα ακροδεξιά στρατηγική: ο νομικός στρατηγικός σχεδιασμός	107

Ε΄ ΕΝΟΤΗΤΑ: Θεσμοί που μας ενδιαφέρουν

I. Η Ελλάδα χωρίς δημόσια ραδιοτηλεόραση: Το συμβάν της 11ης Ιουνίου 2013 αφορά όλους τους Ευρωπαίους δημοκράτες	112
2. «Τα έθνη έχουν την κυβέρνηση που τους αξίζει». Εμείς;	113
3. Αίσχη στα ερείπια: αντικατοπτρισμοί σε δύο αφίσες	115
4. Οι «ασώματες κεφαλές» της διαφθοράς	119
5. Η δικαιοσύνη άργησε πολύ	121
6. Πού βαδίζει ο Συνήγορος του Πολίτη;	125
7. ΕΛ.ΑΣ – Χρυσή Αυγή: μια μακροχρόνια σχέση	128

ΣΤ' ΕΝΟΤΗΤΑ: Κριτικές στον καιρό της κρίσης

1. Τραβέρσο στην κρίση 132
2. Ο πρώτος και ο «τρίτος» πόλος 133
3. Το νέο αφήγημα για την κρίση και η αναμέτρηση με τις βεβαιότητές μας:
Για το βιβλίο *Ζωή, λόγοι, πολιτικές στον καιρό της κρίσης* 135
4. Ανθρωποφύλακες: η κοινότοπη αιωνιότητα του κακού 138
5. «Την ύφεση τη συνηθίζεις διότι έρχεται αργά σαν την αρθρίτιδα»:
Σκέψεις για την πολιτική επικαιρότητα του ντοκιμαντέρ *Ταξισυνειδησία*. 141
6. Τα Συντάγματα σε (στην) κρίση 145

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ: Μια μέρα μετά τις εκλογές

1. Ο χρόνος εκδικείται 151
2. Πώς μετά την εκλογική χειραφέτηση θα αποφύγουμε μια ιδιότυπη
πολιτική ομηρεία 152
3. Σήμερα, ο ριζοσπαστισμός είναι σύνεση 155
4. Να πάρουμε το κράτος στα σοβαρά 158

Πρώτες δημοσιεύσεις – αναρτήσεις των κειμένων 162

Πρόλογος

Η κρίση των δικαιωμάτων είναι μια κύηση της ευρύτερης οικονομικής και πολιτικής συγκυρίας που διέρχεται η Ελλάδα και η Ευρώπη τα τελευταία χρόνια. Στο βιβλίο αυτό αναλύονται όψεις της κρίσης αυτής μέσα από επίκαιρα γεγονότα κυρίως στην Ελλάδα, και όχι μόνο.

Παρά την πίστη μου στα δικαιώματα, ως έναν ζωτικό χώρο, στον οποίο μπορεί να έχουν πρόσβαση όλοι, φίλοι και αντίπαλοι, ανεξάρτητα από τη θέση τους στην κοινωνική ιεραρχία ή τον πολιτικό ανταγωνισμό, δεν είμαι καθόλου οπαδός μιας ουδέτερης θεώρησης των δικαιωμάτων. Γράφω από τη σκοπιά του πολιτικού και ιδεολογικού χώρου που είναι με τον ανίσχυρο, όχι όμως για να τον χαϊδεύει, ούτε για να τον παρηγορεί. Γράφω από την πλευρά της διάκρισης των καλώς νοούμενων δικαιωμάτων από τα κακώς νοούμενα κεκτημένα. Από τη σκοπιά που εναντιώνεται στον ισχυρό όχι επειδή ο ανίσχυρος «έχει πάντα δίκιο» αλλά επειδή μια κοινωνία ισχυρών και ανίσχυρων είναι μια κοινωνία άνισων. Νομίζω ότι, σε τελευταία ανάλυση το ένα νήμα που φτιάχνει την πλοκή είναι αυτό. Το άλλο είναι η αγωνία να κρατήσουμε τη δυνατότητά μας να διαφωνούμε συντεταγμένα κι ελεύθερα ακόμη και στα δύσκολα. Η κυρίαρχη πολιτική κουλτούρα στην Ελλάδα έχει πρόβλημα. Γενικώς μπορούμε να διαφωνούμε αρκεί να μη διαφωνούμε σε αυτά που δεν σηκώνουν διαφωνίες. Εκεί, λοιπόν, καλύτερα σιωπή. Αυτή τη σιωπή, πιστεύω, πρέπει να τη σπάμε.

Η προσπάθεια εξαρχής ήταν –και συνεχίζει να είναι– αυτή του να τεθούν μερικά ζητήματα στην πολιτική ατζέντα αυτής της χώρας που για λόγους που παραπέμπουν σε μια κυρίαρχη εθνική αφήγηση και ιδεολογική ηγεμονία –και στην Αριστερά– φαίνονται να αδυνατούν να συγκεντρώσουν παρά μόνο μειοψηφικές συναιέσεις. Τα περισσότερα κείμενα έχουν μέσα τους και έναν πολιτικό αγώνα: κοιτώντας τα στη σειρά νομίζω ότι η αγωνία που τα ενώνει είναι η συμβολή στη δημιουργία μιας πρότασης για το τι είναι δίκαιο και ρεαλιστικό στους επί μέρους τομείς από την σκοπιά της ισότητας, της δημοκρατίας και της αλληλεγγύης σε μια χώρα που ήδη βρίσκεται στη φάση μιας μετάβασης αδιάγνωστου προορισμού με τελευταίο σταθμό τις εκλογές στις αρχές του 2015.

Τα εξήντα τρία αυτά κείμενα γράφτηκαν από τότε που κυκλοφόρησε το τελευταίο μου βιβλίο *Στο ρίσκο της κρίσης – Στρατηγικές της Αριστεράς των δικαιωμάτων* από τις εκδόσεις Αλεξάνδρεια τον Ιούνιο του 2013. Με την εξαίρεση της εισαγωγής, δημοσιεύθηκαν σε εφημερίδες ή περιοδικά και αναρτήθηκαν σε ιστοσελίδες που μνημονεύονται στο εισαγωγικό σημείωμα κάθε ενότητας. Ανταποκρίνονται στην ενασχόλησή μου με ζητήματα αιχμής που αναδείχθηκαν τα τελευταία δύο χρόνια στην Ελλάδα και τις δημόσιες παρεμβάσεις που προκλήθηκαν από την επικαιρότητα.

Τα κείμενα κρατήθηκαν στην εκδοχή στην οποία δημοσιεύθηκαν για πρώτη φορά. Ένας από τους λόγους για τον οποίο τα παρουσιάζω όλα μαζί σε αυτή την ηλεκτρονική

έκδοση είναι ότι βρίσκονται διάσπαρτα, δημοσιευμένα και αναρτημένα στα *Ενθέματα της Κυριακάτικης Αυγής*, το ηλεκτρονικό περιοδικό *Χρόνος*, τις ιστοσελίδες *tvxs*, *thepressproject* και *rednotebook*, στις εφημερίδες το *Βήμα της Κυριακής*, *Καθημερινή*, *Εφημερίδα των Συντακτών*, *Τα Νέα* και, σε λιγότερο τακτά διαστήματα, σε άλλα έντυπα που μνημονεύονται. Χωρίστηκαν σε ενότητες που ανταποκρίνονται στις θεματικές προτεραιότητες που έχουν δημιουργηθεί μέσα από την πάλη των ιδεών που διεξάγεται στην Ελλάδα σήμερα. Προσπαθώντας να δημιουργηθεί μια ενιαία πλοκή στην αφήγηση των σελίδων που ακολουθούν προκρίθηκε η ιδέα της ομαδοποίησής τους με βάση το περιεχόμενο και όχι τη χρονική τους αλληλουχία. Νομίζω ότι ο αναγνώστης θα συμφωνήσει ότι αυτό ήταν το πιο πρόσφορο μέσο για να αναδειχθεί το ενιαίο του πράγματος.

Οι σελίδες που ακολουθούν επιχειρούν τη μετουσίωση των ιδεών, που ενώνουν και σφυρηλατούν συλλογικότητες, σε δράσεις με πολιτικό περιεχόμενο και κοινωνικό εκτόπισμα. Με κάθε ειλικρίνεια, δεν βρίσκω πολλούς άλλους λόγους στοχασμού και δράσης εκτός από αυτόν. Οι κοινωνικοί αγώνες, οι πολιτικές αντιθέσεις, έχουν κατ' ανάγκη μια ιδεολογική διάσταση. Αντίστροφα, οι θεωρίες έχουν και αυτές μια υλική υπόσταση, μια κοινωνική φύση. Θέλουμε επιχειρήματα με δύναμη. Θέλουμε όμως και δύναμη για τον μετασχηματισμό των επιχειρημάτων σε πολιτικές δράσεις. Αυτό είναι που ονομάζω στρατηγική της υλοποίησης.

Επέλεξα τη μορφή του ηλεκτρονικού βιβλίου (και όχι τυπωμένου) διότι *Η κρίση των δικαιωμάτων* δεν είναι πρωτότυπη δημιουργία. Από την άλλη όμως, ήθελα να συγκεντρωθούν αυτά τα κείμενα διότι μαρτυρούν το ενιαίο νήμα ιδεών που διέπει την αφήγηση στο σύνολό της. Καθοριστικό ήταν ότι το ηλεκτρονικό βιβλίο λόγω του πολύ χαμηλού κόστους παραγωγής δίνει τη δυνατότητα της δωρεάν διάθεσης στο διαδίκτυο και επομένως τη μεγαλύτερη δυνατή διακίνηση και διάχυση του περιεχομένου του.

Θέλω να ευχαριστήσω τον Νίκο Παναγιωτόπουλο για την ευγενική παραχώρηση της φωτογραφίας του εξωφύλλου και την Ευδοκία Πρασίνου για τη διόρθωση, κατεξοχήν όμως τον Περικλή Δουβίτσα για την ανταπόκριση και συνεργασία. Αυτά τα χρόνια βρέθηκα κοντά με ανθρώπους με τους οποίους μοιραστήκαμε κοινές μέριμνες, προτεραιότητες και αγωνίες για το μέλλον της πολιτικής κοινότητας. Χωρίς να συμφωνούμε πάντοτε στις αποχρώσεις. Τους το αφιερώνω. Μια μόνο προσωπική μνεία θα κάνω στον φίλο μου Στρατή Μπουρνάζο: όχι μόνο γιατί με περισσή φροντίδα έχει αναλάβει σχεδόν «εργολαβικά» την επιμέλεια των γραπτών μου τα τελευταία χρόνια κάνοντάς τα καλύτερα, αλλά διότι οι συζητήσεις μας βρίσκονται πάντα στη συχνότητα που αντιλαμβάνομαι ως ιδανική συνάντηση πολιτικού σχεδιασμού, ερευνητικής τεκμηρίωσης και αξιακής έμπνευσης. Τέλος, το αφιερώνω στη μνήμη των τόσο οικείων –στενών συγγενών– που χάθηκαν απρόσμενα τα δύο τελευταία χρόνια: των θείων μου Κώστα και Μιχάλη καθώς και του ξαδέλφου μου Γιώργου Τσανάκα.

Α΄ ΕΝΟΤΗΤΑ

Το πρόβλημα «Ευρώπη»

Συνολικά, ενώπιον του ελληνικού προβλήματος αναδεικνύεται ένα μείζον ζήτημα δημοκρατίας που δεν είναι άλλο από το πρόβλημα «Ευρώπη». Το πρόβλημα «Ευρώπη» συνοψίζεται, κατά την άποψή μου, στην αδυναμία των ευρωπαϊκών πολιτικών ελίτ να συγκροτήσουν μια πολιτική κοινότητα που να αντλεί μια δική της δημοκρατική νομιμοποίηση. Η αδυναμία αυτή εντάθηκε από την επίσπευση της νομισματικής ένωσης σε βάρος της πολιτικής ενοποίησης. Το αποτέλεσμα είναι ότι στην πρώτη καπιταλιστική κρίση μετά την ΟΝΕ, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν λειτουργεί ως ένωση. Τα φαντάσματα των εθνικών παραδόσεων επανέρχονται στο ευρωπαϊκό κέντρο, η ευρωπαϊκή περιφέρεια μαρτυρά ότι ο πόλεμος δεν είναι παρελθόν ενώ το ενδεχόμενο μιας παρατεταμένης κατάστασης πολιτειακής αποτυχίας έχει για τα καλά χτυπήσει την πόρτα της Ε.Ε. Στο όνομα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών λιτότητας ως απάντηση στην κρίση, η Ευρώπη προσποιείται ότι πάει να σωθεί την ώρα που πάει να αυτοκτονήσει.

Η ΕΥΡΩΠΗ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΑΠΛΩΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ. ΕΙΝΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Στις 18 Δεκεμβρίου παρουσιάστηκε στην Αθήνα η έκθεση της Διεθνούς Ομοσπονδίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (International Federation for Human Rights / FIDH) για την Ελλάδα¹. Έχουν υπάρξει πολλές εκθέσεις με ειδικές θεματικές, όπως το άσυλο, η μετανάστευση, η αστυνομική βία, η ελευθερία του τύπου και λοιπά, αλλά όμως είναι η πρώτη φορά που γίνεται μια συνολική αποτίμηση δικαιωμάτων σε ένα κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και διερευνάται μια συνολική εικόνα των δικαιωμάτων στην κρίση. Και φυσικά, η εικόνα είναι δυσάρεστη. Πολύ δυσάρεστη.

Αυτό συμβαίνει διότι ουδέποτε αξιολογήθηκαν οι επιπτώσεις των προγραμμάτων λιτότητας στα δικαιώματα. Η δουλειά έγινε σαν να μην υπήρχαν δικαιώματα να ληφθούν υπόψη. Όλα αυτά βέβαια δεν είναι και πρωτότυπες ειδήσεις στα καθ' ημάς. Όταν στο πλαίσιο της πρώτης αποστολής της FIDH στην Ελλάδα, πριν μερικούς μήνες, θέσαμε τον προβληματισμό μας σε υψηλό αξιωματούχο της *Task Force* της Επιτροπής, απάντησε με ειλικρινή βεβαιότητα ότι «αυτά δεν είναι ζητήματα δικαιωμάτων, αλλά πολιτικών». Για τον συνομιλητή μας, τα δικαιώματα παραβιάζονται όταν η αστυνομία δέρνει χωρίς αιτία και ως εκεί. Νομίζω ότι αυτό αναδεικνύει το μείζον θέμα μας. Ότι η κυρίαρχη αντίληψη σήμερα στην Ευρώπη υπαγορεύει μια πολύ περιοριστική ερμηνεία του τι είναι δικαιώματα στο όνομα της δημοσιονομικής αναπροσαρμογής. Κατά την αντίληψη αυτή, κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα απλώς δεν υπάρχουν διότι είναι παροχές που εξαρτώνται από τα περιθώρια του κράτους να τις εξασφαλίζει. Επομένως, εργασία, υγεία, παιδεία, δεν υφίστανται ως αξιώσεις της πολιτικής κοινότητας, αλλά ως δυνατότητες αυτών που μπορούν. Τα πολιτικά δικαιώματα, δικαιώματα πολιτικής συμμετοχής, είναι κι αυτά υπό αίρεση καθώς οι κρίσιμες πολιτικές αποφάσεις λαμβάνονται δια της οικείας, εδώ στην Ελλάδα, οδού της ανάγκης που έχει υποκαταστήσει τον κανόνα. Τέλος, και στο πεδίο των ατομικών δικαιωμάτων τα πράγματα είναι στενά καθώς η έλλειψη συναινεσών οδηγεί σε μεγαλύτερη κρατική βία ή περιορισμούς λοιπών ελευθεριών με τα γνωστά αποτελέσματα στη χώρα μας.

Όταν διοργανώσαμε την αποστολή της FIDH για την παρουσίαση της έκθεσης ζητήσαμε να την εγχειρήσουμε σε Έλληνες υπεύθυνους του υπουργείου Υγείας, Εργασίας, Δημόσιας Τάξης, Διοικητικής Μεταρρύθμισης, στον υπουργό Επικρατείας και στον πρόεδρο της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης, μια και αυτό είναι μια συνήθης πρακτική της FIDH όταν παρουσιάζει κάποιο κείμενο τεκμηρίωσης. Από τους παραπάνω, το κλιμάκιο της FIDH, αποτελούμενο από τον πρόεδρο και δύο αντιπροέδρους της, κατάφερε να δει μόνο τον

¹ https://www.fidh.org/IMG/pdf/grece646g2014_v1_grec.pdf

υπουργό Διοικητικής Μεταρρύθμισης, Κυρ. Μητσotάκη, και τον Α. Tsίπρα. Οι υπόλοιποι, απλώς, αδιαφόρησαν. Το υπουργείο Δημόσιας Τάξης αντιπρότεινε συνάντηση με τον Γενικό Γραμματέα, η οποία τελικώς, για λόγους πρακτικούς, δεν έγινε. Αυτό δεν το επισημαίνω παραπονούμενος για την αγένεια αλλά διότι ακριβώς δείχνει πόσο ενδιαφέρονται για τα δικαιώματα αυτοί που κυβερνάνε σήμερα.

Η έκθεση προσφέρει εμπεριστατωμένο και τεκμηριωμένο υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί εφόσον μια μελλοντική ελληνική κυβέρνηση αποφασίσει επιτέλους να διαπραγματευθεί σοβαρά με την Ευρωπαϊκή Ένωση για το μέλλον αυτού του τόπου. Και αυτό, διότι δείχνει ότι το «ελληνικό ζήτημα» δεν είναι προϊόν ενός εθνικού πολιτικού ιδιοματισμού, αλλά ευρωπαϊκή οπισθοχώρηση από τα θεμελιώδη της κληρονομιάς του φιλελευθερισμού (όχι του νεοφιλελευθερισμού) και της δημοκρατίας. Η Ευρώπη έχει και μια παράδοση δικαιωμάτων η οποία εκφυλίζεται. Η υπό την ευρεία έννοια ευρωπαϊκή Δεξιά έδειξε ότι θεωρεί επιβεβλημένο τον εκφυλισμό της – ασ πούμε αναγκαίο κακό. Ειδικά στην Ελλάδα που η Δεξιά έχει, για λόγους ιστορικούς, πολύ πρόσφατη κουλτούρα δικαιωμάτων, οδηγηθήκαμε σε καταστάσεις πολύ δυσάρεστες. Μένει να δούμε αν η Αριστερά θα φανεί ικανή να σώσει την τιμή της δημοκρατίας, των δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου. Μεγάλο στοίχημα για την Ευρώπη.

2014: Η ΕΥΡΩΠΗ ΩΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Η κυρίαρχη αφήγηση για την κρίση υπήρχε και πριν την κρίση ως τρόπος ανάγνωσης της ευρωπαϊκής κανονικότητας. Οι γερμανικές, πρωτίστως, πολιτικές ελίτ είχαν στήσει έναν συγκεκριμένο τρόπο ανάγνωσης της κρίσης στον οποίο τελικώς εγκλωβίστηκαν.

Ο «γερμανικός» τρόπος ανάγνωσης της κρίσης κυριαρχεί στην Ευρώπη όχι μόνο διότι διαθέτει την υποδομή να το κάνει (media, ινστιτούτα και οργανικούς διανοούμενους), αλλά κυρίως επειδή οι περισσότερες κοινωνίες ήταν έτοιμες από καιρό να τον υιοθετήσουν. Η «γερμανική» αφήγηση για την κρίση ήταν –αν όχι αυτούσια αλλά σίγουρα σε κάποια εμβρυακή μορφή– ενσωματωμένη στον τρόπο με τον οποίο οι περισσότεροι ευρωπαϊκοί λαοί αντιλαμβάνονταν την πραγματικότητα.

Υπό την έννοια αυτή λοιπόν, το να μιλάει κανείς για «γερμανική» αφήγηση της κρίσης ήδη είναι μια μάλλον χονδροκομμένη γενίκευση καθώς πρώτον, παρά το ότι είναι πλειοψηφική στη Γερμανία, υπάρχουν και ορισμένοι που δεν την αναπαράγουν (η Αριστερά της σοσιαλδημοκρατίας, το πλειοψηφικό τμήμα των Πρασίνων και της Αριστεράς), και δεύτερον και κυριότερο, οι βασικές της παραδοχές ενυπάρχουν διάσπαρτες και ήδη ηγεμονικές στις επί μέρους εθνικές αναπαραστάσεις εαυτών και αλλήλων στην Ευρώπη, και δη στον ευρωπαϊκό Νότο. Κοινώς, αυτά που λέγαμε, αυτά λέμε.

Το ότι οι Νότιοι είναι διεφθαρμένοι, λόγου χάρη, κυριαρχεί στα περισσότερα ευρωπαϊκά (διεφθαρμένα και μη) σαλόνια από τη Ρώμη ως το Βερολίνο και από την Αθήνα ως το

Ελαίνκι. Η αντίληψη αυτή βέβαια φαίνεται να χαρακτηρίζει κυρίως ως διεφθαρμένο αυτόν που χρηματίζεται παρά αυτόν που χρηματίζει, καθώς δεν ήταν διόλου σπάνιο –τουναντίον μάλιστα– ότι στα μεγάλα οικονομικά σκάνδαλα του ευρωπαϊκού Νότου οι δωρητές ήταν Βόρειοι. Η αντίληψη ότι οι Νότιοι είναι πιο καταναλωτικοί από τους εγκρατείς Βόρειους είναι δεδομένη παντού, και μάλιστα επενδεδυμένη με πολλαπλά επιχειρήματα από την πρόσφατη ευρωπαϊκή ιστορία σχετικά με την ανέχεια του Νότου, που τον οδήγησε στην υπερκατανάλωση. Αυτό βέβαια δεν εξηγεί καθόλου γιατί οι Γερμανοί αστοί του Αμβούργου δεν επιθυμούν να επιδεικνύονται, σε αντίθεση με τους Βαυαρούς συμπατριώτες τους που είναι κουραστικά επιδειξίες, απολύτως συγκρίσιμοι με τους Νοτιοευρωπαίους νεόπλουτους. Η ιδέα, τέλος, ότι κάποιος τρώνε σε βάρος των άλλων που πληρώνουν δεν είναι προϊόν του επικοινωνιακού επιτελείου της γερμανικής καγκελαρίας, αλλά αποτελεί μείζονα θέωρηση σχετικά με την άνιση κατανομή εξουσίας και ευθύνης εντός του ευρωπαϊκού οικοδομήματος της Ε.Ε. ήδη από τη δεκαετία του '80 και ύστερα. Η καπατσούνη και η επιμονή κάποιων ηγετών του Νότου είχε ως αποτέλεσμα οι χώρες τους να αποκτήσουν προνόμια δυσανάλογα μεγαλύτερα της προσφοράς τους στο ευρωπαϊκό σύνολο, ενώ ακόμη και ότι κάποια κράτη έγιναν μέλη της τότε ΕΟΚ αποδίδεται σε ευφείς χειρισμούς της συγκυρίας κάποιων μεγάλων πολιτικών ανδρών και όχι στις πραγματικές πολιτειακές δυνατότητες των κρατών τους. Τα ίδια –και χειρότερα– ισχύουν όσον αφορά την ΟΝΕ, όπου πλέον η εισοδος κάποιων κρατών, πρωτίστως της Ελλάδας, αποδίδεται σε κοροϊδία, ενώ ξεχνιέται ότι η όποια κοροϊδία δεν δημιούργησε καμία απολύτως πλάνη. Δηλαδή, απλώς όλοι γνώριζαν και, πάρα ταύτα, προχώρησαν. Και φυσικά, αυτό δεν αφορά μόνο τα greek statistics αλλά και άλλα statistics.

Πολλά δεινά αποδίδονται από την κυρίαρχη αφήγηση στο ότι πλέον εκλείπουν οι μεγάλες προσωπικότητες που θα έπαιρναν πάνω τους σαν νέοι Άτλαντες την Ευρώπη που παραπαίει. Πάρα ταύτα, υπάρχει ένας πράγματι ισχυρός στον οποίο ένας Αμερικανός πρόεδρος ή υπουργός Εξωτερικών μπορεί να τηλεφωνήσει, κατά την προσφιλή διήγηση του Κίσιγκερ, ώστε να έχει εικόνα των ευρωπαϊκών κουμάντων: η γερμανίδα καγκελάριας. Πρώτη φορά μετά τον Πόλεμο υπάρχει τόσο άνιση κατανομή ισχύος στην Ευρώπη, δηλαδή τέτοια συσσώρευση εξουσίας και κεφαλαίου σε ένα κράτος και για τον λόγο αυτόν, οι περισσότεροι ευρωπαίοι «εταίροι» της καγκελαρίου (βάζω τον όρο σε εισαγωγικά διότι υποδηλώνει μια σχέση ισότητας που έχει εντελώς εκλείψει) πιστεύουν ότι έχει μια μάλλον ιδιοτελή και κοντόθωρη εικόνα των σχέσεων του εθνικού γερμανικού συμφέροντος με το όποιο ευρωπαϊκό. Εξάλλου, κάθε άλλο παρά ως τυχαίο θα προσλαμβάνεται ότι μόνη αυτή από τους αρχηγούς 12 κρατών στα οποία έγιναν εκλογές στα χρόνια της κρίσης συνεχίζει να κυβερνά. Είναι ενδεικτικό πάντως ότι ενώ κανείς δεν αμφισβητεί την ισχύ της, κανείς συνάμα δεν ομνύει στη μεγαλοσύνη της. Και σε κάθε περίπτωση, η θεωρία ότι ο οικονομικός γίγαντας Γερμανία είναι ένας πολιτικός νάνος δεν είναι προϊόν της κρίσης, αλλά πολύ παλαιότερη. Όπως λοιπόν οι λαοί έχουν τους ηγέτες που τους ταιριάζουν (Τοκβίλ), έτσι και η συγκυρία έχει τους ηγέτες που της ταιριάζουν.

Στα προηγούμενα προσπάθησα να συνοψίσω πώς η Ευρώπη διαβάζει την κρίση της σήμερα, υπαινισσόμενος ότι τη διαβάζει με τα εργαλεία που διάβαζε και την κανονικότητά της. Με τα εργαλεία αυτά γαλουχήθηκαν τα ευρωπαϊκά έθνη για γενιές ολόκληρες και είναι μάλλον μάταιο να αλλάξουν τώρα που τα ζωνάρια σφίγγουν. Διότι η Ευρώπη πριν γίνει η μήτρα του ευρώ υπήρξε η κοιτίδα του έθνους κάτι που μοιάζει να ξεχάστηκε πάνω στη νεοφιλελεύθερη φούρια του κοινού νομίσματος, σα να ξεχάστηκε. Όπως επίσης ξεχάστηκε ότι το έθνος είναι το τελευταίο αποκούμπι των ματαιωμένων, ηττημένων και ανασφαλών λαών. Και μιας και μιλάμε για τη Γερμανία, καλό είναι να (της) το θυμίζουμε.

Η ευρωπαϊκή Δεξιά σε μια σπάνια επίδειξη πολιτικής σωφροσύνης πήρε τα ευρωπαϊκά αποκαϊδία μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου και προσπάθησε να τα κάνει κοινότητα. Το πάλεψε, και ως ένα σημείο τα κατάφερε. Μετά το έχασε. Έρχονται τώρα οι Ευρωεκλογές του 2014 να μας το φωνάξουν. Όταν η ευρωπαϊκή σκέψη είναι μόνο στα λεφτά και ξεχνάμε το κακό ιστορικό, αυτά παθαίνουμε. Καλή χρονιά και καλά μυαλά λοιπόν.

Ο ΕΥΡΩΣΚΕΠΤΙΚΙΣΜΟΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΣΚΕΠΤΙΚΙΣΜΟΣ

Στα τελευταία χρόνια, χρόνια της κρίσης, ο ευρωσκεπτικισμός έπαψε να είναι μονοπώλιο δυνάμεων του Βορρά και του Ηνωμένου Βασιλείου, όπου ανέκαθεν βρισκόταν το άντρο του. Διαχέεται πλέον, με άλλη μορφή και περιεχόμενο, με άλλον αέρα, στον ευρωπαϊκό Νότο. Η ιδεολογία αμφιβολίας ή αντίθεσης προς την Ε.Ε. δεν είναι πλέον σήμα-κατατεθέν της πολιτικής αισθητικής των εύτακτων Δανών που αγχώνονται με τους ξένους τους. Ούτε των λονδρέζικων παμπ, που βλέπουν την Ευρώπη να ξεκινά από τις γαλλικές ακτές ή των βιεννέζικων σαλονιών που αναπολούν ημέρες δόξας της Mitteleuropa.

Χαρακτηριστικό των ευρωσκεπτικισμών μέχρι σήμερα ήταν η αγχώδης μέριμνα των παραπάνω –και άλλων πολλών– να πάψουν να μοιράζονται κύρος, εξουσία και χρήματα, με άλλους Ευρωπαίους, κυρίως αυτούς του Νότου, αλλά και της Ανατολής μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Για τον λόγο αυτό, παραδοσιακά, κάποιοι ευρωσκεπτικιστές διαφωνούσαν με την περαιτέρω επέκταση της Ένωσης. Άλλοι διαφωνούσαν με την υφιστάμενη μορφή της. Άλλοι ήταν ακόμα και υπέρ της διάλυσής της. Ο ευρωσκεπτικισμός λοιπόν, στην παραδοσιακή του εκδοχή, είναι μια μορφή κλασικού ευρωπαϊκού εθνικισμού. Αρνείται την αλληλεγγύη σε συλλογικότητες που θεωρεί ότι δεν δικαιούνται θέση στη «δική του» πολιτική κοινότητα.

Το γεγονός ότι οι δείκτες του ευρωσκεπτικισμού είναι παραδοσιακά υψηλοί στα παραπάνω κράτη δεν σημαίνει ότι αυτοί ο εθνικισμός είναι πατέντα τους. Οι έως πρόσφατα υψηλοί δείκτες δημοφιλίας της Ε.Ε. στον γαλλο-γερμανικό άξονα ήταν προϊόν της εδραίωσης της συνείδησης ότι η ευρωπαϊκή αφήγηση –με αφετηρία τις δύο μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις– θα ήταν ένα success story βασισμένο στην αμοιβαία αναγνώριση της ισότητας

και του σεβασμού μεταξύ των κάποτε ορκισμένων εχθρών και κατεξοχήν εκφραστών διαφορετικών αντιλήψεων για το (τι είναι) έθνος δυτικά και ανατολικά του Ρήνου. Λίγο πιο κάτω, οι επίσης υψηλοί δείκτες δημοφιλίας της Ε.Ε. στον Νότο, τις προηγούμενες δεκαετίες, δεν φανερώνουν ότι το όραμα μιας ομοσπονδιακής Ευρώπης βρήκε ευφορότερο έδαφος στις μεσογειακές ακτές απ' ό,τι στη Βόρεια Θάλασσα. Αντιθέτως, στον Ευρωπαϊκό Νότο, που επωφελήθηκε από τους αναδιανεμητικούς μηχανισμούς της Ε.Ε. (τα ποικίλα «πακέτα» και άλλα κονδύλια) συγκροτήθηκε ένας νέας κοπής εθνικός ηγεμονισμός, που εδραζόταν στην λαγνεία για τις στρατηγικές της Ένωσης, όποιες και να ήταν αυτές. Αρκούσε το ότι ήταν «ευρωπαϊκές».

Η «ισχυρή Ελλάδα» της δεκαετίας του 1990 αποτελούσε κατεξοχήν ένα τέτοιο όραμα. Ως λεκτικό σχήμα και πολιτικό σχέδιο, προϋπέθετε την ύπαρξη μιας «άλλης» Ελλάδας: της «Ψωροκώσταινας», του αμυντικού βαλκανικού εθνικισμού, της μίζας, της κουτοπονηριάς, της θρησκοληψίας, του ρουσφετιού κ.ο.κ. Όπως φτάσαμε, με χαρακτηριστική ευκολία στη θεωρία για τις «δύο Ελλάδες», φαντάζομαι πως κάποιος θα έφταναν, από τις δικές τους ατραπούς, στις «δύο Ισπανίες» και πάει λέγοντας. Σε αντίθεση με τον Βορρά, το εθνικό όραμα στον Νότο είχε υπερβολική δόση Ευρώπης, διότι αυτό συνέφερε με τον πιο αγοραίο τρόπο. Ταυτόχρονα όμως, το ευρωπαϊκό πρότζεκτ εμφανιζόταν ως απάγκιο πολιτειακής σταθερότητας των άλλοτε κακεκτικών δημοκρατιών. Ο εθνικός λόγος περί ευρωπαϊσμού έγινε έτσι συνώνυμο ενός φιλοευρωπαϊκού επαρχιωτισμού: «Ευρώπη να' ναι και ό,τι να 'ναι».

«Οι καιροί αλλάζουν και μαζί τους αλλάζουμε και εμείς», έλεγαν οι Ρωμαίοι. Τίποτε στις αρχές του 2014 δεν μπορεί να δικαιώσει την αισιοδοξία με την οποία πορευόταν το ευρωπαϊκό όχημα τα προηγούμενα χρόνια, όπως τίποτε το 1993 δεν μπορούσε να δικαιώσει τις προσδοκίες του *annus mirabilis* 1989 για την Ανατολική Ευρώπη. Η Ε.Ε. σήμερα, από το περίφημο *δημοκρατικό έλλειμμα* (όπου ο μόνος πράγματι αντιπροσωπευτικός θεσμός της, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είχε τις λιγότερες εξουσίες), κάνει ένα μεγάλο άλμα στο *δημοκρατικό κενό*. Σήμερα, η συζήτηση περί ελλείμματος έχει μείνει δύο κλικ πίσω στον χρόνο: δεν συζητάμε πλέον για έλλειμμα, αλλά για κενό, όσο κι αν αυτό ενοχλεί.

Η τρόικα –κατά τα 2/3 της θρέμμα της Ένωσης, και όχι κάποιων οικονομικών δολοφόνων της Σχολής του Σικάγο– δεν διαθέτει συμβατική νομιμοποίηση και νομικό έρεισμα στις συνθήκες της Ένωσης. Η ίδρυσή της προκύπτει μόνο από μια πολιτική απόφαση των υπουργών Οικονομικών της Ένωσης, μια νύχτα του 2010. Η ανισότητα μεταξύ ισχυρών και ανίσχυρων κρατών παγιώνεται στο ιστορικά υψηλό της, με πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα την ανισομέρεια δυνάμεων μέσα στον ίδιο τον άλλοτε κινητήριο, γαλλο-γερμανικό άξονα. Υπό την έννοια αυτή, είναι κατάχρηση εννοιών να μιλάμε για δημοκρατία στην Ένωση. Όπως ορθώς γράφτηκε, «ό,τι πολίτευμα κι αν είναι αυτό της Ενωμένης Ευρώπης, πάντως δεν είναι δημοκρατία»².

2 Ανδρέας Τάκης, Χρόνος: <http://www.chronosmag.eu/index.php/sps-e-ps.html>

Σε αυτές τις συνθήκες, μόνο ατύχημα δεν μπορεί να θεωρηθεί η απειλητική επίσκεψη του ευρωσκεπτικισμού στις μέχρι πρότινος αμέριμνες παραλίες της Μεσογείου. Πλέον, το «Ευρώπη να 'ναι και ό,τι ν'άναι» δεν τραβάει. Και πώς να τραβήξει άλλωστε; Το κάποτε εύχο, ακόμη και σε αριστερά αυτιά, «ισχυρή Ελλάδα σε μια ισχυρή Ευρώπη» φαντάζει σαρκαστικό. Οι κυρίαρχες δυνάμεις, ελαφρώς αριστερά και δεξιά του Κέντρου, είναι έτοιμες να χρεώσουν τον ευρωπαϊκό τραγέλαφο στην επικείμενη επιτυχία των ευρωσκεπτικιστικών δυνάμεων, στις ευρωεκλογές του Μαΐου. Όμως, αν κάνεις ό,τι περνάει από το χέρι σου για να οπλίσεις τον αντίπαλο δεν πρέπει να εκπλήσσεσαι όταν εκείνος χρησιμοποιήσει τη δύναμη με την οποία τον γιγάντωσες. Τα δάκρυα των ευρωπαϊκών ελίτ για την άνοδο των ακροδεξιών εθνικιστικών δυνάμεων, που για πρώτη φορά διεκδικούν τόσο αναβαθμισμένο ρόλο στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο –μπορεί να μην είναι απολύτως κροκοδείλια– πειστικά πάντως δεν είναι. Έκπληξη θα προξενούσε το αντίθετο: η Ευρώπη, το 2014, να νανουριζόταν ακόμη με τα φιλελεύθερα ιδεαλιστικά παραμύθια του παρελθόντος της.

Ο σκεπτικισμός, ως φιλοσοφικό ρεύμα, αμφισβητεί την *a priori* ορθότητα και πιστότητα των πραγμάτων, ανάγοντας την αμφιβολία σε κατεξοχήν μεθοδολογικό εργαλείο γνώσης. Ο ακροδεξιός ευρωσκεπτικισμός, υπό την έννοια αυτή, δεν είναι σκεπτικισμός διότι δεν αμφιβάλλει για τίποτε και καθόλου: είναι απολύτως σίγουρος για τις θέσεις του, μια σιγουριά που έλκει την καταγωγή της από τα εθνικά θέσφατα του κάθε ευρωπαϊκού λαού και τη νομιμοποίησή της από την κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει το άλλοτε κραταιό ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

Το να είμαστε πραγματικά σκεπτικοί και ανήσυχoi για το πού τραβάει η Ευρώπη σήμερα εισάγει μια νέα μορφή αμφιβολίας, απαλλαγμένη από την υποταγή στους ευρωλαγνικούς μύθους και τις εθνικιστικές δοξασίες. Εκεί, νομίζω, τοποθετείται ένας σύγχρονος, κριτικός, ευρωπαϊκός λόγος της Αριστεράς. Αυτό δεν σημαίνει πολιτική ίσων αποστάσεων ανάμεσα στη νεοφιλελεύθερη φιλοευρωπαϊκή απολογία της συναίνεσης και την αντιευρωπαϊκή εθνικιστική υστερία της απόρριψης. Ούτε βέβαια κάποια υποδόρια προτίμηση σε κάποια εκ των δύο. Εξάλλου, φοβάμαι πως αργά ή γρήγορα αυτές οι δύο τάσεις κάπου θα συναντηθούν. Για τον λόγο αυτό, η Αριστερά πρέπει να έχει συμπαγή ευρωπαϊκό λόγο. Και, αντίστροφα: για τον ίδιο λόγο, η Ευρώπη οφείλει να έχει και αριστερό λόγο.

«NEVER AGAIN»?

«Η χώρα μου έχει ολοκληρωτικά καταστραφεί, τίποτε δε λειτουργεί, τίποτε δεν υπάρχει, κι όμως υποδέχεται μια παρέλαση ευρωπαϊκών προσωπικοτήτων που έρχονται να κάνουν δηλώσεις του τύπου: *ποτέ ξανά*». Αυτό λέει ο Zlatko Dizdarevic, ένας εμβληματικός Βόσνιος διανοούμενος της ιδέας μιας πολυεθνικής Βοσνίας, την οποία νεκρολογήσαμε στο Ντέυτον των Η.Π.Α. περίπου 20 χρόνια πριν. Όλα όμως άρχισαν εκατό χρόνια πριν

και για τον λόγο αυτό, το Σαράγεβο φέτος το καλοκαίρι έχει γίνει κέντρο Ευρωπαίων επίσημων διερχομένων που δηλώνουν με κάθε τρόπο τον αποτροπιασμό τους για τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Η Ευρώπη θυμάται τα 100 χρόνια από την κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου στην ευρωπαϊκή πόλη από την οποία θεωρείται ότι ξεκίνησε. Εκεί όπου τελείωσε ο τελευταίος ευρωπαϊκός. Εκεί, σχεδόν όλοι οι Ευρωπαίοι δηλώνουν την αποστροφή τους στον πόλεμο, τον εθνικισμό, την εθνοκάθαρση και όλα αυτά που θα περίμενε κανείς να συγκεντρώνουν τον αποτροπιασμό του συνόλου των πολιτικών δυνάμεων, με την εξαίρεση της Άκρας Δεξιάς.

Την ξεχασμένη Βοσνία τη θυμηθήκαμε δύο φορές φέτος: η πρώτη ήταν με την ευκαιρία των πρώτων μαζικών διαδηλώσεων των εργαζομένων και των ανέργων τον Μάρτιο και η δεύτερη λίγους μήνες μετά, με τις πλημμύρες που κατέστρεψαν υποδομές, ιδιοκτησίες και καλλιέργειες σε ένα μεγάλο κομμάτι του βορρά της. Μια χώρα τριχοτομημένη, υπό καθεστώς διεθνούς κηδεμονίας, με 44% ανεργία, με θεσμούς απολύτως αναποτελεσματικούς και απονομιμοποιημένους στις συνειδήσεις των πολιτών της. Μια χώρα, που ακόμη και σήμερα φυσικά αδυνατεί να συνταχθεί πίσω από μια κοινή ιστορική αφήγηση όχι μόνο για το ποιος φταίει στον βοσνιακό πόλεμο, αλλά και για τις ευθύνες στον Α΄ Παγκόσμιο.

Την ίδια στιγμή, οι Σέρβοι εθνικιστές έχουν κάνει ήρωα τον αναρχικό Gavril Princip, δολοφόνο του αρχιδούκα Φερδινάνδου και της γυναίκας του στις 28 Ιουνίου 1914 στο Σαράγεβο. Είναι κάπως σαρκαστικό βέβαια ότι ο ανήλικος τότε ακόμη Gavril, ούτε Μεγάλη Σερβία ήθελε ούτε καν χριστιανός ορθόδοξος δήλωνε, αλλά ποιος νοιάζεται για τέτοιες λεπτομέρειες σήμερα. Επί σοσιαλιστικής Γιουγκοσλαβίας, η γέφυρα στην οποία δολοφονήθηκε το βασιλικό ζεύγος των Αψβούργων αναφερόταν στο περιστατικό σαν μια «λαϊκή διαμαρτυρία εναντίον της τυραννίας», δηλαδή της αυστρουουγγρικής κατοχής των σερβικών εδαφών της μετέπειτα Γιουγκοσλαβίας, ενώ ήδη Ευρωπαίοι ιστορικοί αρχίζουν και αναθεωρούν την αφήγηση που αποδίδει μόνο στους Γερμανούς την ευθύνη για το ξέσπασμα του Μεγάλου Πολέμου. Από την πλευρά της, η σερβική κοινότητα δεν δείχνει καθόλου διατεθειμένη να δεχτεί τον στιγματισμό της (έναν ακόμη) για την εκατόμβη των δέκα εκατομμυρίων νεκρών του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, οπότε απείχε των εκδηλώσεων. Σήμερα πλέον, εκατό χρόνια μετά, η Γηραιά Ήπειρος δεν δείχνει να μπορεί να απαλλαγεί από τα προπατορικά αμαρτήματά της. Κολάζεται από το παρελθόν της και δοκιμάζει το μέλλον της. Για τρίτη φορά μέσα σε έναν αιώνα (1914-2014) έχει βάλει το πιστόλι στον κρόταφο και δοκιμάζεται. Ρισκάρει σε πείσμα των θεωριών που μας υπαγορεύουν ότι μαθαίνουμε από την ιστορία μας. Διότι αν ήταν να μαθαίναμε από την ιστορία μας, μάλλον θα ήμασταν εδώ και πολλά χρόνια ώριμοι, υπεύθυνοι, ήσυχοι και απαλλαγμένοι από τα λάθη του παρελθόντος. Δεν είμαστε όμως. Άρα από την ιστορία, όσο και να το παλεύουμε, δεν μαθαίνουμε. Κάτι μπορεί να μάθουμε, πάντα όμως κάτι θα μας ξεφεύγει. Το μοιραίο συνήθως.

Στην αναπόδραστη αδυναμία μας να «μάθουμε από τα λάθη του παρελθόντος» ποτάρουν οι ευρωπαϊκοί εθνικισμοί σήμερα. Από τη δική τους πλευρά όμως, κι αυτοί προσ-

δοκούν να μην επαναλάβουν τα λάθη των δικών τους αφηγήσεων ώστε να καταφέρουν να διεξαγάγουν τον νέο τους αγώνα νικηφόρα. Η Μαρίν Λε Πέν, πρώτη στις ευρωεκλογές του 2014 στη Γαλλία, μαθαίνει λοιπόν από τα «λάθη» του πατέρα της –δημοσίως τον αποκαλεί πλέον με το ονοματεπώνυμό του– και αποφεύγει τις κακοτοπιές του βίαιου αντισημιτισμού του. Εξάλλου, πλέον δεν έχει τόσο νόημα ο αντισημιτισμός από τη στιγμή που η Ευρώπη βυθίζεται στην ισλαμοφοβία της. Οπότε η σύγχρονη *comme il faut* Ακροδεξιά μπορεί και να καμουφλάρεται. Η Αριστερά, από την πλευρά της, λέει –και ορθώς το λέει– ότι όσο διαρκεί αυτού του τύπου η διαχείριση της κρίσης, αυτή που παραλύει τον ευρωπαϊκό κοινωνικό ιστό στο όνομα της ανταγωνιστικότητας των ευρωπαϊκών οικονομιών, τόσο η Ευρώπη δοκιμάζει την ίδια της την υπόσταση. Τις δύο πρώτες φορές, η ήπειρος τα κατάφερε μια χαρά να διαλύσει ό,τι είχε όρθιο, με πολέμους. Σήμερα, μπορεί να μη χρειαστεί πολεμικές αναμετρήσεις για να το καταφέρει, για πρώτη φορά «ενωμένη» πλέον. Ο νεοφιλελευθερισμός είναι το λίπασμα των ευρωπαϊκών εθνικισμών. Το μικρόβιο παραμένει ζωντανό.

Και το μικρόβιο δεν είναι ο αφηρημένος «ευρωσκεπτικισμός» υπό την έννοια της εν γένει επιφύλαξης ενώπιον της ευρωπαϊκής οικοδόμησης. Εξάλλου, το να είναι κάποιος σκεπτικός για το πού βαδίζει η Ευρώπη σήμερα, είναι μάλλον σώφρον. Άρα ο πραγματικός σκεπτικισμός από μόνος του δεν είναι το θέμα μας, όσο κι αν συχνά οι σκεπτικιστές γενικώς περνούν την ώρα τους βυθισμένοι στην αδράνεια των σκέψεών τους. Το θέμα μας δεν είναι ούτε, φυσικά, ο «λαϊκισμός», όπως αρέσκονται να λένε οι Ευρωπαίοι «αντιλαϊκιστές» βάζοντας όλες τις αντιδράσεις απέναντι στην ηγεμονία τους στην ίδια μοίρα, με αποτέλεσμα τον Ακροδεξιό εξαγνισμό. Αν υποθέσουμε ότι «λαϊκισμός» είναι η υπέρμετρη απλούστευση του περιεχομένου του πολιτικού ανταγωνισμού, τότε πιο ισχυρό «λαϊκισμό» από τον νεοφιλελεύθερο δύσκολα βλέπω σήμερα στην Ευρώπη.

Το πρόβλημά μας είναι, λοιπόν, αλλού. Τα ευρωπαϊκά έθνη είναι ιστορικά και γεωγραφικά καταδικασμένα στη συγκατοίκηση και για τον λόγο αυτό είναι μονόδρομος να συγκατοικούν χωρίς να σκοτώνονται. Τόσο μινιμαλιστικά. Γι' αυτό αξίζει η «ευρωπαϊκή ιδέα», αυτοτελώς και ανεξάρτητα από αυτούς που την εκπροσωπούν κατά καιρούς. Όσο ο άλλος δρόμος απέναντι σε αυτή την ιδέα δεν είναι ο προλεταριακός διεθνισμός –που πιθανώς κάποιος εξ ημών θα επιθυμούσαν–, τότε ο πιο δοκιμασμένος δρόμος που ξέρει να βαδίζει η ευρωπαϊκή ιστορία, στις στιγμές της ματαίωσης αλλά και αυτές του πιο ακαλίνωτου εγωισμού των λαών της, είναι αυτός των εθνικισμών της. Η «ενωμένη Ευρώπη» δεν είναι κάποιο *a priori* φετίχ, ούτε φυσικά είναι πιο «προχωρημένο» το να είναι ή να δηλώνει κανείς οπαδός της και όχι αντίπαλός της. Είναι απλώς ασφαλέστερο. Τόσο απλά: διότι οι εθνικισμοί έχουν το μικρόβιο να διαλύουν και τους αντιπάλους και τους ίδιους τους φορείς τους. Πιο ενδεικτικό παράδειγμα από τον σερβικό εθνικισμό στα τέλη του 20ού αιώνα δεν μπορώ να σκεφτώ. Για τον λόγο αυτό είμαστε εναντίον αυτής της Ευρώπης, όπως οικοδομείται σήμερα: διότι απομακρύνει την ιδέα ότι οι ευρωπαϊκοί λαοί μπορούν να έχουν ένα κοινό μέλλον χωρίς ανταγωνισμούς, στερεότυπα και αρνητικές δοξασίες για τους άλλους. Η Ευρώπη των καιρών μας είναι, παραδόξως, το λίπασμα της Ευρώπης των εθνών. Καλύτερη απόδειξη από τα

αποτελέσματα των ευρωεκλογών δεν μπορώ να σκεφτώ. Ο νεοφιλελεύθερος ευρωπαϊκός κοσμοπολιτισμός είναι το βούτυρο στο ψωμί, ο καλύτερος σύμμαχος στην εδραίωση των ευρωπαϊκών εθνικισμών. Αυτοί ισχυροποιούνται κάθε φορά που το σχέδιο μιας κοινής πολιτικής κοινότητας δεν ελκύει, δεν πείθει, όπως σήμερα.

Ωστόσο, άλλο πράγμα ο εθνικισμός του 1789, άλλο του 1914, άλλο του 2014. «Κάθε πράγμα στον καιρό του». Το 1789, η ιδέα του έθνους ήταν αυτή της καθολικής χειραφέτησης της πολιτικής κοινότητας και των ανθρώπων απέναντι στο παλαιό καθεστώς. Το 1914, ήταν η ιστορική στιγμή της απαλλαγής από τις αυτοκρατορίες. Αυτήν εξέφραζε ο δολοφόνος του αρχιδούκα και όχι τον σερβικό εθνικισμό του τέλους του 20ού αιώνα, όπως αρέσκονται να νομίζουν οι Σέρβοι εθνικιστές σήμερα. Το 2014, δεν βλέπω τίποτε το καλό στον ορίζοντα που μπορεί να μας κομίζει αυτή η ιδέα, πέραν της επισφαλούς αίσθησης –ενίοτε ψευδαίσθησης– της ανάτασης μιας συλλογικής αξιοπρέπειας που βαραθρώνεται από τους (πιο) ισχυρούς «εταίρους». Ο εθνικισμός δεν αντιμετωπίζεται με ηθικισμούς, πολλώ δε μάλλον με εξορκισμούς του «βαλκανικού πρωτογονισμού» στους οποίους τόσο αρέσκεται η Δύση ανέκαθεν. Σήμερα, η Ευρώπη έχει σοβαρό θέμα όσο και να παρελαύνει στο Σαράγεβο ώστε να προσποιηθεί ότι το έχει αφήσει στις αρχές του 20ού αιώνα. Το «ποτέ ξανά», πέρα από εκδήλωση της καθωσπρέπει αντιεθνικιστικής ορθότητας, μπορεί να διαβαστεί και ως η κραυγή μιας ηπίου η οποία δύσκολα φαίνεται να μπορεί να απαλλαγεί από προπατορικά αμαρτήματα που τη βυθίζουν, σήμερα πάλι, στην αβεβαιότητα.

ΜΑΣ ΚΥΒΕΡΝΑΤΕ, ΑΛΛΑ ΣΑΣ ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΥΜΕ

Στο δημόσιο λόγο της Ελλάδας, ο όρος «τρόικα» έχει εύλογα καταγραφεί ως το συνώνυμο της νεοφιλελεύθερης βουλίας. Η τρόικα, ως εικόνα, είναι τρεις κομψοί –στα όρια του ξερακιανού– τεχνοκράτες, στεγνοί στη δημόσια παρουσία τους και φυσικά ολιγομίλητοι. Μπαινοβγαίνουν με γοργό βήμα στα υπουργεία των Αθηνών. Καθορίζουν το περιεχόμενο και το χρονοδιάγραμμα των διαρθρωτικών αλλαγών που πρέπει να γίνουν. Διαπραγματεύονται (ή «διαπραγματεύονται», ο καθεὶς διαλέγει και παίρνει) με την ελληνική κυβέρνηση και διοίκηση. Εκφράζουν, μέσω διαρροών κυρίως, συχνότερα την ανησυχία, την οργή και την απογοήτευση, σπανίως την ικανοποίηση για τις ελληνικές επιδόσεις. Φεύγουν για να εκδηλώσουν ότι «δεν γίνεται δουλειά», ξανάρχονται για να την κάνουν, κ.λπ.

Την τρόικα γενικώς δεν την ορεγόμαστε. Εύλογο. Κάποιοι την αποστρέφονται μετά βδελυγμίας διότι εκφράζει με τον πιο στυγνό τρόπο την οδύνη που σπέρνει η μνημονιακή αναδιάρθρωση και οι επαχθείς όροι των δανειστών του ελληνικού κράτους. Άλλοι, πάρα ταύτα, την αντιμετωπίζουν με συγκατάβαση διότι θεωρούν ότι είναι το αναγκαίο κακό προκειμένου να αποφύγει η χώρα το «ατύχημα» της εξόδου από το ευρώ. Σε κάθε περίπτωση, η τρόικα είναι μια ετεροτοπία: ένας κόσμος «έτερος» στον χώρο ενός δεδομένου

ευρύτερου κοινωνικού συνόλου (Foucault). Κάτι άλλο από εμάς, λοιπόν. Ξένο σώμα με το οποίο, όσο κι αν κάποιος φρονεί ότι χρειάζεται, ή ότι «μας χρειάζεται», δεν μπορεί να ταυτιστεί. Περισσότερο να πω πόσο ανυπόφορη είναι για εκείνους που πιστεύουν ότι δε μας χρειάζεται. Η τρόικα λοιπόν είναι ο Άλλος με βαθιά υπαρξιακή έννοια.

Κι όμως, παρά αυτή την αποτύπωση της τρόικας ως ετερότητας, η πραγματικότητα δεν είναι ακριβώς έτσι. Φαντάζει αλλόκοτο, αλλά στην τρόικα κάπου είμαστε και εμείς. Συζητάμε για έναν διεθνή οργανισμό, το ΔΝΤ, και ένα υπερεθνικό μόρφωμα με την τράπεζά του, η Ε.Ε. με την ΕΚΤ, σώματα στα οποία εκπροσωπείται και η Ελλάδα. Και αν φυσικά το ελληνικό μερίδιο συμμετοχής σε έναν οργανισμό με την οικουμενική εμβέλεια του ΔΝΤ χάνεται ως καρφίτσα στον ωκεανό, τα πράγματα δεν είναι καθόλου έτσι στην περίπτωση της Ε.Ε.. Ναι, η Ε.Ε. σήμερα έχει διευρυνθεί καθοριστικά στον αριθμό των 28 κρατών από τα 15 που γνωρίζαμε για πολλά χρόνια, αλλά σε ένα σημαντικό βαθμό διατηρεί μια δομή που παραπέμπει και στον διακυβερνητικό της χαρακτήρα.

Μια συνήθεια που αντανακλά το ότι η Ε.Ε. είναι ένα σύνολο κρατών και όχι μια πολιτειακή βούληση υπεράνω των συστατικών της είναι και ο κανόνας της ανά εξάμηνο προεδρίας της από κάθε κράτος-μέλος. Όπως ξέρουμε λοιπόν, η Ελλάδα αναλαμβάνει από 1ης Ιανουαρίου 2014 την προεδρία της Ε.Ε. για πέμπτη φορά στην ιστορία της, ύστερα από τέσσερις προεδρίες που δεν θεωρήθηκαν ατυχείς. Φυσικά, υπάρχουν εδώ τα γνωστά θέματα: η γραφειοκρατία της Επιτροπής, ο ευρωπαϊκός Βορράς και τα μεγάλα κράτη-μέλη παραδοσιακά είναι εξαιρετικά επιφυλακτικά όταν κάποιο μικρό –κυρίως δε του ευρωπαϊκού νότου– κράτος αναλαμβάνει την προεδρία. Όντως, τα μικρά κράτη δεν διαθέτουν τις επαρκείς διοικητικές υποδομές να πραγματοποιήσουν μια καλή προεδρία. Τα βόρεια κράτη, όταν έρχεται η σειρά μιας προεδρίας από το νότο, βρίσκουν την ευκαιρία να εκφράσουν τον στερεοτυπικό σαρκασμό τους ενώπιον του παραδοσιακά ανοικονόμητου και χαοτικού τρόπου διοίκησής τους. Τέλος, προεδρίες από την ανατολική Ευρώπη έχουν δημιουργήσει ριγή τρόμου στο ευρωπαϊκό κατεστημένο καθώς τόσα νέα κράτη, μέσα στα άλυτα προβλήματά τους και την εύλογη άγνοια έχουν να «κάνουν και μια προεδρία». Διότι η προεδρία της Ε.Ε. των 28 δεν είναι εύκολο πράγμα: είναι μια εργώδης δουλειά συντονισμού και θέσης της ατζέντας στα πολλαπλά επίπεδα των ενωσιακών πολιτικών. Είναι μια επίπονη διαδικασία διοικητικού και διπλωματικού συντονισμού, πολύ ψυχοφθόρα και κουραστική, κυρίως όμως ματαιόδοξα ακριβή: για παράδειγμα, η Ελλάδα εν έτει 2013 θα διαθέσει περίπου εκατόν πενήντα χιλιάδες ευρώ για φουλάρια και γραβάτες ως έξοδα παραστάσεων για την προεδρία. Ας σκεφτεί κανείς πόσα τέτοια λεφτά έχουν φύγει άκλαυτα στις προηγούμενες προεδρίες.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον λοιπόν, ούτως ή άλλως φορτωμένο με καχυποψία μεταξύ των ευρωπαίων εταίρων, έρχεται η πέμπτη ελληνική προεδρία της Ε.Ε. κατά το πρώτο εξάμηνο του 2014. Όμως τα πράγματα αυτή τη φορά δεν είναι όπως παλιά. Υπάρχει και η τρόικα.

Η ρητορική της Ε.Ε. ομνύει στον ευρωπαϊκό εξορθολογισμό και σε διάφορα άλλα λεκτικά σχήματα στα οποία πρυτανεύει η διδακτική του συμφέροντος, του ορθού και του

αποτελεσματικού. Η Ε.Ε., δηλαδή, έχει ένα λόγο στον οποίον κυριαρχεί ο «ορθός λόγος», τον οποίο φυσικά μόνο αυτή ξέρει και διδάσκει στους εκτός και τους εντός κακούς μαθητές της. Σκέφτομαι λοιπόν ότι ο ιστορικός του μέλλοντος, ή ένας ανθρωπολόγος ενός εξωγήινου πολιτισμού, θα έχει πολλή δουλειά για να καταλάβει τι ακριβώς γίνεται σήμερα στην Ευρώπη, και στην Ελλάδα ειδικότερα. Υπάρχει μια Ένωση ανεξαρτήτων κρατών που από κοινού αποδέχονται να της αποδώσουν ένα τμήμα της κυριαρχίας τους, διότι έτσι αποφάσισαν ότι τα συμφέρει. Ως εδώ καλά. Στα βυθισμένα στην κρίση μέλη της, με πρώτη την Ελλάδα, η Ένωση συγκροτεί ένα νέο τύπο διακυβέρνησης διά δύο οργάνων της. Έναν τύπο, καθ' υπέρβαση, κατά παράβαση, όλων των διαδικασιών που προβλέπουν οι Ευρωπαϊκές Συνθήκες. Για το λόγο αυτό, η τρόικα είναι ουσιαστικά ξένη. Παραταύτα, τα όργανα αυτά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αποτελούν τα 2/3 της. Η τρόικα λοιπόν δεν είναι ο Πιουριφόι ή ο Σκόμπι, όσο και αν η δουλειά της είναι να επαναφέρει την Ελλάδα στο «σωστό» δρόμο, όπως οι προαναφερθέντες. Σε αντίθεση όμως με αυτούς, δεν είναι μια ξένη κυβέρνηση, κατακτητής, εκθρική ή δύναμη κατοχής, όπως κάποιοι λένε ή νομίζουν στην Αριστερά και την αντιμνημονιακή Δεξιά. Στην τρόικα είμαστε, διά της συμμετοχής μας στην Ε.Ε., και εμείς. Και αυτό οξύνει το πρόβλημα δημοκρατίας. Διότι, φυσικά, δεν είμαστε πουθενά. Αυτό είναι ο *ευρωπαϊκός νεοφιλελεύθερος σουρεαλισμός*.

Κατά παράδοση, σαδιστική, σύμπτωση, τη στιγμή που ο τρίτος της τρόικας –ο όντως ξένος– που έχει χρόνια στο κουρμπέτι της νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης ανά τον κόσμο, κάνει δεύτερες σκέψεις, οι δικοί μας νεοφώτιστοι, όπως όλοι οι νεοφώτιστοι, δεν κάνουν βήμα πίσω στην υλοποίηση μιας βασανιστικής αναδιάρθρωσης, σε έναν πρωτοφανή (για εμάς τουλάχιστον) αγώνα με το χρόνο: «Ως αύριο την τάδε ώρα θέλουμε τα ονόματα 500 απολυμένων». Και τρέχουν τα υπουργεία. Η τρόικα κάνει λοιπόν μια δομική υπέρβαση αρμοδιότητας: επισκεπτόμενη τα κράτη-μέλη της που βιώνουν τη «κρίση χρέους» για να τα ξεχρεώσει και να τα εξορθολογήσει (λέει η κυρίαρχη αφήγηση) ουσιαστικά έχει υποκαταστήσει τη διοίκησή τους. De facto ασκεί διοίκηση. Είναι εκτελεστική εξουσία και το πρόβλημα εδώ δεν είναι τόσο ότι αυτά που υπαγορεύει σπέρνουν την κοινωνική οδύνη, αλλά ότι τα υπαγορεύει καταρχήν, διότι από πουθενά δεν προκύπτει δημοκρατική νομιμοποίησή της. Να το πω αλλιώς, δηλαδή: και σωστά πράγματα να υπαγόρευε η τρόικα, *ως τέτοια* δεν έχει θέση σε ένα δημοκρατικό πολιτειακό στερέωμα. Η τρόικα πρέπει να φύγει από την Ελλάδα όχι μόνο γιατί καταστρέφει την κοινωνία, αλλά διότι διαλύει την δημοκρατία.

Τότε, από πού νομιμοποιείται ότι η τρόικα διοικεί; «Από το ότι η Ελλάδα χρωστάει» θα μου απαντήσει ο κυνικός αναγνώστης. Θα το δεχθώ, πλην όμως ας σταματήσει επιτέλους η καραμέλα της δημοκρατίας στην Ευρώπη, την οποία εξάγουμε κιόλας, τρομάρα μας. Αυτό δεν είναι δημοκρατία. Είναι άλλο πράγμα. Από μεθαύριο, το κράτος το οποίο πρώτα και πιο οδυνηρά υφίσταται την τρόικα θα προεδρεύσει στα 2/3 της. Μπορεί να ηχεί αλλόκοτο, αλλά θα είχε ένα νόημα να σκεφτούμε, όπως ο Γ. Μπουτάρης, αν η Ελλάδα έχει νόημα ή πρέπει να κάνει προεδρία. Τέτοια παράδοξα μόνο η Ευρώπη θα μπορούσε να φτιάξει: «Εσείς μας

κυβερνάτε, αλλά εμείς σας προεδρεύουμε». Πιθανολογώ ότι σε κάποιους συνάδελφους στο πανεπιστήμιο που θεραπεύουν το άρτι συσταθέν γνωστικό αντικείμενο των *Europeanization studies* με τρόπο που απλώς μηρυκάζει τις πρακτικές της Ε.Ε. καθιστώντας τες επιστήμη, μπορεί τα προηγούμενα να φαίνονται αγοραίος λαϊκισμός. Θα τους πρότεινα λοιπόν, με κάθε ειλικρίνεια, αντί να επινοούν γνωστικά αντικείμενα που απλώς αντανακλούν με τόσο προφανή τρόπο την πολιτική τους προτίμηση και τον καθεστωτισμό τους, να στραφούν συνάμα στα πραγματικά γνωστικά αντικείμενα: την *ευρωπαϊκή ιστορία* και την *πολιτική θεωρία*, για να φωτίσουμε το πώς συγκροτείται ή πως δεν συγκροτείται *body politic* στη *Σκοτεινή Ήπειρο* (Mazower). Έτσι θα παλέψουμε από κοινού να πάρουμε τα μαθήματα που με στυγνό τρόπο μας αφιερώνει το ευρωπαϊκό παρελθόν. Αν το κάνουμε αυτό, μάλλον εύκολα θα καταλήξουμε στο ότι όπως επιχειρείται σήμερα, πολιτική κοινότητα αλληλεγγύης, άθροισμα που διαβάζει τον εαυτό του ως ενότητα, σίγουρα δεν συγκροτείται. Το αντίθετο ακριβώς συμβαίνει. Ότι καλό έγινε τα τελευταία πενήντα χρόνια εξατμίζεται και νέες διαιρέσεις αναδύονται ή παλιές ξανάρχονται τρομακτικά στη μνήμη. Αλλά τι να κάνεις; Ευρώπη είναι αυτή. Δυσκολεύομαι λοιπόν να σκεφτώ αν θα υπήρχε άλλος γήινος πολιτισμός που να επινοούσε τέτοια διαστροφή: «Εσείς να μας διαλύετε και εμείς να σας συντονίζουμε (να μας διαλύετε)».

ΕΚΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΥΡΩΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ: ΑΠΕΤΥΧΑΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙ ΤΑ ΜΝΗΜΟΝΙΑ;

Ένα προσχέδιο της έκθεσης του Ευρωπαϊκού κοινοβουλίου σχετικά με το έργο της τρόικας στις χώρες της Ένωσης στις οποίες δρα κατατέθηκε την Τετάρτη 18 Δεκεμβρίου 2013 στην αρμόδια Επιτροπή Οικονομικών από βουλευτές των μεγάλων πολιτικών ομάδων του Κοινοβουλίου (Λαϊκό Κόμμα, Σοσιαλιστές και Δημοκράτες). Οι βουλευτές αυτοί δεν είναι Κύπριοι, Έλληνες, Πορτογάλοι, ή Ιρλανδοί αλλά ένας Γάλλος κι ένας Αυστριακός. Το προσχέδιο της έκθεσής τους θα αποτελέσει τον πυρήνα ενός μεγάλου πολιτικού εγχειρήματος που θα αρχίσει με το νέο έτος με θέμα την αξιολόγηση των προγραμμάτων στήριξης στα εν λόγω κράτη με αποστολές σε αυτά, ακροάσεις της τρόικας κ.λπ.

Γενικώς, το προσχέδιο προΐδεάζει για μια επικριτική αξιολόγηση του ρόλου της τρόικας στις χειμαζόμενες κοινωνίες και οικονομίες την οποία θεμελιώνει σε μια σειρά από παράγοντες, όπως την απόλυτη έλλειψη διαφάνειας στις διαπραγματεύσεις με τις εθνικές κυβερνήσεις, την απουσία ενημέρωσης της νομοθετικής εξουσίας, τις παρεμβάσεις σε όλους τους τομείς κοινωνικής πολιτικής που ουσιαστικά θέτουν μείζονα ζητήματα καταστράτηγησης ενός υποτιθέμενα δεσμευτικού κειμένου του Συμβουλίου της Ευρώπης, του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη.

Το προσχέδιο αποδοκιμάζει την αύξηση της κοινωνικής ανισότητας σε όλα τα εν λόγω κράτη, την απότομη αύξηση της ανεργίας των νέων και την αδύναμη δημοκρατική

λογοδοσία της τρόικας. Ειδικά για την Ελλάδα, αποφαίνεται ότι «παρά τις πρωτοφανείς μεταρρυθμίσεις», δεν έχει επιτευχθεί πρόοδος ενώ επισημαίνεται ότι το πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής δεν απέτρεψε τίποτε από αυτά που υποτίθεται είχε ως στόχους, παρά αντιθέτως τα επεξέτεινε, με πρώτη και καλύτερη, την ίδια την αύξηση του δημόσιου χρέους. Το προσχέδιο δεν αδικείται από τον τίτλο που του έδωσαν τα ελληνικά ΜΜΕ: «Τα Μνημόνια απέτυχαν».

Το προσχέδιο λέει τα αυτονόητα σε κάθε σκεπτόμενο πολίτη, και μάλιστα χωρίς κάποια υπερβολική δόση κοινωνικού ριζοσπαστισμού. Όσο κι αν αλλάξει καθ' οδόν προς την Ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μάλλον πάνω-κάτω στα ίδια θα καταλήγει. Σε αυτά δηλαδή που ένας ιστορικός του μέλλοντος θα τα ταξινομεί ως προφάνειες στην ανάλυση της εποχής μας. Για το λόγο αυτό, έχουμε δικαίωμα να επιχαίρουμε που έστω ένας ευρωπαϊκός θεσμός –ο πιο αδύναμος βέβαια– αξιολογεί αρνητικά το έργο της τρόικας, σώζοντας έτσι στοιχειωδώς τα προσχήματα του κύρους του πάλοι ποτέ «ευρωπαϊκού νομικού και πολιτικού πολιτισμού». Πλην όμως, ας μη χαιρόμαστε και πολύ.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κάνει, το πρώτο –αναγκαίο πλην όμως όχι ικανό– βήμα για την κατανόηση της πραγματικότητας και άρα την αναμέτρηση μαζί της. Αφού ορθώς εντοπίζει και στηλιτεύει τα ως άνω, (και επαναλαμβάνω ότι έχει μείζονα σημασία ότι αυτό γίνεται από το Κέντρο του και όχι από την Αριστερά του), δεν διανοείται να πραγματοποιήσει το ερχόμενο βήμα του συλλογισμού: και αυτό δεν είναι άλλο από τη συναρμολόγηση όλων αυτών των αποτυχιών σε μια ενιαία αφήγηση με αρχή, μέση και τέλος. Και το τέλος εδώ, υπό τη σύνθετη έννοια της λέξης «τέλος» (σκοπός και τέρμα δηλαδή) δεν μπορεί παρά να είναι η υπό διαμόρφωση τραγική εικόνα των υπό δημοσιονομική προσαρμογή κρατών, μετά από δύο ή τρία χρόνια εφαρμογής των προγραμμάτων.

Δεν είναι διόλου στις προθέσεις μου να αποδώσω μεγαλύτερη πολιτική οξυδέρκεια από αυτή που αρμόζει στους ιθύνοντες της αναδιάρθρωσης. Εξάλλου, τόσο η ιστορική τους παιδεία όσο και οι δεξιότητες στην επαφή με την κοινωνία αποδείχθηκαν επικίνδυνα περιορισμένες. Από την άλλη όμως, οι άνθρωποι δεν μπορεί να είναι και τελείως ανίκανοι ώστε παντού να απέτυχαν. Αυτό λοιπόν, αναπόφευκτα μας οδηγεί στο ότι οι απανωτές «αποτυχίες» των Μνημονίων δεν πρέπει να ιδωθούν απλώς ως «ατυχήματα» ή λάθη. Ο στόχος εδώ είναι οι «μεταρρυθμίσεις» –που μας λένε– με κάθε θυσία. Ακόμη και αν η θυσία αυτή είναι η δυνατότητα του ελληνικού κράτους να είναι στοιχειωδώς εύτακτο: να αυτοκαθορίζεται, να λαμβάνει αποφάσεις μέσα από τα αρμόδια όργανα, να παρέχει στοιχειώδεις υπηρεσίες, να μπορεί να ελέγχει τη δημόσια περιουσία του και το έδαφός του, εν ολίγοις να λειτουργεί ως κυρίαρχο κράτος. Αυτά που αρχίσαμε να βιώνουμε στην Ελλάδα είναι τα πρώτα συμπτώματα της πολιτειακής αποτυχίας στη σύγχρονη βιβλιογραφία. Η ουσία είναι ότι η επιτυχία της αναδιάρθρωσης περιλαμβάνει το ενδεχόμενο της αποτυχίας του κράτους.

Οι επιμέρους αποτυχίες που εντοπίζονται, ολοένα και αυξανόμενες σήμερα, είναι κάτι περισσότερο από μια παράπλευρη απώλεια της αναδιάρθρωσης, όπως εκ πρώτης όψης μπορεί να φαίνεται. Είναι προϋποθέσεις της. Σε ένα σταθερό κράτος δεν μπορούν να

υλοποιηθούν τέτοιες πολιτικές, παρά μόνο εφόσον ο αυταρχισμός και η καταστολή δεν έχει αντίπαλο. Ένα τέτοιο κράτος είναι, λόγου χάρη, η Τουρκία. Σε ένα κράτος όπου οι πολιτικές ελίτ βρίσκονται σε τέτοιο σημείο ηθικής ματαίωσης, όπως στην Ελλάδα, τα πράγματα γίνονται ανυπόφορα. Εκεί όπου η αναδιάρθρωση μπορεί να αντέξει την αναμέτρηση με την κοινωνία μέσα στις συντεταγμένες πολιτειακές δομές το κάνει με το πιο σύνθητος κόστος την ολίσθηση στη βία ή την πειθαρχημένη συναίνεση των ηττημένων. Εκεί όμως που δεν τα καταφέρνει, δε τα βάζει μόνο με το Σύνταγμα σαν «τεχνική της ελευθερίας» αλλά και το ίδιο το κράτος σαν «μηχανισμό καταναγκασμού» και κεφαλαιοποίησης της κοινωνικής συναίνεσης, για να θυμηθούμε λίγο τον Μάνεση. Αυτό συμβαίνει στην Ελλάδα σήμερα. Υπό την έννοια αυτή, τα Μνημόνια λοιπόν δεν «απέτυχαν». Απλώς, η επιτυχία τους ήταν η αποτυχία μας.

ΥΓ.: Τώρα που και η κυβερνητική Δεξιά ανακαλύπτει εκ νέου την ασφαλή γοητεία του αντι-μνημονιακού λόγου ως συνέχεια του ανοιξιάτικου success story έχει μια πρόσθετη σημασία η Αριστερά να επαναδιατάξει την πολιτική της στρατηγική ενώπιον του σοβαρού ενδεχόμενου ανάληψης της κυβέρνησης. Η «επιτυχία» των Μνημονίων έχει δημιουργήσει πλέον στα πλείστα πεδία δημοσίων πολιτικών τετελεσμένες καταστάσεις οι οποίες, προϊόντος του χρόνου, εδραιώνονται και δεν ανατρέπονται σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο. Αν στις εκλογές του 2012, υπερ-επαρκώς προτάχθηκε ο αντι-μνημονιακός λόγος ως θεμελιώδες συστατικό της στρατηγικής της πλέον σήμερα τα πράγματα έχουν αλλάξει. Η ζημιά εν πολλοίς έγινε. Πρωτίστως ζητούμενος είναι πλέον ένας μετα-μνημονιακός προγραμματικός λόγος, ως αναγκαίο πολιτικό περιεχόμενο αλληλεγγύης, δημιουργίας και ανάσχεσης περαιτέρω κακών μετά την καταστροφή. Κι ως φωνάζουν αυτοί που διέλυσαν τη χώρα ότι «όπου να' ναι βγαίνουμε από τα Μνημόνια» ή «όπου να 'ναι θα βγαίναμε». Διότι, ακόμη και δίκιο να έχουν (που λέει ο λόγος), το δικό τους «μετα-μνημόνιο» θα είναι απλώς ένα πιο τρομακτικό sequel αυτού που βιώνουμε σήμερα.

ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΣΦΑΤΟ ΕΛΒΕΤΙΚΟ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ

Το ελβετικό δημοψήφισμα για την επιβολή περιορισμών στη μαζική εισροή μεταναστών προσφέρει δύο σκληρά αλλά ταυτοχρόνως καλά μαθήματα.

Α) Το πρώτο μάθημα προς την Ευρωπαϊκή Ένωση: η Ελβετία, βάσει της απόφασης της ισχυρής πλειοψηφίας του λαού της, αποφάσισε να συμπεριφερθεί στην Ε.Ε. με τρόπο που παραπέμπει σε αυτόν με τον οποίο συμπεριφέρεται η Ε.Ε. βάσει του ευρωπαϊκού συμφώνου για τη μετανάστευση στα κράτη που την περιβάλλουν. Το ευρωπαϊκό σύμφωνο για

τη μετανάστευση είναι αυτό το οποίο ουσιαστικά θέτει φραγμούς στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. για ανθρώπους τρίτων χωρών (και δευτερευόντως το Δουβλίνο II το οποίο και παραχώρησε τη θέση του από αρχής του 2014 στο Δουβλίνο III). Η Ελβετία αποφάσισε λοιπόν την επιβολή περιορισμών στην Ε.Ε. για τον ίδιο ακριβώς λόγο για τον οποίον η Ε.Ε. έχει κλείσει τα σύνορα στο εξωτερικό της. Διότι νιώθει ότι περιβάλλεται από φτωχότερα κράτη οι πληθυσμοί των οποίων, δοθέντων της συγκυρίας της οικονομικής κρίσης και της όξυνσης των ανισοτήτων, θα επιθυμούν ολοένα και περισσότερο να μεταναστεύουν προς το πλούσιο κράτος. Η κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει ο ευρωπαϊκός Νότος –με πρώτη την Ελλάδα– η παγίωση της κοινωνικής εξάρθρωσης και οικονομικής δυσπραγίας σε μια σειρά από νέα κράτη-μέλη, με πρώτες φυσικά τη Βουλγαρία και την Ρουμανία – και η εδραίωση της φτωχοποίησης σε άλλες κοινωνίες, είναι κακά μαντάτα για την πλούσια Ελβετία. Για το λόγο αυτόν, αρχίζει να κλείνει τα σύνορά της με πρωταγωνιστές τα πιο συντηρητικά γερμανόφωνα καντόνια και φυσικά την Ακροδεξιά της. Οι διαμαρτυρίες της Ε.Ε. είναι εύλογες αλλά δεν είναι πειστικές. Η Ε.Ε. δεν μπορεί να προσδοκά από την Ελβετία καλύτερη μεταχείριση από αυτήν που η ίδια επιφυλάσσει στους δικούς της γείτονες: αν δούμε δηλαδή τον χάρτη με αυτή την οπτική, η Ελβετία είναι για την Ευρωπαϊκή Ένωση ό,τι η Ε.Ε. για τα κράτη που την περιβάλλουν. Το μάθημα που πρέπει να πάρει δηλαδή η Ε.Ε. είναι ότι αυτή η ίδια έδειξε τον δρόμο στην ελβετική Ακροδεξιά και ότι αν δεν αλλάξει μυσάλα σε ό,τι αφορά τη διαχείριση του μεταναστευτικού, δεν θα έχει κανένα, μα κανένα, ηθικό έρεισμα να αξιώνει καλύτερη συμπεριφορά από την Ελβετία σήμερα, τη Νορβηγία αύριο και πάει λέγοντας. Θα μου πει κανείς «μα η πολιτική δεν έχει δουλειά με το ηθικό έρεισμα, αλλά με συμφέροντα» και εν μέρει θα συμφωνήσω. Ωστόσο, όταν απέναντι στο φτωχό σου γείτονα που μεταναστεύει δείχνεις το πιο άσχημο πρόσωπο, τότε δεν πρέπει να εκπληρώσεσαι όταν ο πλούσιος γείτονας σου κάνει το ίδιο. Όσο γίνεσαι πιο φτωχός και οξύνεται η ανισότητα, τότε ο πλούσιος γείτονας θα ασχημονεί περισσότερο.

Β) Το δεύτερο μάθημα αφορά τη λογική των δημοψηφισμάτων που είναι δημοφιλής και σε αριστερά περιβάλλοντα. Κατά την αντίληψη αυτή, η άμεση δημοκρατία είναι καλύτερη από την αντιπροσωπευτική διότι ο λαός αποφασίζει αδιαμεσολάβητα κ.λπ. Την αντίληψη αυτή τη βρίσκω αφελώς επικίνδυνη. Ναι μεν τα δημοψηφίσματα είναι αναγκαία για ζητήματα οριακής φύσης όπου πράγματι ένα «ναι» ή ένα «όχι» μπορεί να επικαθορίσει κρίσιμα πολιτειακά ή πολιτικά επίδικα, αλλά τα δημοψηφίσματα δεν είναι για πάσα νόσο. Εξ ορισμού, τα δημοψηφίσματα απλουστεύουν σύνθετα διλλήματα που δεν απαντιούνται εύκολα καταφατικά ή αποφατικά με μια λέξη. Επίσης, τα δημοψηφίσματα ουσιαστικά συρρικνώνουν τα περιθώρια πρότερης διαβούλευσης και πολιτικής συμμετοχής καθώς δι' αυτών όλα ανάγονται σε μια κρίσιμη κυριαρχική απόφαση του λαού. Τα δημοψηφίσματα χρειάζονται ως ύστατο μέσο, αλλά με πολύ μέτρο και προσοχή. Η αρχή της αντιπροσώπευσης είναι πεμπτουσία της δημοκρατίας. Για την ιστορία, το 1971, με δημοψήφισμα στο οποίο ψήφισε ο ανδρικός ελβετικός πληθυσμός αποφασίστηκε τελικά να αποδοθεί δικαίωμα ψήφου στις Ελβετίδες. Με τον τρόπο αυτό και με μια αναλογία 2 προς 1 (66% με 34%), οι γυναίκες της

πλουσιότερης ευρωπαϊκής χώρας αποκτούσαν με καθυστέρηση δεκάδων ετών το δικαίωμα πολιτικής συμμετοχής (ύστερα από μια αποτυχημένη απόπειρα ήδη το 1959, όπου τα αποτελέσματα ήταν αντίστροφα) ενώ ακόμη και σήμερα υπάρχουν ακόμη λίγα καντόνια στην κεντρική και ανατολική Ελβετία που αντιστέκονται δημοκρατικά σε αυτήν την εξέλιξη.

Αυτά βλέπω ως μαθήματα από την πρόσφατη εμπειρία της Ελβετίας. Μαθήματα προς τη Δεξιά και προς την Αριστερά.

ΨΗΦΟΣ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ: ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΑΘΗΜΑΤΑ

Η Βουλγαρία είναι μια χώρα με την οποία μας ενώνουν και μας χωρίζουν αρκετά. Στη μόνιμη επωδό των Ελλήνων τα τελευταία χρόνια «γίναμε Βουλγαρία», μια πολιτογραφημένη Ελληνίδα, Βουλγάρα πολίτης, διερωτάται σε ένα άρθρο που αξίζει την προσοχή μας: «Γίναμε όντως Βουλγαρία; Τείνω να απαντήσω: Όχι... ακόμη. Αλλά βρισκόμαστε... σε καλό δρόμο!³». Προσωπικά, ύστερα από ένα πολύ διδακτικό διάστημα στο Πανεπιστήμιο της Σόφιας, φέτος το καλοκαίρι, και έχοντας παρακολουθήσει τις κοινοβουλευτικές συζητήσεις για την ψήφο εμπιστοσύνης στην ελληνική Βουλή την τελευταία εβδομάδα, τείνω στο ίδιο συμπέρασμα.

Στη Βουλγαρία λοιπόν, τα κυρίαρχα κόμματα, το «κεντροδεξιό» GERB του σωματοφύλακα Μπορίσοφ και το Σοσιαλιστικό Κόμμα, που ακόμη αποπνέει την καμαρίλα του παλιού καθεστώτος υποκλινόμενο συνάμα στη νεοφιλελεύθερη συνταγή του ΔΝΤ, δεν τολμάνε να πούνε στους ανθρώπους «Εμπιστευτείτε μας!». Με το λόγο τους ουσιαστικά εννοούν και, εν τέλει, πιο κυνικά, λένε: «Μην εμπιστεύεστε κανέναν!». Ξέρουν ότι την εμπιστοσύνη του λαού δεν υπάρχει περίπτωση να την κερδίσουν ύστερα από τόσα χρόνια καταστροφικής «μετάβασης» από τον «σοσιαλισμό» στην «οικονομία της αγοράς». Έτσι λοιπόν, με το να ζητάνε από τον κόσμο να μην εμπιστεύεται κανέναν, δεν χάνουν τίποτε παραπάνω. Απλώς κερδίζουν την πιθανότητα οι Βούλγαροι να μην εμπιστεύονται τους αντιπάλους τους. Πολύ απλά, έτσι παραμένουν κυβερνώντα κόμματα, παρά την απόλυτη ηθική ανυποληψία στην οποία βρίσκονται στις συνειδήσεις του λαού. Η τακτική αυτή επιβεβαιώθηκε και στις πρόσφατες εκλογές στις οποίες, παρά τη συρρίκνωση της εκλογικής τους επιρροής, τα δύο κόμματα παραμένουν πρώτα. Μου το συνόψισε το καλοκαίρι, σε μια αφοπλιστική φράση, μια νεαρή βουλγάρα διανοούμενη, η Μαρίγια Ιβάντσεβα αναφερόμενη σε βιβλίο του Ιβο Κράστεβ: «in mistrust we trust».

Ο συνειρμός μου δημιουργείται με αφορμή τη συζήτηση στην ελληνική Βουλή σχετικά με την ψήφο εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση. Μέσα από τις συζητήσεις, αναδεικνύεται

3 Μάγια Στογιάνοβα, «Γίναμε όντως Βουλγαρία», ηλεκτρονικό περιοδικό Χρόνος, τχ. II, Μάρτιος 2014

πως ουσιαστικά το ερώτημα δεν αφορά το αν η κυβέρνηση μπορεί να κερδίσει την εμπιστοσύνη των πολιτών: είναι βέβαιο πως την έχει χάσει – και το ξέρει. Η στρατηγική της είναι να μην κερδίσει την εμπιστοσύνη η αντιπολίτευση. Εδώ βρισκόμαστε ενώπιον ενός κοινοβουλευτικού παραδόξου: μέσω μιας λογικής αρνητικού αθροίσματος εμπιστοσύνης, η συζήτηση –και μιλάω και για τις τοποθετήσεις των υπουργών και των βουλευτών της συγκυβέρνησης– αφορά πρωτίστως τον ΣΥΡΙΖΑ, και όχι την κυβέρνηση, τη ΝΔ ή το ΠΑΣΟΚ: Όσο λιγότερη εμπιστοσύνη, τόσο καλύτερα!

Στη Βουλγαρία το μείζον έλλειμμα εμπιστοσύνης στους θεσμούς οδηγεί στην βαθμιαία απαξίωση της πολιτικής, την άνοδο του ακροδεξιού εθνικισμού, στην ξενιτειά ως μόνη λύση για μορφωμένους και μη – όλα αυτά με τα οποία έχουμε εξοικειωθεί, τα τελευταία χρόνια, και στην Ελλάδα. «Είμαστε σε καλό δρόμο» στη διαδρομή προς Βουλγαρία, λοιπόν; Στο χέρι μας είναι να αλλάξουμε ρότα!

ΣΤΗ ΒΟΣΝΙΑ ΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ ΜΙΛΗΣΑΝ ΟΙ ΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΤΑ ΕΘΝΗ

Στη Βοσνία, οι κοινωνικές διαμαρτυρίες δείχνουν τη βαθμιαία μετατόπιση από το πεδίο της εθνοτικής αντιπαράθεσης στο πεδίο του κοινωνικού ανταγωνισμού. Αν σκεφτεί κανείς ότι συνήθως, έπειτα από συρράξεις, ακολουθεί κάποια ανάκαμψη, τουλάχιστον στο πεδίο της παραγωγικής ανασυγκρότησης της χώρας, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη αποτελεί μια μοναδική περίπτωση παρατεταμένης διάλυσης του οικονομικού και πολιτειακού ιστού.

Τα πρόσφατα γεγονότα στην κροατο-μουσουλμανική ομοσπονδία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης διαθέτουν μια κρύφια πολιτική δυναμική. Ακόμη και μετά την αποκλιμάκωση των πρόσφατων κινητοποιήσεων, η ένταση της κοινωνικής διαμαρτυρίας στη χώρα αυτή αφήνει μια κρίσιμη παρακαταθήκη: τη βαθμιαία μετατόπιση από το πεδίο της εθνοτικής αντιπαράθεσης στο πεδίο του κοινωνικού ανταγωνισμού. Έπειτα από 18 χρόνια ειρήνης στη Βοσνία, για πρώτη φορά μίλησαν οι τάξεις και όχι τα έθνη. Αυτό, από μόνο του, είναι μια θετική εξέλιξη που μπορεί στο μέλλον να αποφέρει καρπούς. Ας μην ξεχνάμε ότι μιλάμε για μια χώρα στην οποία το μόνο καλό νέο από την υπογραφή της Συνθήκης του Ντέιτον είναι η παύση των πολεμικών επιχειρήσεων. Διότι, από κει και ύστερα, πολιτειακές επιδόσεις μηδέν. Από τον Οκτώβριο του 1997 ως τον Δεκέμβριο του 1998 έζησα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη ως αξιωματικός ανθρωπίνων δικαιωμάτων της αποστολής του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) τρία χρόνια μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Ντέιτον. Λίγο αργότερα κατέγραψα την εμπειρία μου αυτή⁴ ενώ όταν γύρισα, ο Δημήτρης Ψαρράς του «Ιού της Κυριακής» μου

4 Η ετερότητα ως σχέση εξουσίας, εκδ. Κριτική, 2002

ζήτησε μια συνέντευξη για το τι έζησα εκεί. Η συνέντευξη αυτή χρησιμοποιήθηκε από την ερευνητική ομάδα του «Ιού» σε ένα αφιέρωμα με τίτλο «Βοήθεια δίχως αύριο⁵».

Παρατεταμένη αδράνεια

Παρακολουθώντας τα πρόσφατα γεγονότα, ανέτρεξα στο προ δεκαπενταετίας αφιέρωμα του «Ιού» στο οποίο επισημαίνεται πολλαπλώς το πολιτειακό και κοινωνικό αδιέξοδο στο οποίο είχε μπει η χώρα αυτή, υπό καθεστώς διεθνούς εποπτείας. Έκτοτε, η Βοσνία τελεί υπό το καθεστώς μιας παρατεταμένης αδράνειας. Δεν μπορεί να πάρει μπρος με τίποτε.

Στο επίπεδο των θεσμών, αυτό εκφράζεται μέσα από έναν «πολυπολιτισμικό» φυλετισμό και πολυδιάσπαση: εναλλαγή στα δημόσια αξιώματα, όχι με βάση τις ικανότητες και τις ψήφους αλλά με βάση την εθνική καταγωγή, μια κυβέρνηση ανά καντόνι (10 τον αριθμό) στην κροατο-μουσουλμανική ομοσπονδία, μια κυβέρνηση ανά οντότητα, και, τέλος, μια κεντρική κυβέρνηση. Σύνολο κυβερνήσεων; Ούτε μία, ούτε δύο, ούτε τρεις αλλά δεκατρείς. Μιλάμε για πολιτειακό ανέκδοτο. Στο επίπεδο της οικονομίας, τα πράγματα φαίνονται μη ανατάξιμα. Αρκεί να αναφερθεί ότι το ποσοστό ανεργίας κυμαίνεται σταθερά σε νούμερα που ξεπερνούν το 60% μέσα στη δεκαετία που ακολούθησε τον πόλεμο. Αν σκεφτεί κανείς ότι συνήθως, μετά από συρράξεις, ακολουθεί κάποια ανάκαμψη, τουλάχιστον στο πεδίο της παραγωγικής ανασυγκρότησης της χώρας, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη αποτελεί μια μοναδική περίπτωση παρατεταμένης διάλυσης του οικονομικού και πολιτειακού ιστού. Αυτό ισχύει ακόμη και σε σχέση με τα δεδομένα των πιο καθυστερημένων οικονομιών των Δυτικών Βαλκανίων, που σημειωτέον υπολείπονταν σημαντικά των οικονομικών προπολεμικών επιδόσεων της Βοσνίας η οποία, τους καλούς καιρούς, ήταν ο «χρυσός» μέσος όρος της Γιουγκοσλαβίας.

Σήμερα, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη αποτελεί τον πιο δυστυχισμένο οικονομικής και πολιτειακής αποτυχίας στην Ευρώπη. Υπό την έννοια αυτή, η «διεθνής κοινότητα», της οποίας η Βοσνία είναι γέννημα-θρέμμα (ως και η σημαία της είναι μια διεθνής επιπόηση), έχει ήδη αργήσει να ξανακοιτάξει αυτό το εφιαλτικό δημιούργημα το οποίο σταμάτησε μεν τον πόλεμο, αλλά δεν έφτιαξε μια βιώσιμη ειρήνη. Οι αντικυβερνητικές διαδηλώσεις που ξεκίνησαν την 4η Φεβρουαρίου 2014 στην Τούζλα είναι, μέσα στην απόγνωση των ανθρώπων, μια κραυγή αισιοδοξίας: η φωνή της κοινωνικής διαμαρτυρίας απελπισμένων εργαζομένων και όχι καταπιεσμένων Βόσνιων και Κροατών. Το γεγονός ότι οι διαδηλώσεις κατάφεραν να κινητοποιήσουν και κάποιους στην πρωτεύουσα της Σερβικής Δημοκρατίας, στην Μπάνια Λούκα, μαρτυρά πως μέσα στα ρημάδια του πιο φονικού βαλκανικού εθνικισμού του 20ού αιώνα, υπάρχει χώρος και για μια άλλη συνείδηση, πέραν της εθνικής.

Ο βοσνιακός φυλετικός εφιάλτης πρέπει να λάβει το τέλος που του αξίζει όχι από τους αδηφάγους εθνικισμούς που τον συνθέτουν, αλλά από τη μία και μοναδική συνείδηση που μπορεί να ενώσει τους απεγνωσμένους πολίτες της ταλαιπωρημένης αυτής χώρας.

5 <http://www.iospress.gr/iosl999/iosl9990523a.htm>

ΟΥΤΕ ΡΩΣΟΛΑΓΝΕΙΑ ΟΥΤΕ ΡΩΣΟΦΟΒΙΑ: ΜΙΑ ΕΞΕΓΕΡΣΗ, ΕΝΑ «ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ» ΚΙ ΕΜΕΙΣ

Όταν τον Μάρτιο του 1999 το ΝΑΤΟ ξεκίνησε τον βομβαρδισμό της Σερβίας ο κόσμος διχάστηκε. Η συντριπτική πλειονότητα των Ελλήνων εναντιώθηκε σφόδρα στις στρατιωτικές επιχειρήσεις, ενώ μια μικρή μειοψηφία θεώρησε επιβεβλημένο τον πόλεμο προκειμένου οι Σέρβοι να μην ολοκληρώσουν την εθνοκάθαρση των Αλβανών στο Κόσοβο. Γνωστά πράγματα. Οι συσχετισμοί στη Δύση ήταν, όπως θυμόμαστε, εντελώς αντίστροφοι: η δυτική κοινή γνώμη ήθελε με κάθε τρόπο βομβαρδισμούς και ήταν λιγοστές οι εξαιρέσεις που αντιστέκονταν, διότι έβλεπαν το κακό και τις σκοπιμότητες με την υπαγωγή του ανθρωπισμού και των δικαιωμάτων στη φαρέτρα μιας στρατιωτικής επιχείρησης.

Εκείνον τον καιρό, λοιπόν, ζητούμενο για κάποιους από εμάς ήταν η έξοδος από τον φαύλο κύκλο της τυφλής υποστήριξης του φονικού σερβικού εθνικισμού ή της άκριτης συναίνεσης στη νέα τάξη της «ανθρωπιστικής» στρατιωτικής επέμβασης. Κάτι, δηλαδή, που στους περισσότερους έμοιαζε αδύνατο: ή με τον έναν ή με τον άλλον, έλεγαν, πρέπει να διαλέξουμε μεταξύ Μιλόσεβιτς και ΝΑΤΟ. Ελάχιστες ήταν οι φωνές που κατάφεραν να χαράξουν έναν δρόμο που απέρριπτε και τα δύο κακά. Μια τέτοια φωνή κατάφερε να ακουστεί στο βιβλίο Κόσοβο: Η διττή ύβρις του Στέφανου Πεσμαζόγλου (2001) ή στον κύκλο του περιοδικού *Ο Πολίτης* στην Ελλάδα, αλλά και από λιγοστούς ευρωπαίους διανοουμένους που δεν γλίστρησαν ούτε προς τον απολογητισμό των βομβαρδισμών ούτε προς τη συγκατάβαση ενώπιον της εθνοκάθαρσης (Πιερ Βιντάλ-Νακέ, Ετιέν Μπαλιμπάρ κ.ά.).

Ενώπιον της ουκρανικής κρίσης, σήμερα, πιστεύω ότι χρειάζεται μια τέτοιου είδους στάθμιση. Μια θέση, δηλαδή, που διαβαίνει με προσοχή ανάμεσα στις συμπληγάδες της τόσο κοινής στην Ελλάδα ρωσολαγνείας και της εξίσου κοινής στα βερολινέζικα –και άλλα ευρωπαϊκά– σαλόνια ρωσοφοβίας. Ε, λοιπόν, ναι: μεταξύ των ουκρανών εξεγερθέντων υπάρχουν πολλοί και πολύ φασίστες – ακόμη και όταν δεν ήταν πολλοί ήταν δυναμικοί κι έτσι συχνά πήραν το πάνω χέρι. Όμως, είναι άδικο και βλακώδες να χαρίσουμε όλη την εξέγερση του Μαϊντάν στα ματωμένα χέρια και μυαλά τους. Και αυτό διότι, μέσα στους εξεγερθέντες, υπάρχουν ουκρανοί εθνικιστές που δεν είναι φασίστες, «Αγανακτισμένοι» σαν και αυτούς της πλατείας Συντάγματος του 2011, «απολίτικα» μετασοβιετικά υποκείμενα που ασφυκτιούν στην οδύνη των καιρών της διάλυσης, αριστεροί, άνθρωποι που προσβλέπουν σε μια «παράδεισια» –και ανύπαρκτη, βέβαια– Ευρώπη ως σωτηρία από την ανέχεια και την ανελευθερία, άσχετοι νεολαίοι, νέοι και μεγαλύτεροι που ασφυκτιούσαν στο καθεστώς Γιανουκόβιτς. Ακούω στην Ελλάδα να λέγεται κατά κόρον ότι «μπροστά σε αυτούς, καλύτερα ο Πούτιν» – και μου δημιουργεί τρόμο η ιδέα της ανάδειξης του πιο φανατικού και δολοφονικού κρατικού αυταρχισμού στην Ευρώπη σε σωτήρα των γειτόνων του, το 2014.

Ταυτόχρονα, ο κάθε χεφφρων άνθρωπος δεν μπορεί να μην εξεγείρεται με τον τρόπο με τον οποίο η Ε.Ε. και οι ΗΠΑ λειτούργησαν στην Ουκρανία. Πώς με τυχοδιωκτικό και

αγοραίο τρόπο ενίσχυσαν την αντιπολίτευση, γνωρίζοντας τους πολιτικούς προσανατολισμούς μείζονος κομματιού της. Πώς πορεύτηκαν με εξαιρετική ανευθυνότητα και εγκληματική αμέλεια ενώπιον του ορατού ενδεχομένου της ρωσικής επέμβασης, οδηγώντας ή αφήνοντας ακόμη μία φορά την Ευρώπη στο αδιέξοδο. Πώς, τέλος, η Ευρώπη απλώς κατέληξε να παρακολουθεί ανήμπορη ένα θρίλερ συμπαραγωγής της. Τώρα που η Ουκρανία φλερτάρει με την προοπτική του διχασμού όμως είναι αργά για ευρωπαϊκά δάκρυα. Ακόμη μία φορά η Ευρώπη έκανε επίδειξη πολιτικής ασημαντότητας. Η δε Γερμανία, ακόμη μία φορά με τη σειρά της, απέδειξε πόσο στεγνά ιδιοτελώς και κοντόθωρα κάνει εξωτερική πολιτική. Ουσιαστικά, δηλαδή, δεν κάνει τίποτε. Μόνο από τα state budgets των άλλων (κάνει πως) ξέρει.

Είναι αναγκαία λοιπόν, στο μυαλό μας τουλάχιστον, μια διέξοδος στην ουκρανική διτιμή ύβρη των ημερών. Το «ουκρανικό» είναι πολιτικό ζήτημα που δεν προσφέρεται για να διαλέξουμε στρατόπεδο αλλά για να αποφύγουμε τον πόλεμο. Οι σταθμίσεις λοιπόν αυτές είναι, πιστεύω, ιδιαίτερα δύσκολες αλλά και αναγκαίες. Αν δεν γίνουν, δικαιώνουμε τον Μπους, ο οποίος μετά την 11/9 είπε με τη γνωστή καουμπόικη αφέλεια: «Ή με μας ή εναντίον μας». Χρειάζεται, λοιπόν, να τις κάνουμε σήμερα στην Ουκρανία, όπως τότε, το 1999, στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας και των νατοϊκών βομβαρδισμών.

Β΄ ΕΝΟΤΗΤΑ

Δικαιώματα υπό αίρεση

Τα δικαιώματα είναι εξ ορισμού υπό αίρεση. Και πριν και μετά την κρίση και πάντα. Πολλά από τα κείμενα της ενότητας αυτής δεν σχετίζονται με την «κρίση». Θα μπορούσαν να είχαν γραφτεί και παλιότερα. Είναι σίγουρο ότι θα γράφονταν και στο μέλλον, ανεξαρτήτως του αν βρισκόμαστε σε συγκυρία κρίσης ή ανάπτυξης. Η ιδιαιτερότητα της εποχής αυτής είναι ότι οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες αίρονται τα δικαιώματα οξύνονται ενώ η παραβίαση τους γίνεται ευκολότερα αποδεκτή στο όνομα των περιορισμών που θέτει η κρίση. Στην ενότητα αυτή, γίνεται αναφορά σε παραδοσιακά ατομικά δικαιώματα: αυτό της ελευθερίας συνάθροισης των πολλαπλών εκδοχών ελεύθερης έκφρασης λόγου ή τέχνης, της βλασφημίας και των λογοκριτικών μηχανισμών που λειτουργούν άτυπα ή θεσμοποιημένα στην κοινωνία μας, στη σχέση ιδιωτικότητας και παράνομων αποδεικτικών μέσων, στα ζητήματα των μειονοτήτων και κυρίως αυτό της Θράκης καθώς και τις παρενέργειες της λεγόμενης «αντιρατσιστικής» νομοθεσίας.

Η ΑΠΕΡΙΣΚΕΠΤΗ ΜΕΓΑΛΟΨΥΧΙΑ ΤΗΣ ΒΛΑΣΦΗΜΙΑΣ

Πριν από λίγα χρόνια, αμέσως μετά την υπόθεση των δανέζικων σκίτσων, ο ιμάμης του Πανεπιστημίου Al-Azhar του Καΐρου πρότεινε την έκδοση ενός νόμου συνταγμένου από εκκλησιαστικούς ηγέτες με διεθνή ισχύ και σκοπό την ενιαία καταστολή της βλασφημίας. Η έκκληση του ιμάμη έπεσε στο κενό, ωστόσο μετά την περιπέτεια των σκίτσων, η ελευθερία της έκφρασης έβαλε κάμποσο νερό στο κρασί της. Σε αρκετές περιπτώσεις, ενώπιον της φονταμενταλιστικής απειλής, η Δύση φάνηκε διατεθειμένη να παραδώσει ένα χώρο ελεύθερης έκφρασης που παραδοσιακά θεωρούσε ζωτικό της. Ναι μεν, οι παραδοσιακές δυτικές νομοθεσίες για τη δίωξη της βλασφημίας ατροφούν (με εξαιρέσεις, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα), αλλά τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη έχει συνομολογηθεί μια συμφωνία εναντίον του μισαλλόδοξου λόγου, κυρίως κατά της Άκρας Δεξιάς, αλλά και της βλάσφημης ελευθεριακότητας. Αυτή μπορεί να οδηγήσει σε έναν γενικευμένο κονφορμισμό απέναντι σε οτιδήποτε θα μπορούσε να προσβάλει ιδεολογίες και κυρίως θρησκείες. Αυτό που συμβαίνει κυρίως και δίνει τον τόνο είναι η ποινικοποίηση του αντισημιτικού λόγου και μακράν έπεται η δίωξη του λόγου εναντίον άλλων θρησκειών, του Ισλάμ και του χριστιανισμού περιλαμβανομένων.

Να θυμίσω πως την εποχή που κάποιοι (και όχι, γενικά, οι μουσουλμάνοι) βιαιοπραγούσαν εκφράζοντας την οργή τους για τα δανέζικα σκίτσα, δύο πρωθυπουργοί της Δύσης βγήκαν με σκυμμένο το κεφάλι και απολογήθηκαν με τον πιο πανηγυρικό τρόπο. Ο τότε πρόεδρος των ΗΠΑ, Τζ. Μπους και ο πρωθυπουργός της Αγγλίας, Τ. Μπλερ ήταν οι πρώτοι που ζήτησαν δημοσίως συγγνώμη από τη βαθιά προσβεβλημένη μουσουλμανική κοινή γνώμη. Κατά διαβολική σύμπτωση, οι δύο πολιτικοί προϊστάμενοι των μεγαλύτερων τότε στρατών κατοχής στο Ιράκ και το Αφγανιστάν. Η υποκρισία περίσσεψε: «Ναι, κατέχουμε τις πατρίδες σας. Ναι, σας βασανίζουμε και κάνουμε ό,τι αθλιότητα πρέπει για να έχουμε φθηνό πετρέλαιο. Ναι είπαμε ψέματα για να αιτιολογήσουμε τον πόλεμο, αλλά αν κάποιος δικός μας απερίσκεπτος τολμήσει να σας προσβάλλει θα σας πούμε *sorry* διότι σας θίγουμε τα ιερά και τα όσια. Και μετά, συνεχίζουμε όπως πριν».

Η ελευθερία της έκφρασης έτσι κατέληξε να είναι ο ασθενής κρίκος της νέας παγκόσμιας ιμπεριαλιστικής αλυσίδας. Το *Charlie Hebdo* δεν συμβιβάστηκε με τον καθωσπρεπισμό που εξέπεμψε το νέο γεωπολιτικό περιβάλλον. Αντιθέτως, διάλεξε τον απολύτως ανάποδο δρόμο: αυτόν της συστηματικής, μεροληπτικά βλάσφημης απαξίωσης του Ισλάμ. Και αυτόν πλήρωσε.

Διαβάζω μετά τη δολοφονία του Παρισιού δύο τύπους προβληματικών αφηγήσεων. Η πρώτη, αρκετά δημοφιλής σε αριστερά καφενεία, είναι αυτή των «αστερίσκων». Καταδικάζουμε μεν, «φυσικά καταδικάζουμε, αλλά [η κρίσιμη αυτή λέξη πάντα με έμφαση] το

Charlie Hebdo πήγαινε γυρεύοντας». Η συχνά βουβή αυτή αφήγηση πάσχει κατά το ότι συμψηφίζει μεγέθη που δεν σταθμίζονται, ό,τι και να έγγραφε το *Charlie* μέσα στο βλάσφημο οίστρο του. Αυτό μου φαίνεται απλό και αδιαπραγμάτευτο. Όπως αδιαπραγμάτευτα δεν μπορούμε να δεχθούμε αυτόν που καταδικάζει τον βιασμό με τον αστερίσκο ότι «κι αυτή πήγαινε γυρεύοντας».

Η δεύτερη αφήγηση, είναι η επισήμως κυρίαρχη. Αυτή της mainstream Ευρώπης που εκφράστηκε στην πορεία «ενότητας» στο Παρίσι. Στην πορεία αυτή, ο Ισραηλινός πρωθυπουργός, ο Ρώσος και ο Τούρκος υπουργός εξωτερικών, ο Αιγύπτιος υπουργός Άμυνας και άλλοι ... ειλικρινείς υπερασπιστές των δικαιωμάτων του ανθρώπου ανά την οικουμένη, συμπεριλαμβανομένου του Γάλλου πρώην πρόεδρου, του Άγγλου, του Έλληνα και του Ισπανού πρωθυπουργού, μαζεύτηκαν και, με στεντόρεια τη φωνή, μας είπαν πως είναι *Charlie*, οπαδοί όντες όλοι οι παραπάνω της απόλυτης ελεύθερα «ανεύθυνης» και βλάσφημης έκφρασης, όπως αυτή που ήθελε και θέλει να πρεσβεύει το έντυπο.

Μετά λύπης μου, θα αναγκαστώ λοιπόν να διαφωνήσω με τους ως άνω μαχητές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ελευθερία της έκφρασης δεν είναι απόλυτη. Και το λέω αυτό γνωρίζοντας πως λίγες μέρες μετά τη μαζική δολοφονία του Παρισιού εγώ κουβαλάω το βάρος μιας αντιδημοφιλούς θέσης, και όχι οι όψιμοι ζηλωτές της ομαδικής ηθικής υστερίας «je suis Charlie». Εξηγούμαι λοιπόν για το νομικά αυτονόητο: φυσικά ο άνθρωπος λόγος μπορεί να προσβάλει και μάλιστα να προκαλέσει οδύνες, ακόμη περισσότερο απ' ό,τι οι πράξεις. Φυσικά, η ελευθερία της έκφρασης κάπου σταματά: εκεί που θίγεται ο πυρήνας της υπόληψης, της τιμής και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου όταν εξατομικευμένα στοχεύεται. Σε τελευταία ανάλυση, για το λόγο αυτό, οι ανά τον κόσμο ποινικοί κώδικες διαθέτουν άρθρα να διωχθούν αυτοί που υβρίζουν. Επομένως, το επίκαιρο ερώτημα δεν είναι αν η ελευθερία του λόγου είναι απόλυτη, ούτε αντιστρόφως, αν το *Charlie Hebdo* πλήρωσε την απερισκεψία του. Εξάλλου, ούτε το ένα ούτε το άλλο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αστερίσκος στην καταδίκη της δολοφονίας. Και αυτό είναι ανυπερθέτως κρίσιμο. Το επίκαιρο ερώτημα είναι πώς το Ισλάμ θα διαχειριστεί τις ευθύνες ενώπιον του εκφασισμού και της απανθρωποποίησής του και πώς η Δύση θα σκεφτεί κι αυτή τις ευθύνες της χωρίς να καταλήξει σε μια νέα αντιτρομοκρατική αντι-ισλαμική υστερία που θα ακυρώσει τις στοιχειώδεις ελευθερίες όλων μας.

Σε αυτά τα δύσκολα, δεν μπορώ να σκεφτώ πιο συγκλονιστική απάντηση από το εξώφυλλο του τελευταίου *Charlie*: ο Μωάμεθ –που δεν πρέπει να ζωγραφίζεται σύμφωνα με την ισλαμική παράδοση– δακρύζει σαν άνθρωπος συμπάσχοντας και μεταφέροντας την άφεση αμαρτιών για λογαριασμό των νεκρών: «Tout est pardonné». Απέναντι στην απανθρωπιά και την υποκρισία, η απερίσκεπτη μεγαλοψυχία της βλασφημίας. Όπως είπε και ο δημιουργός του προχθές: «Βρήκαμε το καταραμένο πρωτοσέλιδο. Όχι αυτό που ο κόσμος ήθελε να κάνουμε, όχι αυτό που οι τρομοκράτες θέλανε να κάνουμε αλλά αυτό που εμείς θέλαμε να κάνουμε».

CHARLIE HEBDO: Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η μαζική δολοφονία στο *Charlie Hebdo* εντάσσεται ήδη, κατά την άποψή μου, στα γεγονότα μακράς διάρκειας του 21ου αιώνα. Τα απόνερα των γεγονότων αυτών, το εύρος και τη διάρκειά τους δεν μπορούμε να το προβλέψουμε το 2015 – τόσο όσον αφορά την ίδια τη θέση του Ισλάμ στην Ευρώπη, τις σχέσεις με την Εγγύς Ανατολή, όσο και την ίδια την προοπτική της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Μια Λεπέν στο τιμόνι της Γαλλίας είναι σκληρή τιμωρία, ειδικά στην κατάσταση που βρίσκεται η Ευρώπη σήμερα. Μια τιμωρία που ίσως και να αρμόζει στην Ευρώπη, όπως πορεύεται τα τελευταία χρόνια, αλλά που ωθεί κι άλλο το Ισλάμ στη ριζοσπαστικοποίησή του, ανοίγοντας κι άλλο τις ορέξεις των τζικαντιστών. Αυτήν ακριβώς την κλιμάκωση επιθυμούν για να ενισχύσουν τη θέση τους στην κοινότητά τους. Μια κατάσταση όπου ο μέσος Ευρωπαίος θα προσλαμβάνει τον μέσο μουσουλμάνο ως τζικαντιστή, σαν κάποιος να έπαιρναν όλους τους Έλληνες για Χρυσσαυγίτες. Διότι ας μην ξεχνάμε πως ο πρώτος εχθρός της ισλαμικής Άκρας Δεξιάς είναι οτιδήποτε την αμφισβητεί εντός Ισλάμ. Όπως κάθε Άκρα Δεξιά, τα βάζει με όσους βρίσκονται έξω από την κοινότητα, αλλά στην πράξη στοχεύει τους μέσα στην κοινότητα, εκείνους που θεωρεί «εσωτερικούς εχθρούς».

Ενώπιον τέτοιων μαζικών εγκλημάτων ξέρω ότι μπορεί κανείς να ακολουθήσει τη συνήθη μικρόψυχη προσέγγιση του «ναι μεν αλλά», όπου πίσω από αυτό το «αλλά» κρύβεται ουσιαστικά η ακύρωση του «ναι». Θα τολμήσω να ξεκινήσω από το «αλλά», υπό τη μορφή κατάφασης: Ναι, το *Charlie Hebdo* ανέδιδε εδώ και χρόνια ένα άρωμα φανατικού δυτικισμού. Συστηματικά εξαντλούσε τη σατιρική και βλάσφημη αιχμή της με μεροληπτικό τρόπο εναντίον του Ισλάμ και όχι εναντίον του εβραϊσμού όπως έκανε παλιότερα. Ναι, η Δύση προχθές στο Παρίσι πλήρωσε –για μια ακόμη φορά– τις αμαρτίες της. Η Γαλλία, συγκεκριμένα, τις αποικίες της. Είναι πολλά αυτά που μπορεί να καταμαρτυρήσει κανείς στις παταγώδεις γαλλικές αποτυχίες ως προς την ενσωμάτωση της δεύτερης και τρίτης γενιάς μουσουλμάνων Γάλλων πολιτών, στη γαλλική μεροληψία της *laïcité* ή, για να μεγαλώσει το κάδρο, στο γεωπολιτικό χάος που έχει προκαλέσει ο δυτικός ιμπεριαλισμός εδώ και έναν αιώνα, από το δυτικό άκρο της ινδικής χερσονήσου ως την ανατολική ακτή της Μεσογείου. Και μάλιστα ενισχύοντας το ακραίο Ισλάμ, είτε επειδή οι τιμές του πετρελαίου το ζητάνε –όπως κατεξοχήν στην περίπτωση της Σαουδικής Αραβίας– είτε εκ του αποτελέσματος είτε και συνειδητά, για να υπονομευθούν ισλαμικά λαοπρόβλητα καθεστώτα όπως αυτό της Χαμάς, του Ιράν ή των Αδελφών Μουσουλμάνων. Έχει σημασία να θυμόμαστε πως η δύναμη της ισλαμικής Ακροδεξιάς είναι μεγαλύτερη στη Δύση παρά στις κοιτίδες της θρησκείας αυτής, όπου παραμένει ισχνή μειοψηφία. Η ισλαμική Άκρα Δεξιά έχει πλέον για τα καλά την αύρα της Δύσης. Η πατρίδα της είναι πια η Δύση, και όχι η Μέση Ανατολή. Και αυτό είναι ιστορικά τετελεσμένο. Η νέα ισλαμική Άκρα Δεξιά αποτελείται από συμπολίτες μας. Ανθρώπους στρατιωτικοποιημένους από τη βία μας και ματαιωμένους από τα οικεία μας αδιέξοδα.

Τίποτε όμως από τα παραπάνω –που ισχύουν– δεν είναι συμψηφίσιμο με το προχθεσινό. Και αυτό το λέω όσο πιο εμφατικά γίνεται. Η μαζική δολοφονία στο *Charlie Hebdo* είναι ένας

κόλαφος στη νεωτερικότητα, η δολοφονία της νεωτερικότητας, της ελάχιστης ιδέας που μπορεί να μας ενώνει: στο ότι μπορούμε να διαφωνούμε συντεταγμένα για το μέλλον της κοινωνίας μας. Ότι μπορούμε να ζούμε διαφορετικά, να γελάμε και να κλαίμε με διαφορετικά πράγματα, να συμπαθούμε και αντιπαθούμε, να αγαπάμε και να αποστρεφόμεστε ό,τι θέλουμε, χωρίς αυτό να είναι αιτία απειλής μας. Ότι έχουμε δικαίωμα να μιλάμε, ακόμη και βλασφημώντας. Φυσικά, ακόμη και βλασφημώντας, είτε τη θρησκεία τη δικιά μας είτε των άλλων – παρότι, το ξέρω, πως η προσβολή της θρησκείας του άλλου μπορεί να κρύβει ακόμα και προκατάληψη. Αυτό όμως είναι μέρος του Διαφωτισμού σε τελευταία ανάλυση. Δεν μπορεί να αξιώνει κανείς ένα γενικευμένο δικαίωμα στη μη προσβολή. Αν το δεχθούμε, θα γίνουμε κοινωνία ανθρωποφάγων ή κοινότητες φυλών. Κάπου εδώ περιμένω να φωνάξουν κάποιοι Μουσουλμάνοι «Είμαι Charlie». Όπως κάποιοι φωνάζουμε «Είμαστε Παλαιστίνιοι» όταν το Ισραήλ σφυροκοπά ή «Είμαστε μετανάστες» όταν οι άνθρωποι υποφέρουν.

Κλείνω. Μερικά από τα σκίτσα του *Charlie Hebdo* ούτε μένα μου άρεσαν, αλλά δεν είναι αυτό το επίδικο. Το προχθεσινό είναι η νίκη της βαρβαρότητας, της απόλυτης λογοκρισίας όχι απλώς διά της παύσεως της εκφοράς λόγου αλλά και διά του φυσικού αφανισμού του υποκειμένου της. Και, φυσικά, κατόπιν έρχεται η αυτολογοκρισία διά του τρόμου. Για τον λόγο αυτό τη θεωρώ την απεχθέστερη τρομοκρατική ενέργεια – ίσως ακόμη πιο απεχθή και από αυτήν που σπέρνει τον τυχαίο θάνατο.

Η μαζική αυτή δολοφονία σηματοδοτεί και τη μετάλλαξη της ευρωπαϊκής ισλαμοφοβίας, που είχε αγκυροβολήσει στην Άκρα Δεξιά, σε μια γενικευμένη αποστροφή προς το Ισλάμ που διαχέεται απ' άκρου εις άκρον του ευρωπαϊκού πολιτικού φάσματος. Η επίθεση στο *Charlie Hebdo* είναι το τέλει λίπασμα στον ευρωπαϊκό ακροδεξιό σπόρο, που ψάχνει κι άλλους τοίχους να αναρριχηθεί, τους δύσκολους καιρούς που ζούμε.

ΥΓ.: Μιλώντας για τοίχους. Μια μέρα μετά τις δηλώσεις του στον φράκτη του Έβρου, οι δηλώσεις Σαμαρά για το *Charlie Hebdo* («ο ΣΥΡΙΖΑ θέλει να δώσει μαζικά ιθαγένεια και ασφάλιση σε όλους τους μετανάστες. Βλέπετε τι γίνεται στην Ευρώπη. Σήμερα στο Παρίσι είχαμε μακελειό με 12 νεκρούς, ενώ εδώ κάποιοι προσκαλούν ξένους μετανάστες») είναι μεγάλη ντροπή για την ελληνική συντηρητική παράταξη. Κανείς άλλος πολιτικός της ίδιας ευρωπαϊκής οικογένειας δεν διανοήθηκε να πει τέτοια πράγματα τη βδομάδα τούτη στην Ευρώπη. Αναμενόμενη εξαίρεση, οι ηγέτες της εθνικιστικής Δεξιάς. Εκεί που πάντα ανήκε ο αρχηγός της Πολ.Αν.

BIBLIO ΚΟΥΦΟΝΤΙΝΑ: FREE THINKING ή OUR THINKING ZONE;

Πριν έρθω να μιλήσω στην εκδήλωση που οργάνωσε το βιβλιοπωλείο *Free thinking zone* έψαξα πρόχειρα τη βιβλιοθήκη μου για να βρω βιβλία των οποίων οι συγγραφείς βα-

ρύνονται με εγκλήματα. Κι όλοι όποια όποια αλλά με τα πιο απεχθή και κυρίως αυτά της ανθρωποκτονίας, γενοκτονίας, παιδεραστίας. Βρήκα βιβλία εγκληματιών του κοινού ποινικού δικαίου, από το Ζακ Μεσρίν, (νούμερο ένα δημόσιος κίνδυνος σε τρεις χώρες και ήρωας εκπληκτικής ομώνυμης ταινίας προ τετραετίας), ένα βιβλίο που είχα αγοράσει μια φορά στο Μοναστηράκι από τον ίδιο τον Κοεμτζή λίγα χρόνια προτού πεθάνει και ακόμα μια συλλογή αυτοβιογραφικών σημειωμάτων των μεγαλύτερων μαφιόζων του 20ού αιώνα. Βρήκα το βιβλίο *Ο Ιωάννης Ράλλης ομιλεί εκ του τάφου του* και επίσης μια συλλογή για τη Βαϊμάρη όπου έχει κείμενα του Αϊνστάιν, του Χαίνριχ Μαν και του Φρόντ αλλά και του νεαρού Γκαϊμπελς! Ληστρικά μυθιστορήματα, βιογραφίες του Φώτη Γιαγκούλα, του πιο στυγερού Θεσσαλού λήσταρχου του περασμένου αιώνα, (δύο μάλιστα βιβλία κυκλοφόρησαν μόλις το 2013 και το 2014, το ένα εξ αυτών εξαιρετικό και το συστήνω), αυτοβιογραφία του μακελάρη της Sabra και Satila, Ariel Sharon με τίτλο *Warrior*, αυτοβιογραφία του εκ των ιδρυτών των Ερυθρών Ταξιαρχιών Renato Curcio, βιβλία του IRA, αλλά και την *Αλίκη στη Χώρα των Θαυμάτων* του γνωστού για τις παιδευαστικές προτιμήσεις του Κάρολ Λιουις, και πάει λέγοντας.

Είμαι ένας μάλλον φιλήσυχος άνθρωπος που αποστρέφεται τη βία και, όπως όλοι οι εκέφρονες άνθρωποι, έτσι και εγώ θα προσφύγω στη βία μόνο αμυνόμενος. Ή τουλάχιστον έτσι πιστεύω για τον εαυτό μου. Με δυο λόγια: δεν είναι καινοφανές ότι το έγκλημα έλκει τη λογοτεχνία, την ιστορία και την πολιτική. Υπό την έννοια αυτή, το βιβλίο του Κουφοντίνα, στο βαθμό που εξιστορεί από τα μέσα τη ζωή ενός στεγανού ένοπλου χώρου, μου προκαλεί το ενδιαφέρον.

Προφανώς λοιπόν, η μη διάθεσή του από το βιβλιοπωλείο *Free Thinking Zone* είναι δικαίωμα των υπευθύνων και, υπό την έννοια αυτή, δεν κάνουμε συζήτηση που μπορεί να διεξαχθεί με όρους δικαιωμάτων. Επισημαίνω πάντως πως αν η άρνηση πώλησης του βιβλίου μεταλλασσόταν, στο όνομα του αποτροπιασμού που προκαλεί το περιεχόμενό του σε απαγόρευση κυκλοφορίας του με ασφαλιστικά μέτρα κατάσχεσης, όπως μερικά χρόνια πίσω το *Μν* του Μίμη Ανδρουλάκη ή τα σκίτσα του Haderer που παρουσιάζουν τον Χριστό να καπνίζει χασισέλαιο, τότε θέλω να πω –και ελπίζω σε αυτό να συμφωνούμε– ότι αυτό θα επρόκειτο για επαίσχυντη λογοκρισία η οποία θα έβρισκε ενάντια της κάθε σοβαρό φιλελεύθερο άνθρωπο, όσο και αν δεν του αρέσει ότι ο Κουφοντίνας βγάζει βιβλίο. Ας μην το αγοράσει...

Έρχομαι τώρα στο επίδικο που είναι κάτι διαφορετικό: η απόφαση μη διάθεσης του βιβλίου από ένα από τα πολλά βιβλιοπωλεία της χώρας τούτης. Εδώ όμως υπάρχει κάτι κρίσιμο. Η απόφαση αυτή ελήφθη υπό τη μορφή ενός political statement και όχι βιαστικά. Είναι απολύτως διαφορετικό από το να έρθει κάποιος ανυποψίαστος ελληνόφωνος τουρίστας, να ζητήσει το βιβλίο και ο πωλητής να του πει ότι «δεν πουλάμε τέτοια βιβλία εδώ μέσα». Και στη μια και στην άλλη περίπτωση, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο, αλλά εδώ το βιβλιοπωλείο επέλεξε να το κάνει φωναχτά με κάτι σαν επιτύμβια στήλη που κλείνει τη συζήτηση λέγοντας «δικαίωμα στην ελευθερία χωρίς δικαίωμα στη ζωή, δεν μπορεί να

υπάρχει». Παρεμπιπτόντως, όλοι γνωρίζουμε περιπτώσεις ανθρώπων που έδωσαν τη ζωή τους για την ελευθερία άλλων, οπότε αυτό –πέραν των συναισθηματικών φορτίσεων– εισάγει κι ένα στοιχείο πραγματολογικής ακυρότητας της εν λόγω φράσης.

Αυτό, λοιπόν, με βάζει σε σκέψεις. Για ποιον λόγο; Είναι πιο στυγερός δολοφόνος ο Κουφοντίνας από τους ειδικούς εγκληματίες για τους οποίους έκανα λόγο στην αρχή; Τι είναι αυτό που διακρίνει τις δύο περιπτώσεις; Ο αριθμός των νεκρών; Μήπως το μέγεθος της οδύνης; Μήπως η χρονική εγγύτητα με τα περιστατικά; Πώς ορίζεται το κατώφλι της απαξίας στη μια περίπτωση και πώς σε μια άλλη;

Αντιλαμβάνεστε πόσο επισφαλή και μαχητά είναι αυτά τα κριτήρια. Αν μου πείτε ότι «η Ι7N είναι ζώσα πραγματικότητα στην ελληνική κοινωνία, ασκεί επίδραση σε τμήματα της Αριστεράς – και απέναντι σε αυτό συνιστά πολιτική διαμαρτυρία η μη πώληση, ενώ ο Γιαγκούλας είναι υπόθεση της ιστορίας» θα απαντήσω ότι ο Γιαγκούλας και ο Νταβέλης ήταν λαϊκά ινδάλματα με σημαντική επίδραση στην εποχή τους. Μήπως άραγε τότε δεν θα έπρεπε να πουλιούνται τα βιβλία τους;

Για το λόγο αυτό, όσο κι αν είναι δικαίωμα του καθενός να πουλάει ό,τι θέλει στο βιβλιοπωλείο του –παλιότερα κάποια super market κάνανε εμπόργκο σε προϊόντα ευρωπαϊκής χώρας επειδή δε στήριζε τις ελληνικές θέσεις στο μακεδονικό, σήμερα ένα άλλο super market διαφημίζεται λέγοντας ότι απασχολεί μόνο Έλληνες– το δικαίωμα αυτό δεν σημαίνει ότι η απόφαση του super market ή του βιβλιοπωλείου δεν εκτίθεται στη βάσανο της δημόσιας κριτικής, αποδοκίμασας, κοροϊδίας και απαρésκειας. Όχι επειδή παραβίασε το δικαίωμά μου να βρω το βιβλίο εδώ μέσα –εξάλλου δε νομίζω να το ζητούσαν και πολλοί ακόμη και αν δεν είχε βγει η ανακοίνωση– αλλά διότι με τον τρόπο αυτό οδηγεί σε ερμητική συρρίκνωση τα περιθώρια άσκησης δημοσίου (δια)λόγου και κριτικής εξαιτίας της αγανάκτησης ή της οδύνης που προκαλεί ένα συγκεκριμένο πόνημα.

Όπως λοιπόν, δεν θα πήγαινα στις Εκδ. Γεωργιάδη να βρω τον Αληθινό Παλαμά του Νίκου Ζαχαριάδη, στη Σύγχρονη Εποχή να βρω υλικό για τη Σχολή του Σικάγο, στο χριστιανικό βιβλιοπωλείο Αλήθεια να βρω το Κοράνι, στην Αναρχική Βιβλιοθήκη για να βρω τις Ώρες Ευθύνης του Γ. Ράλλη, έτσι ξέρω, με τον πιο φωναχτό τρόπο, ότι και στο Free thinking zone δεν θα βρίσκω βιβλία με των οποίων το περιεχόμενο διαφωνούν ριζικά οι ιδιοκτήτες. Απολύτως εύλογο. Όλοι οι παραπάνω δεν θα είχαν βιβλία που δεν είναι του γούστου τους, επειδή δεν είναι βιβλιοπωλεία, αλλά μαγαζιά κατήχησης. Αντιθέτως, το Θεμέλιο ή ο Ναυτίλος, έχουν και Γ. Ράλλη και IRA και Κουφοντίνα και Friedman και πάει λέγοντας. Το Free thinking zone πρέπει να διαλέξει τι θέλει να είναι: ανοιχτό βιβλιοπωλείο ή κατηχητικό μαγαζί. Το public statement που λέει ότι, «εδώ δεν πουλάμε Κουφοντίνα» είναι μεν γούστο του καθενός πλην όμως προάγγελος μιας επικίνδυνης λογικής για το πώς βλέπουμε τα πράγματα. Στη Καλαμάτα αύριο να βγει ο βιβλιοπώλης και να πει ότι «δεν πουλάμε Άρη Βελουχιώτη διότι εδώ μας έσφαξε το Σεπτέμβρη του 1944», στη Φλώρινα να βγει ο βιβλιοπώλης να πει ότι εδώ δεν διαθέτουμε την Απαγορευμένη γλώσσα του Τάσου Κωστόπουλου διότι αυτή είναι ψεύτικη γλώσσα, στη Κομοτηνή να βγει ο άλλος και να μη διαθέτει Κεμάλ διότι ήταν σφαγέας των Ελλήνων, στο Κιλκίς να

απαγορεύεται η διάθεση ενός βιβλίου που προκαλεί οδύνη στους Πόντιους επειδή αρνείται τη γενοκτονία τους, και ο κατάλογος μόλις ανοίγει. Και μη μου πείτε ότι «δεν είναι το ίδιο» διότι τροχονόμος του πόνου και του θυμού του άλλου κανείς δεν μπορεί να αυτοχρίζεται.

Το να μη μπορούμε να αναμετρηθούμε με τον κλονισμό που μας προκαλεί ένα βιβλίο είναι προάγγελος κακών. Προάγγελος ότι μια φιλελεύθερη κοινωνία δίνει τη θέση της στις επί μέρους κοινότητες που συγκροτούνται μόνο επειδή ζούνε στην αυτάρκεια και την ασφάλεια της συμφωνίας τους ως θεμέλιο της συνοχής τους. Ο καθένας στο μικρό χωριό του. Συγχωράτε με, αυτό δεν ξέρω τι είναι. Πολιτικός φιλελευθερισμός πάντως δεν είναι. *Our thinking zone* ευχαρίστως. Όχι όμως *free thinking zone*.

2014: ΕΘΝΙΚΗ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΒΕΤΙΑ

«Αποσύρθηκαν μετά από απαίτηση του Έλληνα πρέσβη στην Ελβετία Χαράλαμ-που Μάνεση, την περασμένη Παρασκευή οι πέντε ελληνικές και οι δύο κυπριακές μικρού μήκους ταινίες, που επρόκειτο να προβληθούν στο πλαίσιο του κινηματογραφικού φεστιβάλ του Λουγκάνο, κάτι που προκάλεσε την οργή των παραγωγών και των σκηνοθετών των ταινιών αυτών. Ο λόγος που ο πρέσβης προέβη στη συγκεκριμένη κίνηση ήταν ότι στο πρόγραμμα του φεστιβάλ, υπήρχε ταινία από τα Σκόπια που ανέφερε ως χώρα παραγωγής, τη Δημοκρατία της Μακεδονίας⁶.»

Διαβάζω και ξαναδιαβάζω αυτήν την είδηση. Ξέρω: στην Ελλάδα ζούμε και δεν είμαστε χθεσinoί στη λογοκρισία. Ωστόσο αυτό το περιστατικό μου φαίνεται εξωφρενικό. Τερατώδες. Ο Έλληνας πρέσβης απαιτεί να αποσυρθούν πέντε ελληνικές και δύο κυπριακές ταινίες (φροντίζοντας και για τους Κυπρίους αδελφούς, έλληνες το γένος πλην όμως ουχί έλληνες πολίτες) από ένα ανεξάρτητο φεστιβάλ κινηματογράφου επειδή υπήρχε ταινία που ανέφερε ως χώρα παραγωγής τη γειτονική μας χώρα με το συνταγματικό της όνομα. Όπως γράφει στην επιστολή του στους υπεύθυνους του φεστιβάλ «η Ελλάδα δεν μπορεί να συμμετέχει» ως σαν οι ταινίες να μην είχαν δημιουργό που έστω αξίζει να ρωτηθεί, αλλά μόνο πατρίδα (που παρεμπιπτόντως δεν έδωσε και φράγκο στα έργα αυτά).

Ο πρόεδρος της Ελληνικής Ακαδημίας Κινηματογράφου «λυπάται γι' αυτό που έγινε αλλά δυστυχώς η εντολή του κράτους είναι εντολή του κράτους» ενώ ο Βασίλης Μαζωμένος, ένας από τους σκηνοθέτες που προς τιμήν του κινητοποιείται, περιγράφει το περιστατικό όπου οι ίδιοι οι διοργανωτές του φεστιβάλ ικανοποίησαν την αξίωση του Έλληνα πρέσβη. Γράφουν στους έλληνες συντελεστές:

«Με μεγάλη μας απογοήτευση οφείλουμε να σας ενημερώσουμε ότι είμαστε αναγκασμένοι να ακυρώσουμε την προβολή όλων των ταινιών που υποβλήθηκαν

6 <http://www.athina984.gr/node/310763>

από το Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου για το υπόλοιπο του Φεστιβάλ *Other Movie* για το 2014. Παρακαλούμε δείτε την επισυναπτόμενη επικοινωνία μας με την πρεσβεία σας στην Ελβετία, η οποία, σταλμένη μόλις στις 23 Οκτωβρίου, δε μας προσέφερε καμιά δυνατότητα να τακτοποιήσουμε αυτό το ζήτημα με έναν τρόπο κοινής αποδοχής, καθώς από τη δική μας πλευρά δεν υπήρχε ο παραμικρός δόλος. Μας επηρεάζει βαθιά αυτή η παρέμβαση σε μια ξεκάθαρα καλλιτεχνική διοργάνωση για πολιτικούς σκοπούς και, πάνω απ' όλα, λυπούμαστε που μ' αυτόν τον τρόπο σας στερείται η ευκαιρία να παρουσιάσετε τη δουλειά σας σ' ένα νέο κοινό.»

Φαίνεται λοιπόν πως ακόμη και η διοργάνωση ενός κινηματογραφικού φεστιβάλ στην Ελβετία το 2014 δεν είναι απλή (καλλιτεχνική) υπόθεση και σίγουρα θέλει πολύ μεγαλύτερο σθένος από αυτό που επέδειξαν οι συντελεστές του.

Φυσικά δεν πρέπει να μας εκπλήξει ότι η ελληνική πολιτεία κάνει τα στραβά μάτια όταν το ίδιο ακριβώς ισχύει στις Κάννες, στο Βερολίνο ή στη Βενετία ακόμα, όπου μπορεί μεν οι ελληνικές ταινίες να βραβεύονται, και πάλι όμως η γειτονική χώρα εκπροσωπείται ως «Μακεδονία». Ή μήπως εφεξής να αναμένουμε ότι ο Έλληνας πρέσβης στις ΗΠΑ θα προβεί σε παρόμοιο διάβημα για να αποσυρθεί από την υποψηφιότητα για Όσκαρ ξένης ταινίας η *Μικρά Αγγλία* του Παντελή Βούλγαρη, εξαιτίας συμμετοχής της ταινίας *Ντου Μπαλτσάκ* που παρουσιάζεται ως παραγωγή της «Δημοκρατίας της Μακεδονίας»; Μάλλον όχι. Όπως λέει και ο Βασίλης Μαζωμένος, «ουσιαστικά, κάνουν επίδειξη δύναμης προς έναν αδύναμο – όπως είναι οι μικρομικράδες, για τους οποίους μια συμμετοχή σε ένα τέτοιο διεθνές φεστιβάλ είναι κάτι πολύ σημαντικό».

Και φυσικά δεν είναι τυχαίο ότι τα πρώτα συγχαρητήρια στον πρέσβη ήρθαν από το Στόχο: «Μπράβο ρε μάγκες»... Έγραφα κάτι συναφές πριν δύο περίπου χρόνια σχετικά με τη λογοκρισία στον συλλογικό τόμο της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου *Ο θεός δεν έχει ανάγκη εισαγγελία*:

«θύματα λογοκριτικής καταστολής δεν έχουν υπάρξει ... ισχυρά χαρτιά του θεάματος αλλά καλλιτεχνικά έργα επικοινωνιακά ανίσχυρα, τα οποία η μεγάλη πλειοψηφία δεν θα τα γνώριζε καν αν δεν διώκονταν. Αυτό, σε πρώτη φάση, δείχνει την υποκρισία της λογοκρισίας. Μην μπορώντας να τα βάλει με τους ισχυρούς της show biz, επιλέγει τα θύματα της ανάμεσα σε αυτούς που, ανεξαρτήτως καλλιτεχνικής ποιότητας της δημιουργίας τους, δεν έχουν τα αναχώματα που τους παρέχει το star system. Πέραν από αυτής όμως της διάστασης της «βίας στους αδύνατους» υπάρχει και μια υποδόρια λειτουργία πιο σύνθετη στο υποκείμενο του λογοκριτή. Δεν ενοχλείται από τις προσβολές των *Ράδιο Αρβύλα* στον *Antenna*. Δεν ιδρώνει τ' αυτί του από τις αγοραίες ατάκες που προκαλούν τον εύκολο γέλωτα του φιλοθέαμος κοινού του *Αλ-Τσαντίρι*. Μάλλον ενοχλείται, αλλά δείχνει συγκατάβαση. Θα το υποστεί. Διστάζει⁷.»

7 *Ο θεός δεν έχει ανάγκη εισαγγελία*, Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα, 2013, σ. 162-163.

Και εμείς εδώ; Γιορτάζουμε το «Όχι» στον ιταλικό φασισμό θρέφοντας στο μακεδονικό μας θερμοκήπιο –αυτό που έστησαν ή ανέκτησαν σχεδόν όλες οι πολιτικές δυνάμεις και η Εκκλησία κοντά 25 χρόνια– που έκτοτε μας έχει στοιχειώσει, την ελληνική εκδοχή της αρχετυπικής λογοκρισίας, της πιο ωμής καταστολής, απέναντι στην πιο στοιχειώδη ελευθερία.

Το «Όχι» της 28ης είναι αλυσιτελές, μια πλαδαρή ρουτίνα στρατιωτικών παρελάσεων και αποενοχοποίησης της 4ης Αυγούστου, αν δεν συνοδεύεται και από μερικά μικρά ή μεγάλα «Όχι» στις φασίζουσες εμπνεύσεις εκπροσώπων του κράτους και τη θλιβερή συγκατάβαση μερικών «διευθυντών» και «επιμελητών» στο χώρο της τέχνης. Αν αφήσουμε τους λογοκριτές της ελευθερίας μας να ψαλιδίζουν όποτε αυτοί κρίνουν εθνικώς ορθό τις δημιουργίες των άλλων, τότε δεν τους αφήνουμε απλώς να παραβιάζουν το δικαίωμα στη δημιουργία κάποιων ιδιωματικών, ας πούμε, καλλιτεχνών, κάποιων «μικρομικάδων». Τους αφήνουμε να διαλύουν το δικαίωμα μας στο δημόσιο χώρο, στη συμμετοχή στις δημιουργίες των άλλων. Αφήνουμε στη λογοκρισία τους να κερδίζει το ζωτικό χώρο των ελευθεριών μας.

Για το λόγο αυτό, η «απαίτηση» του Έλληνα πρέσβη δεν αφορά μόνο τους πέντε σκηνοθέτες. Μας αφορά όλους.

ΠΑΣΤΙΤΣΙΕ ΘΑ ΤΟΝ ΔΙΑΒΟΥΜΕ ΤΟ ΔΡΟΜΟ ΟΠΩΣ ΚΑΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ

Η δίκη του Φίλιππου Λοϊζου για τη γνωστή υπόθεση «Παστιτσιού» ήταν μια εμπειρία. Έχω εδώ και κάμποσα χρόνια καταθέσει πολλές φορές ως μάρτυρας υπεράσπισης σε υποθέσεις που διακυβεύονται δικαιώματα, αλλά είναι η πρώτη φορά που η έδρα με κράτησε τόση ώρα. Συνήθως τέτοιου είδους μαρτυρίες ξεπετιούνται σε μερικά λεπτά ενώ προχθές κατέθετα ενώπιον του προέδρου και της εισαγγελέως για περισσότερο από μισή ώρα. Ο διάλογος αφορούσε δύο πράγματα: Πρώτον, αν και γιατί αυτό που έκανε ο Λοϊζος αποτελεί «κακόβουλη εξύβριση θρησκευμάτων» ή σάτιρα. Αν δηλαδή σκοπός του ήταν να βρίσει ή να δημιουργήσει γέλιο. Δεύτερον, αν και σε τι βαθμό η όποια πρόθεσή του προσβάλλει θρησκευόμενους ανθρώπους και επομένως η στάθμιση μεταξύ της ελευθερίας του λόγου του και της προστασίας της προσωπικότητας των ανθρώπων αυτών θα είχε ως πιθανή και θεμιτή έκβαση τον περιορισμό της ελευθερίας του.

Και τα δύο αυτά ζητήματα έχουν κρίσιμο θεωρητικό ενδιαφέρον και πρακτικές απολήξεις. Η συζήτηση δηλαδή ήταν νομίζω ενδιαφέρουσα και είναι από αυτές που γίνονται και σε πανεπιστημιακά μαθήματα. Σε ό,τι αφορά το πρώτο θέμα, οι δικαστές αδυνατούσαν ή δεν θέλανε να αποδεχθούν ότι κάποιος μπορεί να κάνει σάτιρα με θέμα οτιδήποτε άπτεται της θρησκείας. Επειδή ήταν προφανές ότι η ιστοσελίδα δεν είχε υβριστικό περιεχόμενο ή χυδαιολογία οι ερωτήσεις τόσο του προέδρου όσο και της εισαγγελέως είχαν ως στόχο

να δείξουν ότι η πρόθεση του κατηγορουμένου ήταν να προσβάλλει το θρησκευτικό συναίσθημα και όχι να καυτηριάσει την θρησκοληψία.

Εμφατικά και επανειλημμένως, ρωτήθηκα αν η μια ή η άλλη εικόνα είναι όντως αστεία. Η απάντησή μου ότι η σάτιρα μπορεί να μας αρέσει ή να μη μας αρέσει δεν φάνηκε πειστική μολονότι είμαι σίγουρος ότι και ο πρόεδρος και η εισαγγελέας –νέα παιδιά, κάτω των σαράντα κι οι δύο– έχουν πολλές φορές γελάσει με κάτι που έχει πρόθεση να είναι αστείο και άλλες δεν έχουν γελάσει διότι τους φαίνεται κρύο ή γκροτέσκο.

Σε ό,τι αφορά το δεύτερο ζήτημα ήταν προφανές ότι η έδρα είχε κάνει την επιλογή της. Όταν το θρησκευτικό συναίσθημα κάποιων προσβάλλεται τότε οι υπόλοιποι πρέπει να κρατάμε το στόμα μας κλειστό ακόμη και στο διαδίκτυο. Διότι να μη ξεχνάμε ότι ο «Παστίσιος» δεν αναρτήθηκε στην πλατεία της Μητρόπολης Αθηνών ή του Αγίου Κωνσταντίνου στον Βόλο την ώρα της θείας λειτουργίας αλλά στο διαδίκτυο. Όποιος ήθελε να το δει τον έβλεπε. Όποιος δεν ήθελε δεν τον έβλεπε.

Η έδρα δηλαδή έδειχνε emphatically πεπεισμένη ότι σε ό,τι αφορά τα θρησκευτικά πιστεύω υπάρχει ένα γενικευμένο δικαίωμα μη προσβολής το οποίο προστατεύεται από το συγκεκριμένο άρθρο του Ποινικού Κώδικα και από τα άλλα του συγκεκριμένου κεφαλαίου. Το γενικευμένο δικαίωμα της μη προσβολής δεν στοιχειοθετείται από την πρόθεση του δημιουργού, ούτε από τη δημιουργία αλλά από τα συναισθήματα που η δημιουργία αυτή εικάζεται ότι προκαλούν στους πιστούς.

Άρα, εν προκειμένω δεν χρειάζεται καν ένας ή δύο ή δέκα πιστοί να προσφύγουν στη Δικαιοσύνη διότι θίγονται από τον «Παστίσιο» αλλά αρκεί ότι ένας εισαγγελέας θεώρησε ότι οι συγκεκριμένες αναρτήσεις συνιστούν «κακόβουλη καθύβριση» και ξεκίνησε την ποινική δίωξη. Δεν έχει σημασία δηλαδή αν όντως κάποιος προσβλήθηκε αλλά το ότι ο «Παστίσιος» απλώς υπήρχε ως διαδικτυακή κατασκευή. Ενοχλεί δηλαδή ότι υπάρχει. Μέσα από το θαυμαστό κόσμο του internet λοιπόν, η ελληνική Δικαιοσύνη διάλεξε το βλάσφημο δημιούργημα. Αυτό δεν είναι ο δολοφονικός ρατσισμός. Δεν είναι η αισχρότητα κάθε λογής. Δεν είναι η άνευ όρων εμπορική εκμετάλλευση των πάντων. Είναι ο «Παστίσιος».

Δε θέλω να συνεχίσω με νομικές κατασκευές σε αυτό το κείμενο. Το μήνυμα της απόφασης του Μονομελούς Πρωτοδικείου στην υπόθεση αυτή είναι: «όταν μιλάτε για τα θεία με τρόπο που δε μας αρέσει θα τιμωρείστε. Δεν θα τιμωρείστε με λιθοβολισμό ή κρεμάλα όπως πιθανώς στο Ιράν, τη Σαουδική Αραβία ή την Ισπανία του Μεσαίωνα αλλά θα τιμωρείστε τόσο ώστε να καταλαβαίνετε ότι τέτοιες εξυπνάδες δεν περνάνε».

Οι ερωτήσεις των δικαστών και οι απαντήσεις που έδωσα στο πλαίσιο της μαρτυρίας μου έδειξαν ήταν προφανείς ενδείξεις μιας διαφορετικής θεώρησης των πραγμάτων αυτών: μιας συντηρητικής, ας την πω, και μιας φιλελεύθερης (ξέρω ότι αυτοί οι χαρακτηρισμοί δεν είναι απολύτως σαφείς αλλά για λόγους οικονομίας τους κάνω). Οι διαφωνίες στα θέματα αυτά είναι απολύτως θεμιτές και αναγκαίες σε μια κοινωνία που θέλει να λέγεται δημοκρατική. Κάποιος γελάει με τον «Παστίσιο» και άλλος όχι. Κάποιος το κάνει κέφι κάποιος άλλος του φαίνεται βλακεία. Κάποιος ενοχλείται και άλλος το προσπερνάει

αδιάφορος. Αυτό συμβαίνει με όλες σχεδόν τις παραστάσεις της καθημερινότητάς μας. Είμαστε καταδικασμένοι να διαφωνούμε. Αυτό είναι καλό. Το να κλείνουμε φυλακή 10 μήνες (έστω με αναστολή) αυτόν με τον οποίον διαφωνούμε είναι όμως κακό. Πολύ κακό. Ο δρόμος είναι μακρύς, όπως λέει και ο Λοΐζος. Και δύσκολος. Θα τον διαβούμε.

ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΕΩΝ: ΕΝΑΣ ΝΕΟΣ ΘΕΣΜΙΚΟΣ ΕΘΙΣΜΟΣ

Στις αρχές Οκτωβρίου 2012 επισκέφτηκε την Αθήνα η Καγκελάρια Μέρκελ. Με απόφαση του Γενικού Αστυνομικού Διευθυντή Αττικής, απαγορεύτηκε, για πρώτη φορά μετά την περίοδο της χούντας, για λόγους δημόσιας ασφάλειας και μη διατάραξης της κοινωνικο-οικονομικής ζωής της πρωτεύουσας κάθε δημόσια υπαίθρια συνάθροιση ή πορεία στην ευρύτερη περιοχή της πόλης. Για την αιτιολόγηση της απαγόρευσης, ξεθάφτηκε ως και χουντικό νομοθετικό διάταγμα (794/1971) του οποίου η σχέση με το ισχύον Σύνταγμα είναι αυτή του φάντη με το ρετσινόλαδο. Η αυτή περίπου απόφαση –χωρίς πλέον αναφορά στο χουντικό νομοθέτημα– ελήφθη και προ ημερών για την επίσκεψη του Γερμανού υπουργού Οικονομικών. Τέλος, προχθές, την 24η Ιουλίου, πάλι με απόφαση του Γενικού Αστυνομικού Διευθυντή Αττικής, απαγορεύθηκαν για δώδεκα ώρες για λόγους δημόσιας ασφάλειας, οι δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις ή πορείες σε μια μείζονα περιοχή του Δήμου Αθηναίων. Αιτία; Μια ενέργεια που προκαλεί τον σκληρό πυρήνα των συντεταγμένων της κοινωνικής συμβίωσης σε μια πολιτική κοινότητα: την ιδέα ότι ο άνθρωπος είναι φορέας αξιοπρέπειας ανεξάρτητα από ιθαγένεια. Προς υποστήριξη του συσσιτίου κατόπιν επίδειξης Ελληνικής Ταυτότητας, προσέτρεξε η σύζυγος του αρχηγού στο Ελληνικό Κοινοβούλιο. Αναφέρθηκε στον προεδρεύοντα κ. Δραγασάκη με μια κουβέντα που ξεδιπλώνει την υπαρξιακή διαχρονική ναζιστική διαστροφή χωρίς λεζάντα. Η συγκεκριμένη αναφορά ήταν μάλιστα γραμμένη. Δεν ήταν μια λεκτική αποστροφή. Ήταν κείμενο. Προσχεδιασμένο, δηλαδή. Το απόλυτο αίσχος. Ως και η κοινοβουλευτική της ομάδα ντράπηκε να χειροκροτήσει.

Όπως είναι γνωστό, η Χρυσή Αυγή δε συμμορφώθηκε στην απαγόρευση. Εξάλλου το προσεγμένο της σχέδιο δεν ήταν ακριβώς αυτό της συνάθροισης. Πραγματοποίησε ένα ψευδο-συσσίτιο για αμιγώς επικοινωνιακούς λόγους καθώς φυσικά η αλληλεγγύη που πούλά η εν λόγω οργάνωση γίνεται μόνο ενώπιον της τηλεόρασης ή κατόπιν συνεννόησης με φίλα προσκείμενους εκδότες. Έτσι, το αποτέλεσμα άγγιξε το απόλυτο αρνητικό άθροισμα το οποίο συνοψίζεται στο εξής: για τρίτη φορά μέσα σε λιγότερο από μερικούς μήνες έχουμε αστυνομική διαταγή καθολικής απαγόρευσης συναθροίσεων και φυσικά, η Χρυσή Αυγή για πολλοστή φορά δείχνει ότι απλώς αφηφά κανόνες και ευτελίζει θεσμούς. Δηλαδή, η απαγόρευση ίσχυσε για όλους τους πολίτες εκτός από εκείνους για τους οποίους τέθηκε σε εφαρμογή: bingο στο κράτος δικαίου και την επιχειρησιακή ευστοχία!

Να πούμε τα αυτονόητα: το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα του συνέρχεσθαι των πολιτών (άρθρο ΙΙ του Συντάγματος) αποτελεί συστατικό στοιχείο της πολιτικής συμβίωσης. Το δικαίωμα αυτό είναι το σημείο συνάντησης του δημοκρατικού και φιλελεύθερου χαρακτήρα του πολιτεύματος. Περιορισμός του χωρεί κατόπιν αιτιολογημένης απόφασης της αστυνομικής αρχής εφόσον εξειδικεύονται σαφώς οι λόγοι για τους οποίους ενδέχεται να διασαλευτεί η δημόσια τάξη και ασφάλεια. Είναι κατάκτηση και άμεση απόρροια του συντεταγμένου κι αυτοπεριοριζόμενου κράτους δικαίου η με φειδώ επιβολή κάθε είδους περιορισμού στην άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όταν μάλιστα προβλέπεται από το ίδιο το Σύνταγμα, κατ' εφαρμογή της αρχής της νομιμότητας και αναλογικότητας. Ακόμα και αν υποθέσουμε ότι οι αποφάσεις αυτές λαμβάνονται υπό κάποιο γενικό και αόριστο φόβο «επεισοδίων», πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι απλές υπόνοιες, γενικοί κι αόριστοι φόβοι δεν βρίσκουν έρεισμα στο ισχύον Σύνταγμα. Για το λόγο αυτό, γενικές και προληπτικές απαγορεύσεις είναι συνταγματικά αθέμιτες. Στη συνάθροιση, η ελευθερία είναι ο κανόνας και ο περιορισμός η εξαίρεση. Όχι αντίθετα.

Ο ρόλος των αστυνομικών αρχών είναι η αντιμετώπιση των εγκληματικών πράξεων, η σύλληψη των δραστών και όχι η προληπτική περιστολή των ατομικών και πολιτικών ελευθεριών. Η Ελληνική Αστυνομία οφείλει να κάνει τη δουλειά της. Και η δουλειά αυτή δεν είναι να ρίχνει άσφαιρα πυρά που θυματοποιούν τους θύτες και γελοιοποιούν τους θεσμούς. Έγραψα «άσφαιρα». Το ξανασκέφτομαι. Όχι τόσο. Διότι η ζημιά έχει γίνει. Η απαγόρευση συναθροίσεων τείνει να κατασταθεί ο νέος θεσμικός εθισμός. Αυτό όμως είναι αδιανόητο. Αν οι της Χρυσής Αυγής παρανόμως μαζεύονται για να διαπράξουν κάτι που είναι άδικη πράξη, όντας η πεμπτουσία της ρατσιστικής διάκρισης, ας προσαχθούν και ας αποφασίσει η Δικαιοσύνη αν έχουμε παρανομία. Ας μην ξεχνάμε εξάλλου πως η ελληνική αστυνομία έχει πλούσια εμπειρία στο να μαζεύει αθρόα πολίτες. Αντιθέτως, η εκ των προτέρων απαγόρευση κάθε συνάθροισης, μας εξοικειώνει με πρακτικές εκφυλισμού του πολιτεύματος. Όσο κι αν αυτό πλέον αγγίζει τα όρια της κοινοτοπίας, αν το συνηθίσουμε, έχουμε πρόβλημα. Και επειδή το συνηθίζουμε, είναι προφανές ότι έχουμε πρόβλημα.

Η ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΓΚΑΡΙ

Η πρόσφατη παρέμβαση της εισαγγελέως του Αρείου Πάγου, η οποία κατόπιν παραγγελίας του υπουργού Δημόσιας Τάξης (οικεία πρακτική στην Ελλάδα) ζήτησε να συλλαμβάνονται ακόμη και εν ενεργεία βουλευτές αν δημοσιευθεί νέο παράνομο υλικό, μου φέρνει στο μυαλό μια παλιά διδακτική ιστορία. Κάποια στιγμή, στα τέλη της δεκαετίας του '90, διαπιστώθηκε ότι το παγκάρι του Ιερού Προσκυνημάτων της Αγίας Παρασκευής στα Τέμπερη απέδιδε συστηματικά πολύ χαμηλότερα από τα αναμενόμενα και προηγούμενα έσοδα. Η ενορία λοιπόν τοποθέτησε μια κρυφή κάμερα μέσα στο εκκλησάκι. Η κάμερα έκανε τη

δουλειά της: κάθε βράδυ ένας παπάς έμπαινε στις μύτες των ποδιών του και έπαιρνε κρυφά από το παγκάρι τόσα ώστε να μη γίνει η υπεξαίρεση αντιληπτή την επόμενη. Η υπεξαίρεση όμως έγινε αντιληπτή λίγους μήνες μετά και ο κλέφτης παπάς συνελήφθη. Στην προσπάθειά του να μην καταλήξει στη φυλακή άσκησε αναίρεση ενώπιον του Αρείου Πάγου για το παράνομο αποδεικτικό μέσο της κρυφής κάμερας. Ο Άρειος Πάγος τότε απεφάνθη:

«Η απαγόρευση της με ειδικά τεχνικά μέσα μαγνητοσκόπησης αθεμίτως αφορά πράξεις ή εκδηλώσεις της προσωπικής και ιδιωτικής ζωής των τρίτων που είναι ικανές να επιφέρουν βλάβη στην προσωπικότητα και να μειώσουν την αξιοπρέπειά τους. Δεν περιλαμβάνει δε και τις πράξεις ή εκδηλώσεις τούτων, οι οποίες, ανεξάρτητα από τον τόπο και τον χρόνο που γίνονται, δεν ανάγονται στη σφαίρα της προσωπικής και ιδιωτικής ζωής τους, αλλά πραγματοποιούνται στο πλαίσιο των ανατιθεμένων σ' αυτούς υπηρεσιακών καθηκόντων και κατά την εκτέλεση τούτων, η οποία ως εκ του τρόπου πραγματοποιήσεώς της και της φύσεως και του είδους των εκπληρούμενων καθηκόντων υπόκειται σε δημόσιο έλεγχο και κριτική. Τέτοια μη δημόσια, κατά την ως άνω έννοια, πράξη η μαγνητοσκόπηση της οποίας δεν στοιχειοθετεί αξιόποινη πράξη και ως εκ τούτου η χρήση της σχετικής ταινίας ως αποδεικτικού μέσου είναι επιτρεπτή» (1317/2001).

Απλά πράγματα. Η κρίση ότι τα κρυφά βίντεο αποτελούν θεμιτά αποδεικτικά μέσα, στον βαθμό που η μαγνητοσκόπηση δεν θίγει την ιδιωτική ζωή των δραστών, είναι αυτή που μας κάνει να εναντιωνόμαστε στο βίντεο πεολεικίας Ζαχόπουλου που δημοσίευσε το γνωστό κατάπτυστο πρωτοσέλιδο του *Πρώτου Θέματος* τον Ιανουάριο του 2008. Την ίδια στιγμή, ως πολίτες αυτού του τόπου, έχουμε κάθε δικαίωμα να ξέρουμε πώς ασκεί τα υπηρεσιακά του καθήκοντα ο γενικός γραμματέας της κυβέρνησης και μάλιστα σε ένα τόσο ευαίσθητο για τη δημοκρατία ζήτημα. Ακόμη και με candid camera.

Εκτός αν θεωρούμε πιο σημαντικό το παγκάρι του Ιερού Προσκυνηματος της Αγίας Παρασκευής Τεμπών από τις υπόγειες διαδρομές Χρυσής Αυγής, κυβέρνησης και δικαστών. Πιθανώς, η κυρία Κουτζαμάνη. Εγώ πάλι, με τίποτε.

Η ΖΟΥΓΚΛΑ ΠΟΥ ΕΚΤΡΕΦΑΜΕ

Θέλει σκέψη αν χρειάζεται κανείς να επιχειρηματολογήσει ορθολογικά εναντίον του Μ. Τριανταφυλλόπουλου. Από τη μια πλευρά παρέλκει, διότι το αίσχος ξεχειλίζει· από την άλλη όμως είναι αναγκαίο. Διότι αυτός ο «κίτρινος τύπος» δεν ήταν μόνος του, ούτε ακριβώς τηλεοπτικό υποπροϊόν. Από την εκπομπή του έχουν σουλατσάρει πολλά και υψηλόβαθμα πολιτικά στελέχη, αριστεροί και δεξιοί. Κάποιοι έπιασαν στασίδι εκεί. Αριστεροί και δεξιοί. Κάπως δημιουργήθηκε ο «Μάκης» στον ιδιωτικό τηλεοπτικό ορίζοντα

της δεκαετίας του '90. Ο «Μάκης» έγινε, δεν γεννήθηκε. Ας το σκεφτούνε αυτό όποιοι κάθονταν συστηματικά στις καρέκλες του, καθώς και όσοι συνεχίσουν να κάθονται στις καρέκλες της Ζούγκλας κι άλλων ανάλογων, σήμερα.

Θα επιχειρήσω, λοιπόν, με σχετική ψυχραιμία –όση μπορεί να μείνει μέσα στον αποτροπιασμό– να αναδείξω μέχρι πού μπορεί να είναι θεμιτή η αναφορά στην ιδιωτική ζωή ενός δημοσίου προσώπου.

Κάποιοι μου έστειλε προσωπικά το ακόλουθο μήνυμα σε ανάρτησή μου στο facebook: «Κόπτεσαι εναντίον του Μάκη, γιατί αδειάζει το πουλέν σας. Όταν βγήκε το βίντεο του Κασιδιάρη με Μπαλτάκο άλλα έλεγες. Τώρα λες για προσωπικά δεδομένα και τέτοια...». Πράγματι, όταν είχε βγει το εν λόγω βίντεο είχα γράψει ότι «ως πολίτες αυτού του τόπου, έχουμε κάθε δικαίωμα να ξέρουμε πώς ασκεί τα υπηρεσιακά του καθήκοντα ο γενικός γραμματέας της κυβέρνησης, και μάλιστα σε ένα τόσο ευαίσθητο για τη δημοκρατία ζήτημα. Ακόμη και με candid camera»⁸.

Οι δύο περιπτώσεις, ωστόσο, έχουν τη σχέση του φάντη με το ρετσινόλαδο. Η κρίσιμη διαφορά που μας κάνει να δεχόμαστε το ένα βίντεο και να μην ανεχόμαστε το άλλο δεν είναι ότι συμπαθούμε τον έναν και αντιπαθούμε τον άλλον. Η διαφορά είναι ότι στη μια περίπτωση έχουμε να κάνουμε με καθήκοντα μέσα στο πλαίσιο της άσκησης δημόσιας εξουσίας, χωρίς τίποτα ιδιωτικό, ενώ στην άλλη καθαρά με την ιδιωτική ζωή. Βέβαια, σε κάποιες οριακές περιπτώσεις, τίθεται το ερώτημα εάν η ιδιωτική ζωή ενός δημοσίου προσώπου μπορεί να μην τύχει του αντίστοιχου σεβασμού με αυτήν ενός ανωνύμου, υπό την εξαιρετικά αυστηρή προϋπόθεση ότι τυχόν «αποκαλύψεις» σχετικά με το πρόσωπο αυτό αναδεικνύουν τη βαθιά υποκρισία των δημοσίων λεγομένων του. Θα μπορούσε, λ.χ., οριακά να γίνει ανεκτή η αποκάλυψη ότι ένα δημόσιο πρόσωπο που συστηματικά εκφέρει ακραίο ομοφοβικό λόγο είναι ομοφυλόφιλος; Θα μπορούσε επίσης να γίνει δεκτή η αποκάλυψη ότι κάποιος που ζητά τη διαπόμπευση των χρηστών ελαφρών ναρκωτικών ουσιών, στρίβει συστηματικά τρίφυλλα με την παρέα του; Πρέπει να το σταθμίσουμε. Πάντα όμως χωρίς την υποστήριξη οπτικοακουστικού υλικού: άλλο είναι η αποκάλυψη μιας ιδιωτικής στιγμής που άπτεται του δημοσίου συμφέροντος, και άλλο ο σκανδαλισμός και η εκμείευση των ευτελέστερων συναισθημάτων του κοινού.

Η όλη συζήτηση περί ιδιωτικότητας και ευαίσθητων δεδομένων είναι απαραίτητη ώστε να αποφύγουμε δύο κινδύνους. Από τη μια, την υποκριτική πολιτική ορθότητα και την τυπολατρική προσήλωση στα «προσωπικά δεδομένα»: να μη μιλάμε για τίποτε, επειδή όλα είναι, με τον τρόπο τους, ιδιωτικά και να προσποιούμαστε ότι δεν έχουν ενδιαφέρον επειδή δεν γίνονται στον δημόσιο χώρο. Τότε θα έπρεπε αυτιστικά να κλείσουμε τα αυτιά μας στο βίντεο με τον Κασιδιάρη και πρώην γγ. της κυβέρνησης. Δεν το κάναμε, και σωστά, παρά το ότι η εισαγγελέας του Αρείου Πάγου, στο όνομα πολιτικών σκοπιμοτήτων και ενός κακώς νοούμενου κομφορμισμού προστασίας προσωπικών δεδομένων, μας το ζήτησε.

8 Πρβλ. στο προηγούμενο άρθρο.

Εδώ όμως έχουμε μόνο έναν εκβιαστή που μας δοκιμάζει. Δοκιμάζει τις αντοχές μας, τον εθισμό μιας κοινωνίας στην έξη και στη διαπόμπευση. Εκεί ποντάρει, εκεί έχει κερδίσει, εκεί πιθανώς και να χάσει. Όσο τον δεχόμαστε, η ζούγκλα του θα νικάει την πολιτική μας κοινότητα. Φτάνει πια. Να τελειώνουμε. Όχι μόνο όταν διασύρονται οι άνθρωποι μας, αλλά και οι πολιτικοί μας αντίπαλοι. Εκεί θα δοκιμάσουμε την ειλικρίνιά μας, τη δύναμή μας να τελειώνουμε με τους ανθρωποφάγους. Να εξαντλήσουμε τις έννομες δυνατότητες μας, να επιχειρήσουμε να μπει μια τάξη στην απόλυτη ανομία του ιδιωτικού ραδιοτηλεοπτικού πεδίου, πιέζοντας ως αντιπολίτευση και υλοποιώντας αποφασιστικά επεξεργασμένες προτάσεις ως κυβέρνηση. Διότι η ζούγκλα της εκπομπής του ανθεί μέσα σε μια ευρύτερη ζούγκλα όλου του πεδίου των συχνοτήτων.

Και μέχρι τότε κυρίως, να μην ξαναεμφανιστεί κανείς μας στις εκπομπές αυτές. Δεν είναι μόνο ο «Μάκης». Είναι και άλλα δυσύλλαβα οικεία ονόματα των οποίων την αγοραία αντιμνημονιακή ρητορεία απολαμβάνουν ακόμη πολλοί στα αριστερά καφενεύα.

Τους ξέρουμε. Έτσι δεν είναι;

«ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΤΙΚΕΣ» ΠΑΡΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

Τα φαντάσματα του ολοκληρωτισμού στην ευρωπαϊκή ιστορία του 20ού αιώνα και η αναβίωση της Άκρας Δεξιάς ώθησαν πολλές ευρωπαϊκές χώρες εδώ και μερικά χρόνια στην ποινικοποίηση του μισαλλόδοξου λόγου. Αντιθέτως, καθώς τέτοια φαντάσματα δεν απαντούν στην άλλη όχθη του Ατλαντικού, οι Ηνωμένες Πολιτείες μένουν προσηλωμένες σε μια πολύ πιο διευρυμένη εκδοχή ελευθερίας του λόγου απ' ό,τι οι Ευρωπαίοι.

Η Ελλάδα εδώ και μερικά χρόνια παλεύει κι αυτή με τη σειρά της να υιοθετήσει μια τέτοια νομοθεσία, το λεγόμενο στα καθ' ημάς «αντιρατσιστικό» νομοσχέδιο, ευθυγραμμιζόμενη με σχετική οδηγία της Ε.Ε. Η διαδικασία είναι λίγο «τραβάτε με κι ας κλαίω», καθώς η χώρα έχει να αναμετρηθεί και με μια κάπως ιδιάζουσα, «δική της» εκδοχή ελευθερίας του ρατσιστικού λόγου. Αυτή εξηγεί και τις απίθανες κυβερνητικές παλινωδίες επί του προκείμενου και συνοψίζεται στο ότι εδώ γενικώς λέμε ότι προσβλητικό ή ρατσιστικό θέλουμε για τους άλλους, κυρίως ανίσχυρους (αλλά και ενίοτε ισχυρούς). Αυτό μάλιστα δεν αφορά μόνο τις συζητήσεις στα καφενεύα, αλλά και τον λόγο υψηλά ιθυνόντων δημόσιων λειτουργιών, όπως κατεξοχήν κάποιοι ιερωμένοι αλλά και πολιτικοί. Κάποιοι εύλογα φοβούνται ότι θα χάσουν τη δυνατότητα να λένε ότι θέλουν και να προσβάλλουν ατιμώρητα άλλες θρησκευτικές ή εθνοτικές ομάδες που τις θεωρούν εχθρικές ή κατώτερες. Φαντάζομαι, έναντι άλλων δηλαδή, ότι κάποιος ιερωμένος σαν τον μητροπολίτη Πειραιώς έχει κάθε λόγο να μη θέλει έναν τέτοιο νόμο.

Από τη μια πλευρά, η υιοθέτηση τέτοιας νομοθεσίας θέλει προσοχή: το ζήτημα δεν είναι γενικώς ο οποιοσδήποτε ρατσιστικός λόγος αλλά αυτός που αποδεδειγμένα προκαλεί

τη βία. Είναι απολύτως κρίσιμο να εκφέρεται από πρόσωπα που νέμονται δημόσια εξουσία την οποία αξιοποιούν για να διοχετεύσουν τέτοια μηνύματα. Τέλος, είναι επίσης απαραίτητο ο λόγος να προσβάλλει εξατομικευμένα άλλους ανθρώπους, να στρέφεται δηλαδή ευθέως εναντίον τους. Υπό τους όρους αυτούς, μια τέτοια νομοθετική πρωτοβουλία είναι καλοδεχούμενη εξέλιξη σε μια κοινωνία που πρέπει να καταλάβει ότι η ρατσιστική προσβολή δεν είναι μαγικά ή εξυπνάδα, αλλά πράξη κολάσιμη. Από την άλλη, σε έναν τέτοιο νόμο ελλοχεύουν κίνδυνοι που αφορούν την προστασία της ελευθερίας της έκφρασης, καθώς μια σχολαστική εφαρμογή του θα μπορούσε να οδηγήσει σε ακραία φαινόμενα ποινικής δίωξης κάθε λογής απόψεων που προσβάλλουν. Και επειδή στις κοινωνίες μας κανείς δεν μπορεί να διεκδικεί ότι είναι φορέας ενός γενικευμένου δικαιώματος μη προσβολής, τέτοιου είδους νομοθετήματα πρέπει να εφαρμόζονται με φειδώ και προσοχή ώστε να μην οδηγηθούμε σε νομικοπολιτικούς τραγέλαφους.

Έναν τέτοιο οσμίζομαι με το ζήτημα της ποινικοποίησης της άρνησης του Ολοκαυτώματος και τις παρενέργειές του. Το Ολοκαύτωμα θεωρείται μια εξέχουσα εμβληματική κατηγορία του απόλυτου κακού στο διεθνές δίκαιο, γύρω από την οποία οικοδομήθηκε μια πρωτοφανής διεθνής συναίνεση σχετικά με το έγκλημα της γενοκτονίας ως σχεδίου αφανισμού ενός λαού από πρόσωπο Γης, και όχι απλώς της εκδίωξής του από την πατρίδα του. Διότι η λογική της γενοκτονίας υπαγορεύει ότι «δεν αντέχω να ζεις στον κόσμο τούτο, οπότε να τελειώνουμε», ενώ η εθνοκάθαρση λέει ότι «δεν αντέχω να μοιράζομαι το ίδιο κράτος με σένα, οπότε σε διώχνω ή σε σκοτώνω».

Η άρνηση της εβραϊκής γενοκτονίας αποτελεί την κατεξοχήν πρώτη ύλη των συνωμοσιολογικών αντισημιτικών θεωριών σε όλον τον κόσμο. Η ποινικοποίηση, ωστόσο, της άρνησης του Ολοκαυτώματος αποτελεί ακριβώς το παράδειγμα μιας κακής «αντιρατσιστικής» νομοθεσίας. Πρώτον, διότι εισάγει μια αδικαιολόγητη διάκριση μεταξύ θυμάτων κάθε λογής εγκλημάτων που έχουν καταγραφεί στις μνήμες λαών και ανθρώπων.

Έχω ξαναγράψει ότι δεν μπορώ να αντιληφθώ για ποιον λόγο μπορεί κάποιος φασίστας ατιμώρητα να προκαλεί τον ψυχικό πόνο μιας μητέρας που έχασε το παιδί της τον Νοέμβριο του '73 λέγοντας ότι «στο Πολυτεχνείο δεν υπήρχαν νεκροί», ενώ κάποιος άλλος φασίστας να διώκεται όταν λέει ότι η γενοκτονία των Εβραίων είναι μύθος. Και ο μεν και ο δε προκαλούν εξατομικευμένα οδύνη και προσβάλλουν. Η δεύτερη και πολιτικά πιο προβληματική παρενέργεια της ποινικοποίησης της άρνησης του Ολοκαυτώματος είναι ότι ανοίγει τον ασκό του Αιόλου. Ο καθείς θα μπορεί να κοιτάει στο παρελθόν του, να βρίσκει ή να επινοεί γεγονότα που ονομάζει γενοκτονίες και κατόπιν να ποινικοποιεί όποιον πιθανώς τα αρνείται. Και επειδή είναι πολλοί οι λαοί που πιστεύουν ότι έχουν υπάρξει θύματα γενοκτονιών, τυχόν υιοθέτηση της συλλήβδην ποινικοποίησης του λόγου που τις αρνείται ισοδυναμεί με τον απόλυτο ολοκληρωτισμό. Οι κοινωνίες καταδικάζονται έτσι στο να γίνουν φυλές με τα δικά τους θέσφατα, έτοιμες να τιμωρήσουν ή να κατασπαράξουν όποιον πιθανώς τους τα αμφισβητήσει. Και επειδή δεν πιστεύω να υπάρχουν σώφρονες άνθρωποι που θέλουν να φτάσουμε σε αυτό το σημείο

φυλετικού ρατσισμού και απομόνωσης –και μάλιστα στο όνομα του «αντιρατσισμού»– καλό είναι, αν ποτέ έρθει η ελληνική «αντιρατσιστική» νομοθεσία, να μη δίνει λαβές σε τέτοιες αναγνώσεις.

Οι καιροί στην Ελλάδα αλλά και την Ευρώπη συνολικά είναι δύσκολοι. Σε αυτούς τους καιρούς οι νοήμονες άνθρωποι θυμούνται τα κόκκαλα των παππούδων τους. Δεν κοιμούνται όμως αγκαλιά μαζί τους.

ΤΟ ΚΛΕΙΔΙ ΓΙΑ ΛΥΣΗ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Τις τελευταίες μέρες, με αφορμή το ευρωψηφοδέλτιο του ΣΥΡΙΖΑ, εκτυλίσσεται (ή, ορθότερα, μαίνεται) στα media μια συζήτηση για τη μειονότητα της Θράκης. Δυστυχώς η συζήτηση αυτή, από πλευράς όσων την υποκινούν, πρωτοστατούσης της ΝΔ, διεξάγεται με όρους επικίνδυνους και βλάπτει όλους: τη μειονότητα, τα δικαιώματα, τον δημόσιο διάλογο, τη δημοκρατία.

Η άποψή μου, την οποία έχω διαμορφώσει και εκφράσει εδώ και χρόνια, μπορεί να συνοψιστεί, επί του πρακτέου, στο εξής: Αν γίνουν μερικές διορθωτικές κινήσεις σχετικά με τα μειονοτικά στη Θράκη, η Ελλάδα θα μπορέσει να αφήσει πίσω της πολλά από τα προβλήματα για τα οποία είναι συνυπεύθυνη μαζί με την Τουρκία και το μέλλον να είναι καλύτερο, σε καιρούς χαλεπούς για όλους τους πολίτες της, μειονοτικούς και μη.

Για να συμβεί όμως αυτό, πρέπει το ελληνικό κράτος να πάψει να αντιλαμβάνεται τη μειονότητα ως πεδίο άσκησης πολιτικών «εκτάκτου ανάγκης» ή ειδικού χειρισμού και να την εντάξει σταδιακά στις κανονικές δημόσιες πολιτικές ενός ευνομούμενου κράτους.

Τα βασικά πεδία στα οποία χρειάζονται επιτακτικά αλλαγές είναι τα εξής:

A) Η μειονοτική εκπαίδευση, η οποία, παρά τα κεκτημένα του Προγράμματος Εκπαίδευσης Μουσουλμανοπαίδων, συνεχίζει να βρίθεται αναχρονισμών. Ουσιαστικά πρέπει να την ξαναστήσουμε σχεδόν από την αρχή με ένα νέο, σύγχρονο νομικό πλαίσιο· η κεκτημένη εμπειρία, μέχρι σήμερα, δίνει αυτή τη δυνατότητα.

B) Ο θρησκευτικός αρχηγός της μειονότητας, ο μουφτής, ο οποίος διορίζεται με δεκαετή θητεία από την κυβέρνηση. Την ίδια στιγμή, λειτουργούν οι δύο εκλεγμένοι από τη μειονότητα μουφτήδες, φορείς ακραίων τουρκικών εθνικιστικών και συντηρητικών θέσεων. Μοναδική διέξοδος, εδώ, είναι η διάκριση των λειτουργιών μεταξύ ιερωμένου και δικαστή με νόμο του κράτους. Δεν γίνεται και τα δύο σε ένα πρόσωπο, για ένα σύγχρονο κράτος. Καθαρές κουβέντες. Η διάκριση αυτή θα δώσει τη δυνατότητα στην κοινότητα να εκλέγει τον θρησκευτικό της αρχηγό, ο οποίος δεν θα μπορεί να είναι δικαστής. Οι δικαστές δεν εκλέγονται στα σύγχρονα πολιτεύματα.

Γ) Τρίτο ζήτημα, παρεπόμενο του προηγούμενου. Στη Θράκη πρέπει να βρούμε τον πιο πρόσφορο τρόπο να καταργηθεί ο ισλαμικός νόμος, η Σαρία. Σήμερα, ο (διορισμέ-

νος) μουφτής –ως ιεροδίκης– δικάζει υποθέσεις οικογενειακού και κληρονομικού δικαίου, σύμφωνα με διατάξεις του ισλαμικού δικαίου, με αποκρουστικά αποτελέσματα σε βάρος της αρχής της ισότητας των φύλων και των δικαιωμάτων του παιδιού. Αυτό δεν μπορεί να συνεχιστεί.

Δ) Τα μειονοτικά βακούφια. Τα κοινοτικά ιδρύματα –η περιουσία της μουσουλμανικής κοινότητας– διέπονται από το απόλυτο θεσμικό χάος με μόνο στόχο να μην ελέγχονται από τη μειονότητα. Το αποτέλεσμα είναι απολύτως αδιαφανείς διαδικασίες και ακροβασίες σε ό,τι αφορά τη διαχείρισή τους. Το καθεστώς αυτό πρέπει να αλλάξει άμεσα.

Ε) Τέλος, υπάρχει το ζήτημα των μειονοτικών σωματείων: την ίδια στιγμή που τα ελληνικά δικαστήρια απαγορεύουν την εγγραφή του καταστατικού τους εξαιτίας του επιθέτου «τουρκικός» στον τίτλο τους, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει αποφανθεί ότι τα σωματεία πρέπει να εγγραφούν ως έχουν. Η κατάσταση αυτή οξύνει τα πνεύματα στη Θράκη. Ας εφαρμοστούν επιτέλους οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Έτσι δεν μπορεί να συνεχίζουμε.

Το βασικό συνολικό πρόβλημα στη Θράκη, η επίλυση του οποίου θα απελευθερώσει δυναμικές χειραφέτησης στα παραπάνω επιμέρους, είναι η αλλεργία που προκαλεί στο ελληνικό κράτος η χρήση του όρου «τουρκικός» από τους μειονοτικούς που το επιθυμούν και είναι η πολύ μεγάλη πλειοψηφία της μειονότητας. Αυτή αποδίδεται στο ότι η Ελλάδα νιώθει την απειλή πως τυχόν αναγνώριση της δυνατότητας των ανθρώπων να αυτοπροσδιορίζονται όπως θέλουν ανοίγει τον ασκό του Αϊόλου για την αναγνώριση «εθνικής μειονότητας». Για τον λόγο αυτόν υπάρχει χαρά όταν κάποιος αυτοαναγνωρίζεται ως «Πομάκος» ή «Τσιγγάνος» και κατ'ήφεια όταν αυτοαναγνωρίζεται ως «Τούρκος».

Ο φόβος αυτός, όταν έχεις απέναντί σου την Τουρκία, είναι σε έναν βαθμό κατανοητός. Όμως αυτό που πρέπει να γίνει κατανοητό είναι ότι η Ελλάδα δεν χρειάζεται να αναγνωρίσει νομικά καμία εθνική ή τουρκική μειονότητα, και για τον λόγο αυτόν δεν τίθεται κανένα ζήτημα αναθεώρησης της Συνθήκης της Λωζάννης. Άλλο είναι το κρίσιμο, το οποίο καμία Λωζάννη δεν απαγορεύει: κάθε άνθρωπος να προσδιορίζεται όπως θέλει, χωρίς φραγμούς, και να ονομάζει όπως θέλει τα σωματεία του, αρκεί φυσικά αυτά να σέβονται τους νόμους και το Σύνταγμα.

Αυτό είναι και το κλειδί για τη λύση του μειονοτικού στη Θράκη. Οι άνθρωποι να αυτοπροσδιορίζονται όπως νομίζουν –Τούρκοι, Τσιγγάνοι, Πομάκοι– και θα είναι ικανοποιημένοι για (το γεγονός ότι δεν στριμώχνονται για) αυτό. Να αυτοπροσδιορίζονται όμως, όχι επειδή έτσι χρηματοδοτεί το τουρκικό προξενείο της Κομοτηνής, το τοπικό γραφείο Πολιτικών Υποθέσεων του Υπ. Εξ, ή διάφοροι μανδραρίνοι και τα δημιουργήματά τους ένθεν και ένθεν, αλλά επειδή έτσι το ζητάει η ψυχή τους.

Έτερον εκάτερον.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΡΙΣΤΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΑ

Το πιο αξιοπρόσεκτο, κατ' εμέ, από όλα τα επιχειρήματα εναντίον της απόσυρσης της υποψηφιότητας Σαμπικά, είναι αυτό που λέει ότι το ατομικό της δικαίωμα προσδιορισμού της ως Ρομά θυσιάστηκε στο όνομα της αντίληψης ότι η μειονότητα ηγεμονεύεται από την τουρκική ιδεολογία. Και είναι το πιο αξιοπρόσεκτο, επειδή αγγίζει, με τρόπο όμως λανθασμένο, ένα ουσιαστικό ζήτημα.

Κανένας, στην Αριστερά, δεν αρνείται σε κανέναν να πιστεύει ό,τι θέλει για τον εαυτό του και να προσδιορίζεται όπως θέλει – είτε είναι μειονότητα της μειονότητας είτε μειονότητα της πλειονότητας. Το ερώτημα, λοιπόν, δεν είναι αν οι άνθρωποι μπορούν να προσδιορίζονται όπως θέλουν, αλλά το αν αυτό αρκεί για να συμπεριληφθούν σε ένα αριστερό ψηφοδέλτιο. Κατά τη γνώμη μου, προφανώς όχι. Το ότι κάποιος ή κάποια είναι λ.χ. Ρομά (ή γκέι ή τρανς ή άνεργη ή προλετάριος) δεν αρκεί για να είναι υποψήφιος της Αριστεράς. Είναι εξαιρετικά σημαντικό να υπάρχουν υποψήφιοι από τις ομάδες αυτές στο ψηφοδέλτιο – αλλά όχι με (μόνο) κριτήριο αυτή την ιδιότητά τους. Σε επίπεδο αρχών λοιπόν, εκτιμώ ότι μια αριστερή πολιτική για τα μειονοτικά διέπεται από:

Α) Τη σταθερή αναφορά και προσήλωση στην καθολικότητα των δικαιωμάτων. Όλων των δικαιωμάτων, για όλους, χωρίς διακρίσεις. Αυτό διέκρινε, στη Θράκη, την Αριστερά από το ΠΑΣΟΚ και τη ΝΔ που συστηματικά ακολουθούσαν πολιτική διακρίσεων. Η πολιτική αυτή, όλων των κυβερνήσεων μέχρι το 1990, είχε τραγικά αποτελέσματα. Η Αριστερά πάλευε για την ισότητα σε καιρούς πολύ δύσκολους για τη Θράκη. Σε καιρούς που αυτοί που κυβερνούν σήμερα, υποκριτικά ωρούμενοι για την αποσυρθείσα υποψηφιότητα, θεωρούσαν «προδότη» όποιον εναντιώνονταν στη λογική των διακρίσεων.

Β) Ο σεβασμός των δικαιωμάτων των ανθρώπων είναι προϊόν συντεταγμένης πολιτικής βούλησης και όχι διμερούς δέσμευσης με βάση την αρχή της «αμοιβαιότητας», όπως κατεξοχήν εφαρμόστηκε στη Θράκη. Η αρχή της αμοιβαιότητας («ό,τι έκανες στους δικούς μου, θα κάνω στους δικούς σου») μπορεί να ισχύει στις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές, είναι όμως αδιανόητη για τα δικαιώματα των ανθρώπων. Έτσι, όσο κι αν δυσαρεστεί κάποιους, η Ελλάδα στη Θράκη δεν μπορεί ούτε πρέπει να κάνει αυτά που έκανε η Τουρκία στους Ρωμιούς της Πόλης – για την ακρίβεια δεν πρέπει καν να έχει αυτό τον γνώμονα.

Γ) Τα προηγούμενα δύο σημεία, ουσιαστικά μια φιλελεύθερη και όχι αριστερή παρακαταθήκη, αποτελούν αναγκαίο, αλλά όχι ικανό όρο μιας αριστερής πολιτικής. Η Αριστερά επιπλέον αντιλαμβάνεται τα μειονοτικά ζητήματα ως σχέσεις εξουσίας, ανάμεσα σε ομάδες και ανθρώπους, καθώς ο αγώνας της, αγώνας ισότητας, δικαιοσύνης και αλληλεγγύης, δεν περιορίζεται στις σχέσεις μεταξύ κράτους και μειονότητας αλλά προχωρά παραπέρα: στην άρση δηλαδή των κοινωνικών ανισοτήτων, όπου κι αν εντοπίζονται: είτε εντός των σχέσεων μειονότητας και κράτους, είτε εντός των ίδιων των μειονοτήτων. Η Αριστερά δεν μπορεί να συνομιλεί μόνο με μια εγκατεστημένη μειονοτική ελίτ, αλλά με το σύνολο

του μειονοτικού σώματος που βιώνει διπλή οδύνη: και υπό την ιδιότητα του μειονοτικού και υπό την ιδιότητα του πολίτη που υποφέρει, όπως υποφέρουν οι υπόλοιποι Έλληνες πολίτες.

Δ) Οι μειονότητες δεν είναι ενιαίες ή «επίπεδες», όπως νομίζουν συχνά όσοι τις πρωτοβλέπουν. Έχουν δικές τους ιεραρχήσεις και εσωτερικές δομές καταπίεσης, ενίοτε πιο αυταρχικές από τις κρατικές που ασκούνται σε βάρος τους. Η μειονοτική πλειοψηφία της Θράκης, οι Τούρκοι, ανέκαθεν συμπεριφερόταν στους Τσιγγάνους της όπως περίπου εμείς στους δικούς μας Τσιγγάνους. Και αυτό εντείνει τις ανισότητες. Αυτά οφείλουμε να τα αναδεικνύουμε, παλεύοντας για την άρση όλων των εσωτερικών μηχανισμών αναπαραγωγής τους στο όνομα της συλλογικής μειονοτικής ταυτότητας. Για το λόγο αυτό, οφείλουμε να είμαστε υπέρ της κατάργησης της Σαρίας στη Θράκη, ότι και αν θέλουν οι ελίτ της μειονότητας.

Ε) Όλοι οι μειονοτικοί να μπορούν να αυτοπροσδιορίζονται ατομικά ή συλλογικά εντός των συλλόγων τους, όπως αυτοί θέλουν και με όποια ιδιότητα επιθυμούν. Μπορούν ακόμη και να εγκαταλείπουν τη μειονότητα. Είναι δικαίωμά τους. Μπορούν να λένε πως είναι ότι θέλουν και εμείς παλεύουμε ώστε το δικαίωμα τους αυτό να γίνεται σεβαστό, ανεξαρτήτως αν στο κράτος αρέσει ο προσδιορισμός τους. Μιας και το θέμα μας είναι η Θράκη, ο ατομικός αυτοπροσδιορισμός λοιπόν είναι το ίδιο δεκτός είτε κάποιος λέει ότι «είμαι Τούρκος», «Τσιγγάνος», «Πομάκος» ή αλλιώς.

Τι δεν είναι αριστερή πολιτική για τα μειονοτικά; Με δυο λόγια: να υποστηρίξεις όλα τα προηγούμενα, όχι στο όνομα της καθολικότητας των δικαιωμάτων και των αξιών για τις οποίες έκανα λόγο, αλλά στο όνομα της κρατικής σκοπιμότητας, υπηρετώντας τον έναν εθνικισμό, με αδιαφανείς διαδικασίες και μυστικά κυβερνητικά κονδύλια της μιας ή της άλλης πλευράς.

ΤΟ «Α2» ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, ΟΙ «ΕΘΝΙΚΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ» ΚΑΙ Ο ΣΥΡΙΖΑ

Εδώ και καιρό, μεγάλο κεφάλαιο της κυβερνητικής πλειοψηφίας επενδύεται στην αναζήτηση και «τεκμηρίωση» απόψεων, εντός και πέρα του ΣΥΡΙΖΑ. Και, κατόπιν, στην προβολή τους στο πανελλήνιο με στόχο τη δημόσια έκθεση

Η πρακτική αυτή, της δημόσιας διαπόμπευσης ανθρώπων, έχει στόχο την ανάδειξη της συλλογικής ευθύνης του κόμματος που ανέχεται στο εσωτερικό του «επικίνδυνες» απόψεις. Παράπλευρη απώλεια, φυσικά, είναι ο περιορισμός της ελεύθερης έκφρασης και, εν συνεχεία, η διαρκής αυτολογοκρισία. Έχω την αίσθηση ότι αν η ΝΔ έδειχνε και σε άλλες αρμοδιότητες τη μεθοδικότητα που επιδεικνύει στην «τεκμηρίωση» αυτή, θα ήταν καλύτερη κυβέρνηση – αλλά τούτο ας μείνει στη σφαίρα της υπόθεσης.

Οι «εθνικές μειονότητες» αποτελούν στην Ελλάδα ένα κατεξοχήν ένα «μη ζήτημα»⁹. Έτσι, όταν το Τμήμα Δικαιωμάτων του ΣΥΡΙΖΑ εισηγείται πως «κάθε αντίθετη άποψη ακόμα και η αναφορά σε εθνικές μειονότητες που ζουν στη χώρα μας στηλιτεύεται και απαγορεύεται στην πράξη» η ΝΔ, διά της εκπροσώπου της, αντιλαμβάνεται ότι το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης κάνει «ημερίδα για εθνικές μειονότητες» και εγκαλεί τον πρόεδρό του την ώρα που περιοδεύει στη Θράκη για το «εθνικό ολίσθημα» – επιβεβαιώνοντας, έτσι, αυτό ακριβώς που λέει το Τμήμα Δικαιωμάτων.

Ο ΣΥΡΙΖΑ, αμήχανος, σιωπά. Ξέρει ότι αναφέρεται στο πιο αντιδημοφιλές ζήτημα στην ελληνική κοινωνία που παραβιάζει τα θέσφατα της εθνικής κοινότητας στον 20ό αιώνα. Κάποιοι εξάλλου, ακόμη και μέσα στην Αριστερά, ωχριούν στην ιδέα αυτή. Διαβάζοντας, ενεδός, κείμενα ύφους και περιεχομένου σαν κι αυτό, διερωτώμαι σε τι διαφέρει η Αριστερά από τη Δεξιά στα λεγόμενα «εθνικά θέματα». Για άλλους αριστερούς βέβαια –τους περισσότερους– αυτά τα ζητήματα δεν είναι μεν βλάσφημα, αλλά, λόγω των προβλημάτων που δημιουργούν, δεν πρέπει να ανοίξουν τώρα: Τέτοιες ώρες, τέτοια λόγια, ας μην ανοίγουμε μέτωπα τη δύσκολη στιγμή. Με αυτή λογική, όμως, τα εν λόγω θέματα, τα οποία δεν προσφέρονται για τη δημοφιλία τους, θα μείνουν μονίμως στα αζήτητα, ο καιρός τους δεν θα έρθει ποτέ, διότι αποκλείεται ποτέ να επισκιάσουν την οικονομία κτλ. Έτσι, θα μας θα μας αφήνει πάντα αδιάφορους το ομοφοβικό ξέσπασμα του δημοσιογράφου Βερούκιου κ.λπ.

Προσοχή λοιπόν. Το ότι χρειάζονται ιεραρχήσεις και ορθή διαχείριση του πολιτικού χρόνου δεν μπορεί να οδηγεί σε αυτό που θέλει ο αντίπαλος: τη διαρκή αυτολογοκρισία. Διότι αυτό θα είναι η πολιτική ταφόπλακα του αριστερού λόγου. Άλλο αυτολογοκρισία, άλλο υπευθυνότητα και λογοδοσία – τα δεύτερα είναι συστατικός τύπος της κοινωνικής συνύπαρξης. Μόνο τρελοί, απολύτως ανεύθυνοι, παιδιά και μεθυσμένοι λένε ότι τους έρχεται. Η ευθύνη του πολιτικού λόγου βαρύνει το υποκείμενο. Το ότι ο αντίπαλος αντιλαμβάνεται την κυβερνητική δράση ως καθημερινότητα «γραφείου Α2», δεν μας απαλλάσσει από την ευθύνη αυτή. Τουναντίον. Απέναντι στο σκιάχτρο της αυτολογοκρισίας, χρειάζεται λοιπόν μια καλώς νοούμενη σύνεση, αλλά πρωτίστως τεκμηρίωση, μια άλλου είδους «τεκμηρίωση» από αυτή του «γραφείου Α2 της κυβέρνησης»: να ξέρουμε δηλαδή καλά για τι μιλάμε όταν (λόγου χάρη) αναφερόμαστε στο ζήτημα των μειονοτήτων –και σε όλα τα ζητήματα. Ο αντεθνικιστικός –όπως και κάθε– οίστρος δεν είναι καλός σύμβουλος και, σε κάθε περίπτωση, δεν αρκεί προκειμένου να κάνουμε πολιτική για τις μειονότητες.

Επί του προκειμένου, λοιπόν, πιστεύω ότι η αναφορά σε «εθνικές μειονότητες», αφ' εαυτής, έχει προβλήματα καθώς δεν λαμβάνει υπόψη της το πώς ένα πρόσωπο τοποθετείται εξατομικευμένα απέναντι στην όποια εθνική ιδεολογία, είτε κυρίαρχη είτε μειονοτική. Ένα παράδειγμα: με άλλον τρόπο βιώνει το ανήκειν σε μια εθνοτική ομάδα ένας σλαβόφων-

9 Σχετικά έχω επιχειρηματολογήσει εκτενώς στο *Ανομολόγητο ζήτημα των μειονοτήτων στην ελληνική έννομη τάξη* (επιμ.), εκδ. Κριτική, Σειρά Μελετών του ΚΕΜΟ, Αθήνα, 2008.

νος που απλώς μιλάει τη γλώσσα των παππούδων του, με άλλον κάποιος ο οποίος νιώθει τη γειτονική χώρα ως εθνικό του κέντρο (ανεξάρτητα από το αν μιλά τη γλώσσα) και με άλλον κάποιος που το μόνο που ξέρει είναι πως είναι «ντόπιος».

Η επί της ουσίας άποψή μου (που διαμορφώθηκε ύστερα από είκοσι χρόνια ενασχόλησης με τα μειονοτικά αυτής της χώρας, κυρίως μέσω του Κέντρου Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων), είναι ότι η αναφορά σε «εθνικές μειονότητες» περισσότερα προβλήματα δημιουργεί, παρά λύνει. Το κρίσιμο δεν είναι η Ελλάδα να αναγνωρίσει νομικά «εθνικές μειονότητες», αλλά να αφήνει τον κάθε άνθρωπο να προσδιορίζεται όπως θέλει, χωρίς φραγμούς, και να ονομάζει όπως θέλει τα σωματεία του, αρκεί φυσικά αυτά να σέβονται τους νόμους. Σε κάθε περίπτωση, το να μιλάμε για εθνική μειονότητα –ακόμη και εκεί που τα πράγματα είναι πιο σαφή και οριοθετημένα, όπως στη Θράκη– δεν μας λύνει το πρόβλημα. Πιο απλά: έστω ότι αναγνωριζόταν πως στην Θράκη έχουμε «εθνική» και όχι «θρησκευτική» μειονότητα· αν την ίδια στιγμή ένα σωματείο το οποίο θέλει να λέγεται «μακεδονικό» απαγορεύονταν από το Πρωτοδικείο της Φλώρινας, το πρόβλημα θα συνέχιζε να υπάρχει.

Αυτή είναι λοιπόν η κριτική μου προς τη θέση περί «εθνικών μειονοτήτων». Προσοχή όμως: άλλο πράγμα αυτή η κριτική, και άλλο η άτακτη υποχώρηση και υπόκλιση στην κυρίαρχη ιδεολογία του αυταρχικού λόγου περί «εθνικών θεμάτων». Θεωρώ αναγκαίο –είναι πασιφανές, νομίζω– να έχουμε επίγνωση των προβλημάτων της εύκολης αντεθνικιστικής ρητορείας· ωστόσο, για την Αριστερά είναι υπαρκτά απαραίτητη η συναίσθηση των κινδύνων της υποταγής στον κυρίαρχο εθνικισμό για λόγους σκοπιμότητας. Γιατί εδώ αγγίζουμε περιοχές του σκληρού πυρήνα που συγκροτεί τη διακριτή πολιτική ταυτότητα αυτού που ονομάζουμε Αριστερά: τη θεμελιακή αντίθεση στον εθνικισμό, τον ρατσισμό και τον σεξισμό, όσο και αν ζούμε –ή, ορθότερα, επειδή ζούμε– σε μια εθνικιστική, ρατσιστική και σεξιστική κοινωνία.

Αυτά είναι τα κρίσιμα διλήμματα στις δημόσιες πολιτικές που κατεξοχήν ανήκουν στην κατηγορία των ταμπού, όπως τα μειονοτικά. Το να ξέρουμε πώς και πότε θα τα πιάσουμε, είναι άλλο από το να μην τα πιάουμε ποτέ. Και επομένως, είναι άλλης τάξης η απόκλιση που εξέφρασα προηγουμένως στον λόγο περί «εθνικών μειονοτήτων» και άλλης η διαφωνία μου στην απαγόρευση που θέλουν να μας επιβάλουν στο να μιλάμε για αυτά. Στην πρώτη περίπτωση, συζητάω με το Τμήμα Δικαιωμάτων του ΣΥΡΙΖΑ που βάλεται και, διά της διαφωνίας μου, εκφράζω την αλληλεγγύη μου, ενώ στη δεύτερη a priori δεν γίνεται διάλογος διότι ο συνομιλητής μου αρνείται το περιεχόμενό του, και επομένως δεν είναι συνομιλητής – είτε είναι δημοσιογράφος, είτε διπλωμάτης, είτε εκπρόσωπος τύπου ενός κόμματος.

Στην Ελλάδα, λοιπόν, είτε αρέσει είτε όχι, υπάρχουν και άνθρωποι που νιώθουν ότι ανήκουν σε άλλο έθνος από το ελληνικό. Μιλούν και άλλες γλώσσες πέραν της ελληνικής. Ασκούνται κι άλλες θρησκείες. Φυσικά, η Ελλάδα δεν είναι μια μειονοτική πανσπερμία, όπως πιθανώς φαντασιώνονταν κάποιοι (αφελώς ή μη) στο πρόσφατο παρελθόν. Δεν

είναι όμως και μια χώρα όπου «υπάρχει μόνο μία, θρησκευτική μειονότητα» όπως μας υπαγορεύουν. Στοιχειώδη πράγματα.

Κλείνοντας, ας ενθυμίσω ότι δεν ήταν το Τμήμα Δικαιωμάτων του ΣΥΡΙΖΑ αυτό που υπέγραψε κάμποσα χρόνια το τελικό κείμενο της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη το 1990 (γυν ΟΑΣΕ), κατά το άρθρο 32 του οποίου «η ένταξη σε μία εθνική μειονότητα αποτελεί θέμα προσωπικής επιλογής του ατόμου και καμιά αρνητική συνέπεια δεν θα πρέπει να προκύψει από την άσκηση αυτής της επιλογής». Ήταν το κόμμα της κυρίας Ασημακοπούλου. Και μπράβο του.

Μήπως, με την ευκαιρία, αυτό θα έπρεπε να της θυμίσει η αξιωματική αντιπολίτευση;

ΠΟΛΥΕΘΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Τον Ιούνιο του 2014, το Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ υιοθέτησε μια απόφαση για τη σύσταση μιας ομάδας εργασίας με στόχο την προετοιμασία «ενός νομικά δεσμευτικού οργάνου για τη ρύθμιση, στο διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, των δραστηριοτήτων των πολυεθνικών και άλλων επιχειρήσεων». Η απόφαση ψηφίστηκε από 20 κράτη, με 13 αποχές και 14 ψήφους εναντίον. Υπέρ ήταν κράτη όπως η Αλγερία, η Ινδία, η Κούβα, η Βενεζουέλα. Υπερ ήταν, όμως, και η Κίνα και η Ρωσία. Απείχαν κράτη όπως η Αργεντινή, η Βραζιλία, η Χιλή, το Μεξικό, η Σαουδική Αραβία. Εναντίον, ψήφισε σύσσωμη η ομάδα κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διότι, λέει, το σχέδιο δεν ήταν αρκετά σαφές: Αυστρία, Γαλλία, Τσεχία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ιταλία, Μεγάλη Βρετανία και φυσικά οι ΗΠΑ. Τα παραπάνω αποτελέσματα δεν προσφέρονται για εύκολες αναγνώσεις. Η Κίνα, λόγου χάρη, γιατί να είναι «υπέρ»; Ίσως να ισχύει πως, ούτως ή άλλως, θα αδιαφορήσει. Επομένως, γιατί να μην είναι με τους «καλούς», στην αρχή τουλάχιστον που, ούτως ή άλλως, το σχέδιο είναι ακίνδυνο;

Μετά την απόφαση πάντως, ξεκίνησαν τα όργανα: η Δύση, με μπροστάρη την Ε.Ε. και τις ΗΠΑ, απειλεί να μπουκοτάρει την όλη διαδικασία παραγωγής του πρώτου δεσμευτικού κειμένου που επιχειρεί στοιχειωδώς να βάλει μια κάποια τάξη στην καρδιά των παγκοσμιοποιημένων σχέσεων εκμετάλλευσης στο σύγχρονο καπιταλισμό. Από την άλλη, τα κράτη του Νότου που ψηφίσαν υπέρ της απόφασης φοβούνται μήπως η υποστήριξή τους στη διαδικασία αυτή μπορεί να προκαλέσει σημαντικές απώλειες ξένων επενδύσεων. Μια δύσκολη συγκυρία λοιπόν. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε όλη τη διάρκεια της παρασκευαστικής διαδικασίας από το 2011 ως το 2014, μεγάλες διεθνείς οργανώσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως η Διεθνής Αμνηστία και το Human Rights Watch, δεν έχουν λάβει θέση στο ζήτημα. Δεν προκαλεί έκπληξη λοιπόν ότι αυτές υπήρξαν και οι δύο οργανώσεις που προσκλήθηκαν για να μιλήσουν στο Ετήσιο Φόρουμ για Επιχειρήσεις και Δικαιώματα του 2014.

Για μια ακόμη φορά λοιπόν, ο κόσμος των δικαιωμάτων μοιράστηκε. Ένα μεγάλο κομμάτι, όπως οι προηγούμενες οργανώσεις, προτίμησε να σιωπήσει ή ακόμη και να σταθεί στο πλευρό της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ΗΠΑ. Άλλες, μεταξύ των οποίων και η Διεθνής Ομοσπονδία Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, με τη στάση τους, επιχειρούν να σώσουν αυτό που αντιλαμβάνονται ως τιμή της λεγόμενης «διεθνούς Κοινωνίας των Πολιτών» προτάσσοντας στοιχειώδη κοινωνικά δικαιώματα έναντι της εργασιακής πολυεθνικής (και όχι μόνο) ζούγκλας.

Η τομή αυτή δεν πρέπει να εκπλήσσει: καμία Κοινωνία των Πολιτών δεν είναι από μόνη της «καλή», επειδή είναι Κοινωνία των Πολιτών. Επίσης, το γεγονός ότι οργανώσεις, όπως οι προηγούμενες, παίρνουν το μέρος των αφεντικών και όχι των εργαζομένων σε αυτήν την ουσιαστικά ταξική πάλη, δεν πρέπει να μας οδηγήσει στο να σβήσουμε ή να υποβαθμίζουμε τη μεγάλη συμβολή τους στην υπόθεση της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων στον κόσμο. Ωστόσο, κάποια στιγμή, ο κόμπος φτάνει στο χτένι. Τότε, όλοι καλούμαστε να κάνουμε μια κρίσιμη επιλογή ενώπιον της μεγάλης αντίθεσης των κοινωνιών μας. Η επιλογή αυτή, συνοψίζεται στην απάντηση που ο καθένας πολίτης δίνει στο ερώτημα ενός παλιού αμερικανικού τραγουδιού της Florence Reece του 1931: "Which side are you on?" Απλά, ωμά ερωτήματα.

Η Ελλάδα, καθότι μη μέλος του Συμβουλίου του Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ, δεν μετείχε στη ψηφοφορία. Δεν θα άλλαζε πάντως κάτι. Κανείς δεν θα περίμενε κάτι διαφορετικό από την ευθυγράμμιση με την ψήφο της «Δύσης». Σε αυτές τις χώρες εξάλλου, από τις οποίες προέρχονται και οι περισσότερες πολυεθνικές, προσφέρουμε γη και ύδωρ μήπως και επενδύσουν στην καθημαγμένη οικονομία μας. Κι όμως, η διαρκής συρρίκνωση των εργασιακών δικαιωμάτων δεν αποφέρει όφελος. Πάντα, θα υπάρχει πιο φθηνή εργατική δύναμη αλλού. Και γι' αυτό δεν επενδύσεις δεν έρχονται, παρά την απόλυτη απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων στο όνομα της κρίσης. Σε αυτό συνοψίζεται η αδιέξοδη οδύνη του νεοφιλελεύθερου αδιεξόδου σήμερα. Όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Αποφάσεις εμβληματικού ή πραγματικού εκτοπίσματος, όπως η υπερψήφιση ενός νομικά δεσμευτικού μηχανισμού για τον οποίο συζητάμε και η διάρρηξη του μονολιθικού μπλοκ της Ε.Ε. είναι ένα λιθαράκι που μπορεί να συμβάλει στην αλλαγή μεγάλων διεθνών τάσεων και αποφάσεων. Μπορεί και όχι. Ο αγώνας, όμως, είναι για καλό λόγο. Αυτοί που ξέρουν από διεθνές δίκαιο, μπορούν να βεβαιώσουν ότι, αρκετά συχνά, οι «ισχυροί» σέρνονται σε διαδικασίες, παρά την αρχική αντίθεσή τους. Μερικές φορές στη συνέχεια, τις υποστηρίζουν ή, τουλάχιστον, τις ανέχονται. Γι' αυτό στην Ελλάδα, ειδικά σήμερα, έχει νόημα να θυμόμαστε ότι υπάρχουν και αυτά τα κρίσιμα μέτωπα που μια κυβέρνηση με άλλο πρόσημο αξίζει να θέτει. Όχι μόνο για την τιμή των όπλων.

Γ΄ ΕΝΟΤΗΤΑ

Μεταναστευτικά (α)διέξοδα

Το μεταναστευτικό είναι από τα πρώτης προτεραιότητας πολιτικά ζητήματα στην Ελλάδα από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Συνοψίζω ως προς τις πολιτικές διαχείρισης σε δύο κατηγορίες τις επιμέρους θεματικές του: η πρώτη είναι η διαχείριση των ζητημάτων που άπτονται της εισόδου, διαμονής και εργασίας των μεταναστών. Ειδική παράμετρο εδώ η «λύση» της κράτησης των δίχως χαρτιά μεταναστών. Η δεύτερη αφορά το καθεστώς κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας το οποίο, μετά το νόμο του 2010, δημιούργησε νέα στρατόπεδα αντιπαράθεσης και ιδεολογική πόλωση. Σε αυτά τα δύο μείζονα θέματα επικεντρώνονται τα περισσότερα από τα κείμενα της ενότητας αυτής. Ειδικά αναφορά στις επαναπροωθήσεις μεταναστών με αφορμή το περιστατικό στο Φαρμακονήσι και τη δικαστική απόφαση για τη διαβόητη υπόθεση της Μανωλάδας. Η ιστορικοποίηση της ελληνικής μεταναστευτικής εμπειρίας από το 1990 και ύστερα αποτελεί μια ανοιχτή πολιτική και ερευνητική πρόκληση αντιμέτωπη με οικείους μύθους και παραπλανητικές αντιλήψεις σε όλα τα μήκη και πλάτη του ελληνικού πολιτικού φάσματος.

ΤΟ ΜΕΤΕΩΡΟ ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΤΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ

Τον Ιούλιο του 2013 ο Γιάννης Αντετοκούνμπο εγκατέλειπε την Ελλάδα για τον μαγικό κόσμο του NBA. Ο πρωθυπουργός μας τον ξεπροβόδισε με μια εικόνα της Παναγίας και τις ευχαριστίες εκ μέρους του ελληνικού λαού επειδή «τιμούσε τα εθνικά χρώματα». Ο Γιάννης γεννήθηκε στην Ελλάδα το 1994, και όπως χιλιάδες άλλα παιδιά μεταναστών, μέχρι να δεχθεί την υπερατλαντική κλήση, δεν ήταν έλληνας πολίτης. Η χώρα ως το 2010 δεν προέβλεπε κάποια ρύθμιση κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας για τη δεύτερη γενιά μεταναστών, τα παιδιά, δηλαδή, των μεταναστών που γεννήθηκαν εδώ, σε αντίθεση με όλα τα υπόλοιπα κράτη μέλη της Ε.Ε. που είναι χώρες υποδοχής. Με το νόμο 3838 του 2010, δόθηκε η δυνατότητα στα ξένα παιδιά που γεννήθηκαν στην Ελλάδα να αποκτούν ιθαγένεια, εφόσον οι γονείς τους είχαν κλείσει μια πενταετία «νόμιμης και μόνιμης» παραμονής στη χώρα.

Το καράβι άρχισε σιγά σιγά να αλλάζει ρότα. Ο νόμος όμως λειδορήθηκε από τη Δεξιά και την Άκρα Δεξιά ως «μαγνήτης μεταναστών» και ο Α. Σαμαράς στις προεκλογικές του εξαγγελίες δεσμεύτηκε ότι θα τον καταργήσει. Στην κοινοβουλευτική συζήτηση του 2010, τον τόνο έδινε το ΛΑΟΣ, στην προεκλογική περίοδο του 2012 η Χρυσή Αυγή. Η γραμμή πλεύσης της ΝΔ ήταν πλέον «ιθαγένεια στα 18» για τη δεύτερη γενιά και όχι κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας. Το παιδί δεν λογίζεται ως ικανά ώριμο προκειμένου να γίνει πολίτης, ακόμη κι αν δεν γνωρίζει άλλη πατρίδα ή γλώσσα. Θα πρέπει να διαβεί την ενηλικίωση και εφόσον έχει πάει σχολείο, τότε μόνο μπορεί να πάρει το έπαθλο της ιδιότητας του πολίτη.

Στις αρχές του 2013, το Συμβούλιο της Επικρατείας εξέδωσε τη γνωστή απόφαση (460/2013) με την οποία η σχετική διάταξη του νόμου του 2010 κηρύχθηκε αντισυνταγματική: για την πλειοψηφία της Ολομέλειάς του, τα πέντε χρόνια πρότερης παραμονής των γονέων δεν αρκούν προκειμένου να εξασφαλιστεί η ένταξη στο ελληνικό έθνος, ενώ η ιθαγένεια μπορεί να παρέχεται μόνο κατόπιν «εξατομικευμένης κρίσης» επί της συνείδησης εκάστου που την ζητάει. Με τη διαρροή της απόφασης στον Τύπο, παγώνουν οι διαδικασίες σε όλες τις Περιφέρειες (πράγμα αδιανόητο για κράτος δικαίου) και έκτοτε, σχεδόν δύο χρόνια πλέον, βρεθήκαμε να ζούμε πάλι σε ένα νομικό κενό.

Πάνω από αυτό το κενό πήδηξε θεαματικά μόνο ο Γιάννης Αντετοκούνμπο ο οποίος, με συνοπτικές διαδικασίες λίγους μήνες μετά την απόφαση του ΣτΕ, απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια για ν' αγωνιστεί στους Μιλγουόκι Μπακς. Η υποκρισία της κυβέρνησης στο μεγαλείο της. Εξ άλλου, η Ελλάδα είχε προ πολλού ειδικευτεί να δίδει με διαδικασίες-εξπρές ιθαγένεια σε αλλοδαπούς νέους αρκεί να «τιμούν τα εθνικά χρώματα» σε

αθλητικούς αγώνες εντός κι εκτός. Για τους υπόλοιπους ισχύει το «Έλληνας γεννιέσαι, δεν γίνεσαι».

Το κενό αυτό, με τεράστια καθυστέρηση, επιχειρεί ανεπιτυχώς να καλύψει το σχέδιο νόμου που δημοσιοποιήθηκε αυτή την εβδομάδα. Από αυτό προκύπτει κτήση της ιθαγένειας υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις που θα ισχύουν διαζευκτικά : ή 9 χρόνια σχολείο (αντί για 6 που προέβλεπε ο νόμος του 2010), ή έξι χρόνια δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή, τέλος, φοίτηση σε ελληνικό ΑΕΙ ή ΤΕΙ. Οι διατάξεις αυτές αφορούν τόσο τα παιδιά που γεννήθηκαν εδώ όσο και αυτά που απλώς ανατράφηκαν στην Ελλάδα, γεννήθηκαν όμως στη χώρα των γονιών τους. Η εν λόγω ρύθμιση αντιμετωπίζει με τον ίδιο τρόπο το παιδί που ήρθε στην Ελλάδα στα 12 με αυτό που γεννήθηκε εδώ από γονείς ριζωμένους στη χώρα. Το βασικό πρόβλημα είναι ότι δεν κάνει διάκριση για τα παιδιά που γεννήθηκαν εδώ αφήνοντάς τα, όπως και τα άλλα, στην αβεβαιότητα της αλλοδαπότητας όλα τα χρόνια της παιδικής ηλικίας.

Εδώ χτυπάει η καρδιά του εθνικόφρονος φυλετισμού: στην αδυναμία να κατανοήσει πώς ένας ξένος άνθρωπος που γεννήθηκε και ζει σε ένα τόπο μπορεί να αξιώνει να είναι τμήμα του λαού του διότι λογίζει τον εαυτό του τμήμα του έθνους και πριν τα 18 του. Η θέση για «ιθαγένεια στην ενηλικίωση» ήταν ευθύς εξαρχής η θέση Σαμαρά και απλώς η απόφαση του ΣτΕ χρησιμοποιήθηκε ως βολικό πρόσχημα. Εξάλλου, η απόφαση δεν δεσμεύει σε κάτι τέτοιο – και αυτό πρέπει να είναι σαφές όταν μιλάμε για το ζήτημα.

Επί της αρχής τώρα: η Ελλάδα έχει πολλά ανοικτά μέτωπα σήμερα. Σώφρον είναι να διευθετεί μερικά. Ένα από αυτά είναι της ιθαγένειας, το οποίο θα μπορούσε να κλείσει ανέξοδα και γρήγορα. Το εν λόγω σχέδιο νόμου πάει να κάνει το βήμα, αλλά τελικά το αρνείται, παγιδευμένο στην ιδεοληψία των εμπνευστών του. Αν η ελληνική πολιτεία δεν αναγνωρίσει στα παιδιά των μεταναστών που γεννιούνται και ζούνε εδώ, τη δυνατότητα να διάγουν τα νιάτα τους ως ελληνόπουλα, τότε ρισκάρει ανυπολόγιστα.

Οι μετανάστες στην Ελλάδα έχουν όλα τα βάρη των Ελλήνων συν το ότι είναι ξένοι. Γιατί να τους προσθέτουμε κι άλλα; Οι άνθρωποι αυτοί, κάποια στιγμή, πολίτες θα γίνουν. Αυτό τους το αναγνωρίζουν όλοι με την εξαίρεση της Χρυσής Αυγής. Θα έχουν όμως σωρεύσει μέσα τους κρίσιμα χρόνια ματαίωσης και στιγματισμών. Και αντί για Έλληνες πολίτες στα 6 ή στα 12 θα καταλήξουν αγανακτισμένοι πολίτες στα 20.

Αυτό θέλουμε;

ΓΙΑΤΙ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΙΩΣΗ

Είναι σημαντικό ότι το κρίσιμο ερώτημα σήμερα στην Ελλάδα είναι πλέον αυτό. Αν δεν είχε μεσολαβήσει η μεταρρύθμιση του Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας το 2010, στην οποία η τότε αξιωματική αντιπολίτευση λυσσαλέα αντιτάχθηκε, χαρακτηρίζοντας την «νόμο-μα-

γνήτη της λαθρομετανάστευσης», τότε το ακόμη επίκαιρο ερώτημα θα ήταν αν «οι μετανάστες έχουν δικαίωμα να διανοηθούν ότι θα γίνουν Έλληνες». Πριν το 2010, η διαδικασία κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας ήταν απλώς εκτός νομικού ελέγχου, και σε αυτό νομίζω πως σήμερα ψύχραιμα μπορούμε να συμφωνήσουμε εύκολα.

Τέσσερα χρόνια μετά, δεν μας χωρίζουν όλα τα υπόλοιπα που μας χώριζαν τότε, διότι με επιμονή και τεκμηρίωση μετατοπίστηκε η συζήτηση. Με το νόμο του 2010, αλλάξαμε «γήπεδο» στην ιθαγένεια καθώς μέχρι τότε η Ελλάδα δεν ήταν συγκρίσιμη παρά μόνο με τις Βαλτικές δημοκρατίες και μερικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και όχι με την Ευρώπη των 15.

Στο επίδικο λοιπόν: «Γιατί ιθαγένεια για τα παιδιά των μεταναστών πριν την ενηλικίωση».

Α) Όλα τα κράτη αποδίδουν ιθαγένεια με τη γέννηση είτε σύμφωνα με το δίκαιο του αίματος, είτε σύμφωνα με το δίκαιο του εδάφους σε διάφορες παραλλαγές. Η ιδέα ότι τα παιδιά θα διαλέξουν την ιθαγένειά τους με την ενηλικίωση βασίζεται σε μια παραπλανητική θεώρηση της αρχής της αυτονομίας του ατόμου: ο κανόνας είναι ότι την ιθαγένεια μάς την δίνουν, είτε το θέλουμε είτε όχι.

Β) Αν ένα παιδί μεγαλώσει όντας αλλοδαπό στη χώρα γέννησής του τότε είναι πιο πιθανό το παιδί αυτό νιώθει ξένο καθώς η έννομη τάξη και η κοινωνία θα του συμπεριφέρονται ως ξένο. Σε αντίθεση με τους γονείς δηλαδή που μετοίκησαν από την πατρίδα τους, η ζημιά στον εσωτερικό κόσμο του παιδιού και στην ίδια την αυτοεκτίμησή του είναι μεγαλύτερη. Ο αποκλεισμός από την ιδιότητα του πολίτη είναι συγκριτικά πιο επώδυνος καθώς οι προσδοκίες είναι αυξημένες: από το Βερολίνο στην Αθήνα και από το Παρίσι ως την Ρώμη, η δεύτερη γενιά δεν συγκρίνει το βιοτικό της πρόγραμμα με αυτό των γονιών της, αλλά με αυτό των συνομηλίκων της.

Γ) Όταν μια πολιτεία, όπως η ελληνική, αναγνωρίζει ότι δέκα χρόνια νόμιμης παραμονής αποτελεί ικανό λόγο ώστε κάποιος μετανάστης να κάνει αίτηση πολιτογράφησης δεν μπορεί να αρνείται την κτήση της ιθαγένειας για δεκαοκτώ ολόκληρα χρόνια στο παιδί του. Δηλαδή, εδώ συμβαίνει το εξής παράδοξο: η πρώτη γενιά μέσα σε δέκα χρόνια να μπορεί να αποκτήσει ιθαγένεια, ενώ η δεύτερη γενιά, κατά τεκμήριο πιο κοντά στη νέα πατρίδα παρά στη χώρα καταγωγής των γονέων, πρέπει να περιμένει να διαβεί το κατώφλι των 18 ετών. Αυτό είναι εντελώς άδικο και λάθος διότι τα πρώτα χρόνια στη ζωή ενός ανθρώπου είναι τα κατεξοχήν κρίσιμα για τη διαμόρφωση κοινωνικής και άρα εθνικής συνείδησης.

Δ) Το καθεστώς αλλοδαπότητας γενικά αλλά κατεξοχήν στην Ελλάδα της κρίσης, είναι συνώνυμο της βιοτικής ανασφάλειας, και αυτό παρά τις αναγνωρισμένα φιλότιμες προσπάθειες του τελευταίου Μεταναστευτικού Κώδικα. Δεν έχουμε κανέναν απολύτως λόγο σαν κράτος να αφήνουμε το βάρος αυτό να διαιωνίζεται για όλη την παιδική ζωή ενός ανθρώπου. Το αντίθετο, θέλουμε, στο βαθμό του δυνατού, τα παιδιά των μεταναστών να μπορούν, όσο οι γονείς τους είναι εδώ, να συνεχίζουν απερίσπαστα τη ζωή τους χωρίς κραδασμούς και ματαιώσεις με στόχο την κοινωνική ηρεμία, ενσωμάτωση και συνοχή. Μια νεότητα στην ανασφάλεια είναι συνταγή για μια αγανακτισμένη ενηλικίωση. Αυτό θέλουμε;

Φυσικά η κτήση της ιθαγένειας δεν είναι πανάκεια για την αντιμετώπιση όλων των οξυμένων κοινωνικών προβλημάτων ούτε το κλειδί για μια δίκαιη κοινωνία. Το, σε τελευταία ανάλυση όμως, ερώτημα είναι το εξής: αφού, αργά ή γρήγορα συμφωνούμε ότι οι άνθρωποι θα αποκτήσουν την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη που εντοπίζεται η διαφωνία μας; Στα χρόνια; Φοβούμαι πως όχι, ακόμη κι αν έτσι φαίνεται. Η μια πλευρά –αυτή που στηρίζω εγώ– θέλει τα παιδιά να γίνουν πολίτες διότι βλέπει το έθνος ως το μέλλον των ανθρώπων που ζούνε μαζί και επιθυμούν να ζούνε μαζί υπό τις καταστατικές αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος, ανεξάρτητα από την καταγωγή τους. Η άλλη το μεταθέτει, διότι διστάζει, το φοβάται. Βλέπει το έθνος ως μια κοινότητα που χρωστά την αλληλεγγύη της αποκλειστικά στην κοινή καταγωγή της.

Η διαφωνία μας δηλαδή εντοπίζεται στο πώς αντιλαμβανόμαστε την ταυτότητα της ελληνικής πολιτικής κοινότητας. Μια ανοικτή πολιτική κοινότητα δεν είναι βέβαιο ότι θα είναι και δίκαιη. Μια κλειστή πολιτική κοινότητα είναι, όμως, βέβαιο ότι δεν θα είναι ποτέ.

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΩΣ ΥΠΕΡΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΙΘΕΣΗΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΟΥ ΑΙΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Η άποψη που εκφράζεται εδώ είναι ότι ούτε το απλό δικαίο του αίματος ούτε το απλό δικαίο του εδάφους μπορούν να δώσουν τις δέουσες λύσεις στα ζητήματα της πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών στην Ελλάδα. Αυτήν την άποψη προσπαθούμε χρόνια τώρα να τεκμηριώσουμε και να προωθήσουμε στην ελληνική κοινωνία και πολιτεία δια των πολλαπλών παρεμβάσεων κυρίως της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου¹⁰.

Παρά τα φαινόμενα, το δικαίο του αίματος και το δικαίο του εδάφους δεν είναι όσο ανταγωνιστικά εκ πρώτης όψεως φαίνεται, άλλα σχεδόν πάντα συνυπάρχουν. Το δικαίο του αίματος είναι η δια της γέννησης κτήση της ιθαγένειας του γονέα. Μια απλή τεχνική κτήσης της ιθαγένειας που δεν αφήνει κανέναν έκθετο στον κίνδυνο της ανιθαγένειας. Υπό την έννοια αυτή, αποτελεί την πιο σώφρονα λύση όλων των πολιτειών. Δεν υπάρχει κράτος στον κόσμο που να μην ισχύει ο κανόνας ότι τα παιδιά φέρουν την ιθαγένεια των γονέων τους. Υπό την έννοια αυτή, το παιδί του Νιγηριανού που απέκτησε με πολιτογράφηση την ελληνική ιθαγένεια είναι ελληνάκι από τη γέννησή του, ακόμη και αν το χρώμα του προκαλεί αλλεργία στη Χρυσή Αυγή. Ωστόσο, είναι εξόχως κρίσιμο να γίνεται μια ουσιώδης διάκριση: άλλο η νομική τεχνική κτήσης της ιθαγένειας των προγόνων –γεγονός κοινωνικά ουδέτερο– και άλλο κάποιες ιδεολογικές συνδηλώσεις του «δικαίου του αίματος» βάσει των οποίων το «αίμα» ή η «φυλή» αποτελούν το μόνο συνεκτικό στοιχείο που μπορεί να

¹⁰ Πρβλ. σχετικά στην ιστοσελίδα μας <http://www.hlhr.gr/list.php?ct=22>

συγκροτήσει μια πολιτική κοινότητα. Στις ιδεολογίες αυτές, το «αίμα» πλέον, από νομική μεταφορά που ισοδυναμεί με την καταγωγή, εξομοιώνεται με την «βιολογική καθαρότητα» ανοίγοντας το δρόμο στον ακροδεξιό εξτρεμισμό.

Από την άλλη, έχουμε το δίκαιο του εδάφους: την κτήση της ιθαγένειας της επικράτειας στην οποία λαμβάνει χώρα η γέννηση του παιδιού. Το δίκαιο του εδάφους εμφανίζεται σε διάφορες παραλλαγές έντασης στον σύγχρονο κόσμο. Στα κράτη που φτιάχτηκαν από μεταναστεύσεις, ισχύει στην υψηλότερη δυνατή ένταση που οδηγεί στην αυτοδίκαια κτήση, λόγου χάρη, της αμερικάνικης ιθαγένειας για όποιον γεννιέται στο έδαφος των ΗΠΑ. Στην Ευρώπη πλέον, αυτόματο δίκαιο του εδάφους δεν υπάρχει παρά μόνον το λεγόμενο «διπλό»: αυτό δηλαδή που αυτοδικαίως υποχρεώνει τα εγγόνια των ανθρώπων που μετανάστευσαν σε μια χώρα να αποκτήσουν την ιθαγένεια της χώρας αυτής. Το «διπλό δίκαιο» του εδάφους ξεκίνησε από τη Γαλλία και πλέον εφαρμόζεται σε αρκετά ευρωπαϊκά κράτη, ανάμεσα στα οποία και η Ελλάδα, αυτόματα δίκαιο του εδάφους για τη λεγόμενη «δεύτερη γενιά», δηλαδή αυτοδίκαιη κτήση της ιθαγένειας με τη γέννηση χωρίς άλλες προϋποθέσεις δεν υπάρχει πουθενά στην Ευρώπη, ούτε βέβαια στη χώρα μας, παρά τις περί του αντιθέτου κακοπροαίρετες εικασίες για το Ν. 3838/2010.

Στην Ευρώπη, τα τελευταία χρόνια, με σταθερά βήματα συγκροτείται ένας νέος τρόπος κτήσης ιθαγένειας, ο οποίος ως κρίσιμο νομικό γεγονός αντιλαμβάνεται τα χρόνια παραμονής των γονέων σε ένα κράτος πριν ή μετά τη γέννηση. Η παρέλευση ενός ικανού αριθμού ετών πρότερης παραμονής από τη γέννηση (δύο στην Ιρλανδία, πέντε –για την ώρα– στην Ελλάδα, οκτώ στη Γερμανία) θεμελιώνει ένα αχώριστο δικαίωμα στην ιθαγένεια του τέκνου, χωρίς να υποστεί τη βάσανο και την αναμονή της πολιτογράφησης στην ενηλικίωση. Αυτός ο τρόπος κτήσης ιθαγένειας, παραπέμπει στο δίκαιο της διαμονής, το *jus domicilii*, κατ' αντιδιαστολή προς το απλό δίκαιο του αίματος ή το απλό δίκαιο του εδάφους. Προσπαθεί να ξεπεράσει τα αδιέξοδα που το δίκαιο του αίματος δημιουργεί στα παιδιά των μεταναστών αλλά και να αποφύγει το λεγόμενο *citizenship tourism* δηλαδή την επίσκεψη μιας χώρας μόνο επί σκοπώ την κτήση της ιθαγένειας δια της γέννησης εκεί.

Αυτό προσπάθησε να κάνει ο Ν. 3838/2010 και θα είναι μεγάλο κρίμα να το καταργήσουμε. Το να μπορούν οι άνθρωποι που ζούνε σε μια χώρα να μετέχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων για το μέλλον τους –το να είναι λαός– δεν είναι θέμα κοινωνικής ευαισθησίας μας προς αυτούς, ούτε καν θέμα δικαιωμάτων. Είναι θέμα δημοκρατίας με δύο έννοιες: πρώτον, διότι δημοκρατία είναι το πολίτευμα που αποφασίζουν αυτοί που υπόκεινται στους νόμους και δεύτερον, διότι οι καταστατικός εκθρόνος της δημοκρατίας στην Ελλάδα, η Χρυσή Αυγή, διεξάγει έναν υπαρξιακό αγώνα εναντίον της ιδέας ότι η ελληνική πολιτική κοινότητα είναι η κοινότητα των ανθρώπων που ζούνε μαζί ανεξαρτήτως καταγωγής τους. Για το λόγο αυτό ήταν και το μόνο κόμμα που επικρότησε την απόφαση 460/2013 του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Η νίκη της αντίληψης αυτής λοιπόν είναι οπισθοχώρηση της πολιτικής δημοκρατίας. Για το λόγο αυτό, το ζήτημα της ιθαγένειας είναι πολιτικά κρίσιμο στην Ελλάδα σήμερα.

Διότι είναι θέμα δημοκρατίας. Το πολιτικά πιο κρίσιμο από όλα ωστόσο είναι να πειστεί η αριστερά ότι αυτή είναι μια μάχη που αξίζει να δωθεί όχι διεκπεραιωτικά, αλλά υπαρξιακά. Όπως ακριβώς το κάνει η δεξιά, σπάζοντας τη διαχωριστική γραμμή «μνημόνιο-αντιμνημόνιο» που την τέμνει.

ΕΥΡΩΠΗ, ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

«Και σας θυμίζω ότι μέχρι πριν λίγο, στους Ευρωπαϊκούς θεσμούς δεν τολμούσαν καν να πουν τη λέξη λαθρομετανάστευση! Τώρα μαζί με άλλες χώρες του μεσογειακού Νότου, τη βάλαμε ως προτεραιότητα στην ατζέντα. Και με τακτικές «αποτροπής» επιπλέον, που μέχρι σήμερα επίσης απαγορεύονταν. Και με πολιτική μαζικών επαναπατρισμών.»

Περηφάνια αντί για ντροπή

Τα λόγια τούτα δεν ανήκουν στην Λεπέν ή τον πατέρα της. Δεν ανήκουν σε κανέναν από αυτούς που φέρονται ως δημιουργοί του νέου ακροδεξιού συνασπισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που σκιαάζει την καθώσπρέπει Ευρώπη στις ευρωεκλογές του φετινού Μάη. Ούτε φυσικά σε κάποιον έγκλειστο της Χρυσής Αυγής. Ανήκουν στον έλληνα πρωθυπουργό, ο οποίος επί τη ευκαιρία της ομιλίας του για τον προϋπολογισμό του ελληνικού κράτους για το 2014, στις 5 Δεκεμβρίου 2013, βρήκε χρόνο να θυμηθεί το προσφιλές του θέμα: τη λάθρομετανάστευση. Αυτό που έγινε προτεραιότητα της ελληνικής προεδρίας της Ε.Ε.

Είναι, λέει, ικανοποιημένος ο κ. Σαμαράς, διότι κατάφερε να βάλει στο ευρωπαϊκό λεξιλόγιο αυτή τη λέξη που πριν δεν ήταν ορθό να εκφέρεται, αλλά κυρίως είναι περήφανος για τη συμβολή του στα εγκαίνια τακτικών αποτροπής που μέχρι σήμερα «απαγορεύονταν». Και φυσικά, απαγορεύονται όχι από κάποια ιδιωματική αίσθηση φιλανθρωπίας, αλλά επειδή μέχρι σήμερα δεχόμαστε ότι υπάρχουν κάποια στοιχειώδη standards εγγυήσεων και δικαιωμάτων για κάθε άνθρωπο, νόμιμα ευρισκόμενο ή παράνομο, πέραν των οποίων οι κρατικές πολιτικές κρίνονται ασύμβατες με την ίδια την έννοια της ανθρώπινης ζωής και αξιοπρέπειας.

Δεν πνίγεις ή τουφεκίζεις αυτόν που μπαίνει στη χώρα σου χωρίς χαρτιά, δεν τον κλείνεις σε μπουντρούμια σαν ποντίκι, δεν βασανίζεις, δεν βάζεις παιδιά στον ίδιο χώρο εγκλεισμού με τους μεγάλους, δεν... δεν... δεν... Όλα αυτά που η ελληνική κυβέρνηση κάνει για να τους «κάνει το βίο αβίωτο», όπως ομολόγησε ο αρχηγός της ΕΛ.ΑΣ ή όπως με παρρησία διαλαλούν οι φερέλπιδες μεταγραφές της από το ΛΑΟΣ.

Πολλά «δεν», αλλά ψιλά γράμματα. Η Ελλάδα σήμερα είναι μπροστάρης των εξελίξεων στο χώρο της διάλυσης των προδιαγραφών της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Και αυτό εκτιμάται δεόντως από τις ελίτ της Ε.Ε., όσο κι αν θέλουν να εκθέτουν τα κροκοδείλια δάκρυά τους όταν πνίγεται και πεθαίνουν άνθρωποι. Ένας σύρος πρόσφυγας μου έλεγε προχθές ότι «φοβάμαι περισσότερο την Ελληνική Αστυνομία παρά τις στρατιωτικές δυνάμεις του

Άσαντ», και για να το λέει, κάπως έτσι θα νιώθει. Διότι, δεν φαντάζομαι να θέλει να πει στη Δύση τι καλός που είναι ο πρόεδρος της χώρας του.

Ένας (καθόλου) φανταστικός συνομιλητής

«Η Ελλάδα όμως», θα μου αντιτείνει κανείς, «έχει προβλήματα και ιδιαιτερότητες. Βρίσκεται εκεί που βρίσκεται γεωγραφικά, άρα δέχεται δυσανάλογα μεγάλες ροές που δεν προορίζονται γι' αυτήν, η Ε.Ε. υποκριτικά σφυρίζει αδιάφορα σαν έρθει η στιγμή να μοιραστεί αυτό το βάρος, και κυρίως, η ελληνική οικονομία πλέον δεν μπορεί να σηκώσει το βάρος της ένταξης αυτών των ανθρώπων στην αγορά εργασίας, διότι η κρίση μας έχει γονατίσει, κ.λπ.». Σωστά. Θα συμφωνήσω και επαυξάνω.

Και οι Ευρωπαίοι εταίροι μας είναι υποκριτές, και ο τόπος δεν αλλάζει θέση, και φυσικά η κρίση έχει δώσει τη χαριστική βολή στη δυνατότητα κάποιοι άνθρωποι να βρουν θέση στην αγορά εργασίας. Με δεδομένα αυτά, λοιπόν, τι κάνουμε; Συνεχίζει, όμως, ο μέσος Έλληνας, φανταστικός συνομιλητής μου: «Ξέρω ότι είναι απάνθρωπο, ξέρω ότι δεν με τιμεί, αλλά τι να κάνω; Πρέπει με κάποιον τρόπο να στείλω το μήνυμα στην πατρίδα αυτού του ανθρώπου ότι δεν έχει θέση στην Ελλάδα. Ότι η ζωή του εδώ είναι κόλαση, διότι και η δική μου έγινε, και ότι με κάθε τρόπο πρέπει να την αποφύγει από το διάβα του ταξιδιού του. Να πάει απ' αλλού. Εξάλλου, δεν είναι η πατρίδα μας ο προορισμός του. Για τράντζι μας έχει, και ούτε ενδιαφέρεται να μείνει με μας. Οι Αλβανοί ήταν άλλο πράγμα. Αυτοί ήρθαν για να μείνουν και δεσ τα αποτελέσματα. Σε λιγότερο από δέκα χρόνια νοικοκυρεύτηκαν και πλέον είναι οι πρώτοι που θέλουν να κλείσουν τις πόρτες στους νεόφερτους λαθρομετανάστες».

Εδώ, λοιπόν, κάπως πρέπει να συνεννοηθούμε με τον (καθόλου) φανταστικό συνομιλητή ο οποίος, όπως θα προσέξατε, δεν είναι απαραίτητως κάποιος πωρωμένος ρατσιστής, αλλά ένας απλός άνθρωπος που ψάχνει εναγωνίως να βρει λύσεις στο πρόβλημά του. Τι κάνουμε εδώ λοιπόν;

Νομίζω έχουμε τρία πράγματα: Κατ' αρχάς, αναγνωρίζουμε το πρόβλημά του. Το να του πούμε ότι «μπροστά στα προβλήματα του μετανάστη, τα δικά σου είναι μικρότερα, άρα δείξε αλληλεγγύη», δεν θα τον πείσει. Και καλά θα κάνει να μην τον πείσει: πρώτον διότι οι εθνικοί άνθρωποι νιώθουν περισσότερο αλληλεγγύη (όχι κατ' ανάγκην πολλή αλληλεγγύη, αλλά σίγουρα περισσότερη από ό,τι στους ξένους), σε αυτούς με τους οποίους νιώθουν ότι ανήκουν στο ίδιο έθνος. Δεύτερον, διότι πλέον, το ότι τα προβλήματα του μετανάστη είναι μεγαλύτερα από τα δικά του είναι απολύτως μαχητό και σίγουρα λίγο ενδιαφέρον για κάποιον που βρίσκεται σε κατάσταση κοινωνικής απόγνωσης, όπως ολόένα και περισσότερος κόσμος στην Ελλάδα σήμερα. Αναγνωρίζουμε το πρόβλημα, λοιπόν, σημαίνει ότι το ακούμε. Ούτε το καλλωπίζουμε, ούτε όμως το παραμορφώνουμε. Κάποιος που δυσφορεί όταν στην πλατεία του βλέπει άεργους ξένους να περιφέρονται μπορεί να είναι αλλά μπορεί και να μην είναι ρατσιστής. Άρα, το να τον χαρακτηρίσουμε ρατσιστή δεν πολυβοηθά: ακόμη κι αν είναι –χωρίς να το παραδέχεται (πολύ οικεία κατάσταση στους συνομιλητές μας)– λίγο θα τον ενοχλήσει και σίγουρα δεν θα του αλλάξει μυαλά.

Ακολουθως, παλεύουμε στοιχειωδώς να εξορθολογίσουμε το πρόβλημά του, προσπαθώντας να φέρουμε στην επιφάνεια τι είναι αυτό που πράγματι τον ενοχλεί. Ο συνομιλητής μας, κατά πάσα πιθανότητα, ενοχλείται από το Ισλάμ, που είναι βασικός στόχος στην Ευρώπη σήμερα. Αλλά ενοχλείται και από την κακομοιριά και τη μιζέρια που βλέπει στα πόδια του. Δεν την αντέχει. Είχε μάθει αλλιώς τα τελευταία χρόνια, και τώρα χαλιέται. Εκεί είναι που θα πρέπει να θέσουμε το πρόβλημα (αφού, επιμένω προηγουμένως το έχουμε αναγνωρίσει ως τέτοιο) στην πραγματική του διάσταση. Και η διάσταση αυτή δεν είναι ούτε η θρησκεία, ούτε η γλώσσα, ούτε η μαντίλα, ούτε οι αλλόκοτες κουζίνες των Αφρικάνων. Είναι η φτώχεια και η απειλή της μιζέριας. Ο φανταστικός συνομιλητής μας δεν ενοχλείται καθόλου από ουαχαμπίτες Σαουδάραβες επενδυτές στην Ελλάδα που μπορεί να του δώσουν δουλειά. Τι κι αν αυτοί είναι οι πιο φονταμενταλιστές μουσουλμάνοι; Λεφτά μοιράζουν, και οι εθνικά υπερήφανοι έλληνες τους κάνουν τεμενάδες. Η κυβέρνηση, μάλιστα, που θεωρεί ανόσιο να αποκτούν ιθαγένεια τα δεύτερης γενιάς αλβανάκια εδώ, θέλει να τους δώσει και ελληνική ιθαγένεια για να φέρει επενδυτές.

Εν κατακλείδι: να καταλάβουμε ότι το μεταναστευτικό, πριν απ' όλα, είναι ζήτημα που αναδεικνύει με τον πιο οξύ τρόπο υπαρκτές αντιθέσεις και ανταγωνισμούς βάζοντάς τες σε ένα μεγεθυντικό φακό που θαμπώνει τους πάντες. Όσο κι αν φαίνεται νέο, είναι παλιό σε ένα νέο κέλυφος. Το μεταναστευτικό, πριν από πολιτισμικό, δημογραφικό, πολιτικό κ.λπ. ζήτημα είναι ένα ωμό ταξικό ζήτημα. Το μεταναστευτικό μας απασχολεί –μας πειράζει ή μας φέρνει αλληλέγγυους– διότι μας απασχολεί η φτώχεια. Αν το μεταναστευτικό δεν φέρνει φτώχεια μας απασχολεί λιγότερο, διότι απλώς η αγορά, η κοινωνία και η πολιτεία διαθέτουν και ενεργοποιούν κάποιους μηχανισμούς ενσωμάτωσης. Και τότε βέβαια πάντα κάποιοι ενοχλούνται και φωνασκούν – αλλά κατά βάση το κάνουν για να μπορούν να αξιοποιούν την μεταναστευτική εργατική δύναμη όσο γίνεται φθηνότερα.

Στη βάση του, δηλαδή, το «διώχνουμε τους φτωχούς μετανάστες» δεν τελειώνει εκεί. Είναι προάγγελος μιας άλλης κακής είδησης: «να τελειώνουμε σιγά-σιγά τους φτωχούς γενικά». Διότι, αυτό που χωρίζει τους μεν από τους δε (η εθνικότητα, η ιθαγένεια και οι παραδόσεις τους) είναι μικρότερο από αυτό που τους ενώνει: τη φτώχεια τους. Άρα, μιλώντας για μετανάστευση ας ξέρουμε κάτι για να ξεκινήσουμε: ότι δεν μιλάμε μόνο για μετανάστευση. Μιλάμε για το όλον. Το μεγάλο. Ένα «εμείς» που δεν αφορά «εμάς» και «αυτούς», αλλά όλους εκείνους που ζούμε μαζί ανεξάρτητα από πού ήρθαμε. Το θέμα δεν είναι η καταγωγή μας λοιπόν, αλλά ο βιοτικός προορισμός μας. Εκεί δοκιμαζόμαστε. Εκεί η Αριστερά και η Δεξιά έχουν λόγο.

Υπερόγραφο σχετικά με την επιστολή Τσίπρα προς Ε.Ε. για το μεταναστευτικό

Ο πρόεδρος του ΣΥΡΙΖΑ έστειλε την επιστολή προς τους ιθύνοντες της Ένωσης για το μεταναστευτικό θέτοντας το ζήτημα με τρόπο διαφορετικό από το πώς φαντάζεται την «προτεραιότητα» της Ελληνικής προεδρίας ο πρωθυπουργός. Αυτό είναι καλό. Αποκεί και ύστερα, όμως, θέλει δουλειά και τεκμηρίωση. Σε αντίθεση με αυτό που λέγεται στην

επιστολή, ο κανονισμός Δουβλίνο II δεν είναι η αιτία του εγκλωβισμού μεταναστών στην Ελλάδα. Αφενός μεν διότι αφορά ένα μικρό κομμάτι του όλου πληθυσμού, αυτούς δηλαδή που είναι αιτούντες άσυλο και άρα όχι την μεγάλη μάζα. Και αφετέρου διότι πλέον, μετά την καταδικαστική απόφαση MSS κατά Ελλάδας και Βελγίου του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (I/2011), τα περισσότερα κράτη δεν επαναπροωθούν στην Ελλάδα αιτούντες άσυλο.

Τέλος, ήδη είναι παρωχημένο να μιλάμε για Δουβλίνο II, καθώς από τις αρχές του έτους 2014, ο κανονισμός έχει ήδη αντικατασταθεί από νέο. Αυτός ο τελευταίος προβλέπει τη δυνατότητα των κρατών να μην προωθούν αιτούντες άσυλο σε κράτη που δεν σέβονται στοιχειώδη δικαιώματά τους και, επίσης, τη δυνατότητα οικογενειακής επανένωσης των αιτούντων. Επομένως, αυτή τη στιγμή η Ελλάδα μάλλον στέλνει παρά δέχεται κόσμο εξαιτίας αυτού του κανονισμού.

Το πρόβλημα, λοιπόν, δεν σχετίζεται ούτε με το Δουβλίνο II ούτε με το III, αλλά με το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο Μετανάστευσης και την ίδια τη δομή του Σένγκεν, που ουσιαστικά προβλέπει ελεύθερη κυκλοφορία με κλειστά εξωτερικά σύνορα, και άρα απαγόρευση κυκλοφορίας για τους μη νόμιμα διαμένοντες. Αυτό είναι το ελληνικό ζήτημα, με απλά λόγια. Χωρίς λοιπόν σοβαρά μέτρα νόμιμης ανακατανομής του μεταναστευτικού πληθυσμού στο εσωτερικό της Ε.Ε. στην κατεύθυνση του επιμερισμού των ευθυνών ανάμεσα στα κράτη, ακόμα και εάν σήμερα καταργηθεί ο συγκεκριμένος κανονισμός, το πρόβλημα θα παραμένει. Η Ε.Ε. ουσιαστικά θέλει να έχει ένα σταθμό πρώτων βοηθειών στην περιφέρειά της χωρίς νοσοκομείο στο κέντρο της. Όταν ο σταθμός πρώτων βοηθειών αποτυγχάνει και καταλήγει νεκροταφείο –όπως η Ελλάδα σήμερα–, την ευθύνη δεν έχει μόνο το ελληνικό λιμενικό ως φυσικός αυτουργός, αλλά και η Ε.Ε. ως ηθικός.

Μια λογική σοβαρής διαπραγμάτευσης εντός Ε.Ε. στην κατεύθυνση επίλυσης αυτού του προβλήματος θα έχει ως στόχο τον αναλογικό καταμερισμό του πληθυσμιακού αυτού βάρους εντός Ε.Ε. (burden sharing). Αυτό είναι κοινωνική δικαιοσύνη και ενωσιακή αλληλεγγύη. Η Ελλάδα δεν θέλει λεφτά για να κάνει το μαντρόσκυλο των συνόρων της Ε.Ε. Θέλει να μπορεί να μοιράζεται αναλογικά το βάρος με τις χώρες που είναι ο προορισμός των ανθρώπων αυτών. Ακόμη μια δύσκολη διαπραγμάτευση, λοιπόν, στον ορίζοντα.

ΑΜΥΓΔΑΛΕΖΑ: ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΙΑΣ ΠΡΟΑΝΑΓΓΕΛΘΕΙΣΗΣ ΕΞΕΓΕΡΣΗΣ (ΚΙ ΕΠΟΝΤΑΙ ΚΙ ΑΛΛΕΣ)

Ήταν λογικό. Όταν τους συνέλαβαν επειδή βρισκονταν παράνομα στην Ελλάδα, τους είπαν ότι θα σας κρατήσουμε 12 μήνες, θα σας φιλοξενήσουμε δηλαδή, εξ ου και το όνομα: «Ξένιος Δίας». Αλλά προχθές τους είπαν ότι «δεν έχουμε τι να σας κάνουμε, οπότε άλλοι έξι μήνες μέσα». Από πέρσι τον Αύγουστο λοιπόν που ξεκίνησε αυτή η όμορφη

φιλοξενία, πέρασε ένας χρόνος στη διάρκεια του οποίου ο νοικοκύρης δεν σκέφτηκε ότι κάποια στιγμή η φιλοξενία θα έπρεπε να τελειώνει ώστε ο μουσαφίρης να συνεχίσει αλλιώς τη ζωή του. Για την ακρίβεια, το ελληνικό κράτος ποτέ δεν είχε σκεφτεί σοβαρά τι θα κάνει με τους μετανάστες που βρίσκονται χωρίς χαρτιά στη χώρα πέραν του να τους συλλάβει. Απλώς απωθούσε το ζήτημα. Όπως πολλά άλλα. Τους συνέλαβε. Τους κράτησε. Και τώρα;

Η λογική της κράτησης ως μέσο αντιμετώπισης της παράνομης μετανάστευσης θεωρήθηκε από τις ελληνικές κυβερνήσεις –και κυρίως από αυτήν– μια ορθή στρατηγική εν όψει των απελάσεων ή της υπαγωγή των ανθρώπων αυτών στα προγράμματα εθελούσιου επαναπατρισμού. Όμως, τα νούμερα δεν βγαίνουν διότι ο ήδη αυξημένος αριθμός απελάσεων είναι πολύ, μα πάρα πολύ, χαμηλότερος από τον συνολικό αριθμό των ανθρώπων που είναι χωρίς χαρτιά στην Ελλάδα. Ο τελευταίος βαίνει αυξανόμενος επειδή επιπροσθέτως πολλοί άνθρωποι που ήταν προ τριετίας νόμιμοι εκπίπτουν της νομιμότητας μιας και δε μπορούν να συγκεντρώσουν τα απαραίτητα ένσημα. Τα νούμερα είναι απογοητευτικά: ο αριθμός των νομίμων μεταναστών στην Ελλάδα σήμερα είναι κατά εκατό χιλιάδες μικρότερος από αυτόν, τρία χρόνια πίσω, στα τέλη του 2009: 600 χιλιάδες τότε, 500 σήμερα. Αντί λοιπόν το ελληνικό κράτος να σκεφτεί τι θα κάνει προκειμένου να μην πετιούνται σε καθεστώς παρανομίας δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι που είχαν μπει σε μια τροχιά κοινωνικής ενσωμάτωσης, φροντίζει να ακολουθήσει τη «συνταγή του εργένη», όπως ακριβώς μου έλεγε υψηλόβαθμος αξιωματικός της ΕΛ.Α.Σ.: «ο εργένης σκουπίζει, αλλά δεν έχει φάράσι και πάντα σπρώχνει κάτω από το κρεβάτι ό,τι σκουπίζει». Η μεταφορά είναι ενδιαφέρουσα: οι περιώνυμες «επιχειρήσεις - σκούπα» που έγιναν τα τελευταία χρόνια ήταν τέτοιου είδους εγχειρήματα. Το αποτέλεσμα είναι ότι τα γνωστά σε ό,τι αφορά το επίδοκο ζήτημα της ανάρθεσης του μεταναστευτικού πληθυσμού.

Οι πιο δύσσομες όμως συνέπειες του «Ξένιου Διός» αλλά και αντίστοιχων εγχειρημάτων κράτησης που ήδη εφαρμόζονται εδώ και χρόνια σε παραμεθόριες περιοχές όπως ο Έβρος, είναι ο εθισμός της ελληνικής διοίκησης σε ένα νέο τύπου «σωφρονισμού» των ανθρώπων αυτών σε χώρους που δεν πληρούν στοιχειώδεις προδιαγραφές καταστημάτων κράτησης (έστω και ελληνικών). Το σωφρονιστικό σύστημα είναι καθρέφτης της κοινωνίας. Δι' αυτού, αναμενόμενο μάλλον, η εικόνα της κοινωνίας μας είναι άθλια. Σε σύνολο δώδεκα χιλιάδων κρατούμενων στην Ελλάδα σε συνθήκες για τις οποίες κάθε άλλο παρά περήφανο είναι το ελληνικό κράτος, η επιχείρηση «Ξένιος Δίας» έρχεται να προσθέσει άλλους τέσσερις χιλιάδες (από μια ομάδα - στόχου περίπου δύο εκατοντάδων χιλιάδων) σε κέντρα κράτησης τα οποία είναι πιο κοντά σε στρατόπεδα κράτησης παρά σε φυλακές. Ταυτόχρονα, τα αστυνομικά τμήματα στη χώρα έχουν de facto μετατραπεί σε άτυπα κέντρα κράτησης, όπου οι μετανάστες στοιβάζονται σωρηδόν για μήνες. Συζητάμε για διοικητικές πρακτικές εγκλεισμού που παραπέμπουν στις πιο μαύρες σελίδες της ευρωπαϊκής και ελληνικής ιστορίας. Το εγχείρημα πέραν από απάνθρωπο είναι και απρόσφορο. Ένας στοιχειωδώς εκέφρων άνθρωπος, ακόμη και αν δεν ενοχλείται όσο κάποιοι άλλοι από τις συνθήκες κράτησης διότι θεωρεί ότι δεν

τον αφορούν, όλο και θα πρέπει να σκέφτεται τι νόημα έχει όλη αυτή η ιστορία. Ούτε το πρόβλημα δεν λύνει και συν τοις άλλοις οξύνει τα πνεύματα σε μια ούτως ή άλλως δύσκολη περίοδο. Διότι, ας μην ξεχνάμε ότι, σε τελευταία ανάλυση, πρόσημο της επιχείρησης «Ξένιος Δίας» (τα αδιέξοδα της πρώτης φάσης της οποίας βιώνουμε και θα συνεχίσουμε να βιώνουμε αφού δεν υπάρχει κάποιο στοιχειώδες σχέδιο για το «μετά» την κράτηση) είναι ωμά ταξικό. Δεν συλλαμβάνονται, ούτε κρατούνται όλοι, αλλά οι παρίες του μεταναστευτικού πληθυσμού στην Ελλάδα. Αυτοί που χαλάγανε την εικόνα των ελληνικών πόλεων. Αυτοί που ο νοικοκύρης «δεν θέλει να βλέπει». Η εξαθλίωση είναι ανυπόφορη πρωτίτως να τη βιώνει κανείς και δευτερευόντως να την βλέπει ο άλλος.

Όμως, το «δεν θέλουμε να τους βλέπουμε» δε λείει τίποτε ή για την ακρίβεια λείει κι άλλα. Πιο άσχημα. Επί των ημερών μας, γνωρίζουμε και θα γνωρίσουμε κι άλλους φτωχούς που χαλούν εξίσου την πρόσοψη ενός αποδιαρθρωμένου αστικού ιστού. Ωστόσο, αυτοί πλέον δεν (θα) είναι μετανάστες αλλά «δικοί μας». Με αυτά τα «μιάσματα» –για να χρησιμοποιήσω μια λέξη ιστορικά οικεία στην Ελλάδα– τι θα κάνουμε; Ούτε αυτοί είναι άξιοι θέασης. Έναν, δύο, τρεις, πολλούς «Ξένιους Δίες»; Άλλες επιχειρήσεις; Το χειμώνα είχαμε τη επιχείρηση «Θέτις»με άλλη ομάδα στόχου: υποχρεωτική «ανθρωπιστική βοήθεια» σε τοξικοεξαρτημένους, χωρίς διακρίσεις ιθαγένειας. Η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου είχε τότε επισημάνει πως «η ασκούμενη πολιτική έχει περάσει στην ταύτιση της ποινικής καταστολής με την κοινωνική πρόνοια». Εφόσον η κοινωνία και η πολιτεία εθιστεί στη λογική του εγκλεισμού του απόκληρου, λίγο θα την ενδιαφέρει αν ο απόκληρος είναι έλληνας ή ξένος. Όπως, διόλου δεν ενοχλείται, αντίστροφα, από τον ισλαμικό φονταμενταλισμό του Σαουδάραβα επενδυτή, στον οποίο κάνει τεμενάδες μήπως επενδύσει στην οικονομία που καταρρέει. Αυτό το Ισλάμ (παρεμπιπτόντως το πιο αντιδραστικό παγκοσμίως) το θέλει. Έστω, το ανέχεται. Το Ισλάμ του φτωχού πακιστανού την πειράζει. Για τους λόγους αυτούς πρέπει να παλέψουμε ώστε να μη προλάβει ο «Ξένιος Δίας» να κάνει δεύτερα γενέθλια. Διότι όσο μεγαλώνει, τόσο μολύνει με το τοξικό του μήνυμα την αποδομημένη ελληνική διοίκηση και μια ήδη δηλητηριασμένη κοινωνία. Είμαστε ριζικά ενάντια στον «Ξένιο Δία» όχι μόνο επειδή εγγράφεται στη λογική του «εργένη» που είπε ο αστυνομικός. Πρωτίτως επειδή, δεν θέλουμε μια κοινωνία εθισμένη στο να τοποθετεί εκτός κοινότητας τους απόκληρούς της, ημεδαπούς ή αλλοδαπούς προσποιούμενη ότι βρήκε λύσεις στο πρόβλημά της. Αυτή είναι μια απάνθρωπη και μόνο κατ' επίφαση ασφαλής κοινωνία. Όσο περισσότερο ποντάρεις σαν κράτος στην καλλιέργεια της ανασφάλειας, τόσο περισσότερο κινδυνεύεις. Η Αμυδαλέζα είναι απλώς τα προεόρτια.

ΜΙΑ ΕΞΑΙΡΕΣΗ ΣΤΗ ΜΑΥΡΙΛΑ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ: ΑΠΟΚΩΔΙΚΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΚΩΔΙΚΑ

Ξεκινάει ο κοινοβουλευτικός διάλογος για το νομοσχέδιο «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης». Επί της αρχής, τρία είναι τα σημεία που είναι, νομίζω, κρίσιμα :

Προϊόν κυρίαρχης βούλησης

Άσχετο μεν με το επίδικο της μετανάστευσης αλλά είναι πολιτειακά κρίσιμο στους καιρούς που ζούμε οι σημαντικοί νόμοι να είναι προϊόντα κυρίαρχης βούλησης και όχι υπαγορεύσεις της τρόικας ή απολήξεις μικροκομματικών σκοπιμοτήτων. Αυτό –ανεξάρτητα από το πόσο συμφωνεί ή όχι κανείς με το εν λόγω νομοθέτημα– είναι καλό και εν προκειμένω συμβαίνει. Αυτό δηλαδή που θα έπρεπε να είναι αυτονόητο το επισημαίνω ακριβώς επειδή δεν είναι διόλου δεδομένο στην εκφυλιζόμενη δημοκρατία μας.

Στο κενό το θέμα της ιθαγένειας

Το νομοσχέδιο κρίνεται τόσο γι' αυτά που λέει όσο και για κείνα που δε λέει. Υπό τη δεύτερη οπτική, αυτή που αφορά τα θέματα τα οποία αφήνει εκτός εμβέλειας, το σχέδιο έχει ένα καθοριστικό έλλειμμα που καθιστά αλυσιτελείς τις όποιες προσπάθειες και συζητήσεις για κοινωνική ένταξη των μεταναστών. Αφήνει στο κενό το θέμα της ιθαγένειας των μεταναστών. Μιλάει δηλαδή για «ένταξη» την ίδια στιγμή που αφήνει αρρύθμιστο το μείζονα μηχανισμό κοινωνικής ενσωμάτωσης και ενίσχυσης της συνοχής της εύθραυστης κοινότητας. Κι αυτός δεν είναι άλλος από τη δυνατότητα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας για τη δεύτερη και τη λεγόμενη «μιάμιση» γενιά μεταναστών, δηλαδή τα παιδιά που γεννήθηκαν και ανατράφηκαν στην Ελλάδα. Η ελληνική κυβέρνηση βρίσκεται εδώ όμηρος της φυλετικής αντίληψης για το έθνος, αντίληψη που επικύρωσε με τη γνωστή απόφαση 460/2013 το Συμβούλιο της Επικρατείας. Το έθνος δηλαδή που κοιτάει το παρελθόν και όχι το μέλλον. Σήμερα, η Ελλάδα, μετά την κατάργηση των σχετικών ρυθμίσεων του Ν. 3838/2010 συνεχίζει να είναι η μόνη χώρα μεταναστευτικού προορισμού μέσα στην Ε.Ε. που δεν προβλέπει μια ξεχωριστή διαδικασία κτήσης της ιθαγένειας από τα παιδιά των μεταναστών που γεννήθηκαν εδώ, παρά μόνο τη διαδικασία πολιτογράφησης στην ενηλικίωση. Προβλέπει όμως συναντήσεις του Γιάννη Αντετοκούνμπο που με συνοπτικές διαδικασίες απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια με τον έλληνα πρωθυπουργό για καλό κατεύοδιο στο θαυμαστό κόσμο του ΝΒΑ: ο απόλυτος ευτελισμός θεσμών και νοημοσύνης.

Καλό, αλλά λίγο

Θα μπορούσε, λοιπόν, να ισχυριστεί κάποιος πως σε ό,τι αφορά τα ρυθμιζόμενα θέματα το νομοσχέδιο είναι καλό, αλλά λίγο. Εξηγούμαι: στο προκείμενο, η αντιμεταναστευτική ιδεολογία και ρητορεία της κυβέρνησης έδωσε τη θέση της σε έναν καλώς νοούμενο διαχειρι-

στικό ρεαλισμό. Ο κάθε πολιτικός χώρος –Δεξιά κι Αριστερά– όταν προσγειώνεται στη διοίκηση κάνει εκπτώσεις από το όραμά του. Να το πω σχηματικά: η Δεξιά θα ήθελε να κλείσει τα σύνορα, αλλά στην πράξη βλέπει ότι είναι αδύνατο, η Αριστερά θα ήθελε να τα ανοίξει, αλλά ούτε αυτό γίνεται. Υπό την έννοια αυτή, δια του σχεδίου «Κώδικα Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης» καλωσορίζουμε το Δίκτυο 21 στη δύσκολη πραγματικότητα. Όπως πιθανώς χαιρέκακα θα καλωσορίζει αυτό μεθαύριο την Αριστερά στο λάκκο με τα φίδια.

Το νομοσχέδιο βάζει μια τάξη στη διάσπαρτη μεταναστευτική νομοθεσία, εστία ανομίας και ανασφάλειας δικαίου (γι' αυτό και ονομάζεται Κώδικας) τακτοποιεί χρόνιες εκκρεμότητες με άδειες επί μακρόν διαμενόντων και δίνει μια ανάσα πενταετούς άδειας με την ενηλικίωση σε παιδιά που πήγαν σε ελληνικό σχολείο, ρύθμιση εξόχως σημαντική διότι τα παιδιά αυτά τίθενται εκτός νομιμότητας ως σήμερα και είναι πολλά. Η εν λόγω άδεια θα έπρεπε να δίνεται ανεξαρτήτως νομιμότητας της παραμονής των παιδιών. Ωστόσο, εκεί που πάει να κάνει το καλό, η Δεξιά αγγίζει τα όριά της: το σχέδιο νόμου δεν προβαίνει στις απαραίτητες ρυθμίσεις αποκεντρωμένης και βελτιωμένης λειτουργίας μιας πάγιας διαδικασίας τακτοποίησης χιλιάδων ανθρώπων δια του μηχανισμού των λεγομένων αδειών «εξαιρετικών λόγων». Δεν αντιμετωπίζει με τη δέουσα ευθύνη την ανάγκη επαναφοράς στη νομιμότητα ανθρώπων που έχασαν το καθεστώς διαμονής λόγω κρίσης. Αυτό είναι μείζον θέμα καθώς ένας πολύ μεγάλος αριθμός (δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι) που ως το 2009 ήταν νόμιμοι, πλέον δεν είναι λόγω ανεργίας. Επίσης, ακόμη πιο μεγάλος αριθμός βρίσκεται σε κατάσταση απόλυτης βιοτικής ανασφάλειας καθώς δεν ξέρει αν τελικώς οι αιτήσεις ανανέωσης των αδειών του θα γίνουν δεκτές. Εδώ ήθελε μια σθεναρή ρύθμιση που αντιλαμβάνομαι ότι μπορεί να είναι αντιδημοφιλής στα δεξιά καφενεία, αλλά πρέπει να γίνει. Σαν σύλληψη, δεν είναι δυνατό η διαμονή στην Ελλάδα του 2014 να εξαρτάται τόσο ανελαστικά από την εργασία και τα έτη. Να το πω απλά: είναι κακές υπηρεσίες στην κοινωνία, ο μετανάστης που έχει χάσει τη δουλειά του να τίθεται αυτομάτως εκτός νομιμότητας. Αυτή η λογική της απόρριψης κάνει ακόμη πιο δύσκολη τη ζωή του, τον θυμώνει και τον περιθωριοποιεί, χωρίς να προσφέρει απολύτως τίποτε. Φυσικά, αυτό δεν πρέπει να εκπλήσσει καθώς μια από τις λανθάνουσες επικοινωνιακές λειτουργίες του εν λόγω νόμου είναι ότι δια του εξορθολογισμού των διαδικασιών, των αδειών και λοιπά, σημαντικός αριθμός μεταναστών θα φύγουν από την Ελλάδα. Θα πρότεινα πάρα ταύτα, στους εμπνευστές και θιασώτες αυτής της ιδέας να χαμηλώσουν τον πήχη των προσδοκιών τους. Το αν ένας μετανάστης στην Ελλάδα αποδημήσει τελικά για τη Γερμανία ή όπου αλλού δεν εξαρτάται τόσο από τον τύπο της άδειας του στην Ελλάδα, αλλά από το αν στη Γερμανία θα βρει δουλειά. Και για την ώρα, στη Γερμανία δουλειά θα βρει πιο εύκολα ο έλληνας επιστήμονας άνεργος παρά ο αλβανός ανειδίκευτος.

Μια εξαίρεση

Εν κατακλείδι: σε μια χώρα όπου έχει υπουργό τον Άδωνι Γεωργιάδη που δημοσίως λέει ότι πρέπει να κάνουμε τη ζωή των ανθρώπων πιο δύσκολη για να ξεκουμπιστούν, ή αντίστοιχα τον αρχηγό της ΕΛ.ΑΣ που λέει συναφή πράγματα, σε μια χώρα της οποίας η πολιτική ηγεσία ασχημονεί με τέτοιο τρόπο στους πνιγμένους στο Φαρμακονήσι, σε μια χώρα της οποίας ο πρωθυπουργός δηλώνει περήφανος που έβαλε στο ευρωπαϊκό λεξιλόγιο τη λέξη «λαθρομετανάστης», ο προτεινόμενος Κώδικας Μετανάστευσης είναι μια εξαίρεση. Αν η Αριστερά δουλέψει συστηματικά, με προτεινόμενες τροπολογίες στην κατεύθυνση που υπαινίχθηκα στο μικρό αυτό κείμενο, η σημαντική αυτή δουλειά κωδικοποίησης που, σημειωτέον, ουσιαστικά ξεκίνησε το 2010, είναι πιθανό να αποφέρει σε μεσοπρόθεσμο –και σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, σημαντικά αποτελέσματα. Τότε πράγματι θα μπορούμε να μιλάμε για ένα καλό νομοθετικό νέο: μια πραγματικά φαινή εξαίρεση στη μαυρίλα των ημερών.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ. «ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ», ΕΙΠΑΤΕ;

Μια αμερικανίδα δημοσιογράφος με ρώτησε ειλικρινώς πριν λίγες μέρες: «Μα είναι δυνατό το ελληνικό κράτος να ανέχεται να κυκλοφορεί διεθνώς η είδηση ότι ένας νεαρός μετανάστης στην προσπάθειά του διαμαρτυρηθεί για την παρατεταμένη κράτησή του πήδηξε από ύψος κι έσπασε τα δύο του πόδια;» Ένωσα αμήχανα αναλογιζόμενος την απάντηση: «Η ελληνική κυβέρνηση όχι απλώς ανέχεται, αλλά επιθυμεί κιόλας να κυκλοφορεί ελεύθερα η είδηση αυτή. Διότι είναι η καλύτερη απόδειξη ότι στην Ελλάδα οι μετανάστες βιώνουν την κόλαση και καλύτερα να την αποφεύγουν». Η απάντηση αυτή δεν είναι ερμηνεία, ούτε αποκάλυψη του παρόντος κειμένου. Είναι ομολογία ανωτάτων αξιωματούχων της κυβέρνησης, όπως του κ. Άδωνι Γεωργιάδη ή του μέχρι προχθές Αρχηγού της ΕΛ.ΑΣ.

Στην έκθεσή τους «Αθέατος πόνος στα κέντρα κράτησης μεταναστών στην Ελλάδα», η οποία δόθηκε στη δημοσιότητα την 1η Απριλίου, και απασχόλησε σφόδρα τα διεθνή ΜΜΕ σε αντίθεση μάλλον με τα ελληνικά, οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα, βασιζόμενοι στα έξι χρόνια εμπειρίας τους σε χώρους κράτησης μεταναστών και αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα, ανάδειξαν τον σοβαρό αντίκτυπο της συστηματικής και παρατεταμένης κράτησης στη σωματική και ψυχική υγεία των ανθρώπων αυτών, αλλά και όλα τα πολιτικά αδιέξοδα που δημιουργούνται από αυτήν. Σήμερα, 19 μήνες μετά την έναρξη της επιχείρησης «Ξένιος (τρομάρα του!) Δίας» ένα μεγάλο μέρος όσων συνελήφθησαν τότε παραμένουν κρατούμενοι είτε στα στρατόπεδα συγκέντρωσης («προ-αναχωρησιακά κέντρα», όπως ονομάζονται επισήμως) σε Αμυγδαλέζα, Κόρινθο, Παράνεστι, Ξάνθη, Κομοτηνή είτε σε απροσδιόριστο αριθμό κρατητηρίων της αστυνομίας, σε άθλιες συνθήκες. Σύμφωνα με

πρόσφατη γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, ο αριθμός των κρατούμενων είναι 7.500. Από αυτούς ελάχιστοι έχουν επιστρέψει (οικειοθελώς ή μη) στις χώρες τους. Τα νούμερα απελάσεων που δίνονται αφορούν κυρίως Αλβανούς, Βούλγαρους και Γεωργιανούς και όχι την ομάδα στόχου του «Ξένιου Διός».

Εν τω μεταξύ, ένας μεγάλος αριθμός από αυτούς επρόκειτο να συμπληρώσουν πολύ σύντομα το δεκαοχτάμηνο κράτησης και να αφεθούν ελεύθεροι. Για το λόγο αυτό, το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους προέτρεξε και βάπτισε την κράτηση αλλοδαπών «περιοριστικό όρο» ώστε να παραταθεί και να μην ομολογηθεί ότι ο «Ξένιος Δίας» ήταν ένα απλό φιάσκο, όπως επισήμανε η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έτσι έχουν τα πράγματα. Άνθρωποι πνίγονται και χάνονται στη θάλασσα, κι ενώ συμβαίνουν όλα αυτά η Ε. Ε. αρχίζει, μέσα στα κροκοδείλια δάκρυά της, να αποδέχεται την πρακτική τόσο της εξαντλητικής κράτησης όσο και των επαναπροωθήσεων, η οποία συντελείται με την ανοχή FRONTEX.

Ουσιαστικά, βιώνουμε –και στο σημείο αυτό προσέχω την ένταση των λόγων μου– την ολοκλήρωση της ολίσθησης της ευρωπαϊκής πολιτικής προς τη μεταναστευτική ατζέντα της ακροδεξιάς, με την Ελλάδα μπροστάρη. Για τον λόγο αυτό, δεν πρέπει διόλου να απορούμε για το πώς η ακροδεξιά θα ανέβει στις ευρωεκλογές. Αφού την τροφοδοτούν και τη δικαιώνουν οι κυρίαρχες πολιτικές. Απλό είναι. Το ελληνικό κράτος έχει συνολικά έχει αποτύχει παταγωδώς να αντιμετωπίσει το μεταναστευτικό. Ο «Ξένιος Δίας» απεδείχθη φενάκη. Το μόνο που επιτυγχάνουμε είναι να δημιουργούμε ακόμα πιο εξαθλιωμένους και εξαγριωμένους μετανάστες, ακόμα πιο σκληρούς και άτεγκτους αστυνομικούς, ακόμη πιο αυστηρούς δικαστές –παρεμπιπτόντως, είναι οι μόνες επαγγελματικές ομάδες, μαζί με στρατιωτικούς που θα μοιραστούν το δημοσιονομικό πλεόνασμα μέσω των πρόσφατων μισθολογικών αυξήσεων.

Η χώρα να διαπραγματευθεί σοβαρά και υπεύθυνα με τα υπόλοιπα κράτη της Ε.Ε. για έναν δίκαιο καταμερισμό του μεταναστευτικού πληθυσμού που δυσανάλογα βαραίνει τη χώρα, κάτι που δεν το έχει κάνει ως σήμερα. Φαίνεται λοιπόν ότι όλοι είναι ικανοποιημένοι όπως έχουν καταλήξει τα πράγματα. Από τη μία, η υποκρισία της Ε.Ε. που θα ήθελε η Ελλάδα να φτιάξει έναν μεταναστευτικό «σταθμό πρώτων βοηθειών», αλλά συνάμα θέλει το «ευρωπαϊκό νοσοκομείο» της Βόρειας Ευρώπης άθικτο από τις μεταναστευτικές ροές. Από την άλλη, η Ελλάδα, ως αντίποινο, έχει απλώς μετατρέψει το «σταθμό πρώτων βοηθειών» που χρηματοδοτεί η Ένωση σε μεσαιωνική φυλακή ή νεκροτομείο.

Έτσι διαβάζω την «προτεραιότητα στο μεταναστευτικό» της Ελληνικής Προεδρίας της Ένωσης, ως ανοχή στον ευτελισμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και πολιτικού αρνητικού αθροίσματος. Πλέον, όμως, κανείς δε μπορεί να κατηγορήσει μόνο τον κ. Σαμαρά και την κυβέρνηση του για τις παταγώδεις επιδόσεις τους. Μια χαρά βολεύεται και η υπόλοιπη Ε.Ε με τέτοιες «προτεραιότητες». Μόνο ο κ. Μπαλτάκος πρέπει να στενοχωριέται που έφυγε άρον-άρον από αυτό το όμορφο κάδρο στη δημιουργία του οποίου συνέδραμε τόσο αποφασιστικά.

Γράφω αμήχανος. Ακόμη δεν ξέρουμε πόσοι είναι οι μετανάστες-θύματα του νέου ναυαγίου. Και, εξίσου ανησυχητικό, η ελληνική κοινή γνώμη αρχίζει να εθίζεται στην κοινοτοπία του θανάτου. Όπως μαθαίνει για τα παιδιά που πεθαίνουν από την πείνα στην Αφρική, τους νεκρούς από τις εκρήξεις στο Πακιστάν και το Ιράκ, τους νεκρούς παντού εκεί όπου ο απρόσμενος θάνατος είναι κομμάτι της καθημερινότητας. Εκεί που το δυστύχημα παύει να είναι είδηση. Η Ελλάδα πάει να μπει για τα καλά πλέον στον χάρτη των κρατών όπου ο θάνατος δεν εκπλήσσει. Ξεθωριάζει σαν είδηση. Δεν θυμώνει. Δεν ανησυχεί. Δεν στενοχωρεί. Δεν κινητοποιεί. Ο θάνατος των μεταναστών, αυτός ο θάνατος, γίνεται ρουτίνα. Δεν χρειάζονται καν δολοφονίες, όπως είχε ζητήσει ο κ. Θανάσης Πλεύρης. Η «φύση» κάνει από μόνη της τη δουλειά της, όταν οι ελληνικές αρχές με κάθε μέσο και κάθε κόστος επαναπροωθούν και σπρώχνουν τους ανθρώπους πίσω, με απόλυτη επιγνώση της επικινδυνότητας αυτής της πρακτικής. Αυτό, νομικά, ονομάζεται ενδεχόμενος δόλος: «Η πρόθεση του δράστη όταν αυτός προβλέπει το ενδεχόμενο αποτέλεσμα της πράξης του, δεν το επιδιώκει αλλά το αποδέχεται ή ελπίζει απλώς ότι δε θα συμβεί». Δεν ξέρω ακόμη, και ούτε είμαι βέβαιος αν τελικά θα μάθουμε τι έγινε ακριβώς στο Αιγαίο στην τελευταία τραγική ιστορία της Σάμου. Έχω φτάσει στο σημείο όμως να πιστεύω ότι δεν έχει πλέον και τόση σημασία. Διότι όσο η συζήτηση περιορίζεται στις υποκειμενικές ποινικές ευθύνες στελεχών του Ελληνικού Λιμενικού, τόσο χάνουμε το κρίσιμο. Το δάσος. Και το δάσος εδώ είναι ότι συνειδητά η ελληνική πολιτεία, υπό την ανοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχει πάρει τις αποφάσεις της σε σχέση με τους ανθρώπους αυτούς.

Εκθέτοντας τους ανθρώπους που έρχονται στον κίνδυνο πνιγμού, τους θέτουμε ενώπιον του διλήμματος αν αξίζει να το δοκιμάσουν. Αυτό μας το λένε πλέον με παρρησία αρμόδια χείλη. Είτε πρόκειται για το χάλι των κέντρων κράτησης είτε για την εξευτελιστική μεταχείριση από τις αστυνομικές αρχές είτε, τέλος, ακόμη πιο τρομακτικά και πειστικά, για τον κίνδυνο να περάσεις το Αιγαίο με ένα παιδί αγκαλιά σε ένα σαπιοκάραβο στα μποφόρια, το μήνυμα είναι το ίδιο: «Μην το τολμήσεις. Δεν θα σου φταίμε εμείς, αν ζήσεις σε νέα κόλαση ή αν, απλώς, πνιγείς».

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ήθελε να φτιάξει στην Ελλάδα ένα «σταθμό πρώτων βοηθειών» για τους μετανάστες. Για τον λόγο αυτό τη χρηματοδοτεί. Σκοπός του σταθμού αυτού είναι να μην μπορούν οι άνθρωποι να περάσουν στο κυριλέ «ευρωπαϊκό νοσοκομείο» του Βορρά. Η Ελλάδα, με τη σειρά της, δεν θέλει να γίνει σταθμός πρώτων βοηθειών, και για τον λόγο αυτό έχει μετατραπεί σε νεκροτομείο μεταναστών. Τόσο κυνικά. Σταδιακά, οι υπόλοιποι ευρωπαίοι εταίροι πείθονται, με τα πολλά, ότι τελικώς εδώ δεν χωρατεύουμε. Και αρχίζουν και υιοθετούν την ελληνική λογική του «όσο χειρότερα για τους μετανάστες, τόσο καλύτερα για εμάς». Διότι, σε τελευταία ανάλυση, και η Ε.Ε. που θέλει να εμφανίζεται «πάνω απ' όλα τον άνθρωπο» –τρομάρα της– μια χαρά βλοεύεται με αυτή τη λογική. Αυ-

τήν, εξάλλου, είχε υιοθετήσει σε διμερή συμφωνία ο Καντάφι με τον Μπερλουσκόνι πριν κάμποσα χρόνια: «Κρατήστε τους με κάθε κόστος μακριά από μας».

Θα εκδοθούν φυσικά ανακοινωθέντα για τον χαμό τόσων ανθρώπων στη Σάμο... Και την επρόκειμη φορά θα εκδοθούν. Και ξανά και ξανά. Όσο όμως συνηθίζουμε το «πνιγείτε!» για τους μετανάστες τόσο γινόμαστε το φόντο αυτής της θλιβερής εικόνας. Απλώς, αυτό που δεν έχουμε καταλάβει ακόμη είναι ότι όσο εξοικειωνόμαστε με το κυριολεκτικό «πνίξου» στους ανθρώπους αυτούς, τόσο θα ανεκόμαστε και το μεταφορικό «άι πνίξου» σε μας. Το «άι πνίξου» ενός κράτους χωρίς καμία κοινωνική ευθύνη:

Α) Θέλεις να μορφωθείς; Ευχαρίστως, αν τα καταφέρεις εσύ.

Β) Θέλεις να γιατρευτείς; Ευχαρίστως, αν το αντέχει η τσέπη σου.

Γ) Θέλεις δουλειά; Ευχαρίστως, ψάξε βρες.

Δ) Θέλεις να φύγεις; Πήγαινε όπου θέλεις.

Κοινώς: Άι πνίξου!

Όταν το «άι πνίξου» γίνεται κυριολεκτικός κανόνας για τη ζωή των μεταναστών και αποκαλυπτική μεταφορά για τις ζωές των λοιπών εξ ημών, τότε κάτι δεν πάει καθόλου καλά. Δεν είναι απλώς ένα σχήμα λόγου. Είναι σχήμα ζωής.

Αυτήν θέλουμε;

ΑΛΒΑΝΟΙ ΗΡΘΑΝ ΚΑΙ ΦΕΥΓΟΥΝ

«Αλβανοί χορεύοντες σκέπτονται να στρέψουν προς νέες διευθύνσεις τις ενέργειές τους, εις τρόπον ώστε τα παιδιά να μην καταλάβουν τίποτε από τις πικρίες και τας απογοητεύσεις της ζωής. Να μην καταλάβουν τίποτε πριν από τον καιρό τους.»

Νίκος Εγγονόπουλος, «Μην Ομιλείτε εις τον Οδηγόν», 1938

Καταγράφω εδώ μια εμπειρία από τον τελευταίο καιρό που περιοδεύω σε όλη την Ελλάδα ως υποψήφιος στο ψηφοδέλτιο του ΣΥΡΙΖΑ για την ευρωβουλή σε σχέση με ένα κρίσιμο κοινωνικό φαινόμενο στην Ελλάδα. Αναφέρομαι στον επαναπατρισμό μιας κρίσιμης μάζας Αλβανών μεταναστών.

Η μόνη μεταναστευτική ομάδα που η κρίση την έχει χτυπήσει περισσότερο από τους γηγενείς Έλληνες είναι οι Αλβανοί. Βέβαια, οι Αλβανοί λόγω της χρονικής εγγύτητας με την ένδεια είναι πιο μαθημένοι στα δύσκολα, σε σχέση με τους Έλληνες, πάντα. Αντέχουν μεν παραπάνω, όπως όλοι οι μετανάστες, διότι είναι πιο ολιγαρκείς, αλλά από την άλλη υποφέρουν πολλαπλά. Αυτό εξηγείται από δύο λόγους. Ο πρώτος, και πιο ειδικός, αφορά το ότι μια κρίσιμη μάζα Αλβανών μεταναστών –συγκριτικά μεγαλύτερη από ό,τι στις άλλες μεταναστευτικές ομάδες– παραδοσιακά απασχολήθηκε στον τομέα των κατασκευών, που σήμερα θνήσκει. Ο δεύτερος λόγος είναι γενικός και παρουσιάζει μεγαλύτερο ενδιαφέρον, καθώς μάλιστα δεν είναι τόσο ευδιάκριτος: από όλες τις μεταναστευτικές ομάδες,

οι Αλβανοί παρουσίασαν εξαρχής τις πιο θετικές επιδόσεις ενσωμάτωσης στην ελληνική κοινωνία, τόσο στο χώρο της ταξικής κινητικότητας όσο και της πολιτισμικής-γλωσσικής ένταξης. Κι αυτό είναι που τους κοστίζει τώρα περισσότερο.

Το αποτέλεσμα είναι ότι η ομάδα που, ως τέτοια, έκανε τα πιο θεαματικά βήματα ανόδου στην ιεραρχία του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού είναι και η πιο έκθετη στην ανεργία και την κρίση. Πλέον, τόσο η πρώτη γενιά των καθαυτό μεταναστών, όσο και η δεύτερη γενιά, των παιδιών που γεννήθηκαν εδώ, άρχισαν να βάζουν ψηλά τον πήχη των προσδοκιών τους, σίγουρα πολύ ψηλότερα από όταν πρωτοήρθαν στην Ελλάδα. Η κρίση, που ουσιαστικά ξεπαστρεύει τη μεσαία τάξη γενικά, κάνει το ίδιο και με ένα μεγάλο κομμάτι των μεταναστών: εκείνους που όπως-όπως κατάφεραν και αναρριχήθηκαν περισσότερο. Αυτό ήταν και το ποιοτικά πιο κρίσιμο γεγονός που οδήγησε σε μια ξέφρενη –νίστοε βουλιμική– πορεία ένταξης στην ελληνική κοινωνία, αλλά ταυτόχρονα εκείνο που οδήγησε αυτό τον πληθυσμό στη συγκριτικά πιο επώδυνη έκθεση στον αποκλεισμό και την επαναφορά στη φτώχεια, την οποία θεώρησε ότι είχε αφήσει στο παρελθόν.

Η νέα αυτή βιοτική συνθήκη ανέτρεψε δραστικά το πρόγραμμα ζωής ενός πολύ σημαντικού τμήματος αλβανικών οικογενειών που έχουν μεταναστεύσει στην Ελλάδα καθώς –για να το πω λίγο πιο απλά– είχαν αρχίσει κάπως να καλομαθαίνουν. Από στοιχεία του υπουργείου Εσωτερικών προκύπτει ότι η ανεργία των Αλβανών στην Ελλάδα ανέρχεται πλέον στο 40%, γεγονός που καθιστά εξαιρετικά δυσχερή την παραμονή τους στη χώρα, είτε στα αστικά κέντρα είτε στην ύπαιθρο. Η γεωγραφική γεινίαση και η δυνατότητα μιας μεταβατικής παραμονής στο ένα ή στο άλλο κράτος με εποχική απασχόληση έχουν οδηγήσει στη δημιουργία ενός μεγάλου ρεύματος αλβανικής παλιννόστησης. Μία μετά την άλλη αλβανικές οικογένειες εγκαταλείπουν την Ελλάδα, επιστρέφοντας στα χωριά τους όπου πλέον ζουν. Η απόσταση είναι περίπου όση και για τα ελληνικά χωριά στα οποία όλο και κάποιοι Αθηναίοι γυρνάνε. Η αλβανική παλιννόστηση έχει, εκτός των οικονομικών συνεπειών, πολύ σημαντικές δημογραφικές και κοινωνικές επιπτώσεις για την Ελλάδα. Ως γνωστόν, σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού αυτού, με την εγκατάστασή του, είτε σε σχεδόν εγκαταλειμμένα σημεία της ελληνικής υπαίθρου είτε σε παρακμάζουσες πόλεις, συνέβαλλε σημαντικά στην ηλικιακή αναζωογόνηση, τη λειτουργία σχολείων, καφενείων, μπακάλικων κ.ο.κ.

Αυτά πλέον φθίνουν. Ένα τμήμα από το πιο ενταγμένο κομμάτι των μεταναστών που είχαν εγκατασταθεί στην Ελλάδα φεύγει. Και πληρώνει, βαρύ, το τίμημα της ενσωμάτωσής του και την εγγύτητα με την πατρίδα του. Αλβανοί γονείς φεύγουν, νιώθοντας μετανάστες για δεύτερη φορά στην πατρίδα τους, ενώ τα παιδιά που μεγάλωσαν εδώ αντιμετωπίζουν το φευγικό σαν τον απόλυτο εφιάλητη. Για τα παιδιά αυτά, Αλβανία σημαίνει ελάχιστα.

Οι Έλληνες αμήχανοι παρακολουθούν Αλβανούς να φεύγουν, όπως αμήχανοι τους παρακολουθούσαν να έρχονται στις αρχές της δεκαετίας του '90. Έτσι είναι η ζωή. Αδιάγνωστη. Μετά από κάμποσα χρόνια, εκεί που νομίζεις ότι ο ξένος «έδεσε» σε ένα αρχικά εχθρικό περιβάλλον και αρχίζεις να τον συνηθίζεις, ξαναβρίσκεται ξέμπαρκος σε ένα περιβάλλον

που, παρά τις πολλές δυσκολίες, τον οικειοποιήθηκε. Και ο ντόπιος βλέπει στο νέο φευγιό του ξένου, το δυσοίωνα μέλλον της δικής του αποδημίας.

Οι προλετάριοι, ναι, «δεν έχουν πατρίδα», αλλά αποκτούν κιόλας. Και τη χάνουν, επίσης.

ΠΑΡΕΙΣΑΚΤΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

Ξέρω ότι ο τίτλος παραπλανά. Όχι μόνο διότι σ' αυτό το σάιτ δε νομίζω να μπαίνει κείμενο χρυσαυγίτικου προσανατολισμού, αλλά γιατί φαντάζομαι πως όσοι με ξέρουν θα δυσκολευτούν να πιστέψουν ότι τιτλοφορείται άρθρο μου με τον τρόπο αυτό. Κι όμως ο τίτλος είναι έτσι και περιγράφει μια πραγματικότητα.

Αναφέρομαι σε πραγματικό περιστατικό που βίωσα προ ημερών. Η καλύτερη φίλη της μικρής μου κόρης είναι από τη Σρι Λάνκα. Κάθε Παρασκευή το απόγεμα, μετά το σχολείο, η κόρη μου πάει στο σπίτι της συγκεκριμένης φίλης της και άλλες μέρες αντίστροφα. Κάθε φορά συνεννοούμαστε με την οικογένεια της μικρής, που μένει λίγο πιο μακριά, για το ποιος γονιός θα φέρει το παιδί σπίτι και διάφορες άλλες μικρές διευθετήσεις οικογενειακού τύπου, κοινωνικά αδιάφορες και ασήμαντες για τρίτους. Σημαντικές για μας, βέβαια. Λίγο καιρό πριν, πήγα σπίτι της μικρής να πάρω τη δικιά μου προετοιμασμένος για το συνηθισμένους ματς: «μπαμπα να μείνω», «όχι θα φύγουμε» κ.λπ. Ερχόμουν από μια ανοιχτή δημόσια συζήτηση, από τις πολλές που διοργανώνονται στην Αθήνα, με αντικείμενο το ζήτημα της μετανάστευσης, το Δουβλίνο II ή III, την κράτηση των δίχως χαρτιά, τις απωθήσεις στα σύνορα, το Φαρμακονήσι κ.λπ., δηλαδή μαυρίλα. Απόγνωση. Τι θα κάνουμε με αυτό το πράγμα; Ο πρωθυπουργός να δηλώνει περήφανος που εισήγαγε τη λέξη «λαθρομετανάστης» στην Ευρώπη, ο αρχηγός της ΕΛ.ΑΣ. να λέει «να τους κάνουμε το βίο αβίωτο», ο κόσμος να αδημονεί για λύσεις στα καθημερινά προβλήματα του κέντρου της πόλης, κάποιοι να θεωρούν συλλήβδην ρατσιστές όσους κατοίκους αγανακτούν με τη μιζέρια σπρώχνοντάς τους στη ναζιστική αγκαλιά και άλλα τέτοια δύσκολα πολιτικά ζητήματα. Πολύ δύσκολα και αδιέξοδα.

Με αυτά στο κεφάλι, χτυπάω το κουδούνι της σριλανκέζικης οικογένειας. Μου ανοίγουν τα μικρά και πάω στο σαλόνι όπου η οικοδέσποινα κάθεται με μια άλλη μαμά που είχε φέρει επίσης την κόρη της. Τα πιτσιρίκια παίζουν μέσα. Οι μαμάδες μιλούν χαμηλόφωνα, εμφανώς προβληματισμένες και συνάμα αμήχανες με την παρουσία μου. Από αμηχανία και εγώ, ρώτησα αν διακόπτω. Οι γυναίκες που πριν μιλούσαν με ενωμένα σχεδόν τα πρόσωπα, τραβήχτηκαν η μια από την άλλη σαν μπήκα και τακτοποιήθηκαν στις καρέκλες τους με το κλασικό στήσιμο της καθώς πρέπει γλώσσας του σώματος. Κάθομαι κι εγώ λίγο, λέμε κάτι άσχετα για το σχολείο – πόσο αδιάφορος για τα παιδιά είναι ένας δάσκαλος, πόσο δυσκολεύονται στα μαθηματικά, πού θα πάνε εκδρομή και κάτι τέτοια που ενδιαφέρουν μόνο γονείς και μάλιστα περισσότερο μαμάδες. Βαρέθηκα, παίρνω τη μικρή μου και φεύγω

με σαφή την αίσθηση ότι κάτι διέκοψα πριν στην κουβέντα τους. Μικρό το κακό πάντως καθώς δεν είχα και μεγάλη διάθεση να κάτσω. Τουναντίον.

Λίγες μέρες μετά, βρήκα στο δρόμο τη μαμά από τη Σρι Λάνκα και της ζήτησα συγγνώμη που τις διέκοψα με απώτερο ανομολόγητο στόχο να μάθω τι λέγανε. Μου απαντά, μιας και πλέον κάνουμε κάμποσο καιρό παρέα μέσω των παιδιών: «Προβλήματα. Προβλήματα με τον άντρα της. Δεν καταλαβαίνεις; Τι να πει μπροστά σου;» Πάνω-κάτω, αυτό είχα καταλάβει κι εγώ αλλά μου το επιβεβαίωσε. Καταλήγω. Ήμουν όντως παρείσακτος στο σπίτι της ξένης οικογένειας. Όχι όμως για το λόγο που νομίζει η άκρα δεξιά που μιλάει για Έλληνες παρείσακτους υπό καθεστώς εισβολής των οрдών των μεταναστών κι άλλες τέτοιες μπαρούφες. Ένιωσα παρείσακτος διότι διέκοψα δύο γυναίκες, μια ξένη με μια Ελληνίδα, όπου η τελευταία ενδεχομένως άνετα να βρίζει και τους μετανάστες σε άλλες στιγμές της. Η γυναίκα αυτή, στη δύσκολη στιγμή της, ήθελε γυναικεία αυτιά και λόγια συμπόνιας. Ποσώς την ένοιαζε αν είναι ελληνικά ή ξένα. Τι εννοώ; Ότι όλα αυτά είναι αυτό που δείχνουν. Κοινές, αδιάφορες ιστορίες. Το μεγαλύτερο κομμάτι των μεταναστών στη χώρα τούτη είναι no news, good news. Σαν κι εμάς. Κανονικές, μέτριες ζωές. Θυμάμαι πιο παλιά που αριστερές ομάδες αλληλεγγύης φώναζαν πως «οι μετανάστες δεν είναι πρόβλημα. Έχουν προβλήματα». Σκέφτομαι ότι ήταν λάθος. Διότι, σε τελευταία ανάλυση, κι ο ντόπιος προβλήματα έχει. Γιατί να φορτωθεί κι αυτά των μεταναστών; Δεν χρωστάει. Μπορεί όμως να έχει τα ίδια προβλήματα. Κοινά προβλήματα, τα περισσότερα δημοσίως αδιάφορα. Αυτό δεν πρέπει να ξεχνάμε σαν μιλάμε για μετανάστευση στη χώρα τούτη. Το ξεχνάμε, όμως. Κάποιοι από αλληλεγγύη στους καταπονημένους κι άλλοι από μίσος στους ξένους. Μερικές κλασικές γυναικείες στιγμές, γυναικείες κουβέντες, μπορεί και να μας το θυμίζουν.

Η ΤΥΦΛΗ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΔΑΣ

Η απόφαση του δικαστηρίου για την υπόθεση του φραουλοχώραφου της Μανωλάδας συμπυκνώνει νοσηρά αδιέξοδα της ελληνικής κοινωνίας.

Μετά τα περσινά γεγονότα στη Μανωλάδα, ο υπουργός Δημόσιας Τάξης, κατά συνήθη πρακτική στην Ελλάδα –πλην όμως οριακά συμβατή με κράτος δικαίου– έδωσε παραγγελία στις αρμόδιες εισαγγελικές αρχές να υπαγάγουν τους ξένους εργάτες που δούλευαν εκεί (θύματα των πυροβολισμών και μη) στην κατηγορία των θυμάτων trafficking προκειμένου να μπορέσουν να αποκτήσουν ένα νόμιμο τίτλο παραμονής στην Ελλάδα τουλάχιστον ως την εκδίκαση της υπόθεσής τους. Έτσι και έγινε. Όμως, από τη στιγμή που οι εργάτες αναγνωρίστηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων έπρεπε και κάποιος να διωχθεί για εμπορία και αυτός δεν ήταν άλλος από το αφεντικό της επιχείρησης. Το να θεωρήσει κανείς όμως την υπόθεση της Μανωλάδας υπόθεση trafficking δεν είναι νομικά αυτονόητο, καθώς

δεν είναι προφανές το στοιχείο του ατομικού καταναγκασμού που είναι απαραίτητο για να στοιχειοθετηθεί αυτό το ιδιαίτον έγκλημα. Κατόπιν αυτού, η αθώωση των κατηγορουμένων από την κατηγορία που ήταν και η μοναδική σοβαρή που αντιμετώπιζαν, κάθε άλλο παρά ως έκπληξη μπορεί να θεωρηθεί. Τώρα δε μένει παρά να τους απελάσουμε κιόλας. Με μια κουβέντα: «δουλεύετε σαν σκυλιά. Δεν σας πληρώσανε και διαμαρτυρηθήκατε. Σας πυροβόλησαν και αθωώθηκαν. Σας διώχνουμε κιόλας. Καθαρές δουλειές».

Το πιο αδιανόητο είναι το γεγονός ότι οι κατηγορούμενοι απαλλάχθηκαν ακόμη και από την παράνομη απασχόληση αλλοδαπών. Όμως αν δεν είναι ούτε εμπορία, ούτε παράνομη απασχόληση αλλοδαπού αυτό, τι στην ευχή ναι είναι; Αν είναι σύννομο τότε να θεωρήσουμε ότι έτσι πρέπει να γίνεται. Και αυτό είναι το χειρότερο μήνυμα της απόφασης του δικαστηρίου.

Γιατί όμως η μοναδική σοβαρή κατηγορία που αντιμετώπισαν αυτοί οι άνθρωποι ήταν αυτή του trafficking; Το να σηκώνει κάποιος ένα όπλο και να ανοίγει πυρ σε ανθρώπους δεν είναι ιδιαίτοντως εγκληματικό στην Ελλάδα σήμερα; Το να απασχολεί εκατοντάδες ανθρώπους ανασφάλιστους σε άθλιες συνθήκες υγιεινής και γενικά υπό όρους που παραβιάζουν σχεδόν το σύνολο αυτού που έχει απομείνει από την εργατική νομοθεσία στην Ελλάδα δεν είναι αδίκημα; Τι άραγε να συμβαίνει εδώ; Στη μεν πρώτη περίπτωση, η υπερρύσπιση των κατηγορουμένων φρόντισε έγκαιρα και άσκησε έφεση κατά του βουλεύματος με το οποίο οι κατηγορούμενοι διώκονταν για απόπειρα ανθρωποκτονίας και το κακούργημα αυτό μετατράπηκε στο πλημμέλημα της επικίνδυνης σωματικής βλάβης. Το δεύτερο μετά τους πυροβολισμούς έγκλημα είχε ήδη γίνει σε αυτό το σημείο. Εκεί δηλαδή που η ελληνική Δικαιοσύνη θεώρησε ότι το να πυροβολείς ανθρώπους δεν είναι προσπάθεια να τους σκοτώσεις ή αδιαφορία ως προς το ενδεχόμενο αυτό, αλλά πλημμέλημα που τιμωρείται όπως ένα γερό, πιθανώς επικίνδυνο, σκαμπίλι στο κεφάλι ενός ανθρώπου. Επίσης, το κακό είχε γίνει εκεί που η ελληνική Δικαιοσύνη θεώρησε ότι ο άνθρωπος στην επιχείρηση του οποίου συμβαίνει ένα τέτοιο περιστατικό από τους επιστάτες του είναι αμέτοχος. Σαν να επρόκειτο για προσωπικές διαφορές μεταξύ ισότιμων ανθρώπων και όχι για διατεταγμένη υπηρεσία ενός επιστάτη επί του εργαζομένου για λογαριασμό του αφεντικού. Από την απόφαση προκύπτει ότι ο ιδιοκτήτης της επιχείρησης ήταν παντελώς ανεύθυνος. Ούτε μια ηθική αυτοουργία. Τέλος, για όλες τις παραβιάσεις του εργατικού δικαίου γιατί δεν υπάρχει καταλογισμός; Πού ήταν άραγε η Επιθεώρηση Εργασίας όταν ο κόσμος βοούσε για τις συνθήκες εργασίας στα φραουλοχώρα πριν τους πυροβολισμούς; Θυμίζω ότι πάνε χρόνια που γνωρίζαμε για τον εργασιακό μεσαίωνα της Μανωλάδας, πολύ πριν τα περιστατικά. Η απάντηση είναι απλώς ότι η Επιθεώρηση Εργασίας δεν ήταν πουθενά διότι ολόκληρη η αλυσίδα καλλιέργειας και εμπορίας φρούλας στην Ελλάδα –όπως και στην Ισπανία– βασίζεται αποκλειστικά στη μαύρη εργασία αλλοδαπών χωρίς χαρτιά. Αυτό είναι γνωστό σε όλους. Τυχόν παραβίαση αυτής της κατάστασης από ένα ρυθμισμένο με κανόνες προστασίας εργαζομένων καθεστώς θα σήμανε την κατάρρευση αυτού του τόσο κερδοφόρου κλάδου, του οποίου η ανταγωνιστικότητα βασίζεται αποκλειστικά στο πλεονέκτημα της μαύρης εργασίας παρανόμων μεταναστών.

Αυτά λοιπόν συνέβησαν στη Μανωλάδα πριν την απόφαση και έτσι οδηγηθήκαμε στο προαναγγελθέν όνειδος του Μεικτού Ορκωτού της Πάτρας. Μια ηθελημένα «τυφλή» μεταναστευτική πολιτική που δεν προβλέπει ρεαλιστικούς και βιώσιμους τρόπους τακτοποίησης των χωρίς χαρτιά ανθρώπων που δουλεύουν στην Ελλάδα και αναγκάζεται να προσφεύγει σε μάλλον επισφαλείς νομικές ερμηνείες υποδεδειγμένες κατά παραγγελία της εκτελεστικής εξουσίας στη δικαστική. Μια εξόχως ταξική και ρατσιστική –μονόφθαλμη και όχι τυφλή βέβαια– Δικαιοσύνη που βλέπει στους τυφλούς πυροβολισμούς σε φτωχούς ξένους εργάτες ένα απλό πλημμέλημα, διότι τα θύματα ήταν και φτωχά και ξένα: «όπου φτωχός κι η μοίρα του», δηλαδή. Ακόμη χειρότερα, ξένος φτωχός. Μια οικονομία που βρίσκει το συγκριτικό της πλεονέκτημα στη μαύρη και ανασφάλιστη αγορά εργασίας ανθρώπων χωρίς χαρτιά. Με άλλα λόγια, ο νεοφιλελεύθερος παράδεισος. Αν αφήσουμε αυτήν την κατάσταση να εδραιωθεί, οι ερχόμενες «Μανωλάδες» δεν θα αφορούν πολίτες του Μπαγκλαντές ή του Πακιστάν. Δεν το βλέπουμε;

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: «ΜΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ» Ή ΑΠΛΩΣ ΤΑΞΙΚΗ;

Θα προσπαθήσω να αφηγηθώ την ελληνική μεταναστευτική εμπειρία και πολιτική μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, όπως την έχω καταλάβει.

Κατά μια μάλλον διαδεδομένη αφήγηση που κυριάρχησε ήδη από τη δεκαετία του '90, «η Ελλάδα μετατράπηκε αίφνης από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών». Αυτή η αλλαγή φαίνεται πως είχε ως αποτέλεσμα την απόλυτη αμηχανία ως και εύλογη ανικανότητα της χώρας να διαχειριστεί το φαινόμενο με κάποια ανθρωπιά και αποτελεσματικότητα. Κατά άλλη ανάγνωση, σίγουρα εγκυρότερη κατά την άποψή μου, μια χώρα με την ιστορική εμπειρία μειζόνων πληθυσμιακών μετοικήσεων και ανταλλαγών κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, δεν μπορεί σοβαρά να επικαλείται ότι ξάφνου έμαθε από μετανάστευση το 1990. Η υπόθεση, ωστόσο, ότι η Ελλάδα εμφανίστηκε «απροετοίμαστη» για να αντιμετωπίσει αξιοπρεπώς τις πρώτες μεταναστευτικές ροές από τα Βαλκάνια, χρησιμοποιήθηκε εκείνη την εποχή από τις ελληνικές εκσυγχρονιστικές ελίτ για να δικαιολογηθούν, να ερμηνευθούν ως και να συγχωρεθούν οι κραυγαλέες «αποτυχίες» της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής.

Οι αποτυχίες αυτές μεταφράζονταν σε κρατική αδυναμία που έφτανε σε emblematicκές καταστάσεις διοικητικής ματαίωσης, όπως η συστηματική έκδοση ληγμένων αδειών παραμονής στους μετανάστες. Για πολλά χρόνια, σχεδόν όλη τη δεκαετία του '90, ήταν κοινή πεποίθηση ότι η Ελλάδα «δεν έχει μεταναστευτική πολιτική» και ότι η χώρα απλώς παρακολουθεί ανθρώπους να μπαίνουν στην επικράτεια ανήμπορη να κάνει τα κοινώς

νοούμενα αυτονομία για τη νομική τακτοποίησή τους ή την απέλασή τους. Μάλιστα, σήμερα πολύς κόσμος –και αριστερός κόσμος– έχει την πεποίθηση ότι εκείνη την εποχή «η Ελλάδα άνοιξε τα σύνορα» παραβλέποντας ότι η χώρα ουδέποτε «άνοιξε» τα σύνορα: τα σύνορα, εξ ορισμού, δεν είναι παραθυρόφυλλα να ανοίγουν και να κλείνουν. Είναι φίλτρα που εξαρτώνται περισσότερο από την αδυναμία του κράτους προέλευσης να συγκρατήσει τον πληθυσμό του και δευτερευόντως από τη δύναμη του κράτους υποδοχής να τον απωθήσει.

Έχει ενδιαφέρον το σημείο εκκίνησης στο οποίο θα επανέλθουμε. Το 1991, ο πρώτος νόμος που υιοθετείται, κυριολεκτικά απαγορεύει τη μετανάστευση, μην αφήνοντας καμία ρεαλιστική δυνατότητα στους ανθρώπους να μεταναστεύσουν νόμιμα στη χώρα. Η πόρτα της ελληνικής επικράτειας έγραφε ένα μεγαλοπρεπές, υπερφίαλο stop. Την ίδια στιγμή, τα παράθυρα της ελληνικής οικονομίας της «ισχυρής Ελλάδας» της δεκαετίας του '90, εκδίδουν προσκλητήρια για τη μαύρη, ελαστική αγορά εργασίας, τόσο οικεία ήδη στους Έλληνες. Αυτό έκτοτε θα αποτελέσει το κατεξοχήν ελληνικό μεταναστευτικό καθεστώς, συγγενές με αυτό των περισσότερων χωρών του ευρωπαϊκού Νότου. Η χώρα που επισήμως έχει προτρέξει να απαγορέψει τη μετανάστευση δέχεται μέσα στα ερχόμενα οχτώ χρόνια –μέχρις ότου ξεκίνησαν οι νομιμοποιήσεις– περίπου εκατό χιλιάδες ανθρώπους ετησίως. «Παράνομα» φυσικά, καθώς με τη νομοθεσία της είχε απλώς καταστήσει αδύνατη τη νόμιμη μετανάστευση.

Η πεποίθηση περί μη ύπαρξης μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα δεν μετριάστηκε σημαντικά μετά την έκδοση των προεδρικών διαταγμάτων το 1997/98 που νομιμοποίησαν ένα σημαντικό τμήμα του μεταναστευτικού πληθυσμού. Το 2000, έχουμε τον πρώτο νόμο που επιχειρεί να αντιμετωπίσει συνολικά το μεταναστευτικό στη χώρα. Ωστόσο, κρινόμενος από τα αποτελέσματά του και τον τεράστιο αριθμό των τροπολογιών που δέχθηκε στα αμέσως επόμενα χρόνια, ούτε κι αυτός φάνηκε ρεαλιστικά ικανός να βάλει μια σχετική τάξη στα πράγματα. Αντιθέτως, για πολλούς ειδήμονες αλλά και για τους ίδιους τους μετανάστες, ήταν τέτοιες οι γραφειοκρατικές αγκυλώσεις που εντάθηκαν από το συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο ώστε οι ζωές των ανθρώπων να γίνουν ακόμη πιο δύσκολες. Σε κάθε περίπτωση πάντως, και παρά τις αφόρητες δυσκολίες, το 2000 και το 2001 έχουμε ακόμη ένα κύμα νομιμοποιήσεων διόλου ευκαταφρόνητου αριθμού μεταναστών.

Το 2004, η Ελλάδα φτιάχνει έναν Κώδικα Ιθαγένειας. Η αλλαγή αυτή έχει μάλλον μείνει άγνωστη πέρα από έναν κύκλο αρκετά μνημόνων, κυρίως νομικών, καθώς στην πράξη ο Κώδικας αυτός δεν άλλαξε τίποτε. Η γραμμή στην ιθαγένεια συνέχιζε να είναι αυτή που είχε χαράξει ο νομάρχης Θεσσαλονίκης λίγα χρόνια πιο πίσω, όταν με αφορμή τη γνωστή υπόθεση του Αλβανού σημαιοφόρου, δήλωσε «Έλληνας γεννιέσαι, δεν γίνεσαι». Το 2005, έρχεται ο μεταναστευτικός νόμος που αποδείχθηκε ο πιο ανθεκτικός από όλους στο χρόνο. Με το νόμο αυτό, η ελληνική πολιτεία αποφασίζει για μια ακόμη φορά ότι η πόρτα έκλεισε. Μετά το τελευταίο κύμα νομιμοποιήσεων, το ελληνικό κράτος πήρε τη μεγάλη απόφαση με στόχο να την κρατήσει: «όσοι μπήκαν-μπήκαν, εφεξής, όσοι μπαίνουν, μένουν

παράνομοι». Ο Έλληνας νομοθέτης αποφασίζει ότι, από το 2005, όσοι μπαίνουν στη χώρα ουσιαστικά είναι καταδικασμένοι στην παρανομία. Όπως και προηγουμένως, κανείς νόμος δεν σκέφτεται να φτιάξει ένα βιώσιμο καθεστώς υπολογίζοντας τους ανθρώπους που μπαίνουν στην Ελλάδα. Διορατικά, φαντασιώνεται μια χώρα που δεν θα δέχεται μετανάστες τη στιγμή που οι μεταναστευτικές ροές διεθνώς εντείνονται.

Ο νόμος του 2005 εισάγει συνολικά 30 διαφορετικούς τύπους άδειας διαμονής ενώ υπολογίζεται ότι τον Σεπτέμβριο του 2009, σύμφωνα με τις διατάξεις του, διέμεναν στην Ελλάδα κάτι περισσότερο από 600.000 μετανάστες από τους οποίους πάνω από 400.000 ήταν Αλβανοί. Σε πολύ μικρότερους αριθμούς, ακολουθούν άλλοι. Ούτε τότε, ούτε τώρα, υπάρχει κάποια επίσημη εκτίμηση για τον αριθμό των ανθρώπων που δεν είναι νομικά τακτοποιημένοι στην επικράτεια. Μόνο εύλογες ή παράλογες εικασίες. Αυτό που πάντως μπορεί να θεωρείται δεδομένο είναι ότι ο αριθμός αυτός αυξάνεται ως το τέλος της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα για τρεις λόγους:

Α) Διότι οι μεταναστευτικές ροές ισχυροποιούνται από την Ανατολή και το Νότο καθώς ένα μείζον τμήμα της Ασίας, κυρίως μετά τις στρατιωτικές επεμβάσεις της δύσης σε Αφγανιστάν και Ιράκ, έχει περιέλθει σε μια εντεινόμενη κατάσταση γεωπολιτικού χάους από την δυτική άκρη της ινδικής χερσονήσου ως την ανατολική μεσόγειο.

Β) Διότι η ευρωπαϊκή πολιτική για τη μετανάστευση ουσιαστικά αφήνει τα ευρωπαϊκά κράτη που πρώτα δέχονται τις ροές να τα βγάλουν πέρα μόνα τους, χωρίς δηλαδή να υπάρχει η δυνατότητα ο πληθυσμός αυτός να ταξιδέψει εντός της Ε.Ε.

Γ) Διότι η ελληνική εμμονή σε ένα ρατσιστικό δίκαιο ιθαγένειας που δεν αφήνει τους μετανάστες να αποκτήσουν πρόσβαση στον ελληνικό λαό αφήνει σε ένα διαρκές και αναπόδραστο καθεστώς αλλοδαπότητας τη συντριπτική τους πλειοψηφία.

Το 2010, έρχεται η πρώτη πραγματική τομή στο Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας με στόχευση τα παιδιά που γεννιούνται εδώ να μπορούν να γίνονται ελληνόπουλα στη διάρκεια της παιδικής τους ηλικίας και οι μεγάλοι να μπορούν να πολιτογραφηθούν μέσα από ένα εύτακτο καθεστώς. Σχεδόν όμως αμέσως, και πριν καλά-καλά η σχετική νομοθεσία καταφέρει να παράξει ικανά αποτελέσματα, έρχεται το Συμβούλιο της Επικρατείας και την καθιστά αντισυνταγματική στο συγκεκριμένο. Το 2011, ψηφίζεται ένας άλλος νόμος που δίνει τη δυνατότητα εξαιρουμένων τακτοποιήσεων στο όνομα των λεγομένων «εξαιρετικών λόγων». Οι λόγοι αυτοί, στην πράξη, κάθε άλλο παρά εξαιρετικοί είναι, καθώς ο πληθυσμός που δεν είναι νομικά τακτοποιημένος συνεχίζει να είναι πολύ μεγάλος. Εξάλλου, εδώ και μια εικοσαετία οι άνθρωποι κανονικά μπαίνουν στην Ελλάδα χωρίς χαρτιά. Σε κάθε περίπτωση, ο μηχανισμός των «εξαιρετικών λόγων» είναι ο μόνος που διαθέτει η ελληνική έννομη τάξη να νομιμοποιήσει ανθρώπους χωρίς χαρτιά.

Η λέξη «νομιμοποίηση» απαγορεύεται πλέον. Το Σύμφωνο Μετανάστευσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης θεωρεί προβληματικές τις μαζικές νομιμοποιήσεις, «αμνηστεύσεις» κατά την ισπανική ορολογία, ανθρώπων που είναι εγκατεστημένοι στην επικράτειά του, ακόμη και αν έχουν περάσει πολλά χρόνια από την είσοδό τους. Ως δικλείδα ασφαλείας, ο νόμος

αυτός όμως προβλέπει και την «αναστολή απέλασης», διάταξη που ενεργοποιήθηκε μόνο για τους 300 μετανάστες απεργούς πείνας του 2011 και για κανέναν άλλο.

Το 2012, ξεκινάει ο Ξένιος Δίας με αποτέλεσμα την κράτηση περίπου πέντε χιλιάδων ανθρώπων στα διάφορα κέντρα ανά την Ελλάδα σε συνθήκες άθλιες. Παράλληλα, με ρυθμούς χελώνας, ενεργοποιείται ένας νέος μηχανισμός εξέτασης των αιτήσεων ασύλου που εκκρεμούσαν την τελευταία δεκαετία καθώς η Ελλάδα συστηματικά απέχει από το να παρέχει άσυλο στους αιτούντες. Το πιο κρίσιμο, ωστόσο, είναι ότι από τα πρώτα χρόνια της κρίσης ως σήμερα, δεκάδες χιλιάδες μεταναστών που ήταν νομικά τακτοποιημένοι εκπίπτουν της νομιμότητας καθώς δεν μπορούν να συγκεντρώσουν τις προϋποθέσεις που έχει θέσει ο νόμος του 2005. Το αποτέλεσμα είναι ότι άνθρωποι χρόνια εγκατεστημένοι στην Ελλάδα αντί να αποκτούν πρόσβαση στην ιθαγένεια αν θέλουν, εκπίπτουν στην παρανομία, θέλουν δε θέλουν. Τέλος, τον Μάρτη του 2014, ψηφίζεται ένας νέος μεταναστευτικός νόμος που κωδικοποιεί τη νομοθεσία προσπαθώντας στοιχειωδώς να εξορθολογίσει κάποια από τα προηγούμενα, χωρίς ωστόσο να δείχνει την απαραίτητη βούληση προκειμένου τουλάχιστον αυτοί που εξέπεσαν της νομιμότητας να μπορούν ανεμπόδιστα να επανέλθουν. Ο αριθμός των μεταναστών που δεν είναι νομικά τακτοποιημένοι στη χώρα δεν έχει υπολογιστεί ενώ ακόμη και κατά προσέγγιση εκτιμήσεις είναι μάλλον επισφαλείς. Δίπλα πάντως στο περίπου μισό εκατομμύριο νομικά τακτοποιημένων ανθρώπων υπάρχουν σίγουρα εκατοντάδες χιλιάδες χωρίς χαρτί. Αλλά και εδώ τα πράγματα δεν είναι διόλου αυτονόητα και ομογενοποιημένα καθώς σε αυτούς περιλαμβάνονται άνθρωποι που ζούνε δέκα και δώδεκα χρόνια στην Ελλάδα και άλλοι που ήρθαν πέρσι.

Η ευρωπαϊκή πολιτική του σφραγίσματος των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε. έχει ως αποτέλεσμα τις τραγωδίες με τις οποίες η ελληνική κοινή γνώμη εξοικειώνεται (Φαρμακονήσι, Σάμος κ.λπ.) ενώ η ίδια η Ε.Ε. εκεί που «εκφράζει την οδύνη της» για τις ανθρώπινες απώλειες, έχει ήδη αρχίσει ήδη να τις αντιμετωπίζει με συγκατάβαση, ως και κρυφή επιδοκμασία, καθώς, δεν της κατοφάινεται να περνάει το μήνυμα της αυξημένης επικινδυνότητας της εισόδου στο έδαφός της στους φτωχούς και κατατρεγμένους της Ανατολής και του Νότου.

Κατόπιν αυτών, κλείνοντας, επανέρχομαι στο αρχικό μου ερώτημα: Η Ελλάδα «δεν ήξερε» από μετανάστευση και έκανε αυτά που έκανε; Μήπως όντως «η Ελλάδα δεν έχει μεταναστευτική πολιτική;» Απαντώ με μια λέξη: η Ελλάδα είχε και έχει μεταναστευτική πολιτική. Αυτή που προσπάθησα να αφηγηθώ στο κείμενο τούτο. Αυτή η πολιτική κάπου πέτυχε τους στόχους της και κάπου όχι. Απέναντι στους μετανάστες ευθύς εξαρχής εφαρμόστηκε η «τέλεια» νεοφιλελεύθερη πολιτική της ζούγκλας της αγοράς. Αυτήν βλέπουμε να επεκτείνεται και στους «γηγενείς» ενώ έχει ενδιαφέρον να δει κανείς ότι ενώ στην αρχή η ίδια η Ε.Ε. εγκαλούσε συχνά-πυκνά την Ελλάδα για τις επιδόσεις της, τώρα όχι απλώς «την καταλαβαίνει» αλλά ουσιαστικά αποδέχεται απολύτως ότι η πολιτική της καταστολής της μετανάστευσης δεν μπορεί είναι μια επιχείρηση «καθαρά χέρια», αλλά αντιθέτως μια

επιχείρηση με «χέρια λερωμένα». Με τον τρόπο του, έχει δίκιο ο Έλληνας πρωθυπουργός με τον οποίο ξεκινήσαμε: Η ελληνική πολιτική δικαιώθηκε.

Οι μετανάστες έχουν ένα μείζον συγκριτικό πλεονέκτημα ως εργαζόμενοι σε αυτό το νεοφιλελεύθερο παράδεισο: την αλλοδαπότητά τους. Όσο η αγορά εργασίας θέλει φθηνά χέρια, τόσο καλωσορίζει τους, κατά τα λοιπά, «παράνομους» καθώς η μοναδική συνθήκη που τους δίνει συγκριτικό πλεονέκτημα είναι η φθηνή –παράνομη– εργατική τους δύναμη. Όταν δεν τους θέλει, τους κρατά σε «κέντρα κράτησης» ή απλώς παλεύει να τους ξεφορτωθεί, κάτι που δεν μπορεί να κάνει το ευρωπαϊκό κράτος με τους πολίτες του. Οι διοικήσεις, εκ των υστέρων κατά κανόνα, έρχονται να «βάλουν μια τάξη» μεταβατικού τύπου. Τις περισσότερες φορές όμως «δεν τα καταφέρνουν». Η πραγματικότητα δεν χαρίζεται στις δημόσιες πολιτικές.

Όταν η αγορά εργασίας ξεβράζει ανθρώπους, τότε δε μένει τίποτε να τους κρατήσει ανθρώπους αφού το κράτος έχει αποποιηθεί οποιαδήποτε κοινωνική ευθύνη απέναντι τους. Όταν ο μόνος μηχανισμός κοινωνικής «ρύθμισης», η αγορά εργασίας, καταρρέει, τότε η μεταναστευτική πολιτική απογυμνώνεται μαζί με τη ζωή των ανθρώπων. Προσοχή όμως: αυτό δεν σημαίνει καθόλου ότι δεν αποτελεί πολιτική. Τουναντίον, συνιστά κατεξοχινή πολιτική. Απροκάλυπτα ταξική, όπως κάθε πολιτική.

Δ' ΕΝΟΤΗΤΑ

Η ακροδεξιά απειλή εναντίον του πολιτεύματος

Στην ενότητα αυτή συγκεντρώνονται κείμενα που πραγματεύονται την άνοδο της Άκρας Δεξιάς στην Ελλάδα είτε υπό την αυτοτελή οργανωτική μορφή του κόμματος - εγκληματική οργάνωση που με εξ ίσου εγκληματική καθυστέρηση αντιμετωπίζει τη δικαιοσύνη, είτε υπό τη διαρκή απομάκρυνση της ελληνικής Δεξιάς από το πάλαι ποτέ «μεσαίο χώρο», είτε, τέλος, υπό τη μορφή της αναβίωσης και εδραίωσης στεγανών εντός του ίδιου του κράτους που παραπέμπουν στην ύπαρξη ενός 'βαθέως κράτους' σε νευραλγικούς πολιτειακούς τομείς¹¹. Και τα τρία προηγούμενα συμπτώματα δεν πρέπει να αφήνουν αδιάφορο όποιον ενδιαφέρεται για το μέλλον της Ελληνικής Δημοκρατίας. Σήμερα, η ρύθμιση των δημοσιονομικών μεγεθών, η τύχη του ελληνικού δημόσιου χρέους και η ανατροπή της λιτότητας που έχει διαλύσει την κοινωνία να είναι πρώτη πολιτική προτεραιότητα. Ωστόσο, η εδραίωση ενός ακροδεξιού πολιτικού πόλου, η μετατόπιση του πολιτικού λόγου της συντηρητικής παράταξης προς τα ακροδεξιά και η ενεργοποίηση μηχανισμών βαθέως κράτους αποτελούν πρώτης τάξης απειλές για τη δημοκρατία και για το λόγο αυτό άμεσης προτεραιότητας πολιτικές μέριμνες. Εξάλλου, είναι η ίδια η κοινωνική εξάρθρωση των τελευταίων ετών που, με τον πιο αποκρουστικό τρόπο, έφερε στην επιφάνεια το ακροδεξιό σύμπτωμα.

¹¹ Ειδικά ως προς αυτό το ζήτημα το 2014 κυκλοφόρησε σε επιμέλειά μου ο συλλογικός τόμος Το «βαθύ κράτος» στη σημερινή Ελλάδα και η Ακροδεξιά. Αστυνομία, Δικαιοσύνη, Στρατός, Εκκλησία, εκδόσεις Νήσος και το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΚΡΟΔΕΞΙΟ ΣΥΜΠΤΩΜΑ: ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟΣΟ ΑΚΡΑΙΟ;

Γιατί η ελληνική Ακροδεξιά συγκαταλέγεται, μαζί με την ουγγρική, στις πιο ακραίες στην Ευρώπη; Γιατί στην Ελλάδα έχουμε ναζισμό και όχι φασισμό ή άλλες εκδοχές δεξιού εξτρεμισμού; Ας αποφύγουμε τον πειρασμό της προσφυγής σε ουσιοκρατικές θεωρήσεις ή ιδεοληπτικές δοξασίες, που αναπαράγουν οικεία στερεότυπα στον ευρωπαϊκό Βορρά σχετικά με τα Βαλκάνια, και δη την Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια. Μια ψυχραιμη έρευνα δείχνει ότι στην Ελλάδα συντείνουν όλοι οι ικανοί και αναγκαίοι παράγοντες για αυτή την πιθανή θλιβερή πρωτιά. Επιχειρώ μια ταξινόμηση, προσπαθώντας να διακρίνω τις ριζωμένες αιτίες από τις θρυαλλίδες.

Γιατί η ακροδεξιά; Το ιστορικό βάθος

Πρώτον, επειδή υπάρχει το ιστορικό βάθος, η κληρονομιά του 20ού αιώνα με την οποία οι δεσμοί δεν διερρήχθησαν. Και η κληρονομιά αυτή δεν είναι μόνο η μη τιμωρία των δωσιλόγων και συνεργατών –και αλλού δεν τιμωρήθηκαν– κάτι πολύ βαρύτερο: ότι αυτοί υπήρξαν οι πυλώνες αντιμετώπισης του «εσωτερικού εχθρού» και στη συνέχεια οι στυλοβάτες του κράτους, από τον Δεκέμβρη του 1944 μέχρι τη θεσμική κορύφωση της συνταγματικής εκτροπής στη δικτατορία. Αυτοί έκαναν τη βρώμικη δουλειά για να «ανήκομεν στη Δύση». Σήμερα, σαράντα χρόνια μετά την πτώση της χούντας, οι αυτολογοκριτικοί μηχανισμοί του χώρου αυτού –η ντροπή δηλαδή του να δηλώνεις χουντικός– αδυνατίζουν. Ο χρόνος περνάει. Τα ποσοστά της Χρυσής Αυγής στα παραδοσιακά «μαύρα» εκλογικά άνδρα της χώρας το αποδεικνύουν. Περιοχές, που, παρεμπιπτόντως, δεν έχουν κανένα πρόβλημα με το μεταναστευτικό. Η δικτατορία «έκανε τη ζημιά» της στην παράδοση της Ακροδεξιάς στην Ελλάδα καθώς την απονομιμοποίησε, αλλά σιγά σιγά η παράδοση αυτή ξαναβρίσκει την ορμή της και έναν νέο βηματισμό.

Δεύτερον, έχουμε τη διείσδυση του χυλού που αποτελεί τη μαγιά της Άκρας Δεξιάς ιδεολογίας σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του ελληνικού πολιτικού φάσματος. Ο εθνικισμός, ο ρατσισμός και ο σεξισμός δεν αποτελούν μονοπώλιο της Χρυσής Αυγής – όπως και αλλού βέβαια. Στην Ελλάδα όμως, ο «μακεδονικός αγώνας» της δεκαετίας του 1990 οδήγησε στην ανάδυση ενός επιθετικού εθνικιστικού λόγου, ο οποίος διαχύθηκε στο σύνολο του πολιτικού φάσματος, της Αριστεράς μη εξαιρουμένης, πρωτοστατούσης φυσικά της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Δεν είναι τυχαίο ότι σε αυτό το περιβάλλον, η Χρυσή Αυγή κάνει τα πρώτα της βήματα της βρεφικής της ηλικίας. Είναι η στιγμή που ο παλαιάς κοπής αυτοθυματοποιημένος ελληνικός εθνικισμός συνάντησε το όνειρο της «ισχυρής Ελλάδας»: μιας βαλκανικής καπιταλιστικής μητρόπολης που «διεισδύει οικονομικά» (σύμφωνα με μια δημοφιλή λέξη της δεκαετίας) στα εσωτερικά των αδυνάμων γειτόνων. Η βαλκανική –κυρίως αλβανική– αποδημία προς την Ελλάδα στις δεκαετία εκείνη εντείνει τη μισαλλοδοξία και τον ιδιωτικά τηλεκατευθυνόμενο ρατσισμό. Συζητάμε σήμερα για

τον ρατσισμό εναντίον Πακιστανών και λοιπών, σαν να ξεχνάμε τι συνέβαινε με τους Αλβανούς πριν 20 χρόνια.

Γιατί σήμερα; Οι θρυαλλίδες

Πρώτον, θρυαλλίδα αποτελούν η ένταση των μεταναστευτικών ροών, η εκπομπή επισήμως μισαλλόδοξου λόγου αλλά και πρακτικής (βλ. Ξένιος Δίας) από το κράτος, και η παταγώδης πολιτειακή αποτυχία να διαχειριστεί θεσμικά τις ροές αυτές, μια αποτυχία στην οποία κατεξοχήν «πάτησε» ο λόγος της Χρυσής Αυγής, κυρίως στα δύσκολα διαμερίσματα του Δήμου Αθηναίων το 2010. Το μεταναστευτικό, υπό την έννοια αυτή, αποτελεί το σημείο στο οποίο εφάπτεται η ελληνικής κοπής Άκρα Δεξιά με τα υπόλοιπα ομοειδή κόμματα ευρωπαϊκών κρατών που είναι μεταναστευτικοί προορισμοί. Εδώ όμως θέλει μια προσοχή: ο αντιμεταναστευτικός λόγος είναι η πρόσοψη του ακροδεξιού μορφώματος, το οποίο τρέφεται και ανασαίνει από την ιδέα της εκάστοτε «απειλής» και του κινδύνου. Σήμερα είναι οι μετανάστες, χθες οι κομμουνιστές κλπ. Αν δεν απειλείται από κάτι, δεν μπορεί να ζήσει. Ιστορικά, έτσι επινοεί τις απειλές του, πατώντας στα κοινωνικά αδιέξοδα των ανθρώπων.

Δεύτερον, η όξυνση των βιοτικών αδιεξόδων στον καιρό της κρίσης οδηγεί στη διόγκωση του ακροδεξιού όγκου. Όχι όμως ευθέως και μονοσήμαντα, όπως συχνά νομίζουμε στην Αριστερά: η Άκρα Δεξιά ανθεί σε χώρες που δεν βιώνουν την ένταση της κρίσης (π.χ. Βρετανία, Δανία, Αυστρία), ενώ αντίστροφα δεν λείει να βγει από το περιθώριο σε χώρες με χρόνια υψηλή ανεργία, όπως η Ισπανία. Η οικονομική κρίση φυσικά και μεγεθύνει την Άκρα Δεξιά: αυτό το διδάσκει κατεξοχήν η γερμανική εμπειρία του Μεσοπολέμου και όχι μόνο. Αν κάτι δείχνει επίσης η σημερινή διαχείριση της κρίσης είναι ότι η ίδια η ιδέα της δημοκρατίας συνολικά απαξιώνεται από την νεοφιλελεύθερη επίθεση στην κοινωνία. Αυτό συμβαίνει κυρίως όπου υπάρχει το ιστορικό και ιδεολογικό υπέδαφος για το οποίο έγινε λόγος στην αρχή. Σε αυτές τις συνθήκες, πρέπει να σκεφτούμε πολύ σοβαρά ότι η όποια υπέρβαση της κρίσης, δεν σηματοδοτεί μηχανικά και την οπισθοχώρηση της Άκρας Δεξιάς. Όπως η Δεξιά αφελώς νομίζει ότι η Αριστερά στην Ελλάδα είναι, ευθύγραμμα και μόνον, γέννημα της κρίσης έτσι και εμείς αφελώς νομίζουμε ότι η Άκρα Δεξιά θα φύγει μαζί της. Ασφαλώς η κρίση, και η νεοφιλελεύθερη διαχείριση της τρέφει την Άκρα Δεξιά, αλλά τα πράγματα είναι πιο σύνθετα.

Τρίτον, έχουμε μια βαθύτατη ηθική ανυποληψία των ελληνικών πολιτικών ελίτ που εύλογα χρεώνονται στα μάτια του ελληνικού λαού την ευθύνη η Ελλάδα έφτασε εδώ που έφτασε. Και αυτή η ανυποληψία τροφοδοτεί τη Χ.Α. σε δύο επίπεδα: Πρώτον, αφεαυτής, καθώς σαρώνει όλο το πολιτικό πεδίο, αφήνοντας αλώβητους μόνο τους ακροδεξιούς «τιμωρούς». Δεύτερον, επειδή το κυνήγι των σκανδάλων και την πομπώδη ανάδειξη της σαπίλας του ελληνικού αστισμού τα οικειοποιείται μια χαρά η Ακροδεξιά που ανέκαθεν στοχεύει στην εξάρθρωση της «εκφυλισμένης» κυβερνώσας ελίτ, βρίσκοντας άφθονη πρώτη ύλη στα κακώς κείμενά της. Η συμμετοχή του ακροδεξιού ΛΑΟΣ στην κυβέρνηση

«τεχνοκρατών» του Νοεμβρίου 2011 –η ολοκληρωτική «καθεστωτοποίησή» του, δηλαδή– άνοιξε τον δρόμο για την εκλογική εκτίναξη της Χ.Α. στις εκλογές του 2012, καθώς νομιμοποίησε την παρθενική εμφάνιση ενός ακροδεξιού κόμματος στο κυβερνητικό μπλοκ εξουσίας, γεγονός καινοφανές για τα ελληνικά πολιτικά χρονικά μετά τη χούντα.

* * *

Η Αριστερά, μέσα σε όλα, πρέπει να σκέφτεται αυτοτελώς το ζήτημα της αντιμετώπισης της Άκρας Δεξιάς. Να μην το απωθεί, να μην το διαχειρίζεται με όρους τακτικής ή υπαγωγής στο δίλλημα «Μνημόνιο-Αντιμνημόνιο». Να μην υποτάσσεται στον θεσμικό κομπορμιισμό, αλλά και ταυτόχρονα να μην απαξιώνει το κράτος δικαίου. Σήμερα, σε μια συγκυρία πολιτικής εδραίωσης της Αριστεράς και απίσχνανσης του δεξιού κυβερνητισμού, ένα διόλου ασήμαντο κομμάτι της ιστορικής Δεξιάς θέλγεται από την ιδέα των ακροδεξιών ενέσεων για να αντεπεξέλθει στις δυσκολίες του. Ο διαρκής κίνδυνος εκφασισμού του τμήματος αυτού δεν πρέπει να εκπλήσσει όσους ξέρουν στοιχειωδώς την ευρωπαϊκή –και δη την ελληνική– ιστορία του 20ού αιώνα. Η ολίσθηση αυτή είναι απειλή για τη Δημοκρατία. Είναι απειλή για τη δυνατότητά μας να διαφωνούμε συντεταγμένα για το μέλλον αυτού του τόπου. Σήμερα, η Αριστερά έχει το –ιστορικά οικείο σε αυτήν, βέβαια– πρόσθετο φορτίο υπεράσπισης της Δημοκρατίας.

“VERY UNHAPPY TO SAY THAT TO SOME POINT IT’S TRUE”: ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΚΡΟΔΕΞΙΟ ΣΥΜΠΤΩΜΑ

Δύο ακροδεξιές συμπτώσεις...

Πριν από ενάμιση χρόνο μου ζητήθηκε από το Παράρτημα Βρυξελλών του Ιδρύματος Ρόζα Λούξεμπουργκ να επιμεληθώ έκθεση με θέμα την παρείσφρηση της ακροδεξιάς στο ελληνικό κράτος. Τότε, δεν θα μπορούσα να προβλέψω με τίποτε δύο απίθανες συμπτώσεις.

Η πρώτη κακή σύμπτωση είναι ότι την ημέρα την ίδια που παραδίδαμε την έκθεση στο Ίδρυμα ο Παύλος Φύσσας έπεφτε νεκρός, με αποτέλεσμα να αρχίζει να ξετυλίγεται το κουβάρι της εξάρθρωσης της Χρυσής Αυγής αλλά και της περαιτέρω αποκάλυψης των σχέσεών της με τους ελληνικούς κρατικούς μηχανισμούς. Στις 25 Σεπτεμβρίου 2013, λίγες μέρες μετά τη δολοφονία, σε συνέντευξή του στο BBC, ο Άδωνις Γεωργιάδης απαντάει στον δημοσιογράφο που τον ρωτάει ευθέως αν υπάρχουν σχέσεις Αστυνομίας και Χρυσής Αυγής: “very unhappy to say that to some point it’s true”, κάτι το οποίο δύσκολα θα περίμενε ποτέ κανείς να το ακούσει από το στόμα του και είναι να απορεί κανείς σε τι σημείο θα είχε φτάσει για να το λαλήσει.

Οι πρώτοι βουλευτές της Χρυσής Αυγής αρχίζουν να συλλαμβάνονται λίγες μέρες μετά, νωρίς το πρωί της 28ης Σεπτεμβρίου. Η επιχείρηση σχεδιάζεται σε πλήρη μυστικότητα. Ως και οι αστυνομικοί της αντιτρομοκρατικής που κάνανε τις συλλήψεις, μέχρι την τελευταία στιγμή δεν ξέρανε ποιους θα συλλάμβαναν. Και τούτο, φυσικά, όχι επειδή φοβόνταν διαρροή στον τύπο, αλλά στο ίδιο το Σώμα. Ο βουλευτής Καιάδας, τη στιγμή της σύλληψής του, είπε: «Ξήλωσαν όλη την αστυνομία και την ΚΥΠ για να μας συλλάβουν». Τα είπε όλα. Έκτοτε, η συνέχεια είναι λίγο-πολύ γνωστή.

Η δεύτερη σύμπτωση είναι η εξής. Την 1η Απριλίου 2014 παρουσιάστηκε σε συνέντευξη τύπου που διοργάνωσε το Ίδρυμα Luxemburg στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η αγγλική εκδοχή της έκθεσης¹². Στο δελτίο τύπου που ετοιμάσαμε για την έκθεση έγραψα:

«Τα συμπεράσματα δεν προσφέρονται ούτε για εύκολες αναγνώσεις εντυπωσιασμού ούτε όμως και για εφησυχασμό. Το ακροδεξιό πολιτειακό σύμπτωμα της Ελλάδας έχει τη δική του πορεία, προϊόν των ελληνικών ιδιαιτεροτήτων του παρελθόντος και του παρόντος που αναλύονται στη μελέτη, αλλά εγγράφεται σε μια μακρά ιστορική παράδοση, καθ' όλα οικεία στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Μια παράδοση που στις δύσκολες στιγμές –τις στιγμές «κρίσης» όπως η σημερινή– αφυπνίζεται και θυμίζει ότι η Ευρώπη δεν είναι μόνο η κοιτίδα των δικαιωμάτων και των ελευθεριών, αλλά και των πιο ολοκληρωτικών ιδεολογιών που γέννησε η ανθρωπότητα.»

Την επόμενη μέρα γυρνάω στην Αθήνα και, ω, τι έκπληξη: βίντεο Μπαλτάκου - Κασιδιάρη. Πανδαιμόνιο. Τη στιγμή που με περίσκεψη και ζυγισμένα λόγια αποφαινόμενοι ότι τα συμπεράσματα δεν προφέρονται για εντυπωσιασμό, ο Γ.Γ. της κυβέρνησης «δίνει» στον βουλευτή της Χρυσής Αυγής δύο υπουργούς ως υπαίτιους για τη σύλληψη της ομάδας, με φόντο μια ντουζίνα περίπου χριστιανικές εικόνες! Το απόλυτο παρακράτος. Δεν ξέρω αν έχετε δει το *Il Divo*, μια φοβερή ιταλική ταινία όπου φαίνεται πώς ο Τζούλιο Αντρεότι συνωμοτεί με μαφιόζους για να τελειώνει τους αντιπάλους τους. Εμένα, αυτό πάντως μου ήρθε.

και δύο συμπεράσματα

Αυτό που προκύπτει γενικώς, και από την έρευνα, και από τις δύο συμπτώσεις για τις οποίες μίλησα, είναι ότι στην Ελλάδα έχουμε πρόβλημα. Σοβαρό πρόβλημα που αφορά τρία πράγματα:

Α) την παρείσφρηση υπόγειων διαδρομών μεταξύ εκτελεστικής –κυρίως– εξουσίας με άτυπα κέντρα άσκησης πολιτικής ισχύος που τοποθετούνται στο δεξί άκρο του πολιτικού φάσματος,

Β) την αναβίωση τέτοιων διαδρομών, καθώς, ως γνωστόν, στη χώρα έχουμε και μια ιστορία που δεν μας αφήνει.

Γ) την πλημμελή, για να το πω ευγενικά, λειτουργία της διάκρισης των εξουσιών, καθώς η δικαστική εξουσία περιμένει συχνά σινιάλο από την εκτελεστική για να πάρει μπρος,

¹² http://rosalux-europa.info/userfiles/file/RightWing_A4_WEB.pdf

όπως έκανε με την υπόθεση της Χρυσής Αυγής, ενώ η νομοθετική απλώς παρακολουθεί, χωρίς να μπορεί να ασκήσει αυτό που υποτίθεται πως είναι η δουλειά της: έλεγχο.

Το ελληνικό πρόβλημα το οποίο μας έγινε ιστορικά οικείο υπό τον όρο «παρακράτος», δεν μπορεί να μας αφήνει να κοιμόμαστε ήσυχοι, ούτε να κάνουμε θεωρίες για «μεμονωμένα περιστατικά», όπως ακούω μερικούς μερικούς. Τα περιστατικά είναι πολλά για να είναι μεμονωμένα, αλλά κυρίως φαίνονται να έχουν μια εσωτερική συνοχή, αλληλουχία και συνέχεια. Αυτό είναι και το πιο νοσηρό.

Από την άλλη, όμως, υπάρχει ο κίνδυνος της ολίσθησης στον πανφασισμό. Να φτάσουμε να βλέπουμε φασίστες παντού. Αυτό μας οδηγεί σε λάθος πολιτικές στρατηγικές ενώπιον της ανάγκης της ακροδεξιάς ανάσχεσης. Το ότι δεν μας θέλγει η «θεωρία των μεμονωμένων περιστατικών», δεν σημαίνει ότι πρέπει να υποκύψουμε στην άλλη άκρη της, αυτήν που ονομάζω τη «θεωρία των συγκοινωνούντων δοχείων», την αντίληψη, δηλαδή, κατά την οποία οι νησίδες δημοκρατικής κουλτούρας μέσα στο ελληνικό κράτος είναι τόσο ασθενείς πλέον, ώστε η ακροδεξιά παρείσφρηση να είναι πλέον κανόνας που θέτει σε άμεση συνέργεια το επίσημο κράτος με τις άτυπες δομές για τις οποίες έκανα λόγο.

Επειδή τα τελευταία χρόνια τα φώτα είναι πάνω στην Ελλάδα, έχει μια κρίσιμη σημασία το ελληνικό ακροδεξιό σύμπτωμα να αναδειχθεί με μεγάλη προσοχή, διότι ελλοχεύει ο κίνδυνος τα μεροληπτικά αυτιά της Ευρώπης να το θεωρήσουν ως δείγμα ελληνικής καθυστέρησης, παθογένειας ή ακραίου «εθνολαϊκισμού», στο πλαίσιο μάλιστα της θεωρίας «των δύο άκρων». Τέτοιες θεωρίες ενδημούν και στα καθ' ημάς και εύκολα χαιδεύουν σήμερα τα αυτιά των κατεστημένων δυνάμεων στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ως ερμηνεία για την ακροδεξιά ανάπτυξη.

Η απλή αλήθεια είναι ότι η συντεταγμένη εξουσία στην Ελλάδα έχει αναπτύξει δυναμικά ειδύλλια με την ακροδεξιά, τα οποία, παρά τη διακοπή τους, δείχνουν να αντέχουν στο χρόνο. Ο στρατός, η εκκλησία, η δικαιοσύνη και η αστυνομία έχουν υπάρξει οι «μεγάλοι κόμβοι του αντικομμουνισμού»¹³, κατεξοχήν βραχίονες ενός κράτους «εθνικού και ιδεολόγου», όπως το ελληνικό στη μείζονα διαδρομή του στον 20ό αιώνα. Επί των δύσκολων ημερών μας, κάποιοι θύλακες στο εσωτερικό αυτών των πολιτειακών μηχανισμών επιθυμούν να ανασυστήσουν το ειδύλλιο αυτό. Η μέχρι σήμερα ατιμωρησία της ναζιστικής βίας, είναι πραγματικά καινοφανής για τα ευρωπαϊκά δεδομένα και δίνει πράσινο φως σε αυτήν την ακροδεξιά αναθέρμανση που τροφοδοτεί η απόγνωση και η αγανάκτηση των Ελλήνων σήμερα.

Αυτό όμως που κυρίως διακρίνεται, είναι ότι η δύσοσμη ιστορία της παρείσφρησης της Άκρας Δεξιάς στο ελληνικό κράτος έχει στοιχεία που παραπέμπουν σε ελληνικές ιδιαιτερότητες, αλλά και στοιχεία που εντάσσονται απολύτως σε ένα ευρύτερο συγκριτικό

13 Σ. Μπουρνάζος, «Το κράτος των εθνοκοφρώνων: Αντικομμουνιστικός λόγος και πρακτικές» σε: Χ. Χατζηιωσήφ (επιμέλεια) Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, τόμος Δ1, Εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2009, σ. 23.

πλαίσιο αναφοράς της Νότιας ή Νοτιοανατολικής Ευρώπης, στο πλαίσιο πάντα του ευρύτερου ευρωπαϊκού κληροδοτήματος. Η ακροδεξιά Ελλάδα έχει πολλές και καλές παρέες στα περίξ της.

Όπως γράφει ο Μαζάουερ στη *Σκοτεινή Ήπειρο*: «η Ευρώπη στον εικοστό αιώνα δεν ήταν η φυσική πατρίδα της ελευθερίας και της δημοκρατίας, αλλά μάλλον ένα εφιαλτικό εργαστήριο κοινωνικού και πολιτικού πειραματισμού. Εκεί κατέλυσε και ανάπλασε πολλές φορές τον εαυτό της μέσα από τον πόλεμο, την επανάσταση, τον οικονομικό και ιδεολογικό ανταγωνισμό»¹⁴.

Το ελληνικό ακροδεξιό σύμπτωμα, υπό την έννοια αυτή, δεν είναι παρά μια ακραία εκδοχή του ευρωπαϊκού συμπτώματος. Το γεγονός ότι η ελληνική Δεξιά ψάχνει δεξιά της για να μπορέσει να επιβάλλει την τάξη της σε οριακούς καιρούς, δεν είναι καινοφανές, ούτε αφορά μόνο τον Μπαλτάκο ως πρόσωπο. Αφορά πρωτίστως τον ιδρυτή της Πολιτικής Άνοιξης. Πάντα τον αφορούσε.

ΓΙΑ ΤΟΝ «ΑΝΤΙ-ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΜΟ» ΤΗΣ ΣΥΓΚΥΡΙΑΣ

Η δύσσομη συγκυρία

Η εβδομάδα που πέρασε σηματοδεύτηκε από την πρωτοφανή άρνηση της Νέας Δημοκρατίας να συναινέσει στην προώθηση του αντιρατσιστικού νομοσχεδίου του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Συναφείς «αντιρατσιστικές» νομοθεσίες αποτελούν πλέον κοινό τόπο στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη, και μάλιστα σε αρκετά ήταν αποτέλεσμα πρωτοβουλιών κομμάτων που ανήκουν στον ίδιο πολιτικό χώρο με το κόμμα του κ. Σαμαρά. Όπως και να έχει, η ΝΔ κατάφερε και έκανε τη διαφορά στον χώρο της κεντροδεξιάς ευρωπαϊκής οικογένειας: στο όνομα της «ελευθερίας της έκφρασης», που τόσο ειλικρινά και αμερόληπτα την πονάει (όπως έδειξε με τη στάση της στις πρόσφατες διώξεις «βλάσφημων» έργων), η ελληνική συντηρητική παράταξη μάς γεννά με τη θέση της εφιαλτικές απορίες.

Από τη μια, έχουμε τα δεδομένα προβλήματα του νομοσχεδίου, που συνοψίζονται στην πλημμελή προστασία των θυμάτων ρατσιστικής βίας και την παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης από παραφθορές του εγκλήματος της άρνησης της γενοκτονίας¹⁵. Ωστόσο, πλέον, πριν από την όποια κριτική στα προβλήματα αυτά, χρέος του δημοκρατικού κόσμου είναι να ερμηνεύσει την «αντι-αντιρατσιστική» σπουδή της ελληνικής Δεξιάς

¹⁴ Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001.

¹⁵ Όπως στην Ουγγαρία μαζί με την ποινικοποίηση της άρνησης του Ολοκαυτώματος πέρασε και η ποινικοποίηση της άρνησης των εγκλημάτων του κομμουνισμού, έτσι και εδώ πολύ δύσκολα ένας εισαγγελέας θα αντισταθεί στον πειρασμό της ποινικής δίωξης του ιστορικού που αρνείται τη γενοκτονία των Ποντίων.

και να θέσει τη ΝΔ ενώπιον των πολιτειακών της ευθυνών για τον εκφυλισμό της δημοκρατικής πολιτικής κουλτούρας στην Ελλάδα της κρίσης. Αλήθεια, τι να φοβάται η ελληνική Δεξιά από ένα τέτοιο νομοσχέδιο που δεν φοβήθηκαν το ομογάλακτά της κόμματα στην Ευρώπη; Μήπως βλέπει, κάπου στο βάθος, τον εαυτό της στη θέση του κατηγορούμενου;

Τι φταίει για το ρατσισμό;

Για τον ρατσισμό ευθύνεται η άνιση κατανομή εξουσίας στις κοινωνίες ανάμεσα σε συλλογικότητες, με όποια ιδιότητα και αν διακρίνονται: ταξική, φυλετική, θρησκευτική, κοινωνική, εθνική, σεξουαλική κλπ. Με δεδομένη αυτήν τη θέση, βλέπουμε τρεις αντιρατσιστικές διεξόδους:

Α) Η προοπτική του αυτοτελούς αντιρατσιστικού αγώνα, αποσυνδεδεμένου από ένα σχέδιο κοινωνικής χειραφέτησης. Σε αυτή την προοπτική, που μπορούμε να ονομάσουμε αντιρατσισμό της «Κοινωνίας των Πολιτών», εντάσσονται οι λεγόμενες «αντιρατσιστικές» νομοθεσίες που έχουν γίνει κανόνας στην Ε.Ε.

Β) Η μετάθεση του αντιρατσιστικού προτάγματος επέκεινα της ανατροπής των συσχετισμών της ανισότητας. Αυτή η αντίληψη κυριαρχεί σε μείζον τμήμα της ελληνικής Αριστεράς, αντανακλώντας την ηγεμονική θέση που κατέχουν εθνοφυλετικές αντιλήψεις σε νησίδες της. Η ηγεμονία αυτή, με τη σειρά της, τροφοδοτεί την πεποίθηση ότι το μεταναστευτικό είναι αντιδημοφιλές ζήτημα, από το οποίο η Αριστερά εκ θέσεως χάνει.

Γ) Ο αντιρατσισμός στην υπηρεσία της υπόθεσης της *κοινωνικής χειραφέτησης*. Αυτή είναι η θέση που υποστηρίζεται εδώ.

Ο ρατσισμός ως ιδεολογία είναι ίδιον των εξουσιαστικών, άρα και των καπιταλιστικών κοινωνιών. Το ερώτημα λοιπόν είναι αναπόδραστο: στον βαθμό που ο δυνατός, εξαιτίας της ισχύος του, έχει την ικανότητα να στιγματίζει και να υποβάλει τον ανίσχυρο σε κάθε λογής στερεοτυπικές ταξινομήσεις και αθέμιτες διακρίσεις, μήπως ο αντιρατσιστικός αγώνας είναι μάταιος, όσο δεν αλλάζουν οι κοινωνικοί συσχετισμοί; Ή, πάρα ταύτα, μπορούμε και οφείλουμε να διεξάγουμε έναν αυτοτελή αντιρατσιστικό αγώνα, με την εύλογη ελπίδα ότι ακόμη και σε συνθήκες μιας ανισότητας που οξύνεται μπορούμε να αμβλύνουμε –έστω και σχετικά– την πληγή του ρατσισμού; Περαιτέρω, μήπως η ίδια η υπόθεση της αντιρατσιστικής πάλης είναι ένας κρίσιμος αγώνας που εγκλείει ένα καθαυτό απελευθερωτικό περιεχόμενο, στην κατεύθυνση ενός σχεδίου καθολικής κοινωνικής χειραφέτησης; Τα δύο τελευταία ερωτήματα είναι ρητορικά· η απάντησή μου είναι ανεπιφύλακτα καταφατική.

Α) Ο ρατσισμός είναι, λοιπόν, ιδεολογία των άنيσων. Όσο υπάρχουν άνισοι, θα υπάρχει ρατσισμός. Αυτό είναι ένας λόγος παραπάνω να παλεύει κανείς τον ρατσισμό ο οποίος επιτελεί διττή λειτουργία: τη στιγμή που είναι η ένδειξη της κοινωνίας των άنيσων, γίνεται και ιδεολογικός μοχλός αναπαραγωγής της.

Β) Ο ρατσισμός είναι, ταυτόχρονα, ιδεολογία υποταγής και κυριαρχίας. Χρειάζεται για να σφυρηλατείται η ενότητα των ισχυρών έναντι των αδυνάμων, να εδραιώνεται η ματαιώση στους αδύναμους και, τέλος, να αμβλύνεται η συναίσθηση των εξουσιαστικών δομών μέσα

στους υποτιθέμενα ισχυρούς. Ο ρατσισμός έχει τα χαρακτηριστικά μιας συμπαγούς ψευδούς συνειδησης. Είναι ο ακατέργαστος, αδιαμεσολάβητος και απροβλημάτιστος τρόπος που το άτομο εσωτερικεύει την καθημερινή του εμπειρία μέσα στην κοινωνία, ο «κοινός νους» που δεν γνωρίζει στοχασμό και ενδοσκόπηση αλλά μόνο μια αυτοαναφορική δικαίωση. Η ρατσιστική ιδεολογία επιτρέπει σε κάποιον ανίσχυρο να νομίζει πως είναι ισχυρός, βρίσκοντας έναν πιο ανίσχυρο και εναποθέτοντας πάνω του τη ματαίωση, την απόγνωση και την αγανάκτηση. Αυτός λοιπόν γίνεται η εμπροσθοφυλακή της ρατσιστικής ιδεολογίας: οι Ιρλανδοί καθολικοί μετανάστες, εμπροσθοφύλακες του αμερικάνικου ρατσισμού έναντι των Ιταλών και Ελλήνων μεταναστών στις αρχές του 20ού αιώνα, οι Νοτιοευρωπαίοι έναντι των Ουκρανών και των Πολωνών, όλοι μαζί εναντίον των Μαύρων, Μαύροι εναντίον των Λατίνων, όλοι μαζί εναντίον των Ινδιάνων, και πάει λέγοντας. Το ίδιο και στην Ελλάδα.

3. Υπό την έννοια αυτή, ο ρατσισμός είναι ιδεολογία των θρασυδειλών. Ο Έλληνας ρατσιστής χτυπάει τον φτωχό Πακιστανό επειδή είναι μουσουλμάνος, και υποκλίνεται στον Σαουδάραβα επενδυτή παρά το ότι είναι μουσουλμάνος. Ο Αλβανός ρατσιστής κάθεται σούζα στο αφεντικό του, αλλά εύκολα θα τα βάλει με τον Αφγανό ένοικο του υπογείου –στο οποίο πριν λίγα χρόνια ζούσε αυτός–, διότι τον ενοχλούν οι μυρωδιές του.

Η θέση του αντιρατσισμού στην υπηρεσία της χειραφέτησης απαιτεί επεξεργασία τριών στρατηγικών θέσεων και στοχεύσεων.

Θέση πρώτη: Ο ρατσισμός δεν είναι ηθική διαστρέβλωση, αλλά πολιτική συνέπεια των εξουσιαστικών σχέσεων του σύγχρονου βιοπολιτικού καπιταλισμού. Αυτή είναι η στρατηγική ενώπιον του «αντιρατσισμού της Κοινωνίας των Πολιτών». Ο ρατσισμός είναι ιδεολογία πολύ σύνθετη για να την κατατάξουμε ως μια απλή ένδειξη πολιτισμικής ή νοητικής καθυστέρησης κάποιων, όπως πολλοί κάνουν σήμερα: σιχαίνονται την «πολιτισμική υπανάπτυξη» των ρατσιστών, αλλά υπερασπίζονται πολιτικές που ευνοούν το ρατσισμό.

Θέση δεύτερη: Ο ρατσισμός, ως ιδεολογία, έχει μια σχετική αυτάρκεια και εξάπλωση σε όλο το πολιτικό φάσμα, που εξηγεί την επιρροή του και εκτός Άκρας Δεξιάς. Σε ό,τι αφορά την Άκρα Δεξιά, κρίσιμη αφετηρία μιας συνεκτικής αντιρατσιστικής στρατηγικής είναι η ανάδειξη των συνεπειών της ρατσιστικής ιδεολογίας στο ίδιο το συλλογικό υποκείμενο που εκφέρει ρατσιστικό λόγο: Πώς μπορεί η Χρυσή Αυγή να αντιπαρέλθει το ότι γερμανοί ομόλογοί της σκότωσαν Έλληνα μετανάστη επειδή ήταν Έλληνας; Εδώ ο ρατσισμός έχει ένα συγκριτικό μειονέκτημα, καθώς βλέπει σε κάθε άλλον άνθρωπο που δεν ανήκει στην κοινότητά «του» έναν εξ ορισμού εχθρό.

Θέση τρίτη: η συλλήβδην αδιαβάθμητη καταγγελία του ρατσισμού είναι αδιέξοδη. Σε ό,τι αφορά τη διείσδυση του ρατσισμού στο mainstream πολιτικό ρεπερτόριο χρειάζεται προσοχή που δοκιμάζει τις δικές μας αντοχές. Χρειάζεται διάκριση, να το πω απλά, μεταξύ Γ. Παπανδρέου και Α. Λοβέρδου. Αυτή είναι η στρατηγική εμβολισμού του αστικού κόσμου, ο οποίος γνωρίζει και τις δικές του τομές και διαιρέσεις που είναι απολύτως αξιοποιήσιμες. Χρειάζεται όμως και διάκριση ανάμεσα στον αγανακτισμένο γονιό που βλέπει το παιδί του να καθυστερεί στο σχολείο διότι οι πολλοί συμμαθητές του δεν έχουν

μητρική γλώσσα αυτή που διδάσκεται, και στον πολιτικό κόσμο που αξιοποιεί τον θυμό του διοχετεύοντάς τον σε ακροδεξιές ατραπούς.

Η έκβαση του αντιρατσιστικού αγώνα είναι κρίσιμη παράμετρος της υπόθεσης της κοινωνικής χειραφέτησης στους πολύ δύσκολους καιρούς που ζούμε. Η νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση εξ ορισμού γεννά ρατσισμό, ακόμη και αν το αντιμετωπίζει ως παράπλευρη απώλεια ή εκ πρώτης ανάγνωσης δεν το θέλει. Ο αντιρατσισμός που (κάνει πως) δεν βλέπει τα μεγάλα ζητούμενα μιας κοινωνίας σε οδύνη ολισθαίνει προς τη φιλανθρωπία. Ο αντιρατσιστικός αγώνας δεν μπορεί να είναι λυσιτελής και ολοκληρωμένος, αν δεν συνδέεται με τις μείζονες πολιτικές διακυβεύσεις της αλλαγής συσχετισμών στην κατεξοχήν κοινωνική αντίθεση που οξύνεται. Η ανάδειξη αυτής της σύνδεσης δεν είναι ικανή προϋπόθεση για την επιτυχή έκβαση του αγώνα της χειραφέτησης. Είναι όμως αναγκαία.

ΕΝΩΠΙΟΝ ΜΙΑΣ ΚΡΙΣΙΜΗΣ ΔΙΚΗΣ: ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΣΗΜΕΡΑ

Η δίκη της Χρυσής Αυγής είναι μια ευκαιρία να ξανασκεφτούμε σοβαρά τι θα κάνουμε με την Ακροδεξιά στην Ελλάδα. Να αναμετρηθούμε με τις –άλλοτε εύλογες και άλλοτε όχι– αμχανίες που προκαλεί η ποινική δίωξη της ηγετικής ομάδας ενός πολιτικού κόμματος και να δούμε το ζήτημα μιας αντιακροδεξιής στρατηγικής αυτοτελώς, ως κεφάλαιο από μόνο του, ενόψει μάλιστα της επερχόμενης κυβερνητικής αλλαγής. Στην κατεύθυνση ενός τέτοιου προβληματισμού επιθυμεί να συμβάλει και το άρθρο αυτό.

Ο αντιφασιστικός αγώνας δεν συμψηφίζεται...

Ξεκινώ με μια θέση αρχής, που δεν σχετίζεται άμεσα με τη δίκη της Χρυσής Αυγής. Δεν νοείται πολιτικό ή εκλογικό όφελος που μπορεί να προκύπτει για την Αριστερά εξαιτίας της ενίσχυσης της Άκρας Δεξιάς σε βάρος της Δεξιάς, επειδή η τελευταία συμβαίνει να είναι ο βασικός ανταγωνιστής στον αγώνα για την κατάληψη της εξουσίας. Δεν νοείται πολιτικό ή εκλογικό όφελος που μπορεί να κομίσει η άνοδος της Χ.Α. εμμέσως, εξαιτίας της ζημιάς που αποφέρει στον κυβερνητικό συνασπισμό εξουσίας. Φαντάζομαι πως λίγοι θα διαφωνήσουν δημοσίως με αυτήν τη θέση. Ωστόσο, ο πειρασμός είναι υπαρκτός, καθώς ο πολιτικός στόχος της εκλογικής νίκης του ΣΥΡΙΖΑ –στόχος σημαντικός και με ευρύτερη σημασία– προϋποθέτει την περαιτέρω μείωση της εκλογικής επιρροής της Ν.Δ.

Η Αριστερά δεν μπορεί όχι να επιθυμεί αλλά ούτε καν να ανέχεται την ενίσχυση της Άκρας Δεξιάς σε βάρος της Δεξιάς – ακόμη και αν η ενίσχυση αυτή την φέρνει πιο κοντά

στην εκλογική νίκη. Δεν είναι αφηρημένο θέμα αρχής, αλλά υπαρξιακό ζήτημα για την Αριστερά, η οποία, πολύ απλά, δεν μπορεί να κάνει αλλιώς: οι μεγάλοι αντιφασιστικοί αγώνες του 20ού αιώνα έχουν αριστερό πρόσημο· ούτε κεντρώο έχουν ούτε δεξιό. Δεν εννοώ, φυσικά, πως δεν υπάρχουν μη αριστεροί που στρατεύονται εναντίον του φασισμού. Ασφαλώς υπάρχουν. Δεν υπάρχουν όμως αριστεροί που δεν στρατεύονται στον αγώνα αυτόν – αλλιώς παύουν να είναι αριστεροί. Η Δεξιά και το Κέντρο, ιστορικά, μπαίνουν σε δίλημμα και συχνά μεταξύ της «αριστερής απειλής» και της «ακροδεξιός εκτροπής» συμβιβάζονται με τη δεύτερη. Η νεότερη πολιτική ιστορία της Ελλάδας προσφέρει πολλά τέτοια παραδείγματα. Αλλά και η πιο πρόσφατη ιστορία: το γεγονός ότι το ΠΑΣΟΚ πριμοδότησε ουσιαστικά το ΛΑΟΣ σε βάρος της ΝΔ, το οποίο όμως ούτε τον αφανισμό του ΛΑΟΣ απέτρεψε ούτε τον επερχόμενο δικό του. Αντιθέτως, ένα εξόχως έντιμο αλλά και πετυχημένο παράδειγμα αντιφασιστικής προεκλογικής στρατηγικής της Αριστεράς, προσφέρει, κατά την άποψή μου, ο αγώνας της Ανοικτής Πόλης για τον Δήμο της Αθήνας το 2014.

...και είναι απροϋπόθετος

Η Αριστερά, όσο υπάρχει, αγωνίζεται εναντίον του φασισμού. Όσες έριδες και να υπάρχουν στο εσωτερικό της, σε αυτό *a priori* συγκλίνει. Μπορεί να διαφωνεί στην τακτική και στα μέσα, αλλά στην κλίμακα αξιών της ο αντιφασιστικός αγώνας είναι ο απροϋπόθετος. Ούτε σχετικοποιείται ούτε κάμπτεται επειδή η Άκρα Δεξιά, στον δικό της αγώνα για πολιτική εδραίωση εκπέμπει συστηματικά έναν πολιτικό λόγο εναντίον του «σάπιου πολιτικού κατεστημένου, των προδοτών που κυβερνούν, των ισχυρών διεφθαρμένων» κ.ο.κ. Ο ακροδεξιός λόγος καίει την κοινωνική οδύνη, παλεύοντας να μεταλλάξει την αγανάκτηση απέναντι στον ισχυρό σε μίσος για τον αδύνατο και τον διαφορετικό. Για τον λόγο αυτό, η Άκρα Δεξιά δεν έχει τα αντισυστημικά χαρακτηριστικά που διατείνεται ότι έχει. Κάνει αυτή την κρίσιμη μετάθεση, διοχετεύοντας την οργή εναντίον του ισχυρού σε βάρος του πιο αδυνάτου.

Όμως, προσοχή: η Χρυσή Αυγή είναι κάτι πολύ πιο σύνθετο από το «μακρύ χέρι του συστήματος» όπως νομίζει ο αριστερός αναγωγισμός. Έχει, όπως κάθε χώρος, τη σχετική αυτοτέλεια και αυτονομία του. Πουθενά, βέβαια, δεν αμφισβητεί τις σχέσεις μεταξύ των τάξεων: δεν αμφισβητεί τον καπιταλισμό, αλλά τη δημοκρατία και τον φιλελευθερισμό. Για τον λόγο αυτό, πιστεύω, η τομή που χωρίζει την Άκρα Δεξιά από την Αριστερά είναι ασύγκριτα βαθύτερη από την τομή που χωρίζει τις «μνημονιακές» από τις «αντιμνημονιακές» δυνάμεις. Εξάλλου, είναι πολύ πιθανό η Δεξιά –στην αντιπολίτευση μεθαύριο– να ανασύρει πάλι το αντιμνημονιακό προσωπείο που φορούσε επιτυχώς έως τις αρχές του 2012. Η κυβέρνηση σήμερα επιθυμεί την παγίδευση του ΣΥΡΙΖΑ στο κοινό «αντιμνημονιακό» μέτωπο με την Άκρα Δεξιά. Αυτό λέει συνέχεια. Για την εδραίωση αυτής της αντίληψης στην κοινωνία παλεύει συστηματικά ο δεξιός συνασπισμός εξουσίας, προς επίρρωση της «θεωρίας των άκρων». Και για το λόγο αυτό, χρειάζεται μεγάλη προσοχή. Ένα κοινό «αντιμνημονιακό»

μέτωπο εξαγνίζει τον αντιδημοκρατικό χαρακτήρα της Άκρας Δεξιάς, υποκρύπτει τον βαθύτατα ταξικό, ωμά εξουσιαστικό προσανατολισμό της πολιτικής της στρατηγικής και αφαιμάσσει από την Αριστερά την ταυτότητά της. Το απόλυτο αρνητικό άθροισμα.

Ο νομικός αντιφασιστικός αγώνας είναι κρίσιμος...

Σήμερα στην Ελλάδα βρισκόμαστε ενώπιον μιας καινοφανούς νομικής κατάστασης που αφορά τη δίκη της ηγετικής ομάδας και των στελεχών της Χρυσής Αυγής που εμπλέκονται σε εγκληματικές ενέργειες. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί μια αμηχανία στην Αριστερά, η οποία, για λόγους ιστορικά κατανοητούς βλέπει a priori τον εαυτό της στη θέση του διωκόμενου· έτσι, στους κόλπους της κυοφορούνται δύο αντιδράσεις.

Η πρώτη είναι η υποβάθμιση της σημασίας της δικονομικής διαδικασίας καθώς, κατά την οικεία παραδοχή, «ο αντιφασιστικός αγώνας δεν δίνεται στα δικαστήρια». Η παραδοχή αυτή οδηγεί σε ανοικτόνρητα και πρόχειρα συμπεράσματα του τύπου «η υπόθεση δεν είναι “δεμένη”», τα οποία προδίδουν όχι απλώς αμηχανία απέναντι στη δίκη, αλλά συγκατάβαση στο επιχείρημα της Χρυσής Αυγής ότι πρόκειται περί πολιτικής δίωξης ενός κόμματος «εκατομμυρίων Ελλήνων». Περαιτέρω, η χρήση των διατάξεων του άρθρου 187 που μπήκε στον Ποινικό Κώδικα με τον πρώτο «τρομονόμο» του 2001 (το αδίκημα της σύστασης και συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση) αντιμετωπίζεται καχύποπτα, ανασύροντας στη μνήμη ότι η ίδια η Αριστερά καθώς και ο χώρος των δικαιωμάτων, υπήρξαν –και παραμένουν– αντίθετοι με το εν λόγω νομοθέτημα. Ας μην ξεχνάμε πάντως ότι το συγκεκριμένο άρθρο έχει χρησιμοποιηθεί έκτοτε σωρηδόν και για περιπτώσεις πολύ πιο χαμηλής έντασης οργανωμένου εγκλήματος. Όπως έλεγε χαρακτηριστικά ποινικολόγος, «όταν τρεις κλέβουν ένα περίπτερο, τσιμπάνε και μια κατηγορία για εγκληματική οργάνωση». Με λίγα λόγια, θα ήταν σκανδαλώδες, για να μην πω αδύνατο, να μη χρησιμοποιηθεί εναντίον της Χρυσής Αυγής – και αυτό, πιστεύω, δεν μπορεί να το αρνηθεί ακόμα και ο πιο σφοδρός επικριτής του άρθρου.

Σήμερα, λοιπόν, είναι η πρώτη φορά που θα δοκιμαστούν οι αντοχές της ελληνικής δικαιοσύνης ως προς το αν μια ναζιστική οργάνωση υπάγεται στη διάταξη του 187. Αντί λοιπόν να αυτομαστιγωνόμαστε διερωτώμενοι για το αν όντως η Χ.Α. είναι δομή που έχει τα χαρακτηριστικά «εγκληματικής οργάνωσης», θα βοηθούσε περισσότερο τον αγώνα μας να διαμαρτυρόμαστε γιατί μια ομάδα που έσπερνε τον τρόπο (σε μετανάστες κυρίως, αλλά όχι μόνο), δεν υπάγεται και στο επόμενο άρθρο του Ποινικού Κώδικα: το 187Α, που αναφέρεται ειδικότερα σε «τρομοκρατική οργάνωση», το οποίο ως σήμερα έχει χρησιμοποιηθεί ως οπλοστάσιο μόνο εναντίον της αριστερής τρομοκρατίας. Και αυτό, επίσης, είναι ανεξάρτητο από την άποψή μας για το 187Α. Επιπροσθέτως, μολονότι το πόρισμα Ντογιάκου θεωρήθηκε δρακόντειο για τη Χρυσή Αυγή –τόσο από τον λόγο των κυριάρχων μέσων όσο και φυσικά από την ίδια– η άποψή μου είναι ότι θα μπορούσε να παραπέμπει κάποια, τουλάχιστον, από τα πρόσωπα της ηγετικής ομάδας της οργάνωσης για ηθική αυτοουργία στις πράξεις βίας που θα δικαστούν από κοινού.

...έχει κανόνες ως προς όλους...

Μου φαίνεται τόσο αυτονόητο που σχεδόν δεν χρειάζεται να λέμε –γιατί δείχνουμε πως δεν είμαστε βέβαιοι– ότι ο σεβασμός στις δικονομικές εγγυήσεις του Συντάγματος απέναντι στους κατηγορούμενους, όποιοι και να είναι αυτοί, συνιστά αξίωση εκ των ουκ άνευ για ένα κράτος δικαίου. Φυσικά για να το πιστεύουμε, πρέπει να έχουμε και την πεποίθηση ότι το κράτος δικαίου είναι αξία από μόνο του και δεν αποτελεί απλώς συγκάλυψη και μαριονέτα των σχέσεων εξουσίας και εκμετάλλευσης των κοινωνιών μας, όπως θεωρούν κάποιοι αριστεροί πολέμοί του.

Αν κοπτόμαστε μόνο για τα δικαιώματα ορισμένων κρατουμένων, και όχι άλλων, επειδή με τους μεν νιώθουμε συγγένεια και για τους άλλους αποστροφή, τότε είμαστε ελάχιστα πειστικοί. Όποτε λοιπόν υπάρχουν προβλήματα, αυτά πρέπει να εντοπίζονται και να αναδεικνύονται. Ένα τέτοιο, κατά την άποψή μου, συνιστά ο χειρισμός της παρουσίας των κρατουμένων βουλευτών στην πρόσφατη ψήφο εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση. Επίσης, πιστεύω, λ.χ., πως θα ήταν ορθότερο πριν τις πρώτες συλλήψεις των βουλευτών της Χρυσής Αυγής να είχε προηγηθεί η άρση ασυλίας τους.

Ξέρω ότι αυτό δημιουργεί πρόσθετη καχυποψία και βάρος απέναντι σε μια δικαιοσύνη που πολύ συχνά έχει κάνει επιδείξεις βαθιά συντηρητικών ιδεολογικών προτιμήσεων σε κρίσιμες δίκες για την ελληνική κοινωνία. Το βασικό πρόβλημα της ελληνικής δικαιοσύνης, έως πολύ πρόσφατα, με τη Χρυσή Αυγή δεν ήταν ο υπερβάλλων ζήλος, αλλά αντιθέτως η εκκωφαντική αδιαφορία απέναντι στο γεγονός ότι άνθρωποι εγκληματούσαν συντεταγμένα ως μέλη της. Φυσικά, μετά από χρόνια αδράνεια, η λύση δεν είναι οι επιδείξεις πυγμής αλλά η ορθή στάθμιση περιστατικών και γεγονότων. Και αυτό έχουμε την απόλυτη αξίωση να αναμένουμε στην δίκη που έρχεται από την ελληνική δικαιοσύνη.

Ωστόσο, η αξίωση μας αυτή δεν σημαίνει έναν αφόρητο νομικό φορμαλισμό που μας τυφλώνει μπροστά στα προφανή ούτε έναν πολιτικό αυτισμό που μας υπονομεύει στην πιο κρίσιμη μάχη. Μπορώ να καθησυχάσω τους αριστερούς φίλους που φοβούνται πως «μεθαύριο έρχεται η σειρά μας», πως αν το κράτος αποφασίσει να κυνηγήσει δικαστικά την Αριστερά με προσχηματικές διώξεις φρονημάτων δεν έχει ανάγκη νομικού προηγούμενου. Και σε κάθε περίπτωση: τα μέλη της Χρυσής Αυγής δεν βρίσκονται στο εδώλιο για τις ιδέες της αλλά για τις πράξεις τους· πράξεις που δεν αποδίδονται σε μέθη ή βρασμό ψυχής, αλλά στην ένταξή τους στην οργάνωση και στην ιδεολογία τους περι «υπανθρώπων».

...αλλά και ανεπαρκής αφ' εαυτού

Ακούμε συχνά στην Αριστερά, με διάφορες παραλλαγές έμφασης και έντασης, ότι «τους φασίστες δεν τους νικάς στα δικαστήρια». Θα συμφωνήσω μόνο εν μέρει. Φυσικά, ο δικαστικός αγώνας δεν μπορεί να αποδώσει όσο πολιτικά και ιδεολογικά η Άκρα Δεξιά βρίσκει ζωτικό χώρο μέσα στην κοινωνία. Στους κόλπους της βρίσκει καταφύγιο και εγκλιματίζεται στον κώδικά της κόσμος που μπορεί και να μην αυτοπροσδιορίζεται ως

φασίστας, αλλά στη σύγκυση και αγανάκτησή του συμμερίζεται τις θεμελιώδεις παραδοχές που συγκροτούν τον ακροδεξιό λόγο και γίνεται φασίστας. Αναρωτιέται κανείς: «Πώς γίνεται μετά απ' όλες τις διώξεις και τις αποκαλύψεις η Χρυσή Αυγή να έχει τέτοια ποσοστά»; Γίνεται μια χαρά. Όσο οι μηχανισμοί που δημιουργούν φασίστες σε μια κοινωνία είναι ισχυροί, η έκβαση μιας υπόθεση στην αίθουσα του δικαστηρίου δεν θα μπορεί να αναχαιτίσει από μόνη της αυτή τη διαδικασία. Και οι μηχανισμοί αυτοί είναι ισχυροί στην Ελλάδα της κρίσης και της μνημονιακής διαχείρισής της.

Αυτό όμως ισχύει για οτιδήποτε παθογόνο και νοσηρό σε μια κοινωνία. Κανείς εκέφρων άνθρωπος δεν πιστεύει ότι τα δικαστήρια από μόνα τους μπορούν να απαλλάξουν την κοινωνία από το έγκλημα, διότι το έγκλημα έχει αιτίες κοινωνικές και όχι βιολογικές. Κανείς όμως εκέφρων άνθρωπος επίσης δεν πιστεύει ότι το έγκλημα δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται πρωτίστως από τη δικαιοσύνη. Επομένως, ναι: το δικαστικό είναι ένα μόνο από τα μεγάλα μέτωπα που έχουμε με τον φασισμό. Δεν είναι μόνο του, και φυσικά κανένα ποινικό δίκαιο δεν μπορεί να νικήσει τον φασισμό χωρίς συλλογικό αγώνα στο ιδεολογικό, στο κοινωνικό και στο πολιτικό πεδίο. Μπορεί όμως να του επιφέρει κρίσιμα χτυπήματα. Αυτό είναι το ζητούμενο σήμερα. Μάλιστα, στο βαθμό που Χρυσή Αυγή είναι και εγκληματική οργάνωση –και αυτό δεν το αρνείται κανένας–, η συγκεκριμένη όψη της δράσης της (που δεν είναι διόλου δευτερεύουσα, αλλά συγκροτητική για την ύπαρξή της) δεν μπορεί παρά να αντιμετωπιστεί από τους διωκτικούς και δικαστικούς μηχανισμούς. Όταν οι Χρυσασυγίτες μαχαιρώνουν, καίνε μαγαζιά, δολοφονούν, είναι εγκληματικά ανεύθυνα αλλά και ανέφικτο να πούμε ότι «εμείς» (η Αριστερά, το αντιφασιστικό κίνημα κλπ.) θα τους αντιμετωπίσουμε. Μπορούμε να κάνουμε ασφαλώς πολλά, αλλά όχι να μετατραπούμε σε αστυνομικούς, ανακριτές και δικαστές! Και ας μην υποτιμάμε, τέλος, πως μόνο μετά τον Σεπτέμβριο του 2013 οι μετανάστες μπορούν να μην τρέμουν ότι θα τους μαχαιρώσει ένας Χρυσασυγίτης.

Στο κείμενο αυτό προσπάθησα να συμβάλω σε έναν προβληματισμό με στόχο να αρθθούν κάποιες οικείες αμηχανίες σχετικά με την στρατηγική εναντίον της Άκρας Δεξιάς. Οι αμηχανίες αυτές υπήρξαν έκδηλες και σε άλλα, συναφή πεδία. Λόγου χάρη, στον τρόπο που ο ΣΥΡΙΖΑ χειρίστηκε την υπόθεση Μπαλτάκου στη Βουλή. Αντί να αδράξει την ευκαιρία και να αναδείξει τον πολιτειακά επισφαλή τρόπο λειτουργίας του κυβερνητικού συστήματος παραεξουσίας, έχασε μια μοναδική δυνατότητα να αποδομήσει το δημοκρατικό προσώπιο μιας κυβέρνησης που συναλλάσσεται κανονικά με τους ναζί¹⁶.

Η Άκρα Δεξιά, όσο και να φωνασκεί εναντίον του κράτους και του «σάπιου συστήματος» ιστορικά χτίζει εντατικούς δεσμούς με αυτό – όπως δείχνει όλη η ιστορία της

16 Αναφέρομαι τόσο στο βίντεο Μπαλτάκου-Κασιδιάρη, όσο και στις πρόσφατες αποκαλύψεις σχετικά με τις επαφές Μπαλτάκου με την κοινοβουλευτική ομάδα της Χρυσής Αυγής.

ελληνική Ακροδεξιάς και του παρακράτους. Η Χρυσή Αυγή, ειδικά, παραείχε καλομάθει. Ο Εισαγγελέας Εφετών του Μονομελούς Εφετείου Κακουργημάτων Αθηνών, μέσα σε μια αίθουσα γεμάτη ξυρισμένα κεφάλια, ολοκλήρωσε την απαλλακτική του πρόταση του για τον Ηλία Κασιδιάρη, τον Απρίλιο του 2013 λέγοντας πως «τόσο ο κατηγορούμενος όσο και η οργάνωσή του [η Χ.Α.] καταδικάζουν τη βία». Επειδή το 2013 δεν είναι τόσο μακριά, καλύτερα να έχουμε τα μάτια μας ανοιχτά σήμερα ενώπιον μιας πολύ κρίσιμη δικαστικής αναμέτρησης, παρά να πυροβολούμε τα πόδια μας.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΑΣΥΛΙΑ ΤΗΣ ΧΡΥΣΗΣ ΑΥΓΗΣ

Το λάθος ερώτημα

Τις τελευταίες μέρες, με αφορμή το ζήτημα της άρσης της ασυλίας της Κοινοβουλευτικής Ομάδας της Χρυσής Αυγής διεξάγεται στην Αριστερά (κυρίως, αλλά όχι μόνο), ένας δημόσιος διάλογος ο οποίος μπορεί να συμπυκνωθεί στο ακόλουθο απλοϊκό ερώτημα: Ποινική ή πολιτική αντιμετώπιση της Χρυσής Αυγής; Το ερώτημα τίθεται λάθος. Δεν αντιλαμβάνομαι πώς γίνεται να προσεγγίζουμε ανταγωνιστικά αυτές τις δύο στρατηγικές. Το κακό το κυνηγάς ιδεολογικά, κοινωνικά, πολιτικά –και όπως αλλιώς φαντάζεται κανείς–, αλλά στο βαθμό που το κακό έχει μέσα του και ποινικά κολάσιμες πράξεις, όπως η Χρυσή Αυγή, το διώκεις και ποινικά. Για την ακρίβεια, αφήνεις τη δικαιοσύνη να κάνει τη δουλειά της και φυσικά δεν αφήνεις κανέναν στο απυρόβλητο επειδή ισχυρίζεται ότι διώκεται για τις απόψεις του. Ακούμε εμφιατικά τον τελευταίο καιρό από θιασώτες της «πολιτικής αντιμετώπισης» ότι «το ναζισμό δεν τον πολεμάς με νόμους», εννοώντας πως αν δεν εκλείψουν οι κοινωνικοί όροι πάνω στους οποίους συγκροτείται ο ναζιστικός λόγος, όσοι νόμους και καταδίκες να έρθουν, μακροσκοπικά δεν θα αλλάξει τίποτε.

Θα συμφωνήσω εν μέρει. Όσο η Ελλάδα βολοδέρνει στην τρικυμία της ανατροφοδοτούμενης λιτότητας και ύφεσης, όσο το πολιτικό προσωπικό της χώρας βυθίζεται ολοένα και περισσότερο από την προμνημονιακή αμεριμνησία στη μεταμνημονιακή ανυποληψία, όσο το πολίτευμα απαξιώνεται σε όλες τις πτυχές του (δεν μακρηγορώ εδώ διότι ο κατάλογος είναι μακρύς) τόσο ο σπόρος της ακροδεξιάς –στην πιο επιθετική μορφή του ναζισμού– θα φυτρώνει. Αυτό δε θέλει και μεγάλη σκέψη και νομίζω ότι εδώ θα συνέκλιναν οι περισσότεροι, συμπεριλαμβανομένων και των ιδίων των ναζιστών. Ο Μιχαλολιάκος και η ομάδα του φωνάζουν, με τον τρόπο τους, στο ελληνικό πολιτικό σύστημα και την τρόικα ότι «όσο και να μας καταριέστε, σεις μας θρέψατε». Για το λόγο αυτό υποστηρίζω πως μόνο έκπληξη δεν πρέπει να προκαλεί η άνοδος της Χρυσής Αυγής στο ελληνικό πολιτικό τοπίο, ενώ μόνο ως ατύχημα δεν πρέπει να ειδωθεί η επικείμενη άνοδος της ακροδεξιάς

στις ερχόμενες ευρωεκλογές. Αν δεν αλλάξει η ρώτα που έχει πάρει η Ευρώπη –με την Ελλάδα μπροστάρη– τότε θα πρέπει να συνηθίσουμε δυστυχώς την ιδέα ότι η Άκρα Δεξιά ήρθε για να μείνει. Εξάλλου, η Ευρώπη τη γέννησε στον 19ο, η Ευρώπη την ανέθρεψε στον 20ό αιώνα, η Ευρώπη την αφυπνίζει στον 21ο.

Καλά ως εδώ. Η παραπάνω ανάλυση, ωστόσο, δεν μπορεί να μη βλέπει ότι το κοινωνικό και πολιτικό φαινόμενο για το οποίο συζητάμε έχει και εκβολές νομικού ενδιαφέροντος που αφορούν το κοινό ποινικό δίκαιο. Όταν δέρνεις, σκοτώνεις, εκβιάζεις, απειλείς, βρίζεις, συκοφαντείς, όταν μάλιστα όλα αυτά τα κάνεις συστηματικά και κατά παραγγελία, όταν συμμετέχεις σε μια ομάδα που οργανωμένα κάνει αυτή τη δουλειά, τότε η συζήτηση δεν μπορεί να διεξάγεται στα κεραμίδια επί των κοινωνικών αιτιών ή των ιδεολογικών κινήτρων του εγκλήματος. Η ληστεία και η κλοπή έχουν κοινωνικές αιτίες. Προφανώς, Στον παράδεισο ή τον κομμουνισμό –ανάλογα με τη μεταφυσική του καθενός– δεν θα υπάρχουν. Εν τω μεταξύ πάντως, κανείς εκέφρων άνθρωπος δεν σκέφτεται ότι δεν πρέπει να διώκονται ποινικά οι ληστές και οι κλέφτες, όση συμπάθεια ή οίκτο κι αν του προκαλούν.

Το ίδιο ισχύει για κάθε εγκληματική συμπεριφορά. Μια πολιτεία αντιμέτωπη με το έγκλημα δεν μπορεί να μην τιμωρεί, την ίδια στιγμή που μπορεί να αντιλαμβάνεται τι το γεννά. Αυτό το τελευταίο, συνήθως το υπερτονίζουν οι φίλα διακείμενοι προς τα κίνητρα μιας εγκληματικής ενέργειας. Την «καταδικάζουν» μεν, αλλά εστιάζουν στις κοινωνικές αιτίες που τη γεννούν. Με τον τρόπο αυτό αντιδρά ένα τμήμα του αριστερού κόσμου απέναντι σε πράξεις ατομικής επαναστατικής βίας τύπου 17 N, ένα τμήμα του δεξιού κόσμου απέναντι σε ρατσιστικά εγκλήματα, και πάει λέγοντας.

Στην προκείμενη περίπτωση της Χρυσής Αυγής, συμβαίνει, ωστόσο, κάτι εκ πρώτης όψεως παράδοξο: ένα τμήμα του αριστερού κόσμου, εμφανίζεται εξόχως επιφυλακτικό απέναντι στη «δικαστικοποίηση» της υπόθεσης υπό τον φόβο της επικείμενης ποινικοποίησης κάθε αντισυστημικής άποψης, κυρίως εφόσον αυτή προέρχεται από την Αριστερά. Επ' αυτού, νομίζω ότι είναι εξαιρετικά επισφαλές η Αριστερά να ολισθαίνει σε τέτοιες λογικές για να φυλάξει τα νώτα της από τον πολιτικό της αντίπαλο, τη στιγμή που αυτός έχει στήσει όλη την αντι-αριστερή του στρατηγική στη θεωρία των δύο άκρων. Διότι, πολύ απλά, αν η Αριστερά πηγαίνει έτσι, μπαίνει στο ρόλο που της αποδίδουν, αθλήτα και άδικα, επιβεβαιώνοντας τη θεωρία των άκρων που ο αντίπαλος έχει κάνει σημαία. Τέλος, μια ενδεχόμενη στοχοποίηση της Αριστεράς δεν θέλει και «νομολογιακό προηγούμενο».

Καινοφανή και αυτονόητα

Κακά τα ψέματα. Η περίπτωση της ποινικής δίωξης της Χρυσής Αυγής ως εγκληματική οργάνωση είναι κάτι καινοφανές στα ελληνικά πολιτικά χρονικά. Η προφυλάκιση τμήματος της ηγετικής της ομάδας παρομοίως. Η διακοπή της χρηματοδότησής της επίσης. Το ίδιο ισχύει και με την πιθανή άρση της ασυλίας της υπόλοιπης κοινοβουλευτικής της ομάδας. Έχω απόλυτη συναίσθηση πόσο ολισθηρός μπορεί να γίνει ο δρόμος αυτός στις σημερινές συνθήκες. Όμως, δεν πρέπει να ξεχνάμε πόσο καινοφανές είναι για τα πολιτικά

χρονικά της Ελλάδας, κι όχι μόνο, η ίδια η ύπαρξη της Χρυσής Αυγής αλλά, ακόμη περισσότερο, και η ως σήμερα ασυλία της. Για το λόγο αυτό, μου φαίνεται εξόχως προβληματικό να συντηρούμε ένα προνόμιο των ελλήνων βουλευτών (που όλοι γνωρίζουμε πόσο έχει γίνει αντικείμενο κατάχρησης από τους ίδιους προκειμένου να καλύψουν κοινές αξιόποινες ενέργειες που δε σχετίζονται καθόλου με το λειτούργημά τους), για ανθρώπους που ανήκουν σε ένα κόμμα το οποίο πόρισμα της Δικαιοσύνης θεωρεί εγκληματική οργάνωση. Μα, θα μου αντιτείνει κανείς, «είναι δυνατόν να ανήκουν όλοι σε εγκληματική οργάνωση; Μήπως η δίωξη του συνόλου της κοινοβουλευτικής ομάδας είναι δίωξη φρονημάτων;».

Απαντώ απερίφραστα: η Βουλή με το να προχωρεί στην άρση της ασυλίας των ανθρών αυτών δεν εισέρχεται στην ουσία της υπόθεσης. Τους δίνει το δικαίωμα να υπερασπιστούν τον εαυτό τους και, όπως όλοι οι κοινοί θνητοί, να τεθούν ενώπιον της δικαιοσύνης για τις πράξεις και παραλείψεις τους. Βασικά, πιστεύω ότι αν η Χρυσή Αυγή είχε μια τσίπα πάνω της, θα ζητούσε η ίδια την άρση της ασυλίας της κοινοβουλευτικής της ομάδας. Αφού σχίζει τα ρούχα της ότι δεν είναι εγκληματική οργάνωση αλλά μια λέσχη κυριών ή, στη χειρότερη περίπτωση, το ελληνικό tea party στο οποίο πιθανώς να παρεισέφρησαν και κάποιοι κακοί άνθρωποι, τότε δεν έχει παρά να το αποδείξει. Αν πάντως αρνούμαστε την άρση της ασυλίας τους, είναι σαν να επιβεβαιώνουμε a priori τον ισχυρισμό τους ότι «εμείς είμαστε νοικοκύρηδες. Οι δολοφόνοι του Λουκμάν, του Φύσσα και οι λοιποί των ταγμάτων εφόδου δεν ήταν δικοί μας ή, αν ήταν, εμείς δεν το ξέραμε».

Και επειδή «δεν είμαστε λωτοφάγοι», (όπως ωραία το είπε και η Κλειώ Παπαπαντολέων¹⁷) νομίζω ότι, χωρίς περιστροφές και αναστολές, θα πρέπει να συμφωνήσουμε στο αυτονόητο. Αφού η ίδια η κοινοβουλευτική της ομάδα δε ζητά την άρση της ασυλίας της, όπως κατά μόνας κάνουν κάποιοι βουλευτές της Χρυσής Αυγής, τότε η λύση είναι να τη ζητήσουν οι άλλοι. Έτσι μου φαίνονται τα πράγματα. Θα μου πει κανείς, «μα μήπως έτσι ανοίγουν οι ασκοί του Αιόλου και εν μέσω μιας προεκλογικής εκστρατείας αίφνης οδηγούμε και στη δικαστική απαγόρευση ενός πολιτικού κόμματος; Μήπως αυτή είναι η ουσία της κυβερνητικής μεθόδευσης;» Δεν έχω καμία αντίρρηση ότι έχουμε πολλούς λόγους να μην είμαστε ήσυχoi με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τη θέση τους, το κράτος δικαίου και τη λειτουργία της δικαιοσύνης τόσο τμήμα αυτών που κυβερνούν όσο και τμήμα αυτών που δικάζουν. Δεν ανήκω καθόλου σε αυτούς που βλέπουν τη δικαστική απαγόρευση ενός πολιτικού κόμματος ως εύκολο τμήμα στο παζλ της λύσης του σύνθετου προβλήματος που αντιμετωπίζουμε.

Πάντως, όσο, ιστορικά εύλογη, δυσανεξία μπορεί να μας προκαλεί αυτό το ενδεχόμενο, το σίγουρο είναι ότι, ως τέτοιο, είναι διαφορετικής τάξης ζήτημα από την άρση της ασυλίας της κοινοβουλευτικής του ομάδας. Πιθανή καταδίκη τμήματος των μελών της, ή του συνόλου, για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση αλλά και για άλλες αξιόποινες ενέργειες από την ελληνική δικαιοσύνη είναι βέβαιο ότι μας θέτει ενώπιον νέων δεδομέ-

17 <https://enthemata.wordpress.com/2013/09/29/klio-4/>

ων. Προϋπόθεση για την ίδρυση πολιτικού κόμματος είναι η κατάθεση ιδρυτικής δήλωσης στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου με την οποία αναλαμβάνεται η δέσμευση ότι η εσωτερική οργάνωση και η εξωτερική δράση του κόμματος θα εξυπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος. Τέτοια δήλωση, στο βαθμό που η ελληνική δικαιοσύνη έχει αποφανθεί ότι δεν συζητάμε για κόμμα αλλά για συμμορία, δύσκολα μπορεί να εγκριθεί από το Α΄ Τμήμα του Αρείου Πάγου που είναι αρμόδιο. Κοινώς, αν ξεκινήσουν καταδίκες, η Χρυσή Αυγή την έχει δύσκολα και για αυτόν ακριβώς το λόγο, από τότε που βρέθηκε στο στόχαστρο της δικαιοσύνης έχουν σταματήσει τα τάγματά της να κάνουν αυτά που κάνανε πριν. Αυτό είναι το μείζον για τα τόσα θύματα της βίας της. Το σημαντικό εδώ είναι, λοιπόν, να «δέσει» η συμμετοχή στην οργάνωση με ποινικά κολάσιμες πράξεις που εξατομικευμένα μπορούν να χρεωθούν στα μέλη της. Και αυτό είναι κάτι που δεν πρέπει να το χάνουν από τον ορίζοντά τους αυτοί που νομίζουν πως η θυματοποίηση άκριτα οδηγεί στην ηρωοποίηση. Πολλοί «μάγκες» ξεχάστηκαν μια χαρά πίσω από της φυλακής τα σίδερα.

Τέλος, σε κάθε περίπτωση, δεν μπορώ να φανταστώ έναν εγκληματία με πολιτικά κίνητρα να κρύβεται πίσω από την κοινοβουλευτική του ασυλία. Αντιθέτως, βλέπω σήμερα έναν να γράφει ένα βιβλίο και να μας λέει ότι «Γεννήθηκα 17Ν». Ας γράψουν κι οι άλλοι μέσα «Γεννήθηκα Χρυσή Αυγή». Κι αν βγουν γρήγορα, ας είναι και μικρό.

ΟΔΗΓΟΣ ΑΚΡΟΔΕΞΙΑΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗΣ

«Θέλει τόλμη αυτή η εξομολόγηση. Ναι, δεν είμαστε η δεξιά της μεταπολίτευσης. Είμαστε άλλο πράγμα. Πιο δεξιά. Γιατί όμως απορείτε; Πώς είναι δυνατό σήμερα, στην Ελλάδα της ανεργίας του 27%, της συσσωρευμένης ύφεσης, της οδύνης και της αγανάκτησης να κυβερνάμε με τους «τιτίληδες» του Καραμανλή; Μήπως περιμένετε ότι αυτό το πρόγραμμα θα υλοποιηθεί «με αγάπη», όπως είχε πει η καλή μας μεταγραφή από το χώρο του βασιλοκουντισμού; Γίνεται «αγάπη» χωρίς αυταρχισμό και προστασία; Η αγάπη θέλει αφοσίωση. Χωρίς υποταγή δεν έχει αγάπη. Οι καλοί γονείς δένουν.

Νομίζατε ότι με τον ιδεοληπτικό μεταρρυθμισμό του Παπανδρέου ή την πλαδαρή διακυβέρνηση 2004-2009 βγαίνει σε πέρας το πρόγραμμα που μας βάλανε; Εμείς εξάλλου, από αρχής δεν το θέλαμε. Βλέπαμε ότι μας οδηγεί στον εκφασισμό και σε ασύμμετρη βία. Βλέπαμε ότι πολώνει την κοινωνία και διαιρεί το πολιτικό σώμα σε βαθμό που δεν το είχαμε δει στην Ελλάδα από τότε που νικήσαμε στην ανταρσία του 1946. Όμως, η τρόικα ήταν ανυποχώρητη. Δεν τα έβλεπε αυτά. Πού να ξέρει; Αφού έστυψε τη λεμονόκουπα του ΠΑΣΟΚ που είχε την ατυχία να βρίσκεται στην κυβέρνηση, τώρα κάνει το ίδιο και με μας. Δεν θα της χαριστούμε όμως εύκολα όπως οι προκάτοχοί μας που βυθίστηκαν στην πολιτική ανυποληψία. Εμείς έχουμε πυγμή. Πυγμή δεν θέλουν;

Διαβάζουμε την επιστολή του προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου: διαμαρτύρεται για το «μαύρο» της ΕΡΤ αλλά δεν τον είδαμε να μας κατανοεί που έπρεπε μέσα σε λίγες μέρες να δώσουμε δύο χιλιάδες απολυμένους και μέχρι το τέλος του έτους άλλους δέκα. Πώς να το καταφέρουμε αυτό αφού οι δημόσιοι υπάλληλοι δεν δίνουν ονόματα προς απόλυση όταν το Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης με τον άλλο υπουργό –μεταγραφή από την Αριστερά– ζητάει. Γι' αυτό την κλείσαμε την ΕΡΤ. Θα μας πει κανείς: «το παρακάνετε. Είναι μερικά πράγματα που δεν γίνονται στη δημοκρατία. Στη δημοκρατία –και μάλιστα με νωπές τις μνήμες της εκτροπής– δεν κατεβάζεις τους διακόπτες». Θα απαντήσουμε ειλικρινά: όλα γίνονται όσο ο κόσμος αντέχει. Αυτό μας δείχνει η εμπειρία τριών ετών μνημονίων. Ποιος θα περίμενε ότι θα φτάναμε ως εδώ; Αφού τα προηγούμενα τα καταφέραμε, γιατί να μην δοκιμάσουμε να κλείσουμε την ΕΡΤ;

Σε αυτό εκπαιδευτήκαμε. Να τροφοδοτούμε τον κοινωνικό αυτοματισμό σε μια κοινότητα στην οδύνη: οι δυστυχείς να μην ανέχονται στους άλλους μια δόση ελπίδας, οι άνεργοι να μην αντέχουν αυτούς που έχουν μείνει με μια δουλειά, οι αγρότες να σιχαίνονται τους δημόσιους υπάλληλους για την εύκολη ζωή τους, οι υπάλληλοι να φτύνουν τους αγρότες για τις επιδοτήσεις και τη φοροδιαφυγή και πάει λέγοντας. Έτσι δεν κυβερνάμε; Και προσοχή: να μη το χρεώσουν μόνο σε μας αυτό. Διότι και οι προηγούμενοι έτσι κάνανε. Απλώς εμείς το «έχουμε» περισσότερο. Η αλήθεια είναι πως με την ΕΡΤ το παρακάναμε. Δεν υπολογίσαμε ούτε την αντίδραση της κοινωνίας στο «μαύρο», ούτε την αντίδραση των ξένων, ούτε καν το ότι σήμερα –στην εποχή του διαδικτύου– το να κατεβάσεις τους διακόπτες ανεβάζει στο 30% την ακροαματικότητα και τηλεθέαση από το internet. Αυτό ήταν όντως λάθος. Και τα λάθη προκαλούν ατυχήματα δυστυχώς. Κυρίως όταν οδηγάς στο σκοτάδι.

Θέλει τόλμη αυτή η εξομολόγηση. Μας δείχνουν το σκιάχτρο της Χρυσής Αυγής και μας λένε «η δημοκρατία απειλείται». Δε βλέπουμε όμως οι αντίπαλοί μας ότι και εμείς αυτή τη δημοκρατία πάμε να σώσουμε; Βέβαια, η δημοκρατία δεν θα είναι η ίδια μετά το «συνεργείο» που είπε και, η άλλη μεταγραφή, τραπεζίτης μας. Αλλά αυτό είναι το κόστος. Τέτοιες πολιτικές χωρίς αίμα δεν γίνονται και κάλλιο το αίμα να μην είναι το δικό μας. Δεν το βλέπουν οι δανειστές ότι είμαστε η μόνη ελπίδα που τους απομένει για να πάρουν τα λεφτά τους; Να το πούμε ωμά: εκφρασιζόμαστε –δεν θέλαμε και πολύ βέβαια κάποιοι από εμάς– για να μην αφήσουμε τους ναζιστές να οικειοποιηθούν την «τάξη». Δείχνουμε το πιο αυταρχικό μας πρόσωπο για να σώσουμε την τιμή του πολιτεύματος. Θέλουμε «law and order» και πρέπει με κάθε τρόπο να το δείξουμε προκειμένου να επαναπατρίσουμε τους ψήφους της δεξιάς στην ιστορική τους κοιτίδα. Θα μας πείτε «δεν βλέπετε πως η ακροδεξιά σας ατζέντα ενισχύει τη Χρυσή Αυγή, όπως η ατζέντα του Σαρκοζί ενίσχυσε το Εθνικό Μέτωπο;» Τι να κάνουμε όμως; Η πολιτική έχει ρίσκα. Ποιος ξέρει πού μπορεί να ήταν η Χρυσή Αυγή χωρίς εμάς να την εμβολίζουμε διαρκώς από τα πλάγια;

Μας ρωτάνε οι εταίροι μας στην κυβέρνηση: «Δεν το υπολογίζετε που μας ξεφτιλίζετε διαρκώς; Αν μας αφαιμάξετε τελείως τι θα σας μείνει; Με ποιους θα κυβερνήσετε;» Το

καταλαβαίνουμε. Αλλά τους το επιστρέφουμε. Έχει ρίσκο που τους βάζουμε το μαχαίρι στο λαιμό (όπως κάναμε τώρα που κλείσαμε την ΕΡΤ), αλλά έτσι είναι η πολιτική. Γεμάτη δύσκολα διλλήματα. Και αυτοί πρέπει να καταλάβουν ότι στη ζωή υπάρχει ένα μεγάλο «ναι» και ένα μεγάλο «όχι». Το είχε πει ο Μπους μετά την 11η Σεπτεμβρη: «ή με μας ή με αυτούς». Οι εταίροι μας πρέπει να διαλέξουν. Κάθε φορά που χρειάστηκε να λάβουμε μια νομοθετική πρωτοβουλία που δεν υπαγορεύτηκε από την τρόικα και δίκασε την κοινωνία, αυτοί στρατεύτηκαν εναντίον μας. Είτε με την ιθαγένεια, είτε με τον «αντιρατσιστικό», είτε τώρα με την ΕΡΤ, οι εταίροι θέλουν να στείλουν μήνυμα στο ακροατήριό τους ότι «δεν είμαστε μόνο μνημόνιο αλλά έχουμε και τις δημοκρατικές μας ευαισθησίες». Έτσι μας αφήσανε μόνους μας με τους νεοναζί.

Τι να κάνουμε; Και στην ιθαγένεια, και στο «αντιρατσιστικό» και στην ΕΡΤ οι μόνοι που στηρίζουν είναι οι νεοναζί. Είναι δυσάρεστο αυτό, αλλά πραγματικότητα. Όσο όμως οι εταίροι μας θέλουν να στείλουν αυτό το μήνυμα στο κοινό τους, άλλο τόσο και εμείς. Και εμείς θέλουμε να πούμε ότι δεν είμαστε μόνο μνημόνιο. Όμως, εμείς είμαστε κόμμα του 30% όχι του 5%. Τι να κάνουμε; Πώς αλλιώς θα βγει η δουλειά που μας ανατέθηκε; Δεν βγαίνει μόνο με νομιμότητα. Αν δε μας στηρίξουν για να σώσουν την τιμή μας –έστω και σε βάρος της δικής τους– τότε μπαίνουμε σε νέες περιπέτειες. Οι άλλοι караδοκούν.

Θέλει τόλμη αυτή η εξομολόγηση. Το ευρωπαϊκά έργα δεν έχουν συνήθως happy end. Νομίσσατε ότι δεν ξέρουμε από πολιτισμό; Φυσικά και ξέρουμε. Γι' αυτό και τον φιμώνουμε. Αμφιβάλλατε καθόλου ότι όντως μπλέξαμε;».

Για τη μεταφορά, Δημήτρης Χριστόπουλος

«ΕΙΜΑΙ ΑΝΤΙΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΗΣ: ΕΤΣΙ ΓΕΝΝΗΘΗΚΑ, ΕΤΣΙ ΘΑ ΠΕΘΑΝΩ...»

Ο τίτλος είναι η τελευταία γνωστή δήλωση του Γενικού Γραμματέα της κυβέρνησης, Π. Μπαλατάκου. Προσοχή όμως. Η δήλωση όμως δεν έχει χαρακτηριστικά αυτοβιογράφησης ή εξομολόγησης, αλλά πολιτικής επιτέλεσης και πράξης. Για το λόγο αυτό δεν έχει σημασία η εν γένει αποδοκμασία της, αλλά η ανάδειξη του στόχου της. Και ο στόχος αυτός είναι η ατιμωρησία της αστυνομικής ρατσιστικής βίας, αλλά και, ταυτόχρονα, να μετατοπιστεί η συζήτηση από το μεταναστευτικό. Πιο σημαντικό από το να θέτεις ατζέντα στην πολιτική δεν υπάρχει. Και αυτό το ξέρουν όλοι, κομμουνιστές κι αντικομμουνιστές.

Γεννημένοι ή μη. Διότι, κακά τα ψέματα, η ατζέντα που άνοιγε ο Κώδικας Μετανάστευσης, αυτός καθαυτός –ανεξάρτητα από τα θετικά και τις αδυναμίες του– είχε αρχίσει να χτυπάει πολύ ενοχλητικά τα «αντικομμουνιστικά» αντανακλαστικά, με αποτέλεσμα για πρώτη φορά την τελευταία διετία να διεξάγεται ένας σοβαρός διάλογος απομακρυσμένος

από την κυβερνητική ρητορεία περί «ανακατάληψης των πόλεων», «Δωριέων εισβολέων» και τα τοιαύτα.

Όταν ξεκινούσε η σχετική συζήτηση, στα τέλη Φεβρουαρίου, έγραφα στην «Εποχή»:

«Σε μια χώρα της οποίας ο πρωθυπουργός δηλώνει περήφανος που έβαλε στο ευρωπαϊκό λεξιλόγιο τη λέξη “λαθρομετανάστης”, ο προτεινόμενος Κώδικας Μετανάστευσης είναι μια εξαίρεση. Αν η Αριστερά δουλέψει συστηματικά με προτεινόμενες τροπολογίες (...), η σημαντική αυτή δουλειά κωδικοποίησης που, σημειωτέον, ουσιαστικά ξεκίνησε το 2010, είναι πιθανό να αποφέρει σε μεσο- και σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, σημαντικά αποτελέσματα. Τότε πράγματι θα μπορούμε να μιλάμε για ένα καλό νομοθετικό νέο: μια πραγματικά φαινή εξαίρεση στη μαυρίλα των ημερών».

Η Αριστερά δούλεψε όντως στην κατεύθυνση αυτή στη Βουλή, τώρα όμως, μετά την παρέμβαση Μπαλτάκου, ποιος μιλάει για τον Κώδικα Μετανάστευσης; Έχουμε πιο σοβαρά κι επίκαιρα πράγματα. Να σώσουμε τη χώρα από τους κομμουνιστές που θέλουν –άκουσον, άκουσον!– να επιβάλουν λογοδοσία στην Αστυνομία όταν βιαιοπραγεί σε μετανάστες ή σφουρίζει αδιάφορα όταν άλλοι το κάνουν. «Τροπολογήστε, τροπολογήστε λοιπόν, στο τέλος δεν θα μείνει τίποτε»... Διότι, κακά τα ψέματα, αυτό το νομοσχέδιο δεν ήταν δεόντως αντικομμουνιστικό. Δεν είχε ούτε μία φορά τη λέξη «λαθρομετανάστης», ούτε μία τη λέξη «απέλαση» και πάει λέγοντας. Ο Κώδικας, βέβαια, είχε πολλά και σοβαρά προβλήματα, και αυτό το επισήμαναν οι ομιλητές κυρίως του ΣΥΡΙΖΑ, αλλά και της ΔΗΜΑΡ και του ΚΚΕ, αλλά αυτό μικρή σημασία είχε. Αρκεί που οι «κομμουνιστές» θεώρησαν ότι κινείται καταρχήν στη σωστή κατεύθυνση και δεν τον καταψήφισαν. Εκεί, ο Γ.Γ. σκέφτηκε ότι «κάποιο λάκκο έχει η φάβα» και το πήρε πάνω του. Για να μην καταψηφίζουν οι κομμουνιστές, σου λέει, κάτι δεν πάει καλά.

Γιατί όμως τέτοιο ηθικό καθήκον; Γιατί τέτοια αίσθηση πολιτικού χρέους να μη γίνει κάτι που να το επικροτεί, ή ακόμα και να το ανέχεται, η Αριστερά; Διότι ο «γεννημένος αντικομμουνιστής» πιστεύει ότι ο αντικομμουνισμός είναι στο αίμα του, κώδικας χαραγμένος που θα τον συνοδεύει ως το θάνατό του. Φυσικά, τέτοια σχήματα λόγου με χρήση της γέννησης ως πιστοποιητικού αυθεντικής ιδιότητας δεν είναι ίδιον των αντικομμουνιστών. Έτσι, λόγου χάρη, πιστεύουν οι χούλιγκαν: «Γαύρος γεννήθηκα, γαύρος θα πεθάνω», μου έλεγε κουμπάρος μου μετά την τριάρα από τη Μάντσεστερ. Έτσι νιώθουν κάτι μεσήλικες Αμερικανίδες πρώην γκρούπς του Έλβις, που πιστεύουν ότι αυτός ζει κάπου ανάμεσά μας. Έτσι πιστεύουν οι κ.κ. Ψωμιάδης, Γεωργιάδης και οι συν αυτοίς που δηλώνουν ότι «Έλληνας γεννιέσαι, δε γίνεσαι». Τα γράφω αυτά για να ελαφρύνω λίγο το κλίμα. Κόσμος και κοσμάκης πιστεύει ότι κάτι γεννήθηκε. Και κομμουνιστές επίσης, τρομάρα τους.

Γενικώς, έτσι νομίζουν όλοι οι άνθρωποι που αποδίδουν στις πεποιθήσεις ή τις ιδιότητες τους χαρακτηριστικά μιας ανεξίτηλης ουσίας που όχι απλώς αντέχει στο χρόνο, αλλά τον προδικάζει γνωρίζοντας το τέλος του. Οι άνθρωποι αυτής της κατηγορίας έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: πιστεύουν ότι γεννήθηκαν κάτι που έγιναν. Για το λόγο αυτό, δυσκολεύονται να αποδεχθούν ότι γενικώς στις ζωές μας πάντα κάτι «γινόμαστε». Αυτό τους δυναστεύει τις

ζωές και τους κάνει δυνάστες στις ζωές των άλλων. Και φυσικά είμαι βέβαιος ότι τους προκαλεί ίλιγγο ότι θα μπορούσαν να είναι κάτι άλλο. Για παράδειγμα, αν ο γενικός γραμματέας της κυβέρνησης δεν είχε μεγαλώσει σε μια βαθιά συντηρητική, αστική, μανιάτικη οικογένεια, να μην είχε καταλήξει δικηγόρος του Παναθηναϊκού ή γενικός γραμματέας της πιο δεξιάς κυβέρνησης της ελληνικής μεταπολίτευσης αλλά πιθανώς ακόμα και να είχε μπλέξει με κακές παρέες αρχειομαρξιστικών γόνων, όπως έκανε κάποιος άλλος που πρόσφατα έγραψε –κι αυτός– πως «γεννήθηκε» κάτι. Λέω «πιθανώς» διότι, στη ζωή και στην ιστορία δεν υπάρχουν μονόδρομοι, σε αντίθεση με την βαθιά πεποίθησή του. Υπάρχουν επιλογές.

Καταλήγω. Η μοναδική δυνατότητα μιας έλλογης διευθέτησης των κρίσιμων διαφορών εντός μιας πολιτικής κοινότητας αναγκαστικά αφήνει τους ανθρώπους που πιστεύουν ότι γεννήθηκαν κάτι εκτός πολιτικού λόγου. Διότι πέρα από φανατικά ιδεοληπτικό το να πιστεύει ένας ενήλικας ότι «γεννήθηκε» κάτι είναι και, επιτρέψτε μου, βλακώδες.

Θα δεχόμουν ο οποιοσδήποτε –ακόμη και ο Γ.Γ. μιας κυβέρνησης– να λέει: «έγινα αντικομμουνιστής» χωρίς φυσικά να θεωρώ ότι και μια τέτοιου τύπου δήλωση είναι αυτή που αρμόζει και αντιστοιχεί στον θεσμικό του ρόλο (αλλά αυτό είναι άλλου παπά ευαγγέλιο). Έτσι, για να συνηγορήσουμε και να διαφωνούμε. Ελεύθερα, ώριμα, αυτοκριτικά και συντεταγμένα. Αλλά, πρωτίστως, να ξέρουμε και τι μας γίνεται.

28 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2013: ΟΡΓΙΣΜΕΝΟΙ ΓΙΑ ΧΘΕΣ, ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΙ ΓΙΑ ΣΗΜΕΡΑ, ΑΝΗΣΥΧΟΙ ΓΙΑ ΑΥΡΙΟ.

Η 28η Σεπτεμβρίου 2013 είναι σύνθετη μέρα. Δεν προσφέρεται για μεμψιμοιρίες, ούτε όμως για πανηγύρια όσο κι αν αυτό δεν είναι εύκολο. Μετά από χρόνια ολιγωρία, οι ελληνικές δικαστικές και διωκτικές αρχές έκαναν αυτό που όφειλαν να είχαν κάνει εδώ και πολύ καιρό: να ξεκινήσουν την εξάρθρωση της εγκληματικής οργάνωσης Χρυσή Αυγή. Μιας οργάνωσης που εκμεταλλευόμενη την ελληνική νομοθεσία και συνταγματική παράδοση φόρεσε το μανδύα του πολιτικού κόμματος διευρύνοντας το εγκληματικό της έργο και αυξάνοντας την επιρροή της στην ελληνική κοινωνία.

Ως πολίτες, έχουμε λόγο να είμαστε οργισμένοι γιατί:

Α) Ήταν ανάγκη η θυσία ενός Έλληνα, ενός «από μας», μετά από σωρεία εγκλημάτων εναντίον μεταναστών κυρίως, προκειμένου η εκτελεστική εξουσία να καταλάβει ότι «δεν πάει άλλο» καθώς απειλούνται όλα τα έννομα αγαθά της ελληνικής πολιτικής κοινότητας.

Β) Χρειάστηκε μια ανθρωποκτονία ώστε η ελληνική δικαιοσύνη, κατά δημόσια παραγγελία της εκτελεστικής εξουσίας, να προβεί σε αυτό που ήταν ούτως ή άλλως το πολιτειακό της καθήκον: να προβεί σε διώξεις για εγκλήματα που είτε ήταν, είτε όφειλαν να είναι σε γνώση της.

Γ) Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης «ανακαλύπτουν» σήμερα την εγκληματική φύση μιας οργάνωσης που τόσα χρόνια εξέθρεψαν στα αδηφάγα «παράθυρά» τους.

Πάρα ταύτα, η 29η Σεπτεμβρίου είναι μέρα στην οποία την ίδια στιγμή που σκεφτόμαστε το προηγούμενο όνειδος πρέπει κυρίως να σκεφτόμαστε και να σχεδιάζουμε το μέλλον, επαγρυπνώντας ώστε να τελειώσει καλά και σύννομα αυτό που επιτέλους άρχισε.

Ως πολίτες έχουμε λόγο να είμαστε ικανοποιημένοι γιατί:

Α) Εξαρθρώνεται η πιο επικίνδυνη εγκληματική οργάνωση της τελευταίας δεκαετίας, και μια από τις πιο επικίνδυνες στην ελληνική εγκληματική ιστορία.

Β) Θα αποδοθεί δικαιοσύνη στα θύματα εγκλημάτων, αλλοδαπούς και ημεδαπούς.

Γ) Εκτίθεται με τον πιο επίσημο και πανηγυρικό τρόπο στην ελληνική κοινωνία η απαξία από την πραγματική φύση της οργάνωσης.

Τέλος, ως πολίτες έχουμε λόγο να είμαστε ανήσυχοι γιατί:

Δ) Οι εν θερμώ επιδείξεις πυγμής και «αποφασιστικότητας» της εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας δημιουργούν μείζονες κινδύνους στις συνταγματικές εγγυήσεις. Ήδη, το γεγονός ότι οι συλλήψεις έγιναν χωρίς την άρση της ασυλίας των βουλευτών είναι οριακής συνταγματικότητας. Είναι δεδομένο πως η υπαγωγή της νομιμότητας σε κάθε είδους σκοπιμότητες –πολιτικές, επικοινωνιακές, υπηρεσιακές– είναι τακτική των αρχών που μακροπρόθεσμα δημιουργεί ζημιές που μένουν ανεξίτηλες.

Ε) Η παρείσφρηση της οργάνωσης στην Ελληνική Αστυνομία είναι πολύ βαθιά ώστε η κάθαρση της ΕΛ.ΑΣ. να θέλει πολύ δουλειά ακόμη. Η κουβέντα της μέρας ανήκει σε βουλευτή της Χρυσής Αυγής όταν πήγε να συλληφθεί: «ξήλωσαν όλη την αστυνομία και την ΚΥΠ για να μας συλλάβουν». Ο Καιάδας –περί αυτού πρόκειται– είτε λόγω μειωμένου καταλογισμού, είτε λόγω αμηχανίας, τα είπε όλα.

ΣΤ) Η ακροδεξιά πολιτική κουλτούρα στην ελληνική κοινωνία, ανεξάρτητα από την εξάρθρωση της οργάνωσης, είναι ούτως ή άλλως ενισχυμένη και οι κυρίαρχες πολιτικές επιλογές δεν κάνουν τίποτε άλλο παρά να την εδραιώνουν. Όσο η κατάσταση στην Ελλάδα παραμένει ως έχει, η βαθιά ριζωμένη ακροδεξιά πολιτική κουλτούρα θα βρει το ζωτικό χώρο που της χρειάζεται για να ισχυροποιείται.

Για τους λόγους αυτούς, η 28η Σεπτεμβρίου 2013 είναι σημαντική μέρα για την Ελληνική Δημοκρατία. Είναι όμως και κρίσιμη μέρα.

ΤΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΟΔΕΚΤΕΣ ΤΟΥΣ

Προσπαθώ να βάλω σε τάξη τα μηνύματα που στέλνει η δολοφονία Φύσσα και καταλήγω στα εξής:

προς τη Δεξιά

Φαίνεται πως ένα κομμάτι της ελληνικής Δεξιάς, το οποίο εκφράζεται κυρίως στο επικοινωνιακό επιτελείο του πρωθυπουργού, νομίζει πως έχει εκλογικό κέρδος από τη στρατηγική της έντασης που έχουν επιλέξει οι ναζί. Πιστεύει δηλαδή ότι τα συγερρά

κακουργήματα, όπως το προχθεσινό, θα επαναπατρίσουν στην ιστορική κοιτίδα του, το πολιτικό ακροατήριο που απομακρύνθηκε αγανακτισμένο προς τη Χ.Α. Έτσι, λοιπόν θα επιβεβαιωθεί η θεωρία των «δύο άκρων», με το «κέντρο», δηλαδή τη Δεξιά, να προσπαθεί να βάλει σε τάξη τον τόπο. Η θεωρία αυτή είναι επικίνδυνη και ανιστόρητη. Η ελληνική, αλλά και ολόκληρη η ευρωπαϊκή ιστορία του 20ού αιώνα δείχνει ότι, σε συνθήκες πόλωσης, η Δεξιά ωθείται στη συνεργασία με το άκρο της με προφανές κίνητρο την πολιτική εδραίωση απέναντι στην αριστερή απειλή και αποτέλεσμα την αλλοίωση του δημοκρατικού χαρακτήρα του πολιτεύματος. Το μήνυμα εδώ είναι να σταματήσει αυτή η τοξική καραμέλα που θέτει εκποδών το πολίτευμα και να απομονωθούν πολιτικά οι εκφραστές της.

προς την Αριστερά

Ένα κομμάτι της Αριστεράς είναι ανά πάσα στιγμή έτοιμο να πατήσει την πεπονόφλουδα της στρατηγικής της έντασης και να απαντήσει. Αν ολισθήσει στη βία, τότε η πρόκληση αυτή θα έχει επιτελέσει τον στόχο της που είναι ακριβώς η εξώθηση των πιο ακραίων τμημάτων της Αριστεράς και τμημάτων του μεταναστευτικού πληθυσμού στη βία και κατόπιν στη σύρραξη. Αυτή είναι ακριβώς η στόχευση της Χ.Α.: να εμφανιστεί η ίδια ενώπιον των Ελλήνων νοικοκυραίων και να θέσει το ερώτημα «με μας ή με αυτούς;». Έτσι, η αυτοεκπληρούμενη προφητεία του εμφυλίου πολέμου που έχουν θέσει οι νεοναζί θα εκπληρωθεί. Η Αριστερά πρέπει όμως να προσέξει και κάτι άλλο: τη συλλήβδην πρόσληψη της Δεξιάς ως Ακροδεξιά. Οι παλαιότεροι θα θυμούνται ότι στη δεκαετία του '80, η λέξη «φασίστας» ήταν καραμέλα στο στόμα κάθε «δημοκρατικού πολίτη» και έδειχνε έναν πολιτικό χώρο πολύ πιο διευρυμένο από τον φασιστικό που τότε είχε σιγήσει. Σήμερα που το κτήνος βρυχάται, το να τσουβαλιάζεται στον ίδια μήτρα –αυτή του φασισμού– κάθε ταξική πολιτική, είναι εγκληματικό. Το μήνυμα εδώ είναι ότι ο παν-φασισμός είναι νοσηρή συνταγή και για τον λόγο αυτό πρέπει να πάψει.

προς την Πολιτεία

Ιστορικά, η συντεταγμένη εξουσία στην Ελλάδα έχει αναπτύξει δυναμικά ειδύλλια με την ακροδεξιά, τα οποία παρά τη διακοπή τους, δείχνουν να αντέχουν στον χρόνο. Ο στρατός, η εκκλησία, η δικαιοσύνη και η εκκλησία έχουν υπάρξει οι κατεξοχήν βραχιόνες ενός κράτους «εθνικού και ιδεολόγου», όπως το ελληνικό στη μείζονα διαδρομή του στον 20ό αιώνα. Φαίνεται πως στις μέρες μας, κάποιοι θύλακες στο εσωτερικό αυτών των πολιτειακών μηχανισμών επιθυμούν να ανασυστήσουν το ειδύλλιο αυτό. Η ατιμωρησία της ναζιστικής βίας, είτε είναι προϊόν ανοχής λόγω συμπάθειας είτε απόστασης λόγω φόβου, είναι πραγματικά καινοφανής για ευρωπαϊκά δεδομένα. Η απροσχημάτιστη εκφορά μισαλλόδοξου λόγου από πολιτειακούς λειτουργούς, που σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες θα οδηγούσε σε ενεργοποίηση του Ποινικού Κώδικα, και το απόλυτο έλλειμμα λογοδοσίας είναι ένας ακόμη δίαυλος τροφοδοσίας του ναζισμού. Εδώ λοιπόν θέλει πολιτική βούληση. Χρειάστηκε μια δολοφονία προκειμένου να ζητηθεί η εφαρμογή της σχετικής ποινικής νομοθεσίας περί εγκληματικής οργάνωσης για 32 εγκλήματα που έχουν ήδη γίνει. Τόσο καιρό, η δικαιοσύνη

τι περίμενε; Για το λόγο αυτό, η συζήτηση περί ενίσχυσης του ποινικού οπλοστασίου μου φαίνεται ένας επικοινωνιακός αντιπερισπασμός. Όταν μια έννομη τάξη τιμωρεί τον βιασμό και οι βιαστές κυκλοφορούν ελεύθεροι, το ζητούμενο δεν είναι να αυστηροποιήσουμε τη νομοθεσία, αλλά να την εφαρμόσουμε. Αν την εφαρμόσουμε και δούμε ότι έχει κενά, το συζητάμε. Αυτό το μήνυμα σημαίνει κράτος δικαίου.

προς τους διεθνείς παράγοντες

Η υφήλιος παρακολουθεί εμβρόντητη την ολίσθηση της «χώρας που γέννησε τη δημοκρατία» στην πολιτική βία και τον δικασμό. Αν όμως οι θεράποντες της τρώικας είχαν διαβάσει το ιστορικό του ασθενούς θα έβλεπαν ότι η θεραπεία της ανατροφοδοτούμενης λιτότητας και ύφεσης έχει τραγικές, πλην όμως προβλέψιμες, παρενέργειες στο πολιτικό πεδίο: την άνοδο της ακροδεξιάς. Η τοξικότητα αυτή δύσκολα συμμαζεύεται μόνο σε ένα κράτος. Η *Καθημερινή* προσφέρει από την προηγούμενη Κυριακή το έξοχο βιβλίο *Σκοτεινή ήπειρος* του Μ. Μαζάουερ. Διαβάζω λοιπόν στο οπισθόφυλλο: «Η Ευρώπη στον εικοστό αιώνα δεν ήταν η φυσική πατρίδα της ελευθερίας και της δημοκρατίας, αλλά μάλλον ένα εφιαλτικό εργαστήρι κοινωνικού και πολιτικού πειραματισμού. Εκεί κατέλυσε και ανάπλασε πολλές φορές τον εαυτό της μέσα από τον πόλεμο, την επανάσταση, τον οικονομικό και ιδεολογικό ανταγωνισμό». Κάποιοι διανοούμενοι (και) στην Ελλάδα νόμιζαν ότι αυτή η ιστορία τελείωσε (με happy end). Τώρα αντιλαμβάνονται ότι το ευρωπαϊκό έργο είναι ουσιαδώς απρόβλεπτο. Το μήνυμα εδώ είναι ότι το ελληνικό είναι, υπ' αυτήν την έννοια, ένα ακραίο ευρωπαϊκό σύμπτωμα.

Αν ληφθούν τα μηνύματα αυτά, τότε μπορεί να φτάσει με πειστικό τρόπο το κυρίως μήνυμα στον αυτουργό του εγκλήματος. Για να δούμε.

ΔΙΑΛΥΣΗ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ή ΕΞΑΡΘΡΩΣΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ;

Η ευρωπαϊκή πολιτική ιστορία είναι εξοικειωμένη με το φαινόμενο πολιτικών κομμάτων που λειτουργούν με νόμιμα, αλλά είτε συμπαθούν είτε συνεργούν με οργανώσεις παράνομες, τις οποίες η εκάστοτε έννομη τάξη χαρακτηρίζει «εγκληματικές» ή «τρομοκρατικές». Τα κόμματα αυτά, είναι, κατά κανόνα, πολιτικές εκφράσεις ενός εθνοτικού ριζοσπαστισμού και λειτουργούν ως πολιτικός βραχίονας ενός πυρήνα που είναι εκτός νόμου: τα παραδείγματα της Χώρας των Βάσκων (Ε. Μπατασούνα – ΕΤΑ), της Βορείου Ιρλανδίας (Σιν Φέιν – IRA) και της Τουρκίας (DTP – PKK) είναι τα πιο πρόσφατα και ενδεικτικά.

Παρά τις προφανείς αναντιστοιχίες που δεν νομίζω ότι χρειάζεται να αναλυθούν, η Χρυσή Αυγή είναι μια περίπτωση που σπάει τον κανόνα των σχέσεων «πυρήνα-βραχίονα» που γνωρίζουμε. Και τούτο διότι, στην περίπτωση της Χρυσής Αυγής πυρήνας και βραχίονας ταυτίζονται. Δηλαδή, η τρομοκρατική οργάνωση είναι το κόμμα. Και αντιστρόφως, το κόμμα

είναι μια εγκληματική οργάνωση, καθώς τα μέλη του επιδίδονται ιεραρχικά και συντεταγμένα –επειδή είναι μέλη του, και όχι επειδή είναι μεθυσμένοι– σε πράξεις παράνομες.

Η ιδιάζουσα αυτή κατάσταση μπορεί να αποδοθεί σε μια σειρά λόγους. Πρώτον, στην Ελλάδα, λόγω του νωπού ιστορικού παρελθόντος πολιτειακών εκτροπών, υπάρχει μια γενικευμένη πολιτική κουλτούρα δυσανεξίας στην απαγόρευση της λειτουργίας πολιτικών κομμάτων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ένα κόμμα που σίγουρα θα είχε κηρυχτεί παράνομο στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, εδώ να εξασφαλίζει το προνόμιο της νόμιμης λειτουργίας. Δεύτερον, μείζονα τμήματα των πολιτειακών θεσμών που είναι επιφορτισμένα με τη διασφάλιση της δημόσιας τάξης δεν διώκουν τα μέλη της Χρυσής Αυγής, ακόμη κι όταν αυτά προκλητικά εγκληματούν, επειδή εκφράζονται και τα ίδια μέσα από τον ακροδεξιό λόγο και πράξεις. Αναφέρομαι στην αστυνομία και τη δικαιοσύνη. Ειδικώς η τελευταία, γενικώς, σπεύδει να διώκει και να καταδικάζει με χαρακτηριστική ευκολία, ενώ, ειδικώς, δείχνει πολιτειακά ανυπόφορη ανοχή. Ο τρίτος λόγος στον οποίο αποδίδεται αυτή η ελληνικής κοπής ιδιαιτερότητα του «κόμματος-τρομοκρατικής οργάνωσης» είναι η πολιτική αξία χρήσης που έχει η Χρυσή Αυγή για την ελληνική Δεξιά, στο πλαίσιο της γνωστής θεωρίας των «δύο άκρων».

Μετά τη δολοφονία του Π. Φύσσα, το «τι θα γίνει με τη Χρυσή Αυγή» είναι το ερώτημα στο στόμα ή το μυαλό κάθε Έλληνα δημοκράτη. Προτείνω να σκεφτούμε ακολουθώντας αυτό που θα κάναμε αν δεν αντιμετωπίζαμε την ιδιαιτερότητα του «κόμματος-τρομοκρατικής οργάνωσης», αλλά δύο ξεχωριστές δομές. Αν είχαμε δηλαδή, έναν τρομοκρατικό πυρήνα εκτός νόμου και ένα νόμιμο κόμμα. Σε αυτήν την περίπτωση (όπως εξάλλου έγινε και στις τρεις περιπτώσεις κρατών που ανέφερα προηγουμένως) το ενδιαφέρον των διωκτικών αρχών κινήθηκε πρωτίστως στην εξάρθρωση της τρομοκρατικής οργάνωσης με κάθε μέσο, ακόμη και με μέσα που βάναισα παραβιάζουν τις συνταγματικές εγγυήσεις. Ενίοτε, επικουρικά, οι αρχές στρέφονται στην απαγόρευση του κόμματος-βραχίονα.

Επιστρέφω στην Ελλάδα. Το ερώτημα «τι κάνουμε με τη Χρυσή Αυγή» κακώς τίθεται κυρίως με όρους διάλυσης πολιτικού κόμματος. Τίθεται, σήμερα, πρωτίστως με όρους εξάρθρωσης της εγκληματικής-τρομοκρατικής οργάνωσης, με τον αυτονόητο σεβασμό στις συνταγματικές εγγυήσεις που προβλέπουν δικαιώματα στους κατηγορούμενους, φυσικούς και ηθικούς αυτουργούς. Πώς εξαρθώνεται μια τέτοια οργάνωση το ξέρουν μια χαρά η ελληνική αστυνομία και η ελληνική δικαιοσύνη. Πολύ περισσότερο που η συγκεκριμένη δρα ως σήμερα ανενόχλητη στο φως της ημέρας. Οι προβλέψεις στον Ποινικό Κώδικα υπάρχουν, ενισχυμένες μάλιστα εδώ και με μια δεκαετία από τον τρομονόμο. Ο δολοφόνος του Π. Φύσσα δεν ήταν μόνος του, αλλά με μια ομάδα. Η ομάδα δεν σκότωσε. Δεν θα διωχθεί για τίποτε όμως; Είναι προφανές λοιπόν, ότι ακόμη και σήμερα, οι αδράνειες είναι πολλές και η πολιτική βούληση ζητούμενη.

Από την Τετάρτη, δημοσιογράφοι, από το εξωτερικό κυρίως, με ρωτάνε: «Νομίζετε ότι η δολοφονία αυτή σηματοδοτεί την αρχή μιας νέας κινητοποίησης του κράτους και της κυβέρνησης στην αντιμετώπιση της Χρυσής Αυγής στην Ελλάδα;». Η ειλικρινής μου

απάντηση είναι: «Δεν ξέρω». Ξέρω όμως ότι, όσο κι αν μας κάνει τη ζωή δύσκολη, η Χρυσή Αυγή στο τέλος θα ηττηθεί.

ΜΙΑ ΝΕΑ ΑΚΡΟΔΕΞΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ: Ο ΝΟΜΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Η Ελλάδα κατάφερε να είναι ίσως η πρώτη χώρα της πάλαι ποτέ Δυτικής Ευρώπης όπου ένας «Έλληνας, εβραίος και αριστερός»¹⁸ βρέθηκε στο εδώλιο κατηγορούμενος για το αδίκημα της «διέγερσης σε βιαιοπραγίες» που πλήττει την κοινή ειρήνη από μια ομάδα ναζιστών που, κατά τα λοιπά, ανενόχλητα ωθεί στη βία το εκλογικό της ακροατήριο, τμήμα του οποίου επιδίδεται συστηματικά σε βιαιοπραγίες εναντίον όσων δεν του αρέσουν. Στο κείμενο αυτό επιχειρηματολογείται γιατί η υπόθεση αυτή δεν πρέπει να ιδωθεί σαν ένα παρ' ολίγον δικαστικό ατύχημα αλλά σαν ένα βήμα μιας συγκεκριμένης στρατηγικής της ελληνικής Ακροδεξιός. Ένα βήμα που απλώς θέλει δικαστική βοήθεια.

Ένα από τα εργαλεία που έχει υιοθετήσει η Ακροδεξιά στην Ελλάδα προς εδραίωση του πολιτικού λόγου, της ιδεολογίας της και της ανάσχεσης του αντιπάλου της είναι ο στρατηγικός νομικός σχεδιασμός. Με τον κάπως βαρύγδουπο αυτόν όρο (μεταφράζεται στα ελληνικά το λεγόμενο *strategic litigation* και) αποδίδεται η συστηματική εκδίκαση υποθέσεων με στόχο τη διαμόρφωση νέας νομολογίας και δι' αυτής την πιθανή τροποποίηση της ερμηνείας των νόμων ή ακόμη και την αλλαγή τους.

Πέραν όμως της καθεαυτό νομικής στόχευσης, ο νομικός στρατηγικός σχεδιασμός αποσκοπεί και στο να δημιουργήσει «κλίμα» στην κοινωνία, δηλαδή να συμβάλει σε μια κατάσταση κοινωνικής εγρήγορσης σε σχέση με τον στόχο που αξιολογείται ως ο νομικά ορθός και πολιτικά θεμιτός. Μέσω μιας τέτοιας στρατηγικής εκδίκασης λοιπόν, ενώ το αρχικό βήμα είναι η διευθέτηση μιας ατομικής υπόθεσης στα δικαστήρια, ο –ομολογημένος ή μη– στόχος είναι η διευθέτηση άλλων υποθέσεων με κοινά ή συγγενικά χαρακτηριστικά μέσω νέων ερμηνευτικών συλλογισμών και επιχειρημάτων εκ μέρους των δικαστηρίων. Αυτά ανατρέπουν την πεπατημένη των δεδικασμένων σε όφελος ή σε βάρος συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, ιδεολογικών αντιλήψεων κ.λπ. Ο στρατηγικός νομικός σχεδιασμός αναδεικνύεται έτσι σε εργαλείο που μπορεί να επιφέρει καθοριστικές κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές καθώς δημιουργεί νέα νομικά προηγούμενα. Δι' αυτών επιχειρεί να ανατρέψει δικαστικά καθεστηκυίες αντιλήψεις σχετικά με το εύρος των ατομικών, πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων είτε ενισχύοντας είτε εξασθενίζοντας τα.

Η επιλογή της υπόθεσης με τα στρατηγικά χαρακτηριστικά που μπορεί να δημιουργήσει τέτοια δυναμική αλλαγής είναι ζήτημα κανονιστικής υφής που θέτει κανείς ανάλογα με τη

18 Παραπέμπω στο εξόχως ενδιαφέρον ομώνυμο βιβλίο του Μ.Μ. Μπουρλά, Νησίδες, 2000.

θεώρησή του για τα πράγματα: δηλαδή τι πρέπει να αλλάξει. Είναι όμως και ζήτημα πρακτικών προτεραιοτήτων: τι –ανάμεσα στα πολλά που πρέπει– μπορεί να αλλάξει. Πού, δηλαδή, το σύστημα είναι δεόντως ανίσχυρο ώστε να είναι εφικτός ο ερμηνευτικός εμβολισμός για την αναδόμησή του. Ο στρατηγικός νομικός σχεδιασμός δεν στοχεύει τα πάντα που του είναι αθέμιτα. Στοχεύει ανάμεσα στα αθέμιτα, αυτά που είναι πολιτικά ικανά με όρους ισχύος να τροποποιηθούν. Αν δεν έχετε προτεραιότητες, τότε δεν θα έκανε έναν αγώνα επιλεκτικών εκδικάσεων αλλά έναν δικαστικό μαραθώνιο με τη μορφή σπριντ, πράγμα ανθρωπίνως αδύνατο. Αυτή είναι, εν ολίγοις, η διαφορά δικομανίας και strategic litigation.

Με τέτοιους όρους πραγματοποιείται η επιλογή της υπόθεσης στην οποία θα γίνει η επένδυση χρόνου, ουσίας και, ως επί το πλείστον, χρήματος, προκειμένου να τσεκαριστούν οι αν(τ)οχές της δικαστικής λειτουργίας. Προϋποθέσεις ή κίνητρα μπορεί να είναι είτε το συνταγματικά ασθενές υπόβαθρο του νόμου, περιστατικά που έχουν χαρακτηριστικά έκτακτα και στην πορεία καταλήγουν να γίνουν ρουτίνα, η περί δικαίου συνείδηση που κυριαρχεί στην κοινωνία και έρχεται σε αντίθεση με τους νόμους συνεπικουρώντας στην αλλαγή τους, είτε, τέλος, οι ερμηνευτικά «γκριζέες» περιοχές εντός των οποίων υπάρχει μεγάλο περιθώριο δικαστικού ακτιβισμού. Στο πλαίσιο αυτού του ακτιβισμού, οι δικαστές δεν διστάζουν να προχωρούν και πέραν του πνεύματος του νόμου, ερμηνεύοντας διαπλαστικά τους κανόνες δικαίου, κατ' ουσίαν φτιάχνοντας νέους, ακόμη και παρά τη βούληση του νομοθέτη¹⁹.

Κατά κανόνα, ο νομικός στρατηγικός σχεδιασμός δεν χρησιμοποιείται από τα θύματα παραβιάσεων των δικαιωμάτων, αλλά από τρίτα πρόσωπα ή οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε συγκεκριμένους κοινωνικούς χώρους και κινητοποιούνται προς υπεράσπιση ή αντιστρόφως προς καταδίκη τρίτων προσώπων ή του ίδιου του κράτους. Για παράδειγμα λοιπόν, η Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στο πλαίσιο ενός προγράμματος strategic litigation που υλοποιεί υπό την αιγίδα της Ύπατης Αρμοστείας του Ο.Η.Ε. για τους Πρόσφυγες διεκδικεί μέσω δικαστικών αποφάσεων τη νομιμοποίηση της διαμονής θυμάτων αστυνομικής ή ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Σε μια γνωστή στο πανελλήνιο υπόθεση, αυτή των πυροβολισμών μεταναστών στα φραουλοχώραφα της Μανωλάδας, η Ένωση διεκδικεί την επέκταση της δυνατότητας άδειας παραμονής ως θύματα trafficking σε όλους τους εργαζόμενους αλλοδαπούς και όχι μόνο σε αυτούς που τραυματίστηκαν από τους πυροβολισμούς. Το επιχείρημα είναι απλό, καθώς λογικά δεν στέκει η υπαγωγή του τραυματία σε καθεστώς προστασίας και η υπαγωγή αυτού που τυχαία γλίτωσε δίπλα του σε καθεστώς φυγάδα. Αν η υπόθεση αυτή ευοδωθεί, θα σημαίνει ότι ο κάθε παράνομα ευρισκόμενος στην Ελλάδα αλλοδαπός που καταφέρει να αποδείξει ότι υπόκειται εξευτελιστική μεταχείριση από το αφεντικό του, θα

¹⁹ Σε μια έννομη τάξη, όπως η ελληνική, η οποία διέπεται από την αρχή του διάχυτου ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, αντιλαμβάνεται κανείς ότι τα περιθώρια δικαστικού ακτιβισμού είναι ενισχυμένα, καθώς ο οιοσδήποτε δικαστής μπορεί, επικαλούμενος «γενικές αρχές του δικαίου», οι οποίες διαπλάθονται μέσα από τη νομολογία του, να καταργεί νόμους ή, αν μη τι άλλο, να τους ερμηνεύει με τρόπο που δημιουργεί νέα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα.

μπορεί να διεκδικεί την υπαγωγή του σε ένα καθεστώς αυξημένης προστασίας και άρα νόμιμης διαμονής. Βλέπει λοιπόν κανείς πώς από το ατομικό περνάμε στο συλλογικό, πώς από το μεμονωμένο φτάνουμε στο συστημικό επίπεδο.

Τα τελευταία χρόνια λοιπόν, ο νομικός στρατηγικός σχεδιασμός αρχίζει και υιοθετείται ως εργαλείο από την Ακροδεξιά που εδραιώνεται ως πολιτικός χώρος στην Ελλάδα, πρωτίστως μέσω του ΛΑ.Ο.Σ. και πλέον, μετά τον αιφνίδιο πολιτικό θάνατο του κόμματος Καρατζαφέρη, μέσω της Χρυσής Αυγής. Κατεξοχήν δείγμα άρτιου συνδυασμού ακροδεξι-άς έμπνευσης νομικού στρατηγικού σχεδιασμού και αντιδραστικού δικαστικού ακτιβισμού είναι η απόφαση 350/2013 του Συμβουλίου της Επικρατείας διά της οποίας κηρύσσεται αντισυνταγματική η δυνατότητα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας των παιδιών των μεταναστών που γεννιούνται ή ανατρέφονται στην Ελλάδα με δήλωση των γονέων τους. Με την κίνηση αυτή, τέθηκε εκποδών η σημαντική μεταρρύθμιση που επέφερε ο Ν. 3838/2010 για την ιθαγένεια καθώς ένας Αθηναίος δικηγόρος και κάποιοι σύλλογοι καταστατικά άσχετοι με το θέμα στράφηκαν εναντίον του νόμου και θεωρήθηκε πως είχαν έννομο συμφέρον να αξιώσουν την κατάργηση του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας επειδή διαφωνούσαν με το περιεχόμενό του. Η πλειοψηφία του Συμβουλίου της Επικρατείας, που και αυτή διαφωνούσε με το περιεχόμενο του Ν. 3838/2010, έκανε εν μέρει δεκτή την αίτηση ακύρωσης και έτσι η Ακροδεξιά, συμπεριλαμβανομένης της κυβερνώσας, κατήγαγε μια σημαντική νίκη.

Η δίκη του πρώην πρυτάνεως του Πολυτεχνείου και του Σάββα Μιχαήλ για κατηγορίες που αφορούν τα αδικήματα της συκοφαντικής δυσφήμισης, διέγερσης σε βιαιοπραγίες, αμοιβαία διχόνοια και διατάραξη κοινής ειρήνης είναι ένα δεύτερο εμβληματικό βήμα σε αυτή την πορεία νομικού στρατηγικού σχεδιασμού της Ακροδεξιάς. Ήταν φυσικά παράτολμο βήμα καθώς τυχόν ικανοποίησή του θα οδηγούσε σε απολύτως φρονηματικές καταδίκες μέσω της ευθείας και άμεσης συσχέτισης των όποιων λόγων –που υποτίθεται πως οδηγούν στη βία– και των όποιων βίαιων πράξεων πραγματοποιούνται ανεξαρτήτως από το ποιον, πότε και γιατί γίνονται. Έτσι, με συνοπτικές διαδικασίες φτάνουμε σε μια κοινωνία όπου η οποιαδήποτε σκληρή μορφή πολιτικής διαμαρτυρίας ή αντιπαράθεσης μπορεί να βαφτιστεί «διέγερση σε βιαιοπραγίες» και να οδηγεί σε ποινικές καταδίκες με τρόπο emphaticά μεροληπτικό υπέρ της Ακροδεξιάς, η οποία φwnασκεί στο απυρόβλητο.

Δεν ήταν λοιπόν έκπληξη με τα παραπάνω δεδομένα ότι η απόφαση ήταν αθωωτική. Το αντίθετο θα ήταν πραγματικά απόλυτος κόλαφος για την ελληνική δικαιοσύνη. Ουδέποτε εμφανίστηκε η πολιτική αγωγή ούτε κανείς από τη μεριά των κατηγορών. Ακόμη και ο νομικός σύμβουλος της Χρυσής Αυγής που κατέθεσε ως μάρτυρας²⁰ αρνήθηκε να αναλάβει την ευθύνη της πολιτικής αγωγής διότι ήταν προφανές ότι η υπόθεση δεν θα κερδιζόταν. Παρά το ότι το τεστ απέτυχε, η Ακροδεξιά καιροφυλακτεί για την επόμενη ευκαιρία. Όπως τονίσαμε ως Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, «η Χρυσή

20 Για την ιστορία, πρόκειται για το αυτό πρόσωπο που κατέθεσε την αίτηση ακύρωσης του Ν. 3838/2010 για την ιθαγένεια.

Αυγή αφού βλέπει ότι δεν διώκεται για τις εγκληματικές πράξεις που τελούνται από τα μέλη της στο όνομα της ναζιστικής ιδεολογίας, αποφάσισε να περάσει στην αντιμετώπιση και να χρησιμοποιήσει (και) τη δικαιοσύνη εναντίον των αντιπάλων της σε δίκες φρονημάτων. Αν η επιλογή της δικαιωθεί, τότε μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι η πρακτική της αυτή μόλις εγκαινιάστηκε».

Το ότι το βήμα αυτό δεν έγινε δεν σημαίνει ότι δεν θα ξαναδοκιμαστεί. Το αντίθετο. Η Ακροδεξιά παίρνει πολλά ενθαρρυντικά μηνύματα τόσο από την ίδια την ποινική δικαιοσύνη όσο και από τους λοιπούς διωκτικούς μηχανισμούς ώστε να νιώθει ασφάλεια να διεξάγει τον αγώνα της χωρίς πολλή συστολή. Για τον λόγο αυτό, χρειάζεται επαγρύπνηση. Όχι φόβο. Χρειάζεται ικανή νομική αρωγή (όπως αυτή που είχαν οι κατηγορούμενοι προχθές) και πολιτική αλληλεγγύη (όπως επίσης αυτή που είχαν οι κατηγορούμενοι) ώστε να λαμβάνεται πειστικά και έγκαιρα το μήνυμα ότι τυχόν ολίσθηση της δικαιοσύνης σε εκτρωματικές καταστάσεις δίωξης φρονημάτων (των αριστερών από τους ναζί) θα έχει βαρύ κόστος στο αγαθό το οποίο η δικαιοσύνη καλείται να προστατέψει: τη δημόσια ασφάλεια.

Κυρίως όμως χρειάζεται και ένας συντονισμένος δικός μας στρατηγικός νομικός σχεδιασμός. Αυτό προϋποθέτει –όσο και αν κάποιους εύλογα τους ξενίζει σήμερα– εμπιστοσύνη στη δικαιοσύνη και αξιοποίηση όλων των θεσμικών δυνατοτήτων του κράτους δικαίου για την ανάσχεση του αυταρχισμού και της βίας. Αντιλαμβάνομαι πως πολλοί πιθανώς στέκονται αμήχανα ενώπιον της παραπάνω διατύπωσης. Πιστεύω όμως ότι αν οι θεσμοί απολέσουν ολοκληρωτικά τη δυνατότητά τους να τιθασεύουν τους κοινωνικούς ανταγωνισμούς, τότε –δοθέντων των συσχετισμών– μπαίνουμε για τα καλά στον πυρήνα της ζούγκλας. Είναι βέβαιο ότι όσο η κρίση βαθαίνει, οδεύουμε προς τα εκεί. Αυτό δεν σημαίνει πάντως ότι το ταξίδι είναι μονόδρομος. Η ελληνική δικαιοσύνη, όσο και αν, στο σύνολό της, έχει ολισθήσει σε μια ολοένα και πιο ερμητικά εσωστρεφή νοοτροπία ακραίων συντηρητικών αντανakλαστικών και ανοχής στην Ακροδεξιά, έχει κάμποσο δρόμο να διανύσει ως την ποινική αρωγή στον νεοναζισμό. Αυτόν τον δρόμο έχουμε πολιτειακό χρέος να δυσκολέψουμε.

Ε΄ ΕΝΟΤΗΤΑ

Θεσμοί που ενδιαφέρουν

Το νήμα που ενώνει τα κείμενα από τα οποία αποτελείται αυτή η ενότητα αποδίδει την ανησυχία ενώπιον του εκφυλισμού θεσμών και δημοσίων πολιτικών που δεν ανταποκρίνονται στις προσδοκίες του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η ενασχόληση με τα των θεσμών είναι μια μείζονα προτεραιότητα στις μέρες που ζούμε. Και αυτό διότι η θεσμική καθίζηση συμβάλει περαιτέρω στην απαξίωση του ίδιου του χώρου του πολιτικού. Η κρίση των θεσμών στη σημερινή συγκυρία είναι και μια όψη της επίθεσης σε ένα καλώς νοούμενο κεκτημένο της Μεταπολίτευσης καθώς η περίοδος αυτή αντανακλά τη φάση της εδραίωσης αυτού του ουσιαστικού εγγυητικού θεσμικού οπλοστασίου με βάση το Σύνταγμα για πρώτη φορά στην ελληνική πολιτική ιστορία. Υπό την έννοια αυτή, η Μεταπολίτευση μετρά πρωτοφανή θεσμικά εγγυητικά κεκτημένα πρωτοφανή στην ελληνική πολιτική ιστορία. Η ιδεολογική επένδυση στην «ελληνική ιδιαιτερότητα» ως μήτρα όλων των δεινών του ελληνικού λαού σήμερα καθίσταται ο κατεξοχήν σύμμαχος του εκφυλισμού των εγγυητικών θεσμών που με γοργούς ρυθμούς επιταχύνεται σε μια χώρα που γονατίζει. Η οικονομική χρεοκοπία δημιουργεί άμεσα προγραφές και κραδασμούς θεσμών που δεν είναι διόλου βέβαιο ότι το ελληνικό σύστημα μπορεί να αποσοβήσει και να τιθασειύσει δια της πεπατημένης. Η ιδεολογική ισοπέδωση της Μεταπολίτευσης έχει και αυτή το μερίδιό της στον εγγυητικό μαρασμό τον οποίο προσπάθησα να αναδειχθεί. Σήμερα, ζητούμενο είναι να (επι)σκεφτούμε εκ νέου τη στάθμιση του συνταγματικού δικαίου ως «τεχνικής της ελευθερίας» και του κράτους ως «μηχανισμού καταναγκασμού» που έλεγε ο Μάνεσης. Η απώλεια της ισορροπίας των δύο μας θέτει ενώπιον εξόχως κρίσιμων προβληματισμών σχετικά με την ποιότητα της ελληνικής δημοκρατίας, την ουσιαστική φύση το πολιτεύματος, στα δύσκολα χρόνια που έρχονται για την Ελλάδα.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΧΩΡΙΣ ΔΗΜΟΣΙΑ ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΡΑΣΗ: ΤΟ ΣΥΜΒΑΝ ΤΗΣ 11ΗΣ ΙΟΥΝΙΟΥ 2013 ΑΦΟΡΑ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΕΥΡΩΠΑΙΟΥΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΕΣ

Δεν νοείται σύγχρονη δημοκρατία χωρίς δημόσια ραδιοφωνία και τηλεόραση. Αυτό που θα έπρεπε να θεωρείται αυτονόητο αναφορικά με την πράξη νομοθετικού περιεχομένου που έκλεισε τον δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα στην Ελλάδα, πρέπει δυστυχώς να επισημανθεί. Διότι στα σύγχρονα κράτη το δικαίωμα στην πληροφόρηση των πολιτών προϋποθέτει την παρουσία του κράτους στον χώρο της ενημέρωσης. Συνεπώς, με τη χθεσινή κυβερνητική ενέργεια, η Ελλάδα βρέθηκε κατάφωρα έξω από τον χάρτη των σύγχρονων δημοκρατιών σε ό,τι αφορά το δικαίωμα της πληροφόρησης και συμμετοχής στην κοινωνία της πληροφορίας. Ο δε τρόπος με τον οποίο μεθοδεύτηκε και υλοποιήθηκε η απόφαση αυτή, φέρνει στο νου τις πιο σκοτεινές στιγμές του 20ού αιώνα για το ελληνικό πολίτευμα. Το αποτέλεσμα είναι ότι ακόμη και ο απλός άνθρωπος που δυσανασχετούσε με τις χρόνιες παθογένειες της ΕΡΤ έχει μείνει ενεός. «Αυτό δεν πιστεύαμε ότι θα το βλέπαμε», ψιθυρίζουν οι περισσότεροι. Και όμως, το πιο αποφασιστικό χτύπημα είναι αυτό που δεν θα περίμενε κανείς. Προετοιμάζει για τα χειρότερα και κυρίως διδάσκει τον κόσμο ότι δεν μπορεί ποτέ πια να είναι σίγουρος για τίποτε. Αυτό είναι ο κύριος στόχος πίσω από τον τρόπο με τον οποίο πορεύονται οι ελληνικές κυβερνήσεις τα τελευταία τρία χρόνια υπό την επίβλεψη της τρόικας. Αυτό συνιστά την πεμπτουσία του νεοφιλελεύθερου πειράματος. Όποια παρέμβαση ήθελε να κάνει η κυβέρνηση στη δημόσια ραδιοφωνία και τηλεόραση προς την κατεύθυνση εξορθολογισμού των υπηρεσιών της έχει ως συνταγματικό όριο τη λειτουργία της. Η παύση της λειτουργίας της ΕΡΤ ξεφεύγει από τα όρια του συνταγματικού πολιτεύματος, ενώ οι μαζικές απολύσεις παραβιάζουν με προφανή τρόπο ό,τι απέμεινε από την ελληνική εργατική νομοθεσία αλλά και το κοινοτικό δίκαιο. Η δημόσια ραδιοτηλεόραση δεν είναι μια οποιαδήποτε δημόσια υπηρεσία. Είναι αγαθό δημοσίου συμφέροντος, η απρόσκοπτη διάθεση του οποίου στους πολίτες δεν επαφίεται στις ορέξεις του εκάστοτε κυβερνώντος. Ο έλεγχος της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης που προβλέπει το ελληνικό Σύνταγμα (Άρθρο 15, παρ. 2) δεν είναι εμπράγματο δικαίωμα της κυβέρνησης επί της τηλεόρασης όπως το αντιλαμβάνονται αυτοί που κυβερνούν την Ελλάδα προκειμένου να ικανοποιηθεί η αξίωση των δανειστών της χώρας για 2.000 απολύσεις από το δημόσιο. Αυτά τα αυτονόητα για μια σύγχρονη δημοκρατία πρέπει να διευκρινίζονται στην Ελλάδα του 2013. Το αν ο ελληνικός λαός είναι σε θέση να εμπιστευτεί αυτή την κυβέρνηση που χρησιμοποιεί τη δημόσια ραδιοφωνία και τηλεόραση ως βραχίονα της πιο γκροτέσκας προπαγάνδας και χειραγώγησης για να «εξυγιάνει» την ΕΡΤ είναι άλλης φύσης –ρητορικό– ερώτημα, το οποίο φυσικά όχι μόνο δεν πρέπει να απωθείται αλλά πρέπει διαρκώς να τίθεται από όσους διακονούν πολιτικές εξυγιάνσης του δημοσίου τομέα στην Ελλάδα. Προκαλεί αποτροπιασμό μέσα στην οδύνη των ημερών ότι αυτός ο κυβερνητικός εκπρόσωπος, ο οποίος χθες σε μια ανακοίνωση-απαύγασμα του κρατικού αυταρχισμού, λαικι-

σμού και ρεβανσιισμού δήλωσε ότι «the party is over» θα είναι αυτός που θα ηγηθεί της προσπάθειας ανασυγκρότησης της δημόσιας ραδιοφωνίας και τηλεόρασης στην Ελλάδα. Διότι απλώς το «party» ήταν και δικό του. Δεν ήταν του ελληνικού λαού.

Όμως ο Έλληνας πρωθυπουργός με τη χθεσινή απόφαση επιχειρεί κάτι άλλο. Καθώς ουδείς εκθέτων άνθρωπος σε αυτή τη χώρα θεωρεί ότι η κυβέρνησή του είναι σε θέση έστω και στοιχειωδώς να βελτιώσει την ΕΡΤ, κάνει μια επίδειξη πολιτικής πυγμής με σκοπό να πείσει τους εντός όσο και τους εκτός Ελλάδας ότι η κυβέρνησή του –και μόνον αυτή– μπορεί να διασφαλίσει τα δικαιώματα των δανειστών στην Ελλάδα. Η ΕΡΤ είναι η αρχή. Ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται επικοινωνιακά αυτή η επίδειξη στριμώχνει ασφυκτικά μέχρι το σημείο του πολιτικού αφανισμού, τούς ήδη βυθισμένους στην ηθική απαξίωση εταίρους του, και υποβάλλει πλέον την αξιωματική αντιπολίτευση σε διλήμματα πιο βαθιά φέροντάς την αντιμέτωπη με την επιτακτική ανάγκη της «βίαιης ωρίμανσής» της. Οι ανεπάρκειες της αξιωματικής αντιπολίτευσης πλέον βαραίνουν περισσότερο από ποτέ καθώς η συνέχιση αυτής της κυβερνητικής θητείας είναι εγκληματική.

Είναι γεγονός ότι η δημοκρατία στην Ελλάδα δοκιμάζεται. Πιο συμβολικό στιγμιότυπο αυτής της δοκιμασίας από το «μαύρο» στην οθόνη της ΕΡΤ το βράδυ της Τρίτης 11ης Ιουνίου και 2.656 απολύσεις από το δημόσιο με τις υπογραφές δύο υπουργών δύσκολα επινοείται. Αν το εγχείρημα αυτό πετύχει στην Ελλάδα, είναι σίγουρο πως θα περάσει τα ελληνικά σύνορα. Για τον λόγο αυτόν είναι κρίσιμο για τη δημοκρατία στην Ευρώπη να ανατραπεί. Να μην εκπλήσσει ότι το μαύρο στην οθόνη της ΕΡΤ βρήκε έναν υπερασπιστή: τους Έλληνες ναζί. Υπ' αυτή την έννοια, το συμβάν της 11ης Ιουνίου 2013 αφορά όλους τους Ευρωπαίους δημοκράτες.

Η δημόσια ραδιοτηλεόραση δεν είναι μια οποιαδήποτε δημόσια υπηρεσία. Είναι αγαθό δημοσίου συμφέροντος, η απρόσκοπτη διάθεση του οποίου στους πολίτες δεν επαφίεται στις ορέξεις του εκάστοτε κυβερνώντος. Η παύση της λειτουργίας της ΕΡΤ ξεφεύγει από τα όρια του συνταγματικού πολιτεύματος, ενώ οι μαζικές απολύσεις παραβιάζουν με προφανή τρόπο ότι απέμεινε από την ελληνική εργατική νομοθεσία αλλά και το κοινοτικό δίκαιο.

«ΤΑ ΕΘΝΗ ΕΧΟΥΝ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΑΞΙΖΕΙ». ΕΜΕΙΣ;

Η πατρότητα της διατύπωσης του τίτλου έχει αποτελέσει αντικείμενο έριδας: κάποιιοι την αποδίδουν στο Τοκβίλ, άλλοι στον Μαρξ και άλλοι στον Τσώρτσιλ. Η αλήθεια ωστόσο είναι πως αυτή η πρόταση ανήκει στον συντηρητικό Γάλλο φιλόσοφο και διπλωμάτη Joseph De Maistre ο οποίος ανέλαβε εργολαβικά την υπεράσπιση των ιεραρχικών κοινωνιών και της μοναρχίας μετά τη Γαλλική Επανάσταση του 1789.

Ο Ντε Μεστρ λοιπόν στον λυσσαλέο του αγώνα εναντίον των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προέταξε πως δεν υπάρχει «άνθρωπος» αλλά μόνον «άνθρωποι» ριζωμένοι στις κοινότητές τους και υποταγμένοι στην Θεία Πρόνοια. Επομένως, τα περίφημα «droits de l'homme» δεν είναι παρά μια γερή οφθαλμαπάτη των επαναστατών, υπεύθυνη για την αταξία και την ακυβερνησία των πρώιμων μετεπαναστατικών χρόνων. Έτσι λοιπόν, απέναντι στη μεταφυσική των δικαιωμάτων ο Ντε Μεστρ προτάσσει την φυσική τάξη των κοινωνιών που βασίζεται στις ιδιαιτερότητες των πολιτικών κοινοτήτων υποταγμένων στη θεία βούληση και όχι στη μεταφυσική οικουμενικότητα της Διακήρυξης του 1789.

Γιατί όμως τα γράφω αυτά, μέρες που είναι; Μα διότι νομίζω ότι το κυνικό αυτό απόφθεγμα είναι πιο επίκαιρο παρά ποτέ μετά από αυτόν τον ανασχηματισμό της ελληνικής κυβέρνησης στον πρώτο καύσωνα του 2013. Επειδή η εικόνα είναι τέτοια που δεν χρειάζεται σχόλια, ούτε λεζάντες, και επειδή είμαι βέβαιος πως ακόμη και η πιο σκληρή συμπολίτευση έχει αρχίσει πλέον να απορεί ανοικτά για τα όρια της πολιτικής βιωσιμότητας και να αμφιβάλλει για τα στοιχειώδη της νόησης, το ερώτημα που τίθεται είναι πλέον απλό: αυτήν την κυβέρνηση αξίζουμε ως λαός;

Διότι αν όντως τα έθνη έχουν την κυβέρνηση που τους αξίζει –που την έχουν δηλαδή– τότε η απάντηση στο προηγούμενο ερώτημα είναι εφιαλτική: ναι, μας αξίζει αυτή η κυβέρνηση. Η Ελλάδα στην πιο δύσκολη στιγμή των τελευταίων δύο γενεών της, έχει πρωθυπουργό τον ιδρυτή της ΠολΑν, υπουργό υγείας τη στιγμή της κατάρρευσης όλων των υγειονομικών θεσμών τον κύριο Άδωνι –ο έτερος του βασιλοχουντισμού προτίμησε να σνομπάρει– και φυσικά ο κατάλογος άσχετων και επικίνδυνων μόλις αρχίζει. Δημοκρατία εξάλλου έχουμε. Όχι σοβαρής ποιότητας είναι αλήθεια, αλλά δημοκρατία. Έλλειμμα δημοκρατικής νομιμοποίησης δεν υπάρχει. Την κυβέρνηση δεν μας την φόρεσαν, όσο και να μας ενοχλεί. Και αυτό είναι το όνειδος. Σκεφτείτε να μας έλεγαν δέκα χρόνια πίσω τη σύνθεση της κυβέρνησης αυτής για τη συγκυρία τούτη. Ως αστείο, κι αν θα το παίρναμε. Η ιστορία όμως δεν χωρατεύει και δε μας χαρίζεται. Ο Ντε Μεστρ λοιπόν δίκιο είχε. Φυσικά, οι λαοί έχουν τις κυβερνήσεις που τους αξίζουν. Ο τιμωρητικός τόνος αυτής της διατύπωσης προέρχεται από έναν πολέμιο της δημοκρατίας και της πολιτικής νεωτερικότητας. Προσοχή όμως: αυτό δεν την κάνει να στερείται εγκυρότητας. Τουναντίον μάλιστα. Εξάλλου, για τον λόγο αυτό, ο Ντε Μεστρ και οι συν αυτό στάθηκαν μέχρι τέλους φανατικοί πολέμιοι της δημοκρατίας και ορκισμένοι φιλομοναρχικοί. Διότι στη μοναρχία, υφίσταται μια ελπίδα, μια πιθανότητα, να μην έχεις τον ηγέτη που σου αξίζει. Στη δημοκρατία όμως, τέτοια ελπίδα δεν υπάρχει. Εξάλλου, πίσω από την πρόταση αυτή κρύβεται η χαιρεκακία για την αποτυχία της δημοκρατίας που βλέπουμε να απλώνεται σε ένα υπολογίσιμο τμήμα του ελληνικού λαού δίνοντας τροφή για σκέψη σε λύσεις πραγματικής εκτροπής μέσα στην οδύνη. Όσο απαξιώνεται η δημοκρατία τόσο πιο εύκολος αντίπαλος είναι. Και η μεγαλύτερη ζημιά που προκαλεί η παρούσα κυβέρνηση δεν είναι η αδυναμία της στην καθημερινότητα, αλλά η δύναμή της στον μακρόπνοο ευτελισμό της δημοκρατικής αρχής.

«Ούτε στον εχθρό σου, τέτοια κυβέρνηση», έλεγαν κάποιοι γνωστοί χθες, μετά την ανακοίνωση της νέας σύνθεσης, σε ένα νεοφιλελεύθερο ευρωπαϊό διπλωμάτη που περνά τα τρία τελευταία του χρόνια υπερασπιζόμενος τα Μνημόνια. Αυτός κοιτούσε αμήχανα. Αδιάγνωστα. Μήπως όμως τελικά «μόνον στον εχθρό σου τέτοια κυβέρνηση»; Διότι μετά από μερικά τέτοια, παραδίδεις, παθαίνεις την ανοσία αυτών που καρτερικά περιμένουν το τελικό χτύπημα. Αυτό φαίνεται να έχει πάθει ο κόσμος εδώ. Τι άλλο κακό να σε βρει σε καιρό ειρήνης; Ίσως αυτή και να είναι η επιτυχία της κυβέρνησης Σαμαρά. Ότι μας έχει αποπλίσσει διαρκώς προετοιμάζοντας μας για τα χειρότερα που έπονται. Διότι δε νομίζω να υπάρχει εκέφρων άνθρωπος πλέον στη χώρα τούτη, όσο αντι-ΣΥΡΙΖΑ και να είναι, που να περιμένει κάτι καλύτερο από αυτήν την κυβέρνηση.

Επείγει λοιπόν να φωνάξουμε και να διεκδικήσουμε πως δεν αξίζουμε ως λαός τέτοια κυβέρνηση. Να τελειώνουμε με αυτόν τον γκροτέσκο εφιάλητη στη πιο δύσκολη στιγμή της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας. Αλλιώς, ποιος να ξέρει. Μπορεί όντως να την αξίζουμε.

ΑΙΣΧΗ ΣΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ: ΑΝΤΙΚΑΤΟΠΤΡΙΣΜΟΙ ΣΕ ΔΥΟ ΑΦΙΣΣΕΣ

«Είχα προειδοποιήσει στους πιο υψηλούς τόνους ότι το AIDS αυξάνεται δραματικά στη χώρα μας και ότι ένα μέρος του προβλήματος προκύπτει από τη λαθρομετανάστευση και την αδήλωτη πορνεία.(...) Είχα πει ότι το πρόβλημα μπαίνει στις ελληνικές οικογένειες, καθώς έλληνες οικογενειάρχες πηγαίνουν στους οίκους ανοχής μεταφέροντας έτσι τη νόσο στα σπίτια τους»²¹.

Τάδε έφη –γνωστό μάλλον– Α. Λοβέρδος. Η συνέχεια επίσης γνωστή: φωτογραφίες των οροθετικών αναρτήθηκαν στον ιστότοπο της ΕΛ.ΑΣ και αναδημοσιεύθηκαν από μέσα ενημέρωσης μαζί με τις περίφημες δηλώσεις του σοσιαλιστή υπουργού περί «υγειονομικής βόμβας του AIDS [που] δεν βρίσκεται πλέον μέσα στο γκέτο των αλλοδαπών όπως συνέβαινε μέχρι πρότινος, αλλά ξέφυγε...».

Όλα αυτά καταγράφηκαν με συγκλονιστικό τρόπο στο ντοκιμαντέρ της Ζωής Μαυρουδή με τίτλο *Ερείπια* (Ruins)²². Στα *Ερείπια* αποδίδεται η περιπέτεια των οροθετικών γυναικών των οποίων δόθηκαν στη δημοσιότητα οι φωτογραφίες ως εκδιδομένων, κατηγορουμένων για το κακούργημα της «βαριάς σκοπούμενης σωματικής βλάβης». Όλος τυχαίως, λιγότερο από μία βδομάδα πριν από τις εκλογές του Μαΐου 2012. Όπως λέει εκπρόσωπος της Πρωτοβουλίας Αλληλεγγύης στις Οροθετικές Γυναίκες στο έργο,

21 <http://www.iatropedia.gr/articles/read/1738>

22 <https://www.youtube.com/watch?v=9zyEegBtClQ>

«αισθάνθηκα ότι πιάσαμε πάτο σαν χώρα, αυτό ήταν ό,τι πιο ποταπό μπορούσαμε να κάνουμε». Υπό την έννοια αυτή, τα *Ερείπια* είναι, νομίζω, ένα έργο που κάθε «έλληνας οικογενειάρχης» πρέπει να δει.

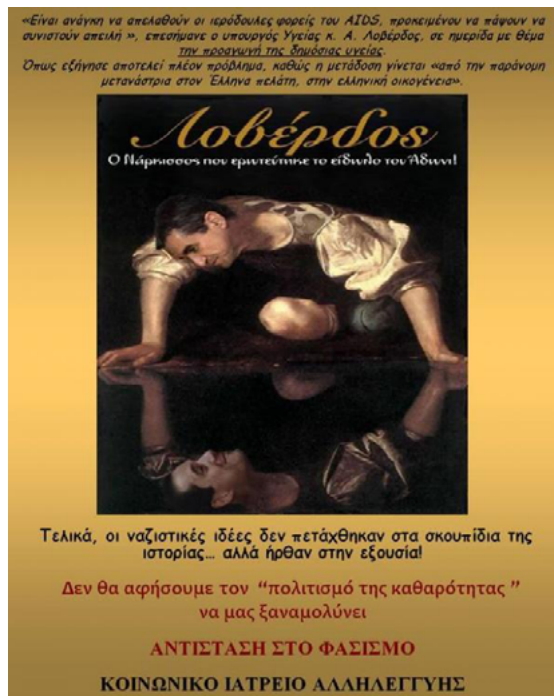
Το επικοινωνιακό σχέδιο διαπόμπευσης προς άγραν ψήφων πριν τις εκλογές της Άνοιξης 2012 δεν απέδωσε ωστόσο τα αναμενόμενα. Η συσχέτιση οροθετικότητας, αλλοδαπότητας και επικινδυνότητας δεν είχε τεκμήρια. Πρώτον, οι περισσότερες γυναίκες μάς βγήκαν ελληνίδες. Δεύτερον, δεν ήταν καν πόρνες. Ήταν άστεγες σε κατάσταση βαριάς προχωρημένης τοξικομανίας. Άρα λοιπόν, οι «αλλοδαπές, αφρικάνες που εκδίδονται από βούντου (sic)» όπως δήλωσε, εμφανώς υπερήφανος για την επινόησή του, ο δημοσιογράφος Α. Προτοσάλτε στο οικείο του δελτίο, ήταν ελληνίδες ναρκομανείς και όχι αλλοδαπές πόρνες. Οι γυναίκες αυτές στη συνέχεια αθωώθηκαν για το αδίκημα της «βαριάς σκοπούμενης σωματικής βλάβης», αφού προηγουμένως είχαν διαπομπευθεί με τον πιο επαίσχυντο τρόπο από τους σοσιαλιστές υπουργούς Λοβέρδο και Χρυσοχοϊδη.

Ακολούθως, με τη σύσταση της νέας τρικομματικής κυβέρνησης, η υγειονομική διάταξη ΓΥ/39Α βάσει της οποίας είχαν συλληφθεί και διαπομπευτεί οι οροθετικές καταργήθηκε από την υφυπουργό Υγείας, Ι. Σκοπούλη. Όμως, έχει ο καιρός γυρίσματα: μία από τις πρώτες πράξεις που υπέγραψε ο νέος υπουργός Υγείας Άδωνις Γεωργιάδης μετά την ανάληψη των καθηκόντων του ήταν η επαναφορά της. Δήλωσε με τη γνωστή παρηρησία του:

«Υγειονομική διάταξη θα υπάρχει, διότι σεβόμαστε τα δικαιώματα όλων. Όλων όμως των ανθρώπων. Και των ευπαθών ομάδων και του υπολοίπου πληθυσμού που θέλει αίσθημα ασφάλειας και όχι αίσθημα κενού».

Έτσι, σήμερα στην Ελλάδα οι γυναίκες των ελλήνων οικογενειάρχων μπορούν να κοιμούνται ήσυχες. Αν τυχόν οι άνδρες τους ολισθήσουν στον αγοραίο έρωτα θα ξέρουν από ποιες κινδυνεύουν και από ποιες όχι. Δεν παίζουμε. Η έννομη τάξη θέλει αίσθημα ασφάλειας και όχι κενό. Αυτό το αίσθημα ασφάλειας που τόσο της λείπει στους καιρούς που ζούμε, της το χαρίζει η επίμαχη υγειονομική διάταξη.

Γιατί τα θυμήθηκα όλα αυτά; Διότι πρόσφατα επισκέφτηκα στο πλαίσιο μιας Αποστολής της Διεθνούς Ομοσπονδίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το Κοινωνικό Ιατρείο Θεσσαλονίκης, όπου είδα αυτή την αφίσα:

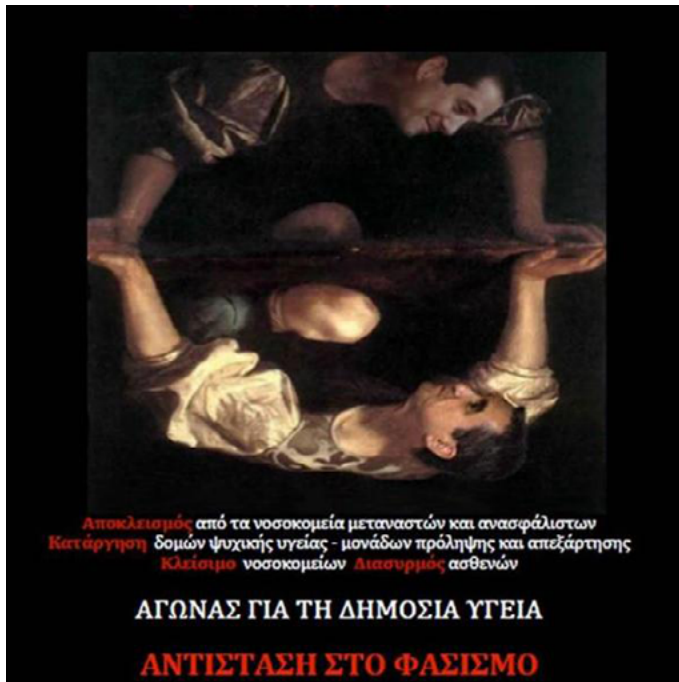
Κοιτώντας την, μου φάνηκε πολύ ενδιαφέρουσα. Πολύς κόσμος –με δυστυχική εξαίρεση τον Φώτη Κουβέλη (δεν ειρωνεύομαι)– έχουμε κάνει συνειρμούς μεταξύ των δύο αυτών ανδρών ως κατεξοχήν πολιτικών που προσωποποιούν χωρίς αναστολές τον χρυσό μέσο όρο της νέας κυβερνητικής που επιχειρείται στην Ελλάδα των μνημονίων. Ένας ομολογούμενως καινοφανής τρόπος πολιτικής συμπεριφοράς που δεν υπολογίζει τίποτε –ούτε κόστος, ούτε προσχήματα, ούτε μια στοιχειώδη ευπρέπεια–, αλλά με ωμή «ειλικρίνεια» και φωνές αντιπαράθετα σε ό,τι νιώθει εμπόδιο. «Η καλύτερη άμυνα είναι η επίθεση» για τους αντικατοπτριζόμενους. Αυτή είναι η ιδιότυπη δημοφιλία του νέου κυβερνητικού τύπου ενώπιον του οποίου οι αντίπαλοι είναι συνήθως αμήχανοι. Το γεγονός μάλιστα ότι ο ένας προέρχεται από το ΚΚΕ και ο άλλος από την περιθωριακή ακροδεξιά της αρχαιολατρίας καθιστά ακόμη πιο ενδιαφέρουσα αυτή τη σύγκλιση.

Σε κάθε περίπτωση, αυτό που κάνει πιο αποκαλυπτική την αφίσα είναι ότι κυκλοφόρησε τον Μάη του 2012, πολύ πριν γίνει υπουργός Υγείας ο Α. Γεωργιάδης και παλινορθώσει την υγειονομική διάταξη που η υφυπουργός της ΔΗΜΑΡ είχε καταργήσει. Αυτό φυσικά δε σημαίνει ότι το Κοινωνικό Ιατρείο Θεσσαλονίκης είχε προφητικές ιδιότητες. Απλώς σημαίνει ότι από τότε έβλεπαν στο είδωλο του ενός τον άλλον, κάτι που ο διάδοχος φρόντισε με

κάθε τρόπο να επιβεβαιώσει όταν επανέφερε τη διάταξη. Είπε μάλιστα τότε ότι «τη χώρα τούτη δεν την κυβερνούν οι διεθνείς οργανισμοί [που κατηγορούν την Ελλάδα για τη δι-απόμπευση των οροθετικών], αλλά η ελληνική Βουλή». Για άλλους διεθνείς οργανισμούς που μοιράζονται εκτελεστική εξουσία στην Ελλάδα των μνημονίων, φυσικά κουβέντα. Αυτός είναι ο νέος κυβερνητικός τύπος:

« Μας εγκαλείτε ότι κυβερνά η τρόικα; Σας εγκαλούμε ότι δεν κυβερνάει ο Επίτροπος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης και ο ΟΗΕ».

Η δεύτερη αφίσα του Κοινωνικού Ιατρείου, σε μαύρο φόντο πλέον και με αναποδο-γυρισμένους τους πρωταγωνιστές, δημοσιεύθηκε όταν ο Α. Γεωργιάδης έγινε, ένα χρόνο μετά, (Ιούνιο του 2013) νέος υπουργός Υγείας:

Το Κοινωνικό Ιατρείο Θεσσαλονίκης, δυστυχώς, δικαιώθηκε. Κανείς τους δεν γέλαγε, όπως κάποιοι αριστεροί αφελώς μειδιούσαν ενώπιον αυτής της νέας θητείας στο υπουργείο Υγείας, το καλοκαίρι του 2013. Οι άνθρωποι που έχουν βιώσει με τον πιο αδιαμεσολάβητο τρόπο την κοινωνική οδύνη στα χρόνια της κρίσης είχαν ήδη διαγνώσει τον νέο κυβερνητικό σωματότυπο της ύστερης μνημονιακής εποχής: αίσχη στα ερείπια. Όχι όνειδος και απολογίες. Οι οροθετικές ήταν απλώς η αρχή.

«Τι ενισχύει τη Χρυσή Αυγή περισσότερο; Τα Μνημόνια ή ο Λιάπης;» με ρώτησε έγκριτος νομικός φίλος, ο οποίος θεωρεί αναγκαίο κακό τα πρώτα. Προσπαθώ εισαγωγικά να συνοψίσω το πρόβλημα. Κι αυτό δεν είναι τόσο ότι ο ανιψιός του Κωνσταντίνου Καραμανλή είναι μάλλον ένοχος για τις μικροαπάτες που του καταλογίζονται, αλλά το ότι είναι σίγουρα υπεύθυνος για την εξαγρίωση ενός ήδη αλαφιασμένου λαού.

Διαφθορά, τιμωρία και δημοκρατία.

Μετά τις πλαστές πινακίδες του Τουareg, ακολούθησαν οι απίθανες μίζες του Υπουργείου Άμυνας: άνθρωποι που κάνανε παραμονές Πρωτοχρονιάς μες στη μιζέρια άκουγαν πρώην στρατιωτικούς να μιλάνε για τρελά λεφτά που έμπαιναν στο λογαριασμό τους. Μετά ήρθαν οι ποινικές διώξεις για το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο, όπου πλέον σύσσωμο το σύστημα που κυβερνά την Ελλάδα –χωρίς καμία διαφοροποίηση κόμματος και οικογένειας– εμφανίζεται βουτηγμένο στη δολοπλοκία, τη δωροδοκία, τη διαφθορά. Είχαν προηγηθεί καταδίκες σε ισόβια (του πρώην δημάρχου Θεσσαλονίκης) πέρσι, η κάθειρξη σύσσωμης της οικογένειας Τσοχατζόπουλου και, όπως όλοι διαισθανόμαστε, έπονται και άλλοι απαστράπτοντες αστέρες της ελληνικής πολιτικής των τελευταίων δεκαετιών.

Νιώθω πολλούς να ρωτάνε: «Δεν χαίρεσαι; Δεν ήρθε η ώρα να πληρώσουν οι καταχραστές και οι διεφθαρμένοι;». Απαντώ: Ο καθείς να τιμωρηθεί, εφόσον προκύψει ενοχή του, με τρόπο που αναλογικά παραπέμπει στην απαξία των πράξεών του και στη ζημιά που προέκυψε. Ασφαλώς λοιπόν τιμωρία. Όχι «παραδειγματική» ούτε «δρακόντεια», αλλά σύμμετρη με το μέγεθος των άδικων πράξεων. Το λέω διότι στην Ελλάδα σήμερα είναι του συρμού να ζητάμε επί πίνακι «διεφθαρμένες κεφαλές», χωρίς να αποδίδουμε σημασία στο ότι ο μηχανισμός που τις τρέφει μένει άθικτος, συνεχίζοντας να παράγει ασυδοσία. Το αποτέλεσμα είναι αυτό που είδαμε στη δίκη Παπαγεωργόπουλου και στηλιτεύσαμε ως Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου: «Αντί να καταδικάζουμε χίλιους διεφθαρμένους λειτουργούς, καταδικάζουμε έναν σε χίλια χρόνια».

Σε παλαιότερο άρθρο μου στις φιλόξενες αυτές σελίδες έγραφα –πριν ακόμη ανοίξουν για τα καλά οι ασκοί του Αιόλου της ελληνικής διαφθοράς– ότι το κυνήγι των σκανδάλων και η πομπώδης ανάδειξη της σαπίλας του ελληνικού αστισμού αποδίδουν πρόσκαιρα μόνο πολιτικά οφέλη: τη σχετική ρητορική, από μόνη της, μπορούν εύκολα να την οικειοποιηθούν όλοι οι πολιτικοί χώροι, με πρώτη και καλύτερη την Ακροδεξιά. Η Ακροδεξιά ανέκαθεν στοχεύει στην εξάρθρωση της «εκφυλισμένης» κυβερνώσας ελίτ, βρίσκοντας άφθονη πρώτη ύλη στα κακώς κείμενά της. Τα φαινόμενα αυτά μπορεί να βοηθάνε δημοσκοπικά (και) την Αριστερά, όσο όμως αυτή δεν δουλεύει πολιτικά για να τα εντάξει στο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο που τους αρμόζει, αναζητώντας ταυτόχρονα μηχανισμούς λογοδοσίας και συντεταγμένης παύσης της ατιμωρησίας, τότε τα φαινόμενα αυτά σπλίζουν αποτελεσματικά το χέρι του αντιπάλου («Αντιακροδεξιά στρατηγική και

αντιφασιστικό μέτωπο», «Ενθέματα», 30.9.2012). Δεν πρέπει λοιπόν να εκπλήρσει ότι η anti-corruption ρητορική αποτελεί σήμερα βασικό εργαλείο στον αγώνα επιβίωσης της πρωθυπουργικής πυγμής.

Τα σκάνδαλα και η διαφθορά συνιστούν ουσιαστικές άδικες πράξεις, πρώτης τάξης παραβιάσεις των δικαιωμάτων όσων χάνουν, με τον α΄ ή β΄ τρόπο, την πρόσβαση στα δημόσια αγαθά εξαιτίας των υπεξαίρέσεων. Τη διαφθορά, λοιπόν, θα πρέπει να τη υποστασιοποιούμε περισσότερο από την πλευρά εκείνων που εξαιτίας της χάνουν την πρόσβαση σε ένα κοινωνικό αγαθό, παρά από την οπτική του θύτη. Έτσι συμβάλλουμε σε μια ουσιαστική αποτίμηση και τιμώρηση, αναδεικνύοντας τι πραγματικά χάνουν τα μέλη του κοινωνικού συνόλου. Αλήθεια, πού είναι τα 20 εκατομμύρια που υπεξαίρέθηκαν στον Δήμο Θεσσαλονίκης; Πόσα θα μπορούσαν να γίνουν με αυτά;

Έτσι, νομίζω, μπορούμε να αποφύγουμε ένα διπλό σκόπελο. Από τα δεξιά, την υπόκλιση σε μια αφελή θεσμολαγνία, που συνήθως πάει χέρι-χέρι με μια ρητορεία περί «δρακόντειων νόμων», θέσπισης σώματος αδιάφθωτων, οι οποίοι με τη σειρά τους διαφθείρονται, θεσπίζεται ένα νέο σώμα «υπεραδιάφθωτων» κ.ο.κ. Υπάρχουν περισσότερο ή λιγότερο αποτελεσματικοί νόμοι καταπολέμησης της διαφθοράς, αλλά δεν νοούνται τέλειοι θεσμοί που θα την αποκλείουν. Από την άλλη, έχουμε να αναμετρηθούμε με μια εξίσου αφελή «δομιστική» ερμηνεία, δημοφιλή στα αριστερά καφενεία, που λέει ότι αφού η διαφθορά είναι σύμφυτη στον καπιταλισμό θα διορθωθεί μονάχα –ζήτησε Μάη μου– στην αταξική κοινωνία. Προφανώς, αναγνωρίζοντας ότι το σύστημα και συγκεκριμένες πολιτικές παράγουν διαφθορά, πρέπει ταυτόχρονα να αναζητάμε, σ' αυτή τη ζωή και όχι στα λιβάδια του μέλλοντος, αποτελεσματικούς μηχανισμούς και διαδικασίες λογοδοσίας και ελέγχου.

Πολιτειακά κρίσιμες συνθέσεις.

Υπάρχουν ικανοί λόγοι που ανησυχούμε για τη δημοκρατία στην Ελλάδα των Μνημονίων (ελλειμματική νομιμοποίηση της τρόικας, πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, απαξίωση της Βουλής, κατάργηση της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης κλπ.). Σαν να μη φτάνουν, έχει πλέον προστεθεί για τα καλά ένας ακόμη, ο οποίος φαίνεται ότι διαθέτει μια κρύφια δυναμική θανάσιμης ισοπέδωσης – κι είμαστε ακόμη στην αρχή. Φοβούμαι, δηλαδή, ότι το καίριο χτύπημα στην Ελληνική Δημοκρατία μπορεί να το δώσουν η μεγάλη ανυποληψία και η ηθική απαξίωση στην οποία έχουν περιέλθει οι ελληνικές ελίτ στις συνειδήσεις των ανθρώπων.

Οι απανωτές αποκαλύψεις για τη διαφθορά ακούγονται σαν επιθανάτιος ρόγχος αυτών που κυβέρνησαν μέχρι σήμερα. Αυτό είναι καταρχάς καλό, καθώς κάποια στιγμή πρέπει να τελειώνουμε με εκείνους που φέρανε τη χώρα στην εμπροσθοφυλακή της παγκόσμιας κρίσης, εγκυμονεί όμως θανάσιμους κινδύνους αν δεν το διαχειριστούμε με σωφροσύνη. Οι βαρύτερες καταδίκες, βορά σε μια κοινωνία που θέλει αποκεφαλισμούς, δεν προσιωμίζονται τίποτε καλό αφ' εαυτές. Αντιθέτως. Η ελληνική δικαιοσύνη είναι συστηματικά εθισμένη να καταλογίζει σκληρότατες ποινές –τις λιγότες φορές που ένοχοι για διαφθορά προσάγονταν ενώπιον της– αλλά αυτό φυσικά δεν έχει αποτελέσει εμπόδιο στη συνέχιση

τέτοιων εγκλημάτων. Οι ιδιαζόντως αυστηρές καταδίκες (η λατρεία του «πέλεκου» και της εξόντωσης, συλλογικό αίσθημα που τρέφεται από τη μνησικακία και όχι την προσήλωση στο δίκαιο), μπορούν κατεξοχήν να εντείνουν και να ανατροφοδοτήσουν τη νοοτροπία όχλου, πρώτη ύλη της ακροδεξιής ιδεολογίας. Με τον ίδιο τρόπο που τόσα χρόνια το έκανε αντιστρόφως η συστηματική ατιμωρησία των πολιτικών και επιχειρηματικών ελίτ.

Όσο λοιπόν κι αν η οργή εναντίον των διεφθαρμένων πολιτικών και επιχειρηματιών είναι ευεξήγητη, ακόμα και δικαιολογημένη, δεν κάνει καλό, παρά μόνο αν μετασχηματιστεί σε τεκμηριωμένη κοινωνική κριτική. Και πάλι, τότε, δεν είναι βέβαιο ότι η κυοφορία θα πετύχει, αλλά αυτό είναι άλλο θέμα. Αν μείνει ως έχει –και ιστορικά αυτό είναι συνηθέστερο– συμβάλλει στην εδραίωση του ακροδεξιού λαϊκισμού, στις κραυγές για «κρεμάλες» εναντίον των πλουσίων, των τραπεζιτών (των Εβραίων δηλαδή, στο χρυσαυγίτικο λεξιλόγιο), των διανοουμένων κ.λπ.

Εν κατακλείδι, βρισκόμαστε ενώπιον κρίσιμων, πολύ δύσκολων αλλά βιοτικά αναγκαίων συνθέσεων:

Α) Πώς θα διακρίνουμε τα πραγματικά μεγάλα σκάνδαλα με βάση τη ζημιά που προκαλούν στο δημόσιο συμφέρον (λ.χ. ΤΤ), από τα εμβληματικά σκάνδαλα με βάση την ένταση που απασχολούν το δημόσιο αίσθημα (Λιάπης); Το αίσθημα μπορεί να προκαλείται από τα μικρά και να μένει απαθές στα μεγάλα.

Β) Πώς θα δημιουργήσουμε σοβαρούς θεσμούς λογοδοσίας, προλαβαίνοντας την ανάγκη τιμωρίας;

Γ) Πώς αντί τον «πέλεκου» ή τη «δαμόκλειο σπάθη» της Δικαιοσύνης θα σκεφτούμε τη σοφή ζυγαριά της Θέμιδος (ξέρω πόσο αφελές φαντάζει αυτό σε μερικούς), που σημαίνει ότι νομιμότητα χωρίς αναλογικότητα είναι εφιάλτης. Και μάλιστα όχι (μόνο) όταν δικάζονται οι φίλοι μας, αλλά και οι αντίπαλοί μας. Διότι εκεί δοκιμαζόμαστε.

Δ) Πώς θα ξεχωρίσουμε τις εξαιρέσεις από τον κανόνα, όπως κατεξοχήν δεν έκανε το σύστημα (media και κυβέρνηση) επ' αφορμή της φυγής Ξηρού.

Με δύο λόγια: πώς θα τιμωρούμε αυτούς που πρέπει, χωρίς να σκάβουμε τον τάφο της ελληνικής δημοκρατίας. Δύσκολα πράγματα.

Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΑΡΓΗΣΕ ΠΟΛΥ

Σήμερα ακόμη διάγουμε τον αστερισμό της προσωρινής κράτησης ή μη της ηγετικής ομάδας της εγκληματικής οργάνωσης. Όντας εν θερμώ λοιπόν από τις εναλλαγές συναίσθημάτων που προκαλούν ένθεν και ένθεν οι αποφάσεις εισαγγελέων και ανακριτών, θα πρότεινα να μην το εξαντλήσουμε. Εξάλλου η υπόθεση μόλις ξεκίνησε τη μακρά της και πολλά υποσχόμενη πορεία της στο χώρο της Δικαιοσύνης.

Για την ιστορία πάντως, να θυμίσω ότι ως Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου είχαμε ασκήσει έντονη κριτική στην απόφαση για ισόβια κάθειρξη στον πρώην δήμαρχο Θεσσαλονίκης²³, ο οποίος, παρεμπιπτόντως, ουδέποτε προσωρινά κρατήθηκε παρά μπαινόβγαине χαμογελώντας αντιπαθητικά και αμήχανα στο δικαστικό Μέγαρο Θεσσαλονίκης ώσπου να μην ξαναβγεί παρά μόνο για τα Διαβατά. Η άλλη όψη της χαράς κάποιων για τη σύλληψη, είναι η ικανοποίηση των άλλων για τη μη κράτηση. «Μηδένα όμως προ του τέλους μακάριζε»: τόσο απλά.

Παρά λοιπόν τον φόρτο των ημερών, ας κάνουμε ένα βήμα πίσω για να σκεφτούμε πώς φτάσαμε εδώ.

Ο αμέριμος Χρυσουγίτης γυρνά από ταξίδι

Ας υποθέσουμε λοιπόν ότι κάποιος Έλληνας, φίλος της Χρυσής Αυγής, έφευγε για ένα ταξίδι από τη χώρα στις 17 Σεπτεμβρίου 2013 και γυρνάει δύο βδομάδες αργότερα²⁴. Εκεί που πήγε δεν έχει internet και κινητό. Ούτε τηλεφωνάει σπίτι. Γυρνάει πίσω λοιπόν και διαβάζει:

«... Η στρατιωτική δομή, η απόλυτη ιεραρχία που ενδεχόμενη παραβίασή της [Χρυσής Αυγής] επιφέρει σκληρές για τη σωματική ακεραιότητα έως απάνθρωπες και εξευτελιστικές για την προσωπικότητα του παραβάτη συνέπειες. (...) Η στελέχωση των αποκαλούμενων Ταγμάτων Εφόδου γίνεται από άτομα που έχουν ιδιαίτερα σωματικά προσόντα, έχουν εκπαιδευτεί κατάλληλα και υπό ιδιαίτερα σκληρές συνθήκες, που προσιδιάζουν την εκπαίδευση των ανδρών που υπηρετούν στις επίλεκτες μονάδες των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας. Σημειωτέον ότι στις προτεραιότητες είναι η επιλογή ατόμων με γνώσεις πολεμικών τεχνών». (...) Στο καταστατικό της οργάνωσης «ρητά ορίζεται ο διαχωρισμός του υπέρτερου επιχειρησιακού από το πολιτικό τμήμα, ηγετική ομάδα και των δυο τμημάτων ήταν η ίδια με την εξουσία, όμως, του αρχηγού να είναι απόλυτη, κατά το χιτλερικό δόγμα «Fuereprinzip» η προσταγή του οποίου προς ενέργεια ή η έγκρισή του σε ήσσοнос σημασίας δράση ήταν ιερή και αδιαπραγμάτευτη. Κατά τις απόψεις των ανθρώπων της «ΧΡΥΣΗΣ ΑΥΓΗΣ» όσοι δεν ανήκουν στη «λαϊκή κοινότητα της φυλής» είναι υπάνθρωποι. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι ξένοι μετανάστες, οι Ρομά, όπως και όσοι διαφωνούν με τις ιδέες τους, ακόμη δε και άτομα με νοητικά ή κινητικά προβλήματα. (...) « Η βία για τα μέλη της Χρυ-

23 «Αντί να καταδικάζουμε χίλιους διεφθαρμένους λειτουργούς καταδικάζουμε έναν σε χίλια χρόνια». <http://www.hllr.gr/index.php?MDL=pages&SiteID=247>

24 Όταν έγραφα το κείμενο δεν είχα διαβάσει ότι παρόμοιο σχήμα (με Έλληνα που επιστρέφει μετά από δύο βδομάδες) είχαν χρησιμοποιήσει και σε άρθρο τους στον Guardian οι Δουζίνας, Κούκη και Βραδής (<http://www.theguardian.com/commentisfree/2013/sep/29/arrest-golden-dawn-racism-greece>). Το γεγονός ότι εδώ μιλάω για οπαδό και εκείνοι για αντίπαλο της Χρυσής Αυγής δεν αλλάζει και πολύ το «δια ταύτα» του.

σής Αυγής είναι το μήνυμα και όχι το μέσον επίτευξης των όποιων επιδιώξεών τους, γι' αυτό και επιλέγονται άτομα που γνωρίζουν πολεμικές τέχνες». (...) «σε εφαρμογή των καταστατικών «αρχών» και επιδιώξεων της εγκληματικής αυτής οργάνωσης διαπράχθηκαν στα πλαίσια της επιλήψιμης κατά τις προηγούμενες αναπτύξεις δραστηριότητάς της δεκάδες αξιόποινες πράξεις» οι σοβαρότερες εκ των οποίων απαριθμούνται με παραπομπές στα σχετικά βουλευμάτα της δικαιοσύνης: απόπειρες ανθρωποκτονίας, ανθρωποκτονίες από πρόθεση, απόπειρες ανθρωποκτονίας, ληστείες, εκρήξεις, παραβάσεις σχετικές με εκρηκτικές ύλες, βαριά σκοπούμενες σωματική βλάβες. (...) Ιδιαίτερα πρέπει να επισημανθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις που δεν αποκλείεται ο αριθμός τους να είναι μεγαλύτερος, άνδρες της ελληνικής αστυνομίας συνέδραμαν ή στην καλύτερη των περιπτώσεων ανέχονταν τα μέλη της οργάνωσης στη διάπραξη διαφόρων ποινικά επίμεπτων πράξεων, στοιχείο που πρέπει να ελεχθεί ενδελεχέστερα».

Αποκαλύψεις. Ο άρτι αφιχθείς στην Ελλάδα Χρυσουγίτης ενοχλείται. Δεν προσέχει την ταυτότητα του συντάκτη του ως άνω κειμένου και ετοιμάζεται να μπει στο internet να αρχίσει να βρίζει και να απειλεί κατά προσφιλή του συνήθεια. Φαντάζεται ότι είναι ένα από τα πολλά δελτία τύπου της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου ή απόσπασμα από το βιβλίο του Δημήτρη Ψαρρά²⁵ ή τόσων άλλων που διαδίδουν αυτές τις ανοησίες εδώ και μερικά χρόνια. Το κείμενο όμως δεν είναι κανενός συνήθους υπόπτου. Είναι το περίφημο πόρισμα του αντιεισαγγελέα του Αρείου Πάγου. Διερωτάται λοιπόν ο Χρυσουγίτης μας: «τι έπαθε αυτός ξαφνικά;» Όπως όμως και εμείς μπορούμε με κάθε ειλικρίνεια να διερωτηθούμε: Ζούσαμε στην ίδια χώρα με την ηγεσία του Αρείου Πάγου;

Ανορθόδοξοι συνειρμοί και δυσάρεστες πραγματικότητες.

Μετά τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα και ως τις χθεσινές αποφάσεις περί μη προσωρινής κράτησης, η Χρυσή Αυγή έτεινε να αντιμετωπίζεται από την ελληνική δικαιοσύνη κατά το μοντέλο περίπου της Ι7Ν. Μόνο όμως που η τελευταία ήταν στην παρανομία. Η ΧΑ απολάμβανε τα φώτα της δημοσιότητας που τώρα την απαξιώνει. Παπάδες κάνανε αγιασμό στα γραφεία τους και κατάθεταν μηνύσεις α λα μπρατσέτα με την ηγεσία της οργάνωσης. Δημοσιογράφοι χαριεντίζονταν μαζί τους. Να μη μιλήσουμε για την ΕΛ.ΑΣ.: Μίλησε ο Άδωνις στο ΒΒC και μας είπε «πόσο δυστυχής είναι ότι υπάρχουν σχέσεις, ..»

Ο Ηλίας Κασιδιάρης σαν άλλος Σάββας Ξηρός; Μόνο που ο ένας κρύβονταν, ο άλλος έδινε σκαμπίλια στην τηλεόραση. Ο Κουφοντίνας ήταν στην αφάνεια για δεκάδες χρόνια, ο Παππάς κατουρούσε στην επιφάνεια. Ο Χριστόδουλος Ξηρός έφτιαχνε μπαγαλαμάδες για να κρύψει τα όπλα ενώ ο Καιάδας κυκλοφορούσε με αυτά στη βουλή ή τα εξέτεινε on camera στο Δήμαρχο της Αθήνας. Η λίστα μόλις αρχίζει. Αποκαλύψεις λοιπόν; Όχι

25 Η Μαύρη Βίβλος της Χρυσής Αυγής, Εκδ. Πόλις, Αθήνα: 2012

ακριβώς, Ξέραμε. Μπορεί να μην είχαμε τις πληροφορίες της ΕΥΠ, κοριούς κ.λπ., αλλά γνωρίζαμε. Το φωνάζαμε. Και όχι απλώς δεν εισακουγόμαστε, αλλά αντιθέτως, απολύτως εκτεθειμένοι στις απειλές και τις ύβρεις της εγκληματικής οργάνωσης, είχαμε να αντιμετωπίσουμε την αδιαφορία ως την καχυποψία των αρχών. Αυτή ήταν η κατάσταση στη χώρα. Όπως ακριβώς την εξέθεσε ο Δ. Πουλικάκος στους πολλαπλά εκτεθειμένους συνομιλητές του, κ.κ. Πρετεντέρη και Βορίδη στην εκπομπή του πρώτου²⁶.

Η ελληνική δικαιοσύνη άργησε πολύ και φταίει

Οι χτεσινές παλιωδιές δεν γίνονται στο κενό αλλά στο φόντο της ανυπόφορης χρόνιας αδράνειας. Αυτό είναι το πιο σημαντικό. Διότι σε τελευταία ανάλυση, για τα της μη κράτησης ας κάνουμε οικονομία λόγων μολονότι σαν πολίτες έχουμε λόγο να διερωτώμαστε «πώς γίνεται το νούμερο ένα να προφυλακίζεται και το τρία όχι;» Πώς γίνεται να αναγνωρίζει ο ανακριτής ότι κάποιος είναι μέλος εγκληματικής οργάνωσης και να μένει ελεύθερος με περιοριστικούς όρους; Ή είναι και κρατείται προσωρινά όπως λέει ο νόμος, είτε εκτιμάται πως δεν είναι και αφήνεται ελεύθερος. Σε κάθε περίπτωση πάντως, το κρίσιμο δεν είναι η κινητοποίηση, αλλά η αδράνεια. Αδράνεια όχι μόνο διότι οι εγκληματικές ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν είναι πολλαπλάσιες εκείνων που τελικά οδήγησαν σε καταδίκες των ενόχων, αλλά κυρίως διότι όλον αυτό τον καιρό, δεν έγινε η παραμικρή προσπάθεια συναρμολόγησης των αδικημάτων αυτών, η παραμικρή προσπάθεια εξιχνίασης του οργανωμένου και συντεταγμένου χαρακτήρα τους όταν η ελληνική κοινωνία βούουσε: βιβλία, δημοσιογραφικές έρευνες, πολιτικές ομολογίες, αναλύσεις εντός κι εκτός, καταγραφές παρατηρητηρίων ρατσιστικής βίας, δημόσια διαδικτυακή ασυδοσία του ρατσιστικού μίσους, η ελληνική κοινωνία στα πρόθυρα σύρραξης, αμέτρητα video, διεθνής τύπος και ανησυχία στο εξωτερικό για αυτά που συμβαίνουν εδώ, εμετικές κοινοβουλευτικές τοποθετήσεις, ναζιστικοί χαιρετισμοί κλπ. Όλα αυτά που δεν χρήζουν απόδειξης; γεγονόςτα κοινώς γνωστά που λέει και ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας (Α. 336), διδάγματα της κοινής πείρας.

Για το λόγο αυτό, από τη μια ικανοποιούμαι αλλά από την άλλη προσβάλλομαι όταν διαβάζω στο περίφημο πόρισμα του αντιεισαγγελέα του Άρειου Πάγου ότι για όλη αυτή την κινητοποίηση χρειάστηκε στις 22 Σεπτεμβρίου 2013 να διαβιβαστεί έγγραφο του υπουργού Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, του ίδιου που πριν έναν χρόνο προανήγγειλε μηνύσεις σε βάρος του Guardian για το γνωστό ρεπορτάζ σχετικά με βασανιστήρια Χρυσουαγιτών αστυνομικών σε βάρος αναρχικών:

«καθώς και σειρά δημοσιευμάτων διαφόρων εφημερίδων που αφορούσαν την δραστηριότητα του κόμματος «Λαϊκός Σύνδεσμος - Χρυσή Αυγή» η οποία (δραστηριότητα), κατά την υπουργική ως άνω αναφορά, εκτρέπεται των ορίων μεμονωμένων περιστατικών, προκαλεί το δημόσιο αίσθημα, υπονομεύει την

26 https://www.youtube.com/watch?v=jjs_mgdXuX4

αυθεντία του κράτους δικαίου, προσβάλλει τα ανθρώπινα δικαιώματα και αξιοπρέπεια, θέτει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και την εσωτερική ασφάλεια της χώρας, εκθέτει τη δημοκρατική παράδοση και το νομικό της πολιτισμό αλλά και τις απορρέουσες από το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο δεσμεύσεις της»...

Αλήθεια «εκτρέπεται η Χρυσή Αυγή;» Να το διερευνήσουμε κι αυτό. Ευτυχώς που έστειλε ο κ. υπουργός τα δημοσιεύματα στον κ. αντιεισαγγελέα και το έμαθε και αυτός και εμείς.

Την απάντηση την βλέπω να έρχεται και προλαβαίνω. Εντάξει, τέτοιες μέρες να μην μεψιμοιρούμε. Δεκτό. «Κάλλιο αργά παρά ποτέ» λοιπόν. Να μη ρωτήσουμε όμως γιατί τόσο αργά; Αυτή είναι η ερώτηση που εκθέτει το νομικό μας πολιτισμό και τη δημοκρατική παράδοση της Ελλάδας, και όχι η δράση της Χρυσής Αυγής από μόνη της.

Για το λόγο αυτό, αξιώνουμε σαν πολίτες πολιτειακή αυτοκριτική πρωτίστως από τη δικαιοσύνη και από την εκτελεστική εξουσία. Ας μην πούνε «συγγνώμη, αργήσαμε». Καλύτερη έμπρακτη μετάνοια. Να κάνουν τη δουλειά τους σωστά, τεκμηριωμένα, ψύχραιμα και έγκυρα. Το κράτος δικαίου οφείλει να έχει μια σταθερή ταχύτητα στην αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος: ούτε βιασύνη, ούτε όπισθεν. Έτσι πάνε οι κανονικοί οδηγοί στο δρόμο. Η άμυνα για να είναι αποτελεσματική πρέπει να είναι ψύχραιμη και συντεταγμένη. Το σκληρό, βιαστικό και άτσαλο παιχνίδι εγκυμονεί κινδύνους. Η απραξία επίσης. Και τα δύο τα βιώσαμε και τα βιώνουμε. Ας μην αρχίσουν πάλι τα media να εκφράζουν την έκπληξή τους για τυχόν μεροληπτικές αποφάσεις ανακριτών και εισαγγελέων στην πορεία που ξεκίνησε, διότι θα μας πάρουν όλους τα κλάματα και δεν πρέπει να συγκινούμαστε μέρες που είναι.

Αυτό που παρακολουθούμε τις τελευταίες μέρες είτε σημαίνει ότι η βιασύνη δεν είναι καλός σύμβουλος (και) στην ποινική δικονομία είτε απλώς το ότι το (ακροδεξιό) αίμα δεν γίνεται (δημοκρατικό) νερό για κάποιους έλληνες εισαγγελείς από τη μια μέρα στην άλλη. Είτε φυσικά συμβαίνουν και τα δύο και απλώς το ένα χέρι νίβει τ' άλλο.

ΠΟΥ ΒΑΔΙΖΕΙ Ο ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ;

Διατρέχοντας το πρόγραμμα του συνεδρίου για τα δεκαπέντε χρόνια από την ίδρυση του Συνηγόρου του Πολίτη (Αθήνα, 12-13.11.2013) επιβεβαίωσα τη δυσάρεστη άποψη που έχω σχηματίσει τα τελευταία χρόνια και, κυρίως, από την αρχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα: δυστυχώς, η Αρχή έχει αρχίσει να χάνει την επαφή της με την πραγματικότητα. Είτε λόγω της κεκτημένης αδράνειας και γραφειοκρατικοποίησης των λειτουργιών έπειτα από μια δεκαπενταετία, είτε λόγω κάποιας «αγοραφοβίας» που εντάθηκε προϊόντος του χρόνου, είτε λόγω της ίδιας της επικαιρότητας, που πλέον τρέχει μανιωδώς, ένα είναι βέβαιο:

ότι ο θεσμός που κάποτε έσωζε την τιμή του πειράματος των Ανεξάρτητων Αρχών, πλέον φαίνεται να έχει πλέον χάσει σημαντικό τμήμα του κύρους και του ηθικού του ερείσματος στις προσδοκίες των ανθρώπων. Δεν εμπνέει και λίγο-πολύ ξεχάστηκε. Αντιλαμβάνομαι ότι κάποιος μπορεί να μου αντιτάξει: Μήπως είσαι άδικος; Δες τόσα πορίσματα στην ιστοσελίδα του Συνήγορου. Δες ότι, παρά την κάμψη των προηγούμενων ετών ο κόσμος ακόμη υποβάλλει αναφορές. Δες τη δουλειά που γίνεται.

Απαντώ: το ότι γίνεται μια δουλειά, δε σημαίνει ότι λογαριάζεται κιόλας. Η καλή μουσική πρέπει και να ακούγεται – αλλιώς, όσο κι αν αξίζει, είναι σαν να μην υπάρχει. Ο Συνήγορος, λοιπόν, ολοένα και ισχναίνει στον δημόσιο λόγο της χώρας. Μου φαίνεται αδύνατον να μην το βλέπει ή να μην το εισπράττει. Και επειδή, αλλιώς, κάτι θα έκανε για να αλλάξει ρότα, πλέον έχω πειστεί ότι και το βλέπει και το επιζητά. Με λίγα λόγια, υπάρχει σοβαρό δομικό πρόβλημα στη στρατηγική και όχι απλώς μια κακοτεχνία. Ταυτόχρονα, γνωρίζω, ασφαλώς, πως ο Συνήγορος δεν μπορεί παρά να αυτολογοκρίνεται σε ένα βαθμό. Το ερώτημα είναι σε ποιο βαθμό λοιπόν.

Στο σημείο αυτό καλούμαστε να εντάξουμε το πρόβλημα που συζητάμε στο πλαίσιο του. Να συνυπολογίσουμε την πολιτική απαξίωση του Συνηγόρου από τη Δεξιά που κυβερνά, καθώς και από το ΠΑΣΟΚ που ενώ κάποτε έπινε νερό στο όνομα των Ανεξαρτήτων Αρχών τώρα μάλλον δεν θέλγεται και πολύ. Οι παλιότεροι θα θυμούνται ότι ο νυν αρχηγός του δεν ήταν αυτό ακριβώς που θα θεωρούσαμε υπέρμαχο της λογοδοσίας της διοίκησης στο Συνήγορο του Πολίτη –τουναντίον μάλιστα– ενώ παρέλκει να φέρουμε στο μυαλό μας πόσο απαξιωτικά στελέχη της κυβερνητικής πλειοψηφίας αντιμετώπιζαν ανέκαθεν το θεσμό ήδη όταν ακόμη ήταν στα χείλη του. Τέλος, ας μην ξεχνάμε ότι συνολικά οι Ανεξάρτητες Αρχές ήταν προϊόντα της «ισχυρής Ελλάδας» του εκσυγχρονιστικού σχεδίου, και ούτως ή άλλως παλεύουν για ένα σωσίβιο στην «ανίσχυρη Ελλάδα» των Μνημονίων. Δεν έχω λύσει σε τι βαθμό το δικαιούνται, αλλά αυτό είναι άλλο θέμα. Ούτως ή άλλως, λοιπόν, τα πράγματα είναι πολύ δυσκολότερα από παλιά, αλλά σε αυτό ο Συνήγορος δεν αποτελεί εξαίρεση.

Μείζον έλλειμμα στρατηγικής

Από την παρουσία του Συνηγόρου στον δημόσιο λόγο της χώρας –ουσιαστικά, από την απουσία του δηλαδή– προκύπτει, κατά την άποψή μου, ένα μείζον έλλειμμα στρατηγικής. Δεν μπορώ αλλιώς να εξηγήσω ότι ένα συνέδριο για τα δεκαπέντε χρόνια του θεσμού το οποίο θα μπορούσε να λειτουργήσει ως μηχανισμός κριτικής σκέψης και ανάλυσης των κεκτημένων, των αδυναμιών και των προκλήσεων ενώπιον των οποίων τίθεται η Αρχή στη συγκυρία της εδραιωμένης κρίσης, αναλώνεται στις ίδιες θεματικές με τις οποίες θα έκανε ένα συνέδριο ο ομόλογος θεσμός στον Καναδά σήμερα ή στην Ελλάδα πριν από δέκα χρόνια.

Φοβάμαι λοιπόν πως η Αρχή αντιλαμβάνεται το ρόλο της ως ένας in vitro Ombudsman, ο οποίος ενώ η κοινωνία καίγεται, αυτός κάνει πως δυσκολεύεται να νιώσει τη φωτιά. Έτσι μπορεί και να εξηγηθεί κάπως ότι το συνέδριο για την δεκαπενταετία του θεσμού το

άνοιξαν οι υπηρεσιακά αρμόδιες αρχές, δηλαδή ο πρόεδρος της Βουλής και ο υπουργός Εσωτερικών, αλλά οι διοργανωτές δεν είχαν την θεσμικά ενδεδειγμένη πολιτική ευαισθησία να σκεφτούν ότι μια τόσο μονομερής εκπροσώπηση θέτει εκ ποδών την εικόνα μιας στοιχειώδους θεσμικής ουδετερότητας. Υπάρχουν εύκολοι και έξυπνοι τρόποι να προβλεφθεί κάποιου είδους εκπροσώπηση και της αντιπολίτευσης σε ένα τέτοιο συνέδριο. Αν όμως το μόνο ζητούμενο είναι να είμαστε τυπικά εντάξει και ουσιαστικά νομιμόφρονες στην κυβέρνηση, τότε φυσικά η επιλογή αυτή ήταν πιθανώς ασφαλής. Ταυτόχρονα, όμως, απολύτως λάθος.

Υπάρχει χώρος για νέο ρόλο

Το ότι ο φόβος φυλάει τα έρμα στο Συνήγορο του Πολίτη μπορεί και να βοηθάει τις σχέσεις του με την κυβέρνηση, καθώς ο θεσμός έχει περιέλθει σε ένα κώμα πολιτικής ακινδυνότητας. Αλήθεια, πόσο καιρό έχει να δημιουργήσει μια «υπόθεση» που απασχόλησε τον δημόσιο λόγο; Ειλικρινά, δεν θυμάμαι. Ωστόσο, σε μια πρωτόγνωρα δύσκολη συνθήκη (και) για την ελληνική δημόσια διοίκηση, η Αρχή έπρεπε να είχε ήδη καταλήξει και να επεξεργάζεται έναν νέο ρόλο. Έναν ρόλο εξωστρεφή, ενεργό, πιο κοντά στους ανθρώπους που υποφέρουν: όχι για να τους παρηγορήσει με λαϊκισμούς, αλλά για να εμπνεύσει το αίσθημα ότι ένα κομμάτι αυτού του διαλυμένου κράτους αφουγκράζεται την οδύνη που βιώνει η κοινωνία σήμερα και παλεύει να της δώσει μια θεσμικά ενδεδειγμένη διέξοδο. Σημαντική υπηρεσία, σε μια στιγμή μη προβλέψιμης πολιτικής όξυνσης και κοινωνικής αγανάκτησης. Μια αίσθηση που χάνεται, και η απώλειά της κοστίζει πολύ.

Ενδεχομένως, η επικοινωνιακή καθίζηση του Συνηγόρου είναι και αποτέλεσμα μιας, καλώς νοούμενης και σίγουρα όχι δυσεξηγήτης, ιδιοτέλειας: «Είμαστε άσφαιροι για να μας το ανταποδώσουν». Όμως είμαι βέβαιος ότι ακόμη κι αν η αβλαβής διέλευση του Συνηγόρου από τα στενά των τριών πολιτειακών λειτουργιών φαίνεται να αποκομίζει πρόσκαιρη ωφέλεια, μακροπρόθεσμα είναι εξαιρετικά επιβλαβής για τη θέση του. Παρά τα κεκτημένα, η ζημιά που επιτελείται είναι μεγάλη και η συνέχιση αυτής της κουλτούρας στην Αρχή δημιουργεί ρωγμές που δυνητικά μπορεί να οδηγήσουν ακόμα και στη θεσμική ματαίωση. Ένας Συνήγορος που έχει χάσει τη θέση που του αρμόζει στον δημόσιο λόγο μάλλον βολεύει πρόσκαιρα την εκτελεστική εξουσία στους χαλεπούς καιρούς της μνημονιακής αναδιάρθρωσης. Μακροπρόθεσμα, όμως, τη βολεύει για κάτι πιο κρίσιμο: σαν έρθει η στιγμή, να απαλλάξει ανέξοδα τον ρημαγμένο κρατικό προϋπολογισμό, που απεγνωσμένα ψάχνει πλεόνασμα από μια ακόμα δαπάνη. Διότι αν κανείς δεν σε υπολογίζει και έχεις κάνει πεμπτούσια της δημόσιας παρουσίας σου το να περνάς απαρατήρητος, τότε ούτε τη δουλειά σου κάνεις σωστά για την προστασία των δικαιωμάτων των ανθρώπων και του κράτους δικαίου που εξαρθώνεται, ούτε το λογιστικό κόστος σου αιτιολογείς και, τέλος, ούτε ασφαλής είσαι: κανείς ασήμαντος δεν μπορεί να περιμένει πολλά. Οι καιροί είναι απολύτως μη προβλέψιμοι και δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι όσο επίπονος είναι ο αγώνας για την εδραίωση τόσο εύκολος είναι ο δρόμος της απαξίωσης και της λήθης.

Ο Συνήγορος έχει τη θεσμική μνήμη και τις δυνατότητες να κάνει σοβαρά πράγματα. Δεν υπάρχει άλλος θεσμός που μπορεί να μπορεί τεκμηριώσει συνολικά εξαιτίας τίνων, τι και γιατί πήγε λάθος στην ελληνική δημόσια διοίκηση δεκαπέντε χρόνια τώρα, τεκμηριώνοντας το με απτά παραδείγματα με αρχή, μέση και τέλος. Και αυτό μπορεί να το κάνει, απεντάσσοντάς το από την τιμωρητική λογική των Μνημονίων και της τρόικας. Έτσι μόνο μπορεί να συμβάλει δημιουργικά σε ένα ζητούμενο βιώσιμο και δίκαιο μοντέλο δημόσιας διοίκησης της χώρας μετά την καταστροφή. Για τον λόγο αυτό, η αξία του είναι μοναδική. Γι' αυτό είναι διπλά κρίμα που αυτο-ευνουχίζεται.

Κλείνοντας, θέλω να πω ότι μου ήταν αρκούντως δύσκολο να δημοσιεύσω το άρθρο αυτό: ένα κομμάτι της επαγγελματικής μου ζωής το πέρασα στον Συνήγορο, και το κομμάτι αυτό στάθηκε για μένα πολλαπλά σημαντικό. Κι αυτός είναι ένας λόγος που το ζήτημα με ενδιαφέρει ακόμα περισσότερο. Τα πράγματα, βέβαια, είναι χειρότερα σε άλλες Ανεξάρτητες Αρχές, πλαδαρές καρικατούρες σχολαστικισμού και ηθικισμού σε μια χώρα που καταρρέει (ονόματα δε λέω για να μη γίνω πιο κακός, αλλά νομίζω ότι γίνομαι κατανοητός).

Εν κατακλείδι, πιστεύω ότι η συμβατική ευπρέπεια είναι η πεπατημένη που αντενδείκνυται, κυρίως όταν έχει νόημα να σωθεί κάτι καλό. Καλύτερα, λοιπόν, να χαλάσουμε τις καρδιές μας παρά τον Συνήγορο.

ΕΛ.ΑΣ – ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ: ΜΙΑ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑ ΣΧΕΣΗ

Τον Απρίλιο του 2013 παρουσιάστηκε στο αμφιθέατρο της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αθηνών το βιβλίο του Γενικού Γραμματέα της κυβέρνησης κ. Μπαλτάκου, με θέμα τη σκληρογώγηση των αρχαίων Σπαρτιατών. Το ακροατήριο του «σεμιναρίου διαπαιδαγώγησης», με εντολή της υπηρεσίας, διατάχθηκε να είναι αστυνομικοί των ομάδων ΔΙΑΣ και ΔΕΛΤΑ.

Λίγους μήνες αργότερα λοιπόν, μετά τον φόνο του Π. Φύσσα, οι εκέφρονες άνθρωποι στην Ελλάδα δεν χρειάζεται να περιμένουν τον κ. Αδ. Γεωργιάδη να τους πει, σε συνέντευξή του στο BBC, πόσο δυστυχής είναι και να αποδεχθεί ότι υπάρχουν σχέσεις μεταξύ Ελληνικής Αστυνομίας και Χρυσής Αυγής («very unhappy to say that to some point it's true»). Ο υπουργός συνόδεψε βέβαια την ηχηρή αυτή διαπίστωση με την παραδοχή ότι «κάποιοι άνθρωποι στην αστυνομία, χωρίς να είναι ναζί, συμπαθούν το συγκεκριμένο κόμμα, επειδή δεν έχουν καταλάβει πόσο επικίνδυνο είναι» προσπαθώντας να υποβαθμίσει την απαξία της πολιτικής αυτής σχέσης διά της μείωσης της δυνατότητας καταλογισμού στους αστυνομικούς. Ουσιαστικά λέει «καλύτερα ηλίθιος και να είσαι με τη ΧΑ επειδή δεν καταλαβαίνεις ότι είναι επικίνδυνη, παρά ναζί και να είσαι με τη ΧΑ επειδή σου αρέσει η επικινδυνότητά της».

Ακόμη και αν αυτή η πρακτική προφανώς θίγει το IQ σημαντικού τμήματος του ένστολου πληθυσμού, την κατανοώ. Θα την κατανοούσα περισσότερο αν και ο ίδιος ο υπουργός

αποδεχόταν πόσο επικίνδυνα είναι αυτά που κατά καιρούς έχει ξεστομίσει στην κυβερνητική προσπάθεια «ανακατάληψης των πόλεων από τους λαθρομετανάστες» που εντάσσεται στην ευρύτερη προσπάθεια ανακατάληψης του δεξιού άκρου του πολιτικού ορίζοντα από τη ΝΔ. Θα την κατανοούσα ακόμη περισσότερο αν η κυβέρνηση καταλάβαινε έστω και τώρα –που είναι αργά– ότι το να διδάσκεις το πώς οι ειδικές μονάδες καταστολής των αρχαίων Σπαρτιατών σκότωναν τους είλωτες είναι πολιτειακά επισφαλές.

Είναι ωστόσο εντυπωσιακό: ας σκεφτεί κανείς πώς θα αντιμετωπιζόταν από την πολιτική ηγεσία του υπουργείου Δημόσιας Τάξης αν πριν από δύο βδομάδες έλεγε αυτό που είπε πριν από λίγες μέρες ο κ. Γεωργιάδης. Ακόμη και ο ελαφρύτερος υπαιτιγμός σχέσεων ΕΛ.ΑΣ. με ΧΑ θα αντιμετωπιζόταν ως έγκλημα καθοσιώσεως σε βάρος του πολιτεύματος. Το κακό δηλαδή ήταν η δημόσια ομολογία του εγκλήματος και όχι το έγκλημα καθεαυτό. Ωστόσο, κακά τα ψέματα: το πράγμα στην ΕΛ.ΑΣ. είχε κακοφορμίσει από καιρό. Χρειάστηκε ο θάνατος ενός Έλληνα (του Πακιστανού πέρσι δεν αρκούσε), ενός παιδιού δηλαδή που είναι «ένας από μας», για να αρχίζει να τρέχει το πύον.

Ας μη γελιόμαστε: η ακροδεξιά διείσδυση στην Ελληνική Αστυνομία είναι κάτι συστηματικότερο και πιο εδραιωμένο από μεμονωμένα περιστατικά χαμηλόβαθμων νέων ή στρατιωτικοποιημένων αστυνομικών που εκφράζουν έτσι τη δυσαρέσκειά τους για το πολιτικό περιβάλλον της απαξίωσής τους ή τη μισθολογική τους κατρακύλα. Αυτή είναι η παραδοχή στην οποία μέχρι πρόσφατα έδειχναν να συγκλίνουν ανεπισημώς και οι ίδιες οι Αρχές.

Το ανωτέρω ερμηνευτικό σχήμα, μολοντί πάσχει, είναι ορθό σε δύο πραγματολογικά δεδομένα: Πρώτον: ότι όντως εντός των Ελληνικών Σωμάτων Ασφαλείας παρατηρείται πλέον ένα πολιτικό και ιδεολογικό χάσμα γενεών. Όσο πιο νέοι αστυνομικοί, τόσο πιο ακροδεξιά. Δεύτερον: το χάσμα αυτό εντείνεται και από την ίδια την ιεραρχική δομή της αστυνομίας. Όσο πιο χαμηλόβαθμοι, τόσο πιο ακροδεξιά επίσης. Οι προηγούμενες είναι παραδοχές τις οποίες ουδείς αρνείται και, σε τελευταία ανάλυση, σχεδόν κοινότοπες της έρευνας για τη διείσδυση της σύγχρονης ακροδεξιάς πολιτικής κουλτούρας γενικώς. Από και εκεί και πέρα βέβαια τα πράγματα γίνονται πιο σύνθετα. Όσοι έχουν τη διάθεση να προχωρήσουν πέραν του προηγούμενου κλισέ, αντιλαμβάνονται πως πλέον η κατάσταση είναι πιο σύνθετη και δύσοση από την απεικόνιση που αφελώς παρέχει η θεωρία του «μεμονωμένου περιστατικού». Πλέον, ο ακροδεξιός κυλός στερεοποιείται για τα καλά στα πιο στεγανά σημεία του Σώματος. Για τον λόγο αυτόν, ο κ. Γεωργιάδης μιλάει για θύλακες.

Το γεγονός ότι, σύμφωνα με εκλογικές εκτιμήσεις, περισσότεροι από το 1/3 των ελλήνων αστυνομικών ψήφισαν Χρυσή Αυγή (στις ειδικές μονάδες πλησιάζει το 1/2), δεν θα πρέπει να εκπλήσσει. Αντιθέτως, στις παρούσες συνθήκες, φοβούμαι πως η έκπληξη θα ήταν το αντίθετο. Η ιστορική κληρονομιά βαραίνει. Για τα περισσότερα χρόνια στη ζωή της υπηρεσίας αυτής, η ακροδεξιά ιδεολογία δεν ήταν παρείσφρηση. Αντίθετα, παρείσφρηση υπήρξε η δημοκρατική πολιτική κουλτούρα. Η μετάβαση στη δημοκρατία άγγιξε τις δομές της αστυνομίας, πλην όμως δεν κατάφερε να μπολιάσει βαθιά την εργασιακή νοοτροπία

των μελών της. Και αυτό γιατί «εκδημοκρατισμός» δεν σήμανε κατά κύριο λόγο τη διαπαιδαγώγηση των αρχών του φιλελεύθερου και δημοκρατικού συνταγματισμού αλλά κάτι διαφορετικό: την εκμαίευση της βούλησης μη ανατροπής του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η συναίνεση αυτή ήταν φυσικά απαραίτητη για τον ουσιαστικό εκδημοκρατισμό της Ελληνικής Αστυνομίας το 1974 και το 1981, πλην όμως όχι μακροσκοπικά ικανή να αλλάξει εκ βάθέων τη νοοτροπία της υπηρεσίας, όπως δείχνουν τα πράγματα εσχάτως. Σήμερα τα επειγόντως ζητούμενα είναι δύο: η υπονόμηση της κουλτούρας που αποτελεί πρώτη ύλη της εδραίωσης της ακροδεξιάς ιδεολογίας στην ΕΛ.ΑΣ. και η με κάθε τρόπο παύση της συγκοινωνίας με θύλακες ακροδεξιού εξτρεμισμού εντός και εκτός του Σώματος. Το πρώτο θέλει εκπαίδευση, το δεύτερο τιμωρία.

Και τα δύο θέλουν βούληση.

ΣΤ΄ ΕΝΟΤΗΤΑ

Κριτικές στον καιρό της κρίσης

Στην τελευταία αυτή ενότητα περιλαμβάνονται κριτικές με συνειρμούς και αναφορές από την περίοδο της κρίσης. Πρόκειται για την προσφώνησή μου στην παρουσίαση του τελευταίου μου βιβλίου *Στο ρίσκο της κρίσης* με το οποίο ξεκινάει η ενότητα, τρεις βιβλιοκρισίες, ένα κείμενο που γράφτηκε για μια ιστορική ταινία και, τέλος, ένα κείμενο κριτικής σε μια πολιτική κίνηση.

Προσπαθώ να βρω μία λέξη που να εκφράζει τα συναισθήματά μου. Μία λέξη. Και η λέξη αυτή είναι: *προσβολή*. *Προσβολή* όταν ακούω τον πρωθυπουργό να λέει ότι «τα μεγαλύτερα λάθη δεν έγιναν από εκείνους που κυβέρνησαν, αλλά από όσους δεν κυβέρνησαν». *Προσβολή* όταν ο φανατικότερος πολέμιος της ιδέας τα παιδιά των μεταναστών που γεννιούνται στην Ελλάδα να έχουν αξίωση στην ελληνική ιθαγένεια πανηγυρίζει για τον έλληνα NBAer και του χαρίζει την εικόνα της Παναγίας. *Προσβολή* όταν σε ένα βράδυ κατεβάζουν τον διακόπτη της δημόσιας τηλεόρασης και για τρεις βδομάδες δεν εκτελείται η απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, στέλνοντας το μήνυμα σε μια κοινωνία που βράζει ότι οι δικαστικές αποφάσεις εκτελούνται μόνο όταν μας συμφέρουν. *Προσβολή* όταν η απόλυση των εργαζομένων της ΕΡΤ τους στέλνεται σε φωτοτυπία, χωρίς καν τη σφραγίδα του κράτους. *Προσβολή* όταν ένας άνθρωπος κρατείται χωρίς δίκη πάνω από 30 μήνες, ευτελίζοντας Σύνταγμα και νόμους.

Πολλές προσβολές, που προκαλούν τη νοημοσύνη και το θυμικό του πολίτη. Μας θυμώνουν. Κι όταν θυμώνουμε δεν σκεφτόμαστε ψύχραιμα και, κυρίως, αυτοκριτικά. Και αυτό δεν βοηθάει τη δημιουργία. Διότι σήμερα χρειαζόμαστε το ένα χέρι για την ανάσχεση, και το άλλο για τον νέο κόσμο που θέλουμε να ζωγραφίσουμε μετά την καταστροφή. Και αυτό χρειάζεται καθαρό μυαλό, ενώ αυτοί που μας κυβερνάν κάνουν ό,τι μπορούν προκειμένου να μας θολώσουν το μυαλό.

Πριν δύο χρόνια, όταν ακόμη η καταστροφή ήταν στην αρχή της, ο βασικός μηχανισμός ιδεολογικής πλαισίωσης του εγχειρήματος ήταν «η ελληνική ιδιαιτερότητα». Σήμερα, κανείς δεν τολμά να μιλήσει για ελληνική ιδιαιτερότητα σε μια Νότια Ευρώπη που κλυδωνίζεται και μια Εγγύς Ανατολή που φλέγεται. Υπάρχει όμως ιδιαιτερότητα: μια χώρα που ανήκει ταυτόχρονα στην κληρονομιά αυτού που κάποτε ονομάστηκε «Ανατολικό Ζήτημα» και στη Νότια Ευρώπη, και σήμερα αποτελεί εμπροσθοφυλακή του νεοφιλελεύθερου πειράματος. Αυτή είναι η ελληνική ιδιαιτερότητα. Όχι τόσο καθαυτή η λιτότητα και η ανατροφοδοτούμενη ύφεση. Αυτή είναι η κοινή, copy-paste, συνταγή για όλους. Η πρώτη όψη της «ελληνικής ιδιαιτερότητας» είναι η ταχύτητα με την οποία υλοποιείται το εγχείρημα: μιλάμε πλέον για δίνη. Η δεύτερη είναι η μεγαλύτερη, σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, ένταση των αρνητικών στερεοτύπων για την Ελλάδα στη Βόρεια Ευρώπη, που πλαισίωσε επικοινωνιακά και δικαιολόγησε ηθικά την καταστροφή. Τώρα κάποιοι κοιτάνε αμήχανα την τερατογένεση που προκάλεσαν· ας πρόσεχαν όμως, κάποιοι άλλοι προειδοποιούσαν εξ αρχής. Η τρίτη ιδιαιτερότητα –και ίσως πιο σημαντική– είναι η διαίρεση του ελληνικού πολιτικού σώματος. Από τη μια η Αριστερά σε θέση αξιωματικής αντιπολίτευσης –μόνη στην Ευρώπη–, από την άλλη η ανάδυση των πιο τοξικών ιδεολογιών της Ακροδεξιάς που ενδημούν σε ένα μείζον τμήμα του ελληνικού πολιτικού σώματος, και όχι μόνο μέσα στο νεοναζιστικό κόμμα.

Η μετακύλιση του εκφυλισμού από το επίπεδο της οικονομίας σε αυτό του πολιτεύματος είναι, κατά την εκτίμησή μου, το βασικό χαρακτηριστικό της δεύτερης φάσης της

νεοφιλελεύθερης μετάβασης που, όπως έγραφαν ανέκαθεν οι θεωρητικοί των μεταβάσεων, είναι αυτή της εδραίωσης. Οι θεωρητικοί αυτοί επεξεργάστηκαν τις μεταβάσεις προς τη δημοκρατία και τον καπιταλισμό· σήμερα όμως, στο όνομα αυτής της αναδιάρθρωσης, έχουμε μετάβαση από τη δημοκρατία.

Πριν λίγες μέρες, στη Βαρκελώνη, είχα μια ωραία συζήτηση με τον Argeh Neyer, πρώην διευθυντή των πιο σημαντικών οργανώσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Αμερική, του Human Rights Watch και του Association for Civil Liberties, ήδη από τη δεκαετία του '70 και κατόπιν πρόεδρο του Open Society Institute. Μου είπε επί λέξει: «Κάναμε λάθος. Νομίσαμε, και το θεωρητικοποιήσαμε, ότι η καπιταλιστική οικονομική ανάπτυξη θα φέρνει πάντα ανθρώπινα δικαιώματα και κράτος δικαίου. Αντιμετωπίσαμε τις λατινοαμερικάνικες χούντες ως εξαίρεση. Η Κίνα μας δείχνει ότι κάναμε λάθος εξαρχής. Και ο τρόπος με τον οποίο πορεύεται σήμερα η Ευρώπη μας το δείχνει ακόμη πιο περίτρανα. Η δημοκρατία κινδυνεύει».

Ένας Αμερικανός φιλελεύθερος βετεράνος, ορκισμένος εκθρόνος των σοσιαλιστικών ιδεών, κατάλαβε, έστω κατόπιν εορτής, κάτι που ακόμη παλεύουμε να δείξουμε εδώ: η λιτότητα στην κοινωνία φέρνει λιτότητα στη δημοκρατία. Μπορεί να φαίνεται σαν μια ακόμη ελληνική ιδιαιτερότητα, αλλά δεν είναι.

Για τον λόγο αυτό, στις αρχές του 21ου αιώνα, το ιστορικό βάρος που έτυχε στην Ελλάδα είναι μεγαλύτερο από τα κυβικά της. Όπως το βάρος που της έτυχε, δυστυχώς, στα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Από την αρχή των Μνημονίων, η λογική των ελληνικών κυβερνήσεων ήταν «πάμε με τον άνεμο, κερδίζοντας χρόνο». Η στρατηγική αποδείχθηκε καταστροφική. Κανένας καπετάνιος στον καιρό δεν πάει πρώτα. Πάει αργά, λοξά στον καιρό. Ούτε νταϊλίκια, απερισκεψίες και στραβοτιμονιές, διότι διαλύεσαι –αυτό το λέω κοιτώντας αριστερά–, ούτε όμως «με τον καιρό». Διότι ο καιρός σε πνίγει. Αυτό είναι το τραβέρσο: «η θέση του πλοίου κατά την οποία πλέει με μειωμένη ταχύτητα, καθώς δέχεται τον άνεμο ή το κύμα μπροστά λοξά». Το τραβέρσο μπορεί να σώσει. Όχι σίγουρα, αλλά πιθανώς. Χωρίς τραβέρσο όμως πνιγόμαστε με βεβαιότητα. Κάποιοι ήδη έχουν πνιγεί. Όπως εδώ. Για ένα τέτοιο τραβέρσο επιχειρηματολογεί το βιβλίο Στο ρίσκο της κρίσης. Αυτό χρειάζεται ιδέες και δύναμη.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΙ Ο «ΤΡΙΤΟΣ» ΠΟΛΟΣ

Δεν θα έγραφα κάτι αναφορικά με το κείμενο των 58 για την κεντροαριστερά. Ομολογώ ότι από (κάποιους από) αυτούς τους ανθρώπους έχω δει και πιο εμπνευσμένες προσπάθειες. Αποφάσισα να γράψω μετά τις συνεντεύξεις δύο εκ των σοβαρότερων υπογραφών στο κείμενο: των (κατά τα λοιπά, πολύ φίλων) Νίκου Αλιβιζάτου και Νίκου Μουζέλη.

Σε συνέντευξη του στον 9.84, ο Νίκος Αλιβιζάτος είπε:

«Έχω την εντύπωση ότι κάνοντας την επιλογή ότι σε αυτή τη φάση δεν πρέπει να κινδυνεύσει η σταθερότητα, για να βγούμε από την κρίση, αυτό το κείμενο –είτε μας αρέσει, είτε όχι–, είναι πιο κοντά προς τη συντηρητική παράταξη, παρά προς τον ΣΥΡΙΖΑ».

Νομίζω ότι τα λόγια αυτά είναι ειλικρινώς στη σωστή κατεύθυνση για τους 58. Δύο είναι τα επίδικα εδώ. Αφενός, ο εκλογικός νόμος με το bonus των 50 εδρών αποτρέπει τους πολίτες από το να ψηφίσουν το κόμμα της αρεσκείας τους και τους ωθεί να ψηφίσουν μόνο για κυβέρνηση. Αφετέρου, ο ειλικρινής φόβος που προκαλεί μια πιθανής αριστερή διακυβέρνηση, η οποία, θα φέρει την καταστροφή και για το λόγο αυτό πρέπει, με κάθε τρόπο, να ανασχεθεί.

Δεδομένων αυτών, νομίζω πως δεν υπάρχει άλλη προοπτική για τους 58 από αυτήν που λέει ο Ν. Αλιβιζάτος και με σαφήνεια υπονοεί ο Ν. Μουζέλης σε συνέντευξή του στην *Εφημερίδα των Συντακτών* περί από-ενοχοποίησης της συνεργασίας με τη συντήρηση. Και η προοπτική αυτή είναι –νέτα σκέτα– η συνεργασία με τη Δεξιά. Αλλιώς, δεν υπάρχει νόημα στα παραπάνω. Αυτή είναι η μόνη λογική διέξοδος στο δίλημμα.

Φυσικά, δοθέντος του αρχηγού της ΝΔ και γενικώς της κατάστασης στην συντηρητική παράταξη, δεν είναι εύκολη η δημόσια αναγνώριση της ανάγκης τούτης. Είναι όμως μονόδρομος και δεν είναι τυχαίο ότι οι άνθρωποι –κάπως άβολα και ενοχικά ίσως– το ομολογούν. Αυτό εξάλλου, αιτιολογεί τη σπουδή του κειμένου τους να μιλήσει μόνο για «εθνολαϊκιστική αριστερά» τη στιγμή που πρωθυπουργός της Ελλάδας και αρχηγός της Δεξιάς είναι ο κατεξοχήν εκφραστής του εθνολαϊκισμού στη μεταπολίτευση. Αντιλαμβάνομαι λοιπόν ότι είναι δύσκολο για τους εν λόγω ανθρώπους στα εξήντα (και βάλτε) να αποδεχθούν ότι θα καταλήξουν σε αυτόν, αλλά τι να κάνουμε; Δεν τους υποχρεώσαμε κιόλας.

Το ότι οι 58 ονομάζονται «κεντροαριστερά», τη στιγμή που γεωγραφικά τοποθετούνται στο Κέντρο, αλλά εννοούν –και οι σοβαρότεροι εξ αυτών ομολογούν– Δεξιά, θολώνει κάπως τα νερά. Μετά τη βουτιά όμως, τα νερά καθαρίζουν. Ίσως θα ήταν λίγο πιο έντιμο, αντί να μας λένε για τρίτο πόλο, να πούνε απευθείας ότι πάνε με τον πρώτο πόλο και να μην υπάρχουν παρεξηγήσεις και συζητήσεις επί συζητήσεων περί των βουλών τους.

Αν το λέγανε βέβαια από την αρχή δεν θα είχε σασπένς η ιστορία. Πέραν όμως της πρόκλησης συζήτησης, μοναδικό τους κίνητρο, όπως εύστοχα γράφτηκε από βέρο κεντροαριστερό²⁷, είναι ο φόβος ενώπιον του ενδεχόμενου να κυβερνήσει ο δεύτερος πόλος. Και ο φόβος φυλάει τα έρμα. Αυτό είναι και το απαύγασμα της συντηρητικής ιδεολογίας σε όλο το διάβα της. Αυτή είναι η πεμπτουσία του πολιτικού συντηρητισμού. Βλέπει λοιπόν κανείς πώς στις οριακές καταστάσεις, η ζωή ξεμπερδεύει τα δύσκολα διλήμματα με απλούς, γήινους, πολιτικά ωμούς, τρόπους. Οι τρόποι αυτοί καμιά φορά παραβιάζουν την καθώς πρέπει αισθητική μερικών εξ ημών, αλλά δεν βλέπω ούτε διά-

27 <http://www.parapolitiki.com/2013/10/oi-58-kyrios-fovountai.html>

θεση, ούτε χρόνο για γαρνιτούρες. Πάμε λοιπόν κατευθείαν στο ψητό. Οι 58 λένε με τον τρόπο τους αυτό που λέει (περίπου) το ήμισυ του λαού: «Σαμαράς, για να μη βγει ο Τσίπρας». Μπορεί κάποιος να διαφωνεί, αλλά πρέπει να το σεβαστεί. Αυτό που πάντως δεν μπορεί, είναι να κάνει πως δεν το βλέπει. Πρώτος πόλος λοιπόν και *that's it*. Η προσωπική εκτίμηση για να είμαι ακριβοδίκαιος: συμμερίζομαι το φόβο μήπως η χώρα τρακάρει στρίβοντας αριστερά. Μερικά δείγματα οδήγησης εντείνουν τους φόβους μου, άλλα πάλι, όχι. Όμως, σε κάθε περίπτωση, ο κίνδυνος αυτός δε μπορεί να είναι εμπόδιο στην ανάγκη να ξεκινήσει επιτέλους η στροφή, καθώς ο δρόμος που ακολουθούμε, με τελευταίο οδηγό τα Μνημόνια, μας έφερε στο γκρεμό και ήδη τα χαμηλότερα στρώματα έχουν αρχίσει και πέφτουν.

Άρα λοιπόν: στροφή με επίγνωση του κινδύνου εμείς. Οι 58 στην ευθεία του γκρεμού επειδή σκιάζονται την αριστερή στροφή. Έτσι μου φαίνονται τα πράγματα και ακριβώς σε αυτήν την εκτίμηση εστιάζεται και η κεφαλαιώδης διαφωνία με τους ανθρώπους που πιστεύουν ότι έτσι όπως πάμε μπορεί και να σωθούμε, ενώ άμα βγει η Αριστερά με βεβαιότητα θα πνιγούμε. Προσωπικά, πιστεύω ακριβώς το αντίθετο. Ότι έτσι όπως πάμε, πάμε άκλαυτοι, ενώ αν βγει η Αριστερά μπορεί και να σωθούμε. Τέλος, μου προκαλεί ενδιαφέρον ποια θα είναι η στάση των ανθρώπων αυτών όταν και αν ποτέ ξεκινήσει η στροφή την οποία υπαρξιακά αποστρέφονται. Θα την υπονομεύσουν ώστε ο αριστερός οδηγός να τρακάρει και να δικαιωθούν οι φόβοι τους; Ή θα βάλουν πλάτη μήπως και σωθεί η χώρα; Για κάποιους, νομίζω ότι γνωρίζω την απάντηση.

ΤΟ ΝΕΟ ΑΦΗΓΗΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ Η ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΒΕΒΑΙΟΤΗΤΕΣ ΜΑΣ

Για το βιβλίο *Ζωή, λόγοι, πολιτικές στον καιρό της κρίσης* του Κοινωνικού Εργαστηρίου Θεσσαλονίκης που κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις Ένεκεν, Θεσσαλονίκη 2013

Ο μικρός αυτός συλλογικός τόμος του Κοινωνικού Εργαστηρίου Θεσσαλονίκης περιέχει 13 κείμενα, πρακτικά της ομώνυμης ημερίδας, ενός «ομαδικού-συλλογικού brainstorming», όπως περιγράφεται στην εισαγωγή του τόμου για «να συζητήσουμε και να αναστοχαστούμε πάνω στις έννοιες των κυρίαρχων πολιτικών, χωρίς εγκλωβισμούς στις δικές τους περιχαρακώσεις» (σ. 13). Και «στις δικές μας» θα πρόσθετα εγώ, και νομίζω ότι οι συγγραφείς κατά μείζονα λόγο το καταφέρνουν, αν και μερικές φορές δεν το ομολογούν. Διότι σε τελευταία ανάλυση, όσο κρίσιμη είναι η αναμέτρηση με το ιδεολογικό οπλοστάσιο του αντιπάλου, άλλο τόσο –και ίσως πιο κρίσιμη– είναι η αναμέτρηση με τις δικές μας ενσωματωμένες βεβαιότητες. Για τον λόγο αυτό η συμβολή του μικρού αυτού βιβλίου είναι μεγάλη. Διότι σε αυτή την κρίσιμη πρόκληση ανταποκρίνεται.

Το βιβλίο χωρίζεται σε δύο ενότητες: η πρώτη τιτλοφορείται «Αναθεωρήσεις του πολιτικού» και αποτελείται από έξι κείμενα. Η Μαρία Μποντίλα («Ο λόγος για την κρίση και η κρίση του λόγου») ερευνά, πατώντας με ασφάλεια στην κριτική παράδοση του μεταδομισμού στη θεωρία της γλώσσας, το πώς ο λόγος περί κρίσης συμβάλλει στην ίδια τη συγκρότηση της πραγματικότητας της κρίσης αλλά και τη συγκρότηση των ίδιων των υποκειμένων, αναφερόμενη τόσο στον λόγο των δημοσίων όσο και των απλών ανθρώπων. Ο Μπεν Μάτσας, στη συμβολή που ακολουθεί, κάνει λόγο για τη «Γενική οικονομία της κρίσης χρέους στην Ελλάδα» αξιοποιώντας την κατά Ντελέζ και Γκουατταρί γενικευμένη θεωρία των ροών ως παραλλαγή μιας «γενικής θεωρίας για την κοινωνία». Στη συνέχεια, ο Αλέκος Καρδασιάδης πραγματεύεται τις «Περιοχές δικαίου “της εξαίρεσης” στην εποχή της κρίσης». Οι περιοχές αυτές αποτελούν τις κατεξοχήν ρωγμές στο φιλελεύθερο θεσμικό εποικοδόμημα του σύγχρονου κράτους, αφορούν την «άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπιση της κατάστασης ανάγκης» η οποία δικαιολογεί την άτακτη υποχώρηση του κράτους δικαίου με έμφαση στα ζητήματα της αντιτρομοκρατικών νομοθεσιών, τη διαχείριση της μετανάστευσης, την καταστολή της κοινωνικής διαμαρτυρίας και μέτρα κοινωνικού στιγματισμού κάθε παρεκκλίνουσας ομάδας (από υπόπτους για τρομοκρατία ως τις οροθετικές κ.λπ.). Το επόμενο κείμενο ανήκει στους Μιχάλη Μπαρτσίδα και Σοφία Λαλοπούλου. Τιτλοφορείται «Ηθικές της κρίσης: χρέος και ζωή» και ουσιαστικά προβληματοποιεί την ανάδυση ενός νέου υποκειμένου στην εποχή της κρίσης, αυτού της υπο-χρέωσης στην προοπτική της τιμωρίας και της ανταμοιβής. Το κείμενο μέσα από μια αναφορά σε ένα ανορθόδοξο debate Σπινόζα versus Λοκ παρέχει κρίσιμο επιχείρημα για την ίδια τη δυνατότητα αλλαγής της αφήγησης της κρίσης «από μια ηθική (moral) τελεολογία της υποχρέωσης και της ανταμοιβής σε μια ηθικότητα (ethics) της ευδαιμονίας ως αρετής της επίγνωσης των δυνατοτήτων της ζωής» (σ. 63). Υπό την έννοια αυτή, το εν λόγω κείμενο κατεξοχήν συμπυκνώνει το θεμελιώδες επιχείρημα όλου του συλλογικού τόμου. Ο Άκης Γαβριηλίδης, στη δική του συμβολή «(Πώς) ψηφίζει το πλήθος; Για μια μη στρατηγική στρατηγική» κάνει κάτι πρωτότυπο: μεταθέτοντας τη συζήτηση από το ερώτημα πανδήμου του ελληνισμού τι θα κάνει η Αριστερά αν εκλεγεί στις ερχόμενες εκλογές, φέρνει στη σκέψη κάτι πιο σύνθετο, το οποίο λόγω του ομολογημένα επείγοντος χαρακτήρα του πρώτου ερωτήματος, δεν έχει απασχολήσει τα δέοντα. Το ερώτημα αυτό είναι «τι ακριβώς κάνει ο ελληνικός λαός ψηφίζοντας τώρα Αριστερά;» και φυσικά στο ερώτημα αυτό οι βεβαιότητες δεν προσφέρονται για σοβαρές απαντήσεις. Εξάλλου, λέει ο συγγραφέας, το ισχυρό σημείο της χειραφέτησης ξεκινά από την αβεβαιότητα, το ρίσκο και όχι «αυτή ή την άλλη» συγκεκριμένη απάντηση.

Στο τελευταίο κείμενο της πρώτης ενότητας ο Χρήστος Νασιόπουλος αναφέρεται στο θέμα «Κινητικότητα στα άκρα. Κίνηση στα όρια». Τα «άκρα», λέει ο συγγραφέας, δεν βρίσκονται έξω από τα όρια της πολιτικής, και ακριβώς επειδή οριοθετούν τις πολιτικές ταυτότητες, τα άκρα είναι συστατικά της πολιτικής ύλης. Η είσοδός τους στην πολιτική δημιουργεί νέες προκλήσεις σκέψης και δράσης για την αντιμετώπιση των οποίων «απαιτείται

να εισαγάγουμε [στην πολιτική την έννοια του ρίσκου] την έννοια του ρίσκου διανοίγοντας τα όρια της διαρκώς από το έξω της» (σ. 80).

Η πρώτη ενότητα χαρακτηρίζεται από έναν φιλικό (όχι πάντα όμως) προς τον μη επαίοντα αφαιρετικό λόγο και μια καλώς νοούμενη θεωρητική ενατένιση της κρίσης με βασικές αιχμές την ανάλυση λόγου, την κριτική νομική σκέψη και την πολιτική φιλοσοφία. Η δεύτερη ενότητα «Νεοφιλελευθερισμός, μειονοτικοποίηση, γνώση: εμπειρίες και (ανα)στοχασμοί» προσγειώνει τον αναγνώστη στο βίωμα της κρίσης με βασικά εργαλεία κατανόησης την κοινωνική ανθρωπολογία αλλά και επιμέρους αναφορές από ανθρώπους του πεδίου σε διαφορετικές δημόσιες πολιτικές στον καιρό της κρίσης. Η ενότητα ξεκινά με τη συμβολή της Φωτεινής Τσιμπιρίδου «“Γίνεσθαι μειονότητα”: Βιοπολιτικές, εμπειρίες, ανατροπές». Η μελέτη αυτή μεταφέρει με τη δέουσα προσοχή την εμπειρία του «γίνεσθαι» μειονότητα, δηλαδή της επιτέλεσης της κοινωνικής μειονεξίας, από το εθνικό στο ταξικό πεδίο που ενσωματώνει στην κρίση τον βιοτικό αποκλεισμό στις πιο ακραίες εντάσεις. Το εγχείρημα είναι ενδιαφέρον και πολλά υποσχόμενο για περαιτέρω έρευνα καθώς η ανθρωπολογική ματιά, κατεξοχήν μεταιχμιακή, αποδεικνύεται για μια ακόμη φορά μια κρίσιμη συμβολή στην κατανόηση της καθολικής οριακότητας των καιρών μας. Στη συνέχεια, η Ελένη Μπέλα πραγματεύεται την «Αναταραχή ηλικιών στα χρόνια της κρίσης». Η κρίση τα διαταράσσει όλα, διαταράσσει αναπόδραστα και τις ηλικίες καθώς αυτές «χάνουν τον τρόπο επίγνωσης του εαυτού και του βίου» (σ. 112): σαν να χάνονται τα κεκτημένα timing όλων των φάσεων της ανθρώπινης ζωής, από τη νεότητα ως την τρίτη ηλικία. Σε συναφές πεδίο κινείται και η μικρή συμβολή του Νίκου Βουλγαρόπουλου («Οι αναπηρίες στην εποχή της κρίσης»), ενώ στη συνέχεια ο Θοδωρής Σδούκος («Πολιτικές υγείας πριν και μέσα στην κρίση») επιχειρεί μια ενδιαφέρουσα περιοδολόγηση της θεσμοθέτησης του καθολικού δικαιώματος στην υγεία από την ίδρυση του Ε.Σ.Υ., στη σταδιακή του αποδόμηση και τέλος στον καιρό των μνημονίων. Παρά το ότι μια κριτική αποτίμηση των πρώτων ετών του Ε.Σ.Υ. ίσως λείπει, το άρθρο με πειστικό τρόπο ξεδιπλώνει μια διαδικασία προϊόντος εκφυλισμού και, τέλος, συστηματικής αποδιάρθρωσης του κατεξοχήν ζωτικού τομέα του κοινωνικού κράτους: «κυριολεκτικά ζήτημα ζωής ή θανάτου», όπως λέει ο συγγραφέας (σ. 130). Η Ελένη Χοντολίδου μιλά για την παιδεία: «Ζωή στα σχολεία και τα πανεπιστήμια τον καιρό της κρίσης». Δεν θεωρώ καθόλου τυχαίο ότι τόσο η δική της όσο και η προηγούμενη συμβολή (του Θ. Σδούκου) καταλήγουν στην ανάγκη μιας νέας πολιτικής παρέμβασης για την ανάσχεση της καταστροφής που σχετίζεται με μορφές αυτοοργάνωσης στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών στην υγεία (όπως το Κοινωνικό Ιατρείο Αλληλεγγύης) αλλά και στην παιδεία που μένει να αρχίσουμε να υλοποιούμε καθώς είναι προφανές ότι η αναδιάρθρωση που επιτελείται στην Ελλάδα σήμερα δεν είναι τόσο στη γραμμή του «μάθε παιδί μου γράμματα».

Η τελευταία συμβολή στον τόμο ανήκει στον Μάριο Εμμανουηλίδη («Κρίση της νεοφιλελεύθερης κυβερνολογικής. Τακτικές της επιβράδυνσης») η οποία εστιάζει στο ζήτημα της ταχύτητας της αναδιάρθρωσης. Το θεωρώ εξόχως ενδιαφέρον και από τα ελάχιστα

δουλεμένα θέματα, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και διεθνώς. Το χαρακτηριστικό της αναδιάρθρωσης είναι ένας μόνιμος, σύμφυτος με το εγχείρημα, αγώνας με τον χρόνο. Ο χρόνος δεν φτάνει ποτέ. Χωρίς το ντελίριο της επιτάχυνσης, το εγχείρημα απλώς δε νοείται. Για τον λόγο αυτό, ο συγγραφέας κάνει λόγο για «τακτικές επιβράδυνσης»: ωστόσο, και η επιβράδυνση, από μόνη της, δεν λέει και πολλά: ένα πράγμα είναι η «επιβράδυνση καθήλωση» και άλλο «η επιβράδυνση διαφυγή από τη νεοφιλελεύθερη κυβερνολογική» (σ. 146). Η τελευταία δεν θα μπορούσε να μας βρίσκει περισσότερο σύμφωνους. Η πρώτη, ένα ακόμη απλώς επιχείρημα στη νεοφιλελεύθερη φαρέτρα.

Εν κατακλείδι, μέσα στους ειλικρινείς καλούς λόγους, ας μου επιτραπεί μόνο να εκφράσω την επιφύλαξή μου ως προς την αισιόδοξη οπτική που φαίνεται σε κάποια σημεία του λόγου της να εκφράζει η όμορφη εισαγωγή του τόμου: «... όλα τα άτομα είμαστε μέσα στην κρίση. Υπό μία έννοια αυτή η συνθήκη μάς απελευθερώνει, αποτινάσσουμε από πάνω μας εκείνο τον αρχικό φόβο και μπορούμε πλέον να σκεφτούμε καλύτερα διότι δεν υπάρχει πιο το ενδεχόμενο κάτι άλλο να συμβεί». Νομίζω, αντιθέτως, ότι ακριβώς επειδή δεν υπάρχει ενδεχόμενο να μη συμβεί κάτι άλλο εδώ που φτάσαμε και με αυτούς που έχουμε μπλέξει στην Ελλάδα και το εξωτερικό, η βασική λειτουργία που θέτει για τον εαυτό του το βιβλίο, η συμβολή στην αλλαγή του αφηγήματος για την κρίση, συνεχίζει να είναι επίκαιρη. Η μεγάλη μάχη που διεξάγεται στην Ελλάδα και την Ευρώπη σήμερα είναι και μάχη ιδεών. Το *Ζωή, λόγοι και πολιτικές στον καιρό της κρίσης* είναι μια συμβολή σε αυτή τη μάχη στο σωστό στρατόπεδο, απόδειξη ότι η ιστορία δεν τέλειωσε, ο λόγος μας δεν «πάγωσε» στην κρίση. Απόδειξη ότι η κρίση οξύνει την κρίση μας. Το Κοινωνικό Εργαστήρι Θεσσαλονίκης είναι μια νησίδα κρίσης σε μια πόλη σε κρίση, σε μια χώρα σε κρίση. Και για το λόγο αυτό, δουλειές σαν και αυτήν, αξίζουν της προσοχής μας και δίνουν παράδειγμα.

ΑΝΘΡΩΠΟΦΥΛΑΚΕΣ: Η ΚΟΙΝΟΤΟΠΗ ΑΙΩΝΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ

Παρουσίαση του βιβλίου *Ανθρωποφύλακες* του Περικλή Κοροβέση

Διαβάζοντας πάλι το βιβλίο νομίζω ότι δύο πράγματα είναι αυτά που μου έρχονται: η αιωνιότητα του κακού και η κοινοτοπία του. Με όσους λένε ότι «από την Ιστορία πρέπει να μαθαίνουμε». Εγώ λέω ότι αυτό είναι αδύνατο: από την Ιστορία δεν μαθαίνουμε, όσο κι αν προσπαθούμε ή αν πρέπει. Διότι αν μαθαίναμε από την ιστορία τότε η ανθρωπότητα θα είχε σταματήσει τα λάθη και θα ζούσαμε καλύτερα, αλλά, όπως όλοι ξέρουμε, αυτό δεν συμβαίνει. Τουναντίον μάλιστα. Οι Ανθρωποφύλακες δείχνουν την αιωνιότητα του κακού. Φυσικά, η θέση αυτή θέλει διαβαθμίσεις τις οποίες θα προσπαθήσω να κάνω στη συνέχεια.

Μέσα στις πολλές συγκλονιστικές στιγμές που περιγράφει το βιβλίο, θα κρατήσω μια, που κατά την άποψή μου είναι πράγματι όλα τα λεφτά. Είναι στον Επίλογο, εκεί που ο Γκραβαρίτης λέει στον Κοροβέση χαιρετώντας τον:

«Πάνε όλα αυτά περάσανε, τώρα είμαστε φίλοι». Δεν φταίει αυτός, τι να σου κάνει υπάλληλος είναι, έχει γυναίκα με δύο παιδιά. Τι νομίζω πως παίρνει; Πενταροδεκάρες. Ύστερα από 20 χρόνια υπηρεσίας δεν μπορεί να πάρει ένα δεύτερο πουκάμισο. Κι αυτός προλετάριος είναι που τον εκμεταλλεύονται οι άλλοι. Βγάζει όλη τη δουλειά αυτός και τελικά ο Καραπαναγιώτης παίρνει τους βαθμούς» (σ.111).

Η κοινοτοπία του κακού: τα κτήνη ως ανθρωπάκια. Τα ανθρωπάκια ως κτήνη. Παππάς, Μιχαλολιάκος καταδικάζουν τη βία και το ναζισμό μετά βδελυγμίας στον εισαγγελέα για να τη γλιτώσουν. Η αιωνιότητα: όσο πιο εξουσιαστικά αυταρχικές είναι οι κοινωνίες τόσο περισσότερο εκτίθενται στον κίνδυνο της απανθρωπιάς και του σαδισμού. Προσοχή εδώ, οι παραλληλισμοί και οι συνειρμοί είναι ολισθηροί. Οι *Ανθρωποφύλακες* είναι μια απάντηση σε αυτούς που ελαφρά τη καρδιά μας λένε σήμερα πως «η χούντα δεν τελείωσε το '73». Αλήθεια; Ας διαβάσουν τι γίνονταν ως συστηματική πρακτική μέχρι το '73 στους *Ανθρωποφύλακες*.

Μέσα στην κρίση, πληθαίνουν οι ρητορικές καταχρήσεις, υποταγμένες απολύτως στο θυμικό της αγανάκτησης αλλά και υπαγορευμένες συχνά από την πολιτική σπέκουλα. Οι όροι, όμως, έχουν τη σημασία τους. Η ένταση με την οποία χρησιμοποιούνται, επίσης. Για το λόγο αυτό, χρειάζεται πάντα να κάνουμε οικονομία δυνάμεων στις λέξεις και τα νοήματα. Ακούω με απορία, λ.χ., κάποιους να παρομοιάζουν σήμερα την κατάσταση με την «Κατοχή». Μα ξεχνάνε πως η Ελλάδα κυβερνάται από κόμματα που ψήφισε η πλειοψηφία των Ελλήνων; Η νέο-αποικιακή διακυβέρνηση των μνημονίων δεν είναι κατοχή. Είναι άλλο πράγμα. Ακούω πως «δεν έχουμε δημοκρατία, έχουμε χούντα». Φυσικά και έχουμε δημοκρατία· το ερώτημα είναι τι δημοκρατία έχουμε. Έχουμε μια δημοκρατία που εκφυλίζεται. Μια διαρκώς εκφυλιζόμενη δημοκρατία διότι πάντα υπάρχει το χειρότερο και για το λόγο αυτό το επίθετο «εκφυλισμένη» παραπέμπει σε πεπερασμένες διαδικασίες ενώ το «εκφυλιζόμενη» σε μια επιτέλεση. Όμως το ουσιαστικό είναι «δημοκρατία». Ακόμη τουλάχιστον. Αν δεν μας αρέσει, δεν έχουμε παρά να αλλάξουμε κυβέρνηση.

Όσο πιο εξουσιαστικές και αυταρχικές συνάμα είναι οι κοινωνίες, τόσο περισσότερο εκθέτουν τους ισχυρούς τους στον πειρασμό του σαδισμού με κάθε τρόπο. Δεν είναι όλοι οι τρόποι ίδιοι όμως και αυτό πρέπει να το θυμόμαστε. Άλλη η ηθική απαξία του κοινωνικού σαδισμού του Άδωνι Γεωργιάδη που λέει με το γνωστό ανεκδιήγητο ύφος «ότι δεν θέλει να αφήσει τον Τόμσεν να χρεωθεί τις απολύσεις διότι αυτός της κάνε μόνος του», άλλη του Καραπαναγιώτη που μανιωδώς χτυπούσε τα πέλματα του Κοροβέση ώσπου να σταματήσει λαχανιασμένος. Υπάρχει κακό και κακό. Χειρότερο. Αυτό το λέω κοιτώντας προς δύο αφελείς κατευθύνσεις: αυτούς για τους οποίους μίλησα πριν –που παρομοιάζουν με χούντα τη σήμερα– αλλά και αυτούς που θέλουν να αποσπασουν δηλώσεις νομιμοφροσύνης για καταδίκη της βίας απ' όπου κι αν προέρχεται. Φυσικά, δε νομίζω να

υπάρχει νοήμων άνθρωπος να του αρέσει η βία αλλά από την άλλη, δε νομίζω να υπάρχει επίσης νοήμων άνθρωπος να μη διαβαθμίζει τη βία με βάση την ένταση και την αιτία της, δεδομένα που ρυθμίζουν την απαξία της και, σε τελευταία ανάλυση, την ίδια την ένταση της ποινής. Απλά πράγματα. Αν οι κοινωνίες μας τιμωρούσαν την βία με την ίδια ένταση αδιαβάθητα, όπως μας ζητάνε σήμερα οι καθεστωτικοί οργανικοί διανοούμενοι, θα οδηγούμαστε σε έναν κοινωνικό παραλογισμό και νομικό ολοκληρωτισμό καθώς κάθε βίαιη πράξη θα τιμωρούνταν ομοίως. Όμως, φυσικά το ποινικό δίκαιο ορθώς, άλλα προβλέπει.

Η εξουσία όσο δεν αποσπά συναινέσεις τόσο ολισθαίνει προς έναν ακοινωνήτο κυνισμό. Και αυτός ο κυνισμός είναι κοινός, είτε φοράει γραβάτα, είτε πηλίκιο. Είτε και τα δύο. Ο κυνισμός όμως αυτός είναι κοντόθωρος, διότι οι καιροί αλλάζουν. Και αυτό δεν το βλέπει συχνά η εξουσία και την πατάει. Δεν μαθαίνει από την ιστορία, από την ιστορία της, όσο κι αν προσπαθεί. Το αυτό ισχύει και για εκείνον που υφίσταται την εξουσία και την αποζητεί διεκδικώντας. Οι καιροί αλλάζουν για όλους. Ο Μάνεσης –το λέω συχνά– αρέσκονταν να μας θυμίζει πώς ο Μακιαβέλλι εικονοποιούσε την κυριαρχία: ως Κένταυρο, μισός κτήνος, μισός άνθρωπος. Η σαδιστική εξουσία, είναι ένας παραμορφωμένος κένταυρος. Ένα κτηνώδες ά-λογο, με μικρό κεφάλι, μικρό νου. Η αιωνιότητα του κακού είναι και η ακατέργαστη βλακεία του.

Και έρχομαι έτσι στο δεύτερο σημείο: η κοινοτοπία του κακού. Μεγάλα εγκλήματα από μικρούς ανθρώπους. Από ασυναίσθητους ανθρώπους, τιποτένιους. Φυσικά υπάρχουν και τα αμετανόητα κτήνη, αλλά οι μεγάλες δουλειές γίνονται από μικρούς. Από αυτούς, που όταν αλλάζουν οι καιροί δικαιώνονται καθώς όπως λέει ο ασφαλίτης στον κρατούμενο Κοροβέση: «ο έξυπνος άνθρωπος στη Μόσχα είναι GPU. Ο έξυπνος άνθρωπος στην Ουάσιγκτον CIA.» (σ. 86). Αυτοί οι άνθρωποι. Αυτοί βασάνιζαν τότε. Αυτά είναι τα κωλόπαιδα –βρετανοί και αμερικάνοι στρατιώτες– που βιάζουν και χτυπούν on camera στο Ιράκ. Αυτό είναι το Αμπου Γκράιμπ.

Ενώ φυσικά, οι βασανιστές έχουν ποινική ευθύνη για το έγκλημά τους, στην πράξη είμαστε ανήμπορος μπροστά στην κοινοτοπία τους. Την κοινοτοπία δεν μπορείς να τιμωρήσεις στην ολότητά της, διότι μετά θα κάνεις μια κοινωνία που θα τιμωρεί το μισό εαυτό της οπότε θα είναι σε διαρκή πόλεμο. Άρα τι κάνουμε;

Δεν βλέπω τίποτε καλύτερο και τίποτε περισσότερο συνάμα από το να θυμόμαστε και να εκπαιδεύουμε τον εαυτό μας ότι υπάρχει κάτι που είναι υψηλότερο αγαθό από την ίδια την ανθρώπινη ζωή. Διότι, in extremis, στον πόλεμο π.χ., η ζωή αφαιρείται κι αυτή. Η αξιοπρέπεια είναι εγγενώς αναπαλλοτρίωτη. Αυτό είναι η κληρονομιά της πολιτικής νεωτερικότητας, τα αυτονόητα της οποίας καλούμαστε σήμερα να διαφυλάξουμε. Αυτό λένε οι Ανθρωποφύλακες και για το λόγο αυτό είναι αναπόδραστα επίκαιροι.

Στο σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας δε δοκιμάζεται όμως μόνο η κοινοτοπία του αντιπάλου, αλλά κατεξοχήν η δικιά μας. Κυρίως, όταν εμείς είμαστε οι ισχυροί, σε ό,τι επίπεδο συνομολογείται η σχέση ισχύος: στην οικογένεια, στην εργασία, στην πολιτική. Επειδή εδώ σήμερα μιλάμε για πολιτική, κλείνω λέγοντας ότι πέρα από το σαδισμό του

αντιπάλου, τη διάλυση και την οδύνη που αυτός έχει σπείρει, έχουμε ακόμη έναν εχθρό που δεν πρέπει να ξεχνάμε: τα δικά μας στραβά. Διότι αν χάσουμε από τον ισχυρότερο αντίπαλο, τουλάχιστον πάμε μαχόμενοι. Αν χάσουμε όμως από τον ανίσχυρο κοινότοπο εαυτό μας, τότε πάμε άκλαυτοι.

Μαχόμενοι κιάλας έχουμε και μια ελπίδα να νικήσουμε. Ευχαριστούμε, Περικλή.

ΤΗΝ ΥΦΕΣΗ ΤΗ ΣΥΝΗΘΙΖΕΙΣ ΔΙΟΤΙ ΕΡΧΕΤΑΙ ΑΡΓΑ ΣΑΝ ΤΗΝ ΑΡΘΡΙΤΙΔΑ»

Σκέψεις για την πολιτική επικαιρότητα του ντοκιμαντέρ *Ταξισυνειδησία, η άγνωστη ιστορία του ελληνοαμερικάνικου ριζοσπαστισμού* σε σκηνοθεσία Κώστα Βάκκα (διάρκεια 64') πάνω σε έρευνα και κείμενα του ιστορικού Κωστή Καρπόζηλου με παραγωγή τη Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία «Αποστολής Μπερδεμπές».

Η *Ταξισυνειδησία* ως ντοκιμαντέρ είναι επίτευγμα στον χώρο των διασπορικών σπουδών και στην ιστορία του εργατικού κινήματος διότι συμπυκνώνει με αριστοτεχνικό τρόπο τις κεφαλαιώδεις αντιθέσεις και τους ανταγωνισμούς που βρίσκονται στον πυρήνα της πολιτικής νεωτερικότητας: στον βιομηχανικό καπιταλισμό του πρώτου μισού του 20ού αιώνα. Οι αντιθέσεις αυτές δημιουργούν κρίσιμους και δημιουργικούς συνειρμούς με τα δρώμενα στην ύστερη νεωτερικότητα του μεταβιομηχανικού μεταβατικού καπιταλισμού των ημερών μας. Και για τον λόγο αυτό η *Ταξισυνειδησία* δεν είναι απλώς ιστορικά χρήσιμη και κινηματογραφικά όμορφη δουλειά. Είναι, με τον τρόπο της, πολιτικά επίκαιρη. Στην πολιτική αρετή της θα μείνω καθώς την κινηματογραφική της δεν είμαι σε θέση να εκθέσω, παρά μόνο να πω ότι, παρακολουθώντας το, με καθήλωσε (κάτι το οποίο δεν συμβαίνει συχνά). Τα δίπολα στα οποία αναφέρομαι είναι μεθοδολογικής, πολιτικής και τέλος αξιακής φύσης:

Io δίπολο: Αθέατη ιστορία εναντίον επίσημης ιστορίας. Το κάθε έθνος φτιάχνει την ιστορία του, διαλέγοντας το παρελθόν του για να νοικοκυρέψει το μέλλον του. «Μνήμη είναι η λήθη: λήθη μερική και επιλεκτική, λήθη απαραίτητη», γράφει ο Τοντορόφ. Τόσο στο αμερικάνικο έθνος όσο και στο ελληνικό, για λόγους που σχετίζονται με τις στρατηγικές οικοδόμησης που επικράτησαν ένθεν και ένθεν, δεν κρατήθηκε θέση για τους Ελληνοαμερικάνους ριζοσπάστες στο κυρίαρχο ιστορικό αφήγημα. Η θέση τους παραβιάζει εμβληματικά το success story του American dream που και τα δύο έθνη έχουν καθαγιάσει για τους (Ελληνες) μετανάστες στην Αμερική. Η *Ταξισυνειδησία* εγγράφεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο νέων ιστορικών προσεγγίσεων που σφμηλατούνται στην Ελλάδα από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και που φωτίζουν το ηθελημένο ξεχασμένο, πολιτικά παραβατικό, και ως τέτοιο ερευνητικά άβατο.

2ο δίπολο: *Υβριδισμός εναντίον ουσιοκρατίας*. Η *Ταξισυνειδησία* είναι ένα καλό μάθημα ρευστών, διφορούμενων ταυτοτήτων χωρίς ολισθήσεις σε αποδομητικά πρότυπα αλλά ταυτόχρονα με προσοχή μακριά από τον ντετερμινισμό του αριστερού οικονομικού αναγωγισμού. Οι Έλληνες μετανάστες γίνονται Αμερικάνοι ως σοσιαλιστές στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, ενώ εδραιώνονται πλέον ως Αμερικάνοι μέσα από μια σύνθετη διαδικασία αποριζοσπαστικοποίησης που σχετίζεται με την ίδια την ταξική κινητικότητα στην αμερικάνικη κοινωνία. Δίπολα, όπως Έλληνας-Αμερικάνος, αστός-προλετάριος, ριζοσπάστης-συντηρητικός, σχετικοποιούνται και αποκτούν το αρμόζον ιστορικό εκτόπισμα σε μια δεξιοτεχνικά παρουσιασμένη έρευνα.

3ο δίπολο: *Πολιτική στράτευση εναντίον ιστορικής φερεγγυότητας*. Τα τελευταία δέκα χρόνια έχει εδραιωθεί στην Ελλάδα ένας νέος ιστορικός αναθεωρητικός πόλος ο οποίος «ξανακοιτά» τη νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία με στόχο την κάθαρση των ερμηνειών της από την «αριστερή ηγεμονία» που κυριάρχησε στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης. Ο νέος αυτός αναθεωρητικός πόλος, σε αντίθεση με τις προηγούμενες κλασικές αντιαριστερές προσεγγίσεις είναι απαλλαγμένος από τις κλασικές ιδεοληψίες της ελληνικής Δεξιάς (τμήμα τους τουλάχιστον) και κυρίως οπλισμένος με τα κεκτημένα μιας ελάχιστης ερευνητικής φερεγγυότητας και αναστοχασμού, κάτι το οποίο αναγνωρισμένα δεν υπήρξε στις παλαιότερες προσεγγίσεις λόγω της πολιτικής στράτευσης των ιστορικών. Ένας τέτοιος πόλος εδραιώνεται σε ένα διεπιστημονικό επίπεδο και στην ελληνική Αριστερά πλέον. Νέοι ιστορικοί, απαλλαγμένοι από τα οικεία στον χώρο της Αριστεράς ερμηνευτικά εργαλεία ενός κλασικού αναγωγισμού και αγοραίου ντετερμινισμού, επιχειρούν σημαντικά βήματα μπροστά στην ιστορική έρευνα σχετικά με την ελληνική κοινωνία και το ελληνικό έθνος. Τα βήματα αυτά γίνονται, μέσα από μια εξαιρετικά καλοστεκούμενη, κατά την άποψή μου, στάθμισή της με την ευρεία έννοια της πολιτικής στράτευσης και της μεθοδολογικής φερεγγυότητας. Αυτό εκλαμβάνω πως έχει στόχο η *Ταξισυνειδησία*.

4ο δίπολο: *Έθνος εναντίον τάξης*. Το ελληνικό, ως αρχετυπικά διασπορικό, έθνος έχει αφιερώσει μείζον τμήμα του αφηγήματος στη Διασπορά του. Υπ' αυτή την έννοια, πρόκειται κατεξοχήν για ένα έθνος πέραν των συνόρων, όπως λέει και ο τίτλος μιας πολύ ενδιαφέρουσας νομίζω συλλογικής δουλειάς που δημοσιεύσαμε πρόσφατα στις εκδόσεις του Κέντρου Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων υπό την επιμέλεια της Λίνας Βεντούρα και του Λάμπρου Μπαλτσιώτη (Βιβλιόραμα, Αθήνα 2013). Η *Ταξισυνειδησία* μιλάει για ένα έθνος πέραν των συνόρων. Ωστόσο ένα έθνος που δεν είναι ακριβώς ούτε αυτό που το ιστορικό κέντρο θα ήθελε ούτε βέβαια το νέο που το εγκολπώθηκε. Εδώ και δύο αιώνες τα περισσότερα κράτη του κόσμου υλοποιούν πολιτικές με τις οποίες προσπαθούν να σφυρηλατήσουν μια κοινότητα ιδανικών, προσλήψεων, συμφερόντων και αξιών με πληθυσμούς εκτός της επικράτειάς τους, με τους οποίους μοιράζονται κοινή εθνική κληρονομιά ή τουλάχιστον διεκδικούν αμοιβαία κάτι τέτοιο. Η Ελλάδα ανήκει κατεξοχήν σε αυτή την κατηγορία κρατών καθώς η ίδια η διαδικασία συγκρότησης του ελληνικού κράτους

ευθύς εξαρχής παρέπεμψε σε προνομιακές σχέσεις με το κομμάτι του εθνικού ιστού που βρίσκονταν εκτός της άρτι συσταθείσας πολιτείας. Με τη σειρά τους, τα αποδημητικά ελληνικά ρεύματα του 19ου και όλου του 20ού αιώνα έθεταν σταδιακά εκτός επικράτειας διογκούμενα τμήματα του ελληνικού λαού. Εξαιτίας αυτών, το ελληνικό έθνος ανήκει σήμερα στα αρχετυπικά «διασπορικά» και «ομογενειακά» έθνη. Ωστόσο η διεθνιστική πολιτική στράτευση των Ελληνοαμερικάνων κομμουνιστών εξατμίζει τις υπερεδαφικές αξιώσεις του εθνικού ελληνικού κέντρου: η κατά κυριολεξία *ταξισυνειδησία* στρέφεται εν μέρει εναντίον της εθνικής συνείδησης, όπως αυτή εκπέμπεται από το κέντρο την κρίσιμη ιστορική στιγμή. Σε αυτό συνίσταται ο «εργατικός εξαμερικανισμός»: η ενσωμάτωση στο πιο πολιτικό έθνος διά της συνείδησης της ταξικής θέσης σε αυτό. Η εκ πρώτης όψευς ασυμφιλίωτη αντίθεση με βάση τα αναλυτικά υλικά ενός αγοραίου υλιστικού αναγωγισμού: ενσωμάτωση στο πιο πολιτικό έθνος διά της συνειδητοποίησης της πάλης των τάξεων σε αυτό.

5ο δίπολο: Αυθόρμητο εναντίον συνείδησης. Μια κλασική –ίσως λίγο ξεχασμένη– κομμουνιστική αντίθεση η οποία συνοψίζεται στην αδυναμία του αυθόρμητου. Το αυθόρμητο συναίσθημα αποτελεί συνώνυμο της υποταγής στην κυρίαρχη ιδεολογία σε αντιδιαστολή με τη δύναμη της έλλογης συνειδητοποίησης της ταξικής θέσης. «Διάβασε σήμερα, κυβέρνησε αύριο», όπως (μαθαίνουμε ότι) λέγανε οι Έλληνες ριζοσπάστες της Αμερικής, οι οποίοι προλάβανε και μεταφράσανε πρώτοι από τους εν Ελλάδι συντρόφους τους το απόλυτο κομμουνιστικό hit του 20ού αιώνα: το *Κράτος και επανάσταση* του Λένιν. Ίσως σήμερα αυτή η μανία των κομμουνιστών του 20ού αιώνα «να μάθουν γράμματα» μας φαίνεται κάπως ρομαντικά ξεπερασμένη καθώς τα νέα ριζοσπαστικά κινήματα δεν έχουν τόσο υψηλά στην κλίμακα αξιών τους τη διαφώτιση, όπως τη θυμούνται οι παλιότεροι που έχουν θητεύσει σε κομμουνιστικές οργανώσεις. Και εύλογα ως έναν βαθμό. Όμως αυτό το «Διάβασε σήμερα, κυβέρνησε αύριο» θα ήθελα να το φωνάξω πολύ επί των ημερών μας όπου μια αγοραία εργαλειακή αντίληψη του think fast αριστερού λόγου των talk show και της fast track διαδικτυακής ενημέρωσης δεν αφήνει χρόνο για σοβαρή μελέτη. Και αυτό φαίνεται. Επομένως, ας μου επιτραπεί να παραφράσω: «Διάβασε όσο είναι καιρός σήμερα, διότι το “αύριο” είναι εδώ».

6ο δίπολο: Οικονομική κρίση και πολιτειακή υπέρβαση. Στο εμφατικά επίκαιρο αυτό ζευγάρι, η *Ταξισυνειδησία* αποδίδει εξαιρετικά ζωντανά και στοχαστικά την εμπειρία της θέσης των εργαζομένων στα χρόνια της ύφεσης, της μετάβασης από το πρώιμο φιλελεύθερο κράτος στο κοινωνικό κράτος. Κατ' αναλογία, μας θέτει ενώπιον κρίσιμων ερωτημάτων σήμερα που η συγκυρία χαρακτηρίζεται από την παλινόρθωση του κράτους-νυκτοφύλακα διά της νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης. «Την ύφεση τη συνηθίζεις διότι έρχεται αργά σαν την αρθρίτιδα» ακούμε κάποια στιγμή στο έργο και οι συνειρμοί γίνονται εφιαλτικοί. Ακόμη πιο άμεσοι, διαβάζοντας ένα εξαιρετικό άρθρο της Maria Margaronis στους *New York Times* της 10ης Ιουλίου 2013: «Αν βάλετε ένα βάτραχο σε ένα δοχείο με νερό που βράζει, εκείνος αμέσως θα πηδήξει έξω, αλλά αν τον βάλετε σε ένα δοχείο με νερό και αρχίσετε να το ζε-

σταίνετε σιγά σιγά εκείνος θα μείνει μέσα μέχρι να πεθάνει. Αυτό συμβαίνει με την ελληνική δημοκρατία»²⁸. Την ίδια στιγμή βλέπουμε τους ριζοσπάστες διαδηλωτές να διαδηλώνουν στα σκοτεινά χρόνια του μακαρθισμού με αναπάντεχα επίκαιρο για εμάς σύνθημα “Fascism is not our policy yet”. Ο σαρκασμός αυτού το yet –ο φασισμός δεν είναι η πολιτική μας ακόμη– είναι αυτό που ενώνει την αυταρχική στροφή του νέου κόσμου στις αρχές του Ψυχρού Πολέμου με την αυταρχική στροφή του παλαιού κόσμου στο πλαίσιο της παλινόρθωσης του κράτους-νυκτοφύλακα και της αδιάγνωστου προορισμού πολιτειακής του μετάβασης.

Το δίπολο: Παλαιός και νέος κόσμος. Εδώ θα αφήσω τον ίδιο τον Καρπόζηλο να πει με δικά του λόγια αυτό που ήθελα, στη συνέντευξή του στα *Ενθέματα* στην *Αυγή της Κυριακής*:²⁹

Μέχρι το 1945, ακόμα και το 1946 ή το 1947 μπορούσε κανείς να υποστηρίξει το ΕΑΜ στις ΗΠΑ και να είναι ένας νομοταγής πολίτης –αντίστοιχα, ο Τίτο είναι μια μορφή εξαιρετικά δημοφιλής στους κύκλους των γιουγκοσλάβων μεταναστών– και αυτή είναι μια λογική που ακουμπάει στις πιο προοδευτικές εκδοχές του Νιου Ντηλ. Μετά, έρχεται ο Ελληνικός Εμφύλιος, η εμπλοκή των ΗΠΑ σε αυτόν και ο Ψυχρός Πόλεμος. Η τομή αυτή υποβοηθείται από εξελίξεις στο εσωτερικό των κοινοτήτων: την κοινωνική ενσωμάτωση και πρόοδο των Ελληνοαμερικανών, που είναι πια κομμάτι του αναγεννημένου «αμερικανικού ονείρου», μπορούν να στέλνουν εμπόσματα στην πατρίδα, να επιστρέψουν επιτυχημένοι σε αυτήν. Πιστεύω ότι μετά το 1950 οι ελληνοαμερικανικές κοινότητες λειτουργούν ως «διπλοί πρεσβευτές»: εκπροσωπούν τον αμερικανισμό, ως ιδεολογία ατομικής επιτυχίας κ.λπ. στην Ελλάδα, και τη «χειμαζόμενη από τον κομμουνισμό» Ελλάδα στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Τέλος, μιας και η κουβέντα ήρθε στον εμπνευστή της *Ταξιουνειδησίας*, θα προτιμήσω πάλι να μη μιλήσω εγώ για εκείνον αλλά να μεταφέρω τα λόγια του Μαρκ Μαζάουερ:

Η φωνή αυτής της νέας γενιάς –μια ρεαλιστική φωνή, που επιζητεί μια πηγή έμπνευσης– μπορεί να βρεθεί και αλλού. Στις σελίδες ενός νέου περιοδικού, της *Λεύγας*, η ονομασία της οποίας προέρχεται από τις *Είκοσι χιλιάδες λεύγες υπό τη θάλασσα* του Ιουλίου Βερν, βρίσκει κανείς μια οξύτατη κριτική για το τι σήμαινε «μεταρρύθμιση» στην Ελλάδα τα τελευταία σαράντα χρόνια. Από την κυκλοφορία του πρώτου τεύχους της, τον Μάρτιο του 2011, η *Λεύγα* έχει εκδώσει εννιά τεύχη [δώδεκα σήμερα – Σ.τ.Σ.:], γεμάτα με κριτικές για τους χθεσινούς «εκσυγχρονιστές» και τις μόνιμες προσπάθειές τους να παρουσιαστούν ως εθνικοί σωτήρες. Στις σελίδες της όμως ασκείται επίσης κριτική και στους ριζοσπάστες κριτικούς των εκσυγχρονιστών: τους Ζίζεκ και τους Μπαντιού και τους Έλληνες επιγόνους τους. Μέλη μιας γενιάς με οικολογικές ανησυχίες, οι συγγραφείς και οι συντάκτες της *Λεύγας* [στη συντακτική ομάδα της οποίας επίσης πρωταγωνιστεί ο Καρπόζηλος – Σ.τ.Σ.:] βλέπουν θετικά το οργανωμένο εργατικό κίνημα, αλλά αναλύουν τις ιστορικές ρίζες της δυσλειτουργίας του στην Ελλάδα. [...] Η *Λεύγα* είναι μια

28 http://www.nytimes.com/2013/07/11/opinion/global/greece-at-the-boiling-point.html?_r=0

29 <http://goo.gl/5oFrDt>

πηγή φρέσκιας και διαυγούς σκέψης: και γι' αυτό είναι πηγή ελπίδας εκεί που φαίνεται να έχει χαθεί κάθε ελπίδα.³⁰

8ο και τελευταίο δίπολο: “Which side are you on” σήμερα; Μετά από αυτό που θεωρώ ως αρμόζουσα οφειλή, θα κλείσω με το τελευταίο οικείο δίλλημα ενώπιον του οποίου μας θέτει με ανυπέρβλητο τρόπο η *Ταξισυνειδησία*. Την αντίθεση η οποία στις μέρες της κρίσης αποκτά σε τελευταία ανάλυση τα χαρακτηριστικά *απολύτως υπαρξιακού* πολιτικού, διανοητικού, και τέλος, αξιακού εκτοπίσματος. Συνοψίζεται στην απάντηση που καθείς από μας –ο κάθε πολίτης– δίνει στο ερώτημα του τραγουδιού της Florence Reece του 1931, τραγούδι που ακούστηκε σε τρεις από τις αναρίθμητες εκτελέσεις και στους τίτλους του έργου: «Which side are you on boys?». Ερώτημα που παραπέμπει στον αγωνιστικό χαρακτήρα της πολιτικής και της ίδιας της δημοκρατίας ενάντια σε πλαδαρές θεωρίες επικοινωνιακών συναινέσεων και ηθικολογίες που καταρρέουν σαν χάρτινος πύργος μαζί με αυτούς που μας κυβερνάνε από τη δίνη της κρίσης στην εδραίωση της μετάβασης. Αν κάποιοι προ κρίσης νόμιζαν πως είχαν την πολυτέλεια να παραπέμπουν στο μέλλον την απάντηση που δίνουν στο ερώτημα «Με τίνος πλευρά είμαι», σήμερα φοβούμαι πως τέτοιες πολυτέλειες δεν υπάρχουν. Σε ό,τι με αφορά, είμαι σίγουρος ότι δεν μοιραζόμαστε όλοι τις ίδιες απαντήσεις που γεμίζουν το περιεχόμενο των δύο πόλων του διλήμματος. Είμαι όμως επίσης σίγουρος ότι ξέρουμε πως το δίλημμα διατρέχει ανυπερθέτως τη ζωή μας. Και η *Ταξισυνειδησία* βοηθάει στο να το εμπεδώνουμε. Για τον λόγο αυτό, το ντοκιμαντέρ αξίζει ίσως να το δουν περισσότερο κάποιοι από αυτούς που σήμερα συμβιβάστηκαν με τη Δεξιά εξαιτίας του φόβου από εκείνους που το παλεύουν με την Αριστερά, παρά τα κενά. Με τους Έλληνες ριζοσπάστες των Η.Π.Α. μπορούν οριακά να ταυτιστούν ως και οι πρώτοι.

ΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ ΤΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

Xenophon Contiades (ed.), *Constitutions in the Global Financial Crisis – A Comparative Analysis*, Ashgate: UK & USA, 2013 σ. 307. ISBN 98-1-4094-6631-4

Συμβολή σε ένα διεθνές άνοιγμα της ελληνικής συνταγματικής θεωρίας

Παραδοσιακά, η ελληνική συνταγματική θεωρία αποτελεί κλάδο της νομικής ιδιαιτέρως αναπτυγμένο. Πολλά γράφτηκαν και γράφονται, ένα σημαντικό μέρος των οποίων πρωτίστως ποιοτικό. Αυτό, νομίζω, αποδίδεται στις ιδιαίτερες ευαισθησίες που έχουν προκαλέσει στους θεράποντες του συνταγματικού δικαίου τα πολιτειακά σκαμπανεβάζματα της

30 <http://www.chronomag.eu/index.php/exe-xlx-ll-s.html>

Ελλάδας στον 20ό αιώνα σε συνδυασμό με την εξωστρεφή τους καλλιέργεια και τριβή με τις συνταγματικές παραδόσεις της Γαλλίας, της Γερμανίας και των Ηνωμένων Πολιτειών (πιο εσχάτως).

Η περίοδος της πολιτειακής ομαλότητας στην οποία περιήλθε η χώρα μετά τη μεταπολίτευση και η πρόσδεση στο ευρωπαϊκό άρμα το 1980 σηματοδοτούν μια τομή στις αναφορές και προτεραιότητες της ελληνικής συνταγματικής θεωρίας. Λίγα χρόνια μετά, η συνταγματική αναθεώρηση του 2001, εξαιρετικά εκτεταμένου όγκου –όχι όμως και κανονιστικού εκτοπίσματος– σε συνέχεια των προηγούμενων μεταπολιτευτικών εξελίξεων φαίνεται να εδραιώνουν στη χώρα ένα βατό συνταγματικό τοπίο: μια ευθεία, χωρίς στροφές και μεταπτώσεις. Οι εξαιρέσεις που προκαλούν κάποιες εμβληματικές έριδες όπως η περίφημη διαμάχη περί του άρθρου 16 του Συντάγματος (που ουσιαστικά ματαίωσε μια αναθεώρηση) επιβεβαιώνουν τον κανόνα. Το Σύνταγμα πλέον δεν δικάζει και οι διαφορετικές ερμηνείες και προσεγγίσεις αποτελούν θέμα κλειστών συζητήσεων των συνταγματολόγων και συνταγματολόγων, χωρίς πάντως να μπορεί κανείς σοβαρά να υποστηρίξει ότι μέχρι πρόσφατα υπήρχε κάποιος ουσιώδης ή σοβαρός διχασμός που να δίχασε άλλους πέραν από τους «συνήθεις υπόπτους». Αυτό δεν είναι λίγο για μια χώρα που έλυσε το πολιτειακό το 1974.

Είτε στην προηγούμενη «ζωηρή» εκδοχή είτε στην μεταγενέστερη πιο flat και βαρετή –ας μου επιτραπεί– εκδοχή της, η ελληνική συνταγματική θεωρία δεν είχε και πολλά να ζηλέψει από άλλες ευρωπαϊκές της ομόλογες. Πολλά βιβλία, εκτεταμένη και διεθνώς δικτυωμένη αρθρογραφία στα ελληνικά περιοδικά, σοβαρές διδακτορικές διατριβές, πλην όμως, εσωστρέφεια. Με πράγματι ελάχιστες εξαιρέσεις που κυριολεκτικά μετριούνται στα δάκτυλα του ενός χεριού, οι έλληνες συνταγματολόγοι δεν έδειξαν διατεθειμένοι να αναγνωριστούν διεθνώς με τα κείμενά τους. Είτε επειδή η αναγνώριση εδώ ήταν τόση ώστε να τους φτάνει, είτε επειδή όντως η δουλειά στην Ελλάδα ήταν πολλή ώστε να μην χωρά στις πρώτες προτεραιότητές τους η διείσδυση στη διεθνή βιβλιογραφία, είτε επειδή η Ελλάδα δεν έλκει το διεθνές συνταγματολογικό ενδιαφέρον, ένα είναι βέβαιο. Το ελληνικό συνταγματικό δίκαιο εγκλωβίστηκε εν πολλοίς στα εθνικά σύνορα σε βαθμό μάλιστα που να αδικεί τον εαυτό του καθώς, όπως είπαμε, το εν γένει επίπεδό του, θα του επέτρεπε και με το παραπάνω τη διεθνή καθιέρωση πρωτίστως στο χώρο του συγκριτικού συνταγματικού αλλά και της καθεαυτού συνταγματικής θεωρίας. Το βιβλίο λοιπόν, που παρουσιάζεται αποτελεί μια από τις λιγοστές εξαιρέσεις σε αυτόν τον κανόνα και αποτελεί, κατά την άποψή μου, και γι'αυτό, μια δουλειά άξια μνείας, την οποία πιστώνεται ανεπιφύλακτα ο επιμελητής του. Αποτελεί ένα άνοιγμα, μια αλλαγή πίστας της ελληνικής συνταγματικής θεωρίας και αυτό είναι από μόνο του σημαντικό, καθώς είναι το πρώτο πόνημα συνταγματικής θεωρίας διεθνώς που καταπιάνεται με την επίπτωση της οικονομικής κρίσης στα Σύνταγματα.

Τα Σύνταγματα σε/στην κρίση

Η δουλειά λοιπόν είναι άξια μνείας κυρίως επειδή το θέμα της είναι τέτοιο. Ενώ η ευρωπαϊκή κυρίως αρθρογραφία συνταγματικών μελετών έχει αρχίσει πλέον να ψηλαφεί το

ζήτημα «σύνταγμα και οικονομική κρίση», το βιβλίο αυτό, αποτελεί την πρώτη συλλογική συστηματική προσπάθεια κριτικής παρουσίασης και ερμηνείας του πώς τα Σύνταγματα αντέδρασαν ή αντιδρούν στην οικονομική κρίση. Η δουλειά αυτή δείχνει πώς η αφήγηση της οικονομικής κρίσης αποκτά τα χαρακτηριστικά μιας αυτοτελούς συνταγματικής αφήγησης.

Το βιβλίο αποτελείται από πέντε μέρη . Το πρώτο αφορά συνολικά το πώς τα Σύνταγματα αντέδρασαν στην οικονομική κρίση σε μια συγκριτική προοπτική. Το οικείο κεφάλαιο υπογράφεται τον Ξενοφών Κοντιάδη (X. Contiades) και την Αλκμήνη Φωτιάδου (A. Fotiadou) και ουσιαστικά χαρτογραφεί το σχέδιο αυτού του συλλογικού τόμου. Οι συγγραφείς αναδεικνύουν τέσσερις τύπους αντίδρασης των συνταγμάτων στην κρίση: προσαρμογή, υποταγή, κατάρρευση και αντοχή. Καθείς από αυτούς τους τύπους αποτελεί την ύλη των υπολοίπων κεφαλαίων. Νομίζω πως η υπεραξία του βιβλίου βρίσκεται σε αυτήν τη σύλληψη η οποία, αναδεικνύει με ρεαλισμό και σαφήνεια τις δύσκολες συγκρουσιακές αποχρώσεις των σχέσεων της πραγματικότητας με τους συνταγματικούς κανόνες που επιχειρούν να τη ρυθμίσουν.

Η προσαρμογή του Σύνταγματος στην κρίση (το δεύτερο μέρος του βιβλίου) σημαίνει ότι το Σύνταγμα μέσω τυπικών ή άτυπων διαδικασιών τροποποίησης και αναθεώρησης καταφέρνει και κρατά επαφή με την πραγματικότητα. Εξ αντικειμένου, τρέχει πίσω από την κρίση. Προσπαθεί να την προλάβει, να την ενσωματώσει, προκειμένου να μην καταλήξει μια απλή καρικατούρα που προσποιείται ότι ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις των κοινωνιών ενώ δεν κάνει τίποτε. Έτσι, ευθυγραμμίζεται με τις πολιτικές στρατηγικές της αναδιάρθρωσης συρρικνώνοντας μεν το κανονιστικό πεδίο άσκησης των συνταγματικών εγγυήσεων ή εισάγοντας ρήτρες αδιανόητες λίγα χρόνια πίσω, αλλά, δι' αυτού, προσπαθώντας να σώσει την τιμή του, ως θεμελιώδης κανόνας. Περιπτώσεις όπου τα Σύνταγματα –άλλοτε πανηγυρικά, άλλοτε ταπεινά– ευθυγραμμίστηκαν με τις επιταγές της διαχείρισης της κρίσης που είναι πολιτικά κυρίαρχες είναι κατεξοχήν η Ιρλανδία (D. Morgan), η Ιταλία (T. Groppi, I. Spigno, N. Vizioli), η Λεττονία (R. Balodis, J. Pleps), η Ισπανία (A.R. Robledo) και η ειδική λόγω της μη γραπτής φύσης του Σύνταγματος περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου (J.F. McEldowey). Το κεφάλαιο της προσαρμογής είναι πολύ ενδιαφέρον διότι δείχνει προς τα πού φαίνεται να πηγαίνει η πλειοψηφική στην Ευρώπη συνταγματική τάση, δοθέντων των πολιτικών συσχετισμών που δείχνουν να κυριαρχούν επί του παρόντος.

Η υποταγή του Σύνταγματος στην κρίση (το τρίτο μέρος του βιβλίου) ουσιαστικά οριζοθετεί μια κατάσταση όπου το Σύνταγμα, όπως εύγλωττα αναφέρεται στο πρώτο μέρος, μπαίνει σε κατάσταση ύπνου ("sleeping mode"). Αποδέχεται παθητικά ότι οι εξελίξεις το ξεπερνάνε και απλώς παρακολουθεί ανήμπορο τον εκφυλισμό του. Η κανονιστικότητα του εξουθενώνεται καθώς αυτό που πλέον πραγματικά συμβαίνει στις εν λόγω χώρες είναι εντελώς αντίθετο από αυτό που το Σύνταγμα τους προσπαθεί να απεικονίσει ως κανόνα. Ο μαρasmus του Σύνταγματος είναι το τίμημα της ακινησίας του. Για διάφορους λόγους, δεν ενσωματώνει τις αλλαγές που εκφράζουν τη νέα κατάσταση πραγμάτων με αποτέλεσμα την

παρακμή των βασικών του λειτουργιών. Η εγγυητική του λειτουργία de facto συρρικνώνεται από τους νόμους, πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, υπουργικές αποφάσεις κ.λπ. που το «αδειάζουν» καθημερινά. Το Σύνταγμα όμως επιμένει, με αποτέλεσμα και η νομιμοποιητική του λειτουργία να δυσκολεύεται: ο κόσμος πλέον αρχίζει να χάνει την πίστη στην ιδέα ότι το Σύνταγμα ρυθμίζει τις ζωές του, διότι απλά βλέπει ότι τις ρυθμίζουν άλλοι. Δεν είναι διόλου τυχαίο νομίζω –κρατώντας ειδικούς λόγους που αφορούν την κάθε περίπτωση– ότι εδώ συμπεριλαμβάνονται οι περιπτώσεις της Πορτογαλίας (J.E.M Machado) και της Ελλάδας (Χ. Contiades, Ι. Tassopoulos): των δύο νοτιοευρωπαϊκών κρατών που εκτέθηκαν αναλογικά περισσότερο από όλα τα υπόλοιπα στις επιπτώσεις της κρίσης.

Η κατάρρευση των Συνταγμάτων στην κρίση (το τέταρτο μέρος) ουσιαστικά υποδηλώνει μια αλλαγή καταστατικού - συντακτικού χαρακτήρα: το τέλος ενός συνταγματικού καθεστώτος και τη μετάβαση προς μια νέα τάξη. Η μετάβαση αυτή μπορεί να είναι ο δρόμος για ένα καλύτερο αύριο των κοινωνιών του Συντάγματος, όπως η Ισλανδία (B. Thorarensens), όχι μόνο όμως. Μπορεί να είναι οιωνός μαύρων καιρών για το κράτος δικαίου και τη δημοκρατία στην Ευρώπη, όπως κατεξοχήν η περίπτωση της Ουγγαρίας μαρτυρά απροκάλυπτα (Z. Szente). Νομίζω ότι το κεφάλαιο αυτό, παρουσιάζει ύψιστη σημασία για το ελληνικό ακροατήριο σε μια συγκυρία όπου εύλογα οι αναζητήσεις σχετικά με το μέλλον του Ελληνικού Συντάγματος διεξάγονται αγνωιδώς ενώπιον της επερχόμενης αναθεώρησης. Ενώ ο δρόμος της Ισλανδίας ανοίγει προοπτικές χειραφέτησης, η ουγγρική περίπτωση δείχνει με ενάργεια τους κινδύνους στους οποίους εκτίθεται η πολιτική κοινότητα από μια συντακτικού τύπου αλλαγή του Συντάγματος, κυρίως δοθέντων των συσχετισμών δυνάμεων τη σήμερα στην Ευρώπη. Η λιτότητα, τα πολιτικά σκάνδαλα, η απαξίωση της πολιτικής, το ακροδεξιό σκιάχτρο της δημοκρατίας και μια κυβερνητική υπερ-πλειοψηφία της Δεξιάς οδήγησαν στην ανάδυση μιας συνταγματικής τάξης, η οποία, όπως έχει λεχθεί, «εξαφάνισε τα χαρακτηριστικά της συνταγματικής δημοκρατίας». Αν κάποιος λοιπόν σήμερα ορέγεται συντακτική συνέλευση στην Ελλάδα για μια νέα αρχή, νομίζω ότι αξίζει να ξανασκεφτούνε αν η παρούσα πολιτειακή συγκυρία στη χώρα θα ξεδιπλώσει τα Ισλανδικά πανιά της ελπίδας ή τα Ουγγρικά της μαυρίλας. Διότι, αν είναι να πάμε προς Ουγγαρία, χίλιες φορές καλύτερα με το Σύνταγμα του 1975, έστω και υποταγμένο.

Το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου τιτλοφορείται *Αντοχή* και πραγματεύεται αποκλειστικά το σθένος του Αμερικάνικου Συντάγματος ενώπιον της πρόσφατης κρίσης (M. Tushnet). Η συνταγματική αντοχή σημαίνει ότι το Σύνταγμα στην κρίση συνεχίζει να διάγει ανέπαφο το βίο του. Αυτό αποδίδεται στην απόλυτη αδυναμία μιας τυπικής αναθεώρησης. Η αδυναμία αυτή ουσιαστικά αφήνει το δρόμο ανοικτό για άτυπες αλλαγές στην συνταγματική ύλη μέσω της δικαστικής ερμηνείας. Η περίπτωση του Συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών ουσιαστικά υποβοηθήθηκε από το ότι τα κοινωνικά δικαιώματα είναι συνταγματικά ανύπαρκτα σε αντίθεση με τα ευρωπαϊκά Συντάγματα. Επομένως, ο αυτό-περιορισμός της συνταγματικής ύλης λειτούργησε υπέρ της αντοχής του. Αντιθέτως, νομίζω ότι αν συζητάγαμε για τα Συντάγματα ενώπιον μιας άλλης κρίσης –αυτής του αντιτρομοκρατικού

αγώνα μετά την 11/9– τότε το Αμερικάνικο Σύνταγμα μάλλον δεν θα συγκροτούσε την εξαίρεση της «αντοχής» στο αντίστοιχο βιβλίο, αλλά θα συμπεριλαμβάνονταν στο σχετικό κανόνα της «υποταγής». Είναι γνωστό πως οι πρακτικές που κατίσχυσαν στις ΗΠΑ μετά την 11η Σεπτεμβρίου ουσιαστικά αφαιμάξαν το Αμερικάνικο Σύνταγμα από το κανονιστικό του εκτόπισμα στο πεδίο κρίσιμων οικονομικών και λοιπών εγγυήσεων.

Εν κατακλείδι:

Το *Constitutions in the Global Financial Crisis* δεν απευθύνεται μόνο σε συνταγματολόγους. Αφορά οικονομολόγους και άλλους κοινωνικούς επιστήμονες λόγω του βατού λόγου των περισσότερων επί μέρους μελετών του αλλά και του οξύτατα επίκαιρου χαρακτήρα του.

Τα Συντάγματα εν γένει θέτουν στον εαυτό τους την εγγενώς αδύνατη αποστολή να φωτογραφίσουν τον πολιτικό χρόνο. Υπό την έννοια αυτή, εκεί δοκιμάζονται οι κανονιστικές αντοχές τους, η σύνεση και η φαντασία των δημιουργών τους, και κυρίως η ένταση της νομιμοποίησής τους στις συνειδήσεις αυτών στους οποίους αναφέρονται. Τα Συντάγματα υποφέρουν στις μεγάλες ιστορικές στροφές και είναι προφανές ότι δεν θα μπορούσαν να γλιτώσουν τους πολλαπλούς κραδασμούς στην παρούσα μετάβαση που φαντάζει βασανιστικά αργή και απρόβλεπτη.

Το βιβλίο δείχνει την πολλαπλότητα των τάσεων, την αβεβαιότητα των εκβάσεων, το βάρος της ιδιαίτερης εθνικής κληρονομιάς, την επίδραση της παγκοσμιοποιημένης εξουσίας, την κοινότητα των προβλημάτων που θέτει η κρίση και η αναδιάρθρωση, και τις αποχρώσεις που η κάθε εθνική παράδοση θέτει στις προσδοκίες που εναποθέτει στο Σύνταγμα η εκάστοτε πολιτική κοινότητα. Η ρητορική που φαίνεται να διαπερνά το σύνολο των επί μέρους μελετών που το συνθέτουν, αλλά κατεξοχήν εκείνων που δίνουν τη στρατηγική πνοή, είναι πως μεταξύ της τάσης που φαίνεται να βολεύει τους ταγούς της νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης που, κατά την άποψή μου, συμπυκνώνεται στο ότι «το Σύνταγμα δεν είναι τίποτε» και τους νοσταλγούς μιας εθνοκεντρικής προσέγγισης κατά την οποία –σχηματικά πάντα– «το Σύνταγμα είναι τα πάντα», υπάρχει χώρος. Και ο χώρος αυτός δεν εκφράζεται απλώς μέσα από μια λογική «ίσων αποστάσεων» ανάμεσα στον ασφυκτικό συνταγματικό μινιμαλισμό των μνημονίων και τον ανοικονόμητο συνταγματικό βερμπαλισμό των αντιμνημονίων. Παλεύει να εκφραστεί μέσα από μια ρεαλιστική, συνθετική και –σε τελευταία ανάλυση πολιτειακά– έντιμη αντίληψη που υπαγορεύει ότι «το Σύνταγμα είναι κάτι». Δεν είναι τα πάντα, όπως κάποιοι φωνάζουν. Ποτέ δεν ήταν εξάλλου. Δεν είναι όμως και ξεσκονόπανο, όπως αυτοί που κυβερνούν σιωπηρά το έχουν μετατρέψει. Αυτό το «κάντι» όμως που είναι το Σύνταγμα, δεν είναι ό,τι κι ό,τι. Είναι η προστασία της σταθερότητας των προσδοκιών των κοινωνιών του από την αυθαιρεσία και την ανασφάλεια. Χωρίς την εξασφάλιση αυτών των εκφρασμένων προσδοκιών δεν μπορεί να εδραιωθεί κοινωνική συνύπαρξη, ούτε συνεργασία των ανθρώπων. Άρα κινδυνεύει κάθε μορφή ωφέλειας που μπορεί να περιμένουμε από την εξασφάλιση των βιοτικών προσδοκιών της πολιτικής κοινότητας. Προσωπικά, καλύπτομαι απολύτως

από αυτήν την προσέγγιση η οποία στους δύσκολους καιρούς που διάγουμε, έχει σημασία να εκφέρεται με εγκυρότητα και τεκμηρίωση κάτι που το βιβλίο προσπαθεί και εν πολλοίς καταφέρει.

Διότι, κακά τα ψέματα: το εφιαλτικό με την επιτεινόμενη κοινωνική αδικία δεν είναι μόνο η οδύνη που προκαλεί στους ανθρώπους. Είναι ότι δι' αυτής, εξατμίζονται και οι όποιες ελπίδες οι θεσμοί και τα Συντάγματα να μπορούν να τιθασεύουν και να εκλογικεύουν τους κοινωνικούς ανταγωνισμούς που εντείνονται επειδή οι ανισότητες οξύνονται. Εκεί τα Συντάγματα δοκιμάζονται σκληρά. Ωστόσο, πριν και μετά από αυτά, δοκιμάζονται οι κοινωνοί τους. Και σε τελευταία ανάλυση, αυτό μετράει περισσότερο.

Υστερόγραφο: Μια μέρα μετά τις εκλογές

Ο ΧΡΟΝΟΣ ΕΚΔΙΚΕΙΤΑΙ

Από την αρχή των μνημονίων, ο αγώνας των ελληνικών κυβερνήσεων ήταν ένας αγώνας με τον χρόνο. Ένας αγώνας να ξεγελάσουν τον χρόνο. Να κοροϊδέψουν τον καιρό, νομίζοντας ότι με το να πάρουν πρίμα, θα κερδίσουν χρόνο. Και έτσι βούλιαξαν στην εθνική κατασχύνη. Διότι ο χρόνος σώνεται ακόμη κι αν του γυρίσεις την πλάτη. Ο χρόνος δεν συγχωρεί. Εκδικείται. Ο πολιτικός χρόνος έπρεπε να καταναλωθεί. Και καταναλώθηκε. Έπρεπε να κλείσει ο κύκλος. Και έκλεισε.

Η δεξαμενή των συναινέσεων στέρεψε. Η Δεξιά μάλιστα άντεξε περισσότερο από τον αφελή ρεφορμισμό των πρώτων μνημονιακών κυβερνήσεων του ΠΑ.ΣΟ.Κ. που θρυμματίστηκαν με συνοπτικές διαδικασίες στον μύλο της Ιστορίας. Διότι η Δεξιά την πυγμή –αν μη τι άλλο– την «έχει». Πυγμή ονομάζω αυτή την ιδεώδη συνάντηση νεοφιλελεύθερου μεταρρυθμισμού και ακροδεξιού αυταρχισμού που είδαμε στα πρόσωπα αυτών που κυβέρνησαν, από την πιο γκροτέσκα ως την πιο τεχνοκρατική εκδοχή τους. Προ πολλού, είχαν εγκαταλείψει την προσπάθεια εύρεσης κοινωνικών συναινέσεων. Η πυγμή και ο φόβος δεν ήταν απλώς επικοινωνιακά εργαλεία, αλλά κάτι υπαρξιακά βαθύτερο: μέσα επιβίωσης. Αυτό δεν πρέπει να εκπλήσσει όσους στοιχειωδώς έχουν μια επαφή με την ελληνική πολιτική ιστορία του 20ού αιώνα. Η βαθιά ελληνική Δεξιά το έβλεπε το κακό να έρχεται πιο καθαρά από αυτούς που διαχειρίστηκαν τις τύχες της χώρας πριν. Και για τον λόγο αυτό, κόντρα στις βουλές των ισχυρών ομοϊδεατών της στην υπόλοιπη Ευρώπη, στην αρχή αρνήθηκε να συναινέσει στα μνημόνια, ακόμη και όταν αυτά συγκέντρωναν τη συναίνεση ενός διόλου ευκαταφρόνητου τμήματος του ελληνικού λαού. Κατά βάθος, η Δεξιά ήξερε ότι, με τέτοιες πολιτικές, δεν θα μπορούσε να αντισταθεί στην ολίσθηση προς τον σκληρό αυταρχισμό και τη βία, όπως εξάλλου ιστορικά ξέρει καλά να κάνει με ό,τι μέσο κριθεί σκόπιμο, κρατικό ή παρακρατικό. Όπως εξάλλου τελικά και έκανε.

Έτσι η «κρίση» εδραιώθηκε. Αυτό δεν είναι κρίση πλέον. Θα επιμείνω λίγο. Όταν μιλάμε για κρίση, έχουμε στο νου μας μια στιγμή, μια περίοδο ανωμαλίας με κινδύνους. Η κρίση παραπέμπει στο παροδικό, το εξαιρετικό, το μη κανονικό από το οποίο κάποια στιγμή –αργά ή γρήγορα– βγαίνεις. Αντιθέτως, η «κρίση» μάς έχει μετασχηματίσει και υπό την οπτική αυτή, έγινε καθεστώς. Για να υπάρχει δηλαδή κρίση, πρέπει να έχει υπάρ-

ξει ομαλότητα και, αντιστρόφως, όλες οι ομαλές περιστάσεις –είτε είναι σωματικές είτε οικονομικές ή πολιτειακές– οριοθετούνται με βάση την εξαίρεση. Η λέξη *κρίση* αποδίδει αυτήν ακριβώς την απώλεια της ομαλότητας διότι εγκυμονεί την προσδοκία επαναφοράς. Σε αυτό το σημείο είναι, νομίζω, καθοριστική η συμβολή ενός από τους σημαντικότερους πολιτειολόγους του 20ού αιώνα, του Καρλ Σμιτ διότι αναδεικνύει ακριβώς τη σημασία που έχει η εξαίρεση για την εννοιολόγηση της κανονικότητας:

Η εξαίρεση είναι πιο ενδιαφέρουσα από την κανονική περίπτωση. [...] [Η εξαίρεση] δεν επιβεβαιώνει απλώς τον κανόνα, παρά ο κανόνας ζει από την εξαίρεση και μόνο. Μέσα στην εξαίρεση η δύναμη της πραγματικής ζωής διαρρηγνύει την κρούστα μιας μηχανικής αγκυλωμένης στην επανάληψη³¹.

Ε λοιπόν, στην Ελλάδα η εξαίρεση έγινε μια ρουτίνα: «κρούστα μιας μηχανικής αγκυλωμένης στην επανάληψη». Η «κρίση χρέους» ήταν περισσότερο η θρυαλλίδα αυτής της μετάβασης. Δεν είμαστε εδώ που είμαστε λόγω του χρέους, αλλά διά του χρέους: στ' όνομά του.

Αύριο, η Αριστερά απέναντί της δεν έχει μια κρίση, αλλά ένα *καθεστώς*. Η αντιμετώπιση της κρίσης είναι αγώνας ταχύτητας. Η αντιμετώπιση του καθεστώτος, μαραθώνιος. Ο χρόνος δεν γελιέται και οι συναινέσεις εξαντλούνται, λαχανιάζουν και εγκαταλείπουν τον αγώνα αν αυτός δεν διεξαχθεί δυνατά, αποτελεσματικά και έντιμα.

Στο πιο κρίσιμο, νομίζω, απόσπασμα του *Κοινωνικού Συμβολαίου* του Ρουσσώ λέει: Ο πιο δυνατός δεν είναι ποτέ αρκετά δυνατός για να είναι πάντα ο κυρίαρχος, αν δεν μετατρέψει τη δύναμή του σε δικαίωμα, και την υπακοή σε καθήκον³². Το μεγάλο στοίχημα είναι να δούμε αν η κυβέρνηση της 25ης Γενάρη θα μπορέσει να μετατρέψει τη δύναμή της σε δικαίωμα και την υπακοή μας σε καθήκον.

ΠΩΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΗ ΘΑ ΑΠΟΦΥΓΟΥΜΕ ΜΙΑ ΙΔΙΟΤΥΠΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΜΗΡΕΙΑ

Η νίκη του ΣΥΡΙΖΑ ανήκει στις μεγάλες εκλογικές τομές των τελευταίων εκατό ετών στην Ευρώπη. Το αποτύπωμα αυτής της τομής αυτής ίσως ξεπερνά τις εκλογικές νίκες των σοσιαλιστικών κομμάτων στην Νότια Ευρώπη της δεκαετίας του 80 και νομίζω, μπορεί να συγκριθεί μόνο με τις νίκες των Λαϊκών Μετώπων στη δεκαετία του '30 σε Ισπανία και Γαλλία. Η αδιάγνωστη έκβασή της επίσης. Σήμερα, υπάρχουν λόγοι ανάτασης μέσα στα προβλήματα αλλά και λόγοι ανησυχίας μέσα στην ελπίδα. Θα μιλήσω για τους δεύτερους,

31 Κ. Σμιτ, *Πολιτική θεολογία*, Λεβιάθαν, Αθήνα 1994, σ. 31-32.

32 *Du Contrat social*, I, I, ch. III, Du droit du plus fort.

Τα τελευταία χρόνια, τα χρόνια των Μνημονίων, το ελληνικό πολιτικό σύστημα ολισθήσε σε μια κατάσταση πρωτοφανούς, για δεδομένα δημοκρατικού πολιτεύματος, ομηρίας από το άκρο δεξιό του πολιτικού φάσματος. Κατά ιστορικά παράδοξο τρόπο, η νίκη του ΣΥΡΙΖΑ δεν έχει ανακόψει οριστικά αυτήν την ιδιότυπη ομηρεία. Εξηγούμαι σύντομα: η κοινοβουλευτική εδραίωση της παρουσίας της Χρυσής Αυγής μετά τις εκλογές του 2012 ώθησε την Δεξιά παράταξη στην Ελλάδα σε μια προσχώρηση στην ακροδεξιά ατζέντα με συνοπτικές διαδικασίες και στόχο τον δεξιό επαναπατρισμό των απολωλότων ψηφοφόρων. Ονόματα δε λέμε, αλλά δε χρειάζεται κιόλας. Η πάλοι ποτέ κραταιά κεντροαριστερά, αυτό που στη μεταπολίτευση θα ονομάζαμε απλά «κέντρο», πολύ γρήγορα βύθισε στη λήθη τον μεταρρυθμισμό της αναπληρώνοντας το πολιτικό κενό με την ολοκληρωτική προσχώρηση στη δεξιά ατζέντα σε όλα τα πεδία άσκησης δημοσίων πολιτικών. Ο φράχτης μπροστά στον οποίο τραβούσε προεκλογικά με κομπορημοσύνη ο πρώην πρωθυπουργός τις selfie φωτογραφίες ήταν έμπνευση των κυβερνήσεων ΠΑΣΟΚ με πρωθυπουργό μάλιστα Παπανδρέου. Η ολοκληρωτική ενσωμάτωση της κεντροαριστεράς στην δεξιά στρατηγική σε όλα τα πεδία, από το κοινωνικό ως το θεσμικό, την οδήγησε στην πολιτική αφαιμάξη η πιο ενδεικτική εκδήλωση της οποίας ήταν η απευθείας μετάβαση άλλοτε ψηφοφόρων της ΝΔ απευθείας στο ΣΥΡΙΖΑ χωρίς ενδιάμεση στάση.

Στη συνέχεια της διαδρομής από τα δεξιά στα αριστερά του πολιτικού φάσματος, έρχομαι στα καθ' ημάς. Όσα πραγματιστικά επιχειρήματα μπορούν να ακουστούν υπέρ της ανάγκης της συνεργασίας με τους ΑνΕλ –επιχειρήματα τα οποία εν πολλοίς συμμερίζομαι– δεν αναιρούν το ότι το ιστορικό γεγονός της έλευσης της Αριστεράς στην ελληνική κυβέρνηση, δεν μπόρεσε να αποτρέψει την αργή μα σταθερή επέκταση αυτής της ιδιότυπης ομηρίας του ελληνικού πολιτικού συστήματος από την δεξιά του άκρη. Ακούω ήδη τον αντίλογο: οι ΙΙ δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα με τους Ι49. Αυτό ισχύει. Η πρόσφατη μάλιστα νωπή εμπειρία μιας άλλης συγκυβέρνησης, αυτής της ΔΗΜΑΡ με τη ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ, επιβεβαίωσε, με προβλέψιμα καταστροφικό για τη ΔΗΜΑΡ τρόπο, ότι όντως το μεγάλο ψάρι δύσκολα θα αντέξει στον πειρασμό να μη φάει το μικρό που περιστρέφεται αφελώς γύρω του με την ελπίδα να μοιραστούν από κοινού τη μερίδα τους. Από την άλλη όμως, τίποτε στην ιστορία δεν είναι βέβαιο. Υπάρχουν και παραδείγματα όπου μικροί εταίροι αποδεικνύονται λαίμαργα σκληρά καρύδια που αν τα αφήνεις ατάιστα κάνουν φασαρία και δεν σε αφήνουν να κάνεις απερίσκεπτος τη δουλειά σου: "l'appetit vient en mangeant". Τρώγοντας έρχεται η όρεξη και αυτό εξηγεί πώς μερικές δυναμικές μειοψηφίες μετρούν τις νίκες τους, όταν οι πλειοψηφίες γνέφουν με συγκατάβαση στις ορέξεις τους. Κάπως έτσι λειτουργούσε το ΛΑΟΣ πριν την εκκωφαντική του πτώση. Με «επιστημονική» ορολογία, το πολιτικό –συλλογικό ή ατομικό– υποκείμενο, η συναίνεση του οποίου είναι αναγκαία για την αλλαγή πολιτικής, στη σύγχρονη πολιτική επιστήμη ονομάστηκε «αρνησίκυρος παίκτης».³³

33 Πρβλ. σε Τσεμπελής Γ., Παίκτης αρνησικυρίας – Πώς λειτουργούν οι πολιτικοί θεσμοί, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2008.

Η αίσθησή μου είναι ότι οι ΑνΕλ δεν έχουν σοβαρές πιθανότητες να γίνουν τέτοιος παίκτης. Μπορεί να τους αρκεί η χαρά της υπουργοποίησης. Ανεξάρτητα όμως από τον κίνδυνο αυτό, το πρόβλημα, κατά την άποψή μου, δεν είναι μόνο εκεί, ή, δεν είναι πρωτίστως εκεί. Είναι προφανές ότι η θρυσάλιδα της ολίσθησης προς την Άκρα Δεξιά είναι η κρίση και ο τρόπος με τον οποίο μέχρι σήμερα αντιμετωπίστηκε στο πλαίσιο των μνημονιακών δεσμεύσεων της χώρας. Ωστόσο, ο σπόρος αυτός δεν θα μπορούσε να ανθίσει αν το έδαφος δεν ήταν ήδη μολυσμένο να τον υποδεχθεί. Εκεί νομίζω βρίσκεται το κυρίως πρόβλημα από το οποίο και η Αριστερά στην Ελλάδα δεν είναι χειραφετημένη. Το πρόβλημα δεν είναι τόσο ο Καμμένος, όσο οι «καμμένες» απόψεις που ενδημούν στα χωράφια μας.

Αν μιλήσουμε με όρους πολιτικής πρακτικής, δοθείσης της μη αυτοδυναμίας, φοβούμαι πως η άλλη εναλλακτική προοπτική κυβερνητικής συνεργασίας είχε περισσότερα προβλήματα από αυτή των ΑνΕλ. Και το λέω αυτό, με απόλυτη επίγνωση των κινδύνων και των ενδεχόμενων ματαιώσεων που εγκυμονεί η συνεργασία με τους ΑνΕλ για ολόκληρη την ατζέντα των δικαιωμάτων και των «εθνικών θεμάτων». Πώς να το κάνουμε: δεν μπορείς να ανοίξεις μια τρύπα στην πλώρη του σκαριού με κόντρα τον καιρό των Μνημονίων. Δεν μπορείς να διαπραγματευτείς έχοντας στο πλευρό σου αυτούς που σκέφτονται όπως οι πιστωτές σου. Δεν μπορείς να διεκδικείς να βάλεις μια τάξη στη ραδιοτηλεοπτική ζούγκλα των συχνοτήτων με τον επι κεφαλής του Ποταμιού συνεργό σου.

Είναι αλήθεια ότι θα μπορούσε να προκριθεί και η πιθανότητα της λεγομένης ψήφου «ανοχής» από περισσότερα του ενός κόμματα της ελάσσονος αντιπολίτευσης, λύση όμως που ενείχε τον α priori κίνδυνο ενός εγγενούς ελλείμματος κυβερνητικής σταθερότητας. Η επιλογή λοιπόν δεν ήταν καθόλου εύκολη. Υπό την έννοια αυτή όσο δυσφορία να μου προκαλεί το ότι περιμέναμε κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ για να βρεθούμε το 2015 με αυτόν τον υπουργό Άμυνας, μεγαλύτερη ανησυχία προκαλεί η διείσδυση και ευδοκίμηση των θέσεων του σε ένα κομμάτι της ίδιας της Αριστεράς και του ΣΥΡΙΖΑ καθώς και η συγκατάβαση απέναντι σε αυτές τις απόψεις από την πλειοψηφία που δεν τις ασπάζεται μεν, αλλά δεν νοιάζεται να τις στεγανοποιήσει κιόλας, ενίοτε δε τις επιβραβεύει κιόλας. Με μια λέξη, για να καταλήξω, το κυρίως ερώτημα είναι αν η συνεργασία με τους ΑνΕλ μπορεί να γίνει το τέλειο άλλοθι προκειμένου να παραπεμφθούν στις καλέςδες οι ανοικτοί λογαριασμοί εκδημοκρατισμού και δικαιωματικών ελλειμμάτων που μας έχει κληροδοτήσει η μεταπολίτευση. Υπάρχουν πρόσωπα της κυβέρνησης που σε βεβαιώνουν πως όχι, υπάρχουν όμως κι ερωτηματικά. Το πρόβλημα λοιπόν, δεν είναι τόσο οι Ανεξάρτητοι Έλληνες στην κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ. Διότι, σε τελευταία ανάλυση, εδώ υπήρχε και μια ανάγκη που ως ένα βαθμό μας υποχρεώνει να καταπιούμε το πικρό ποτήριον. Το πρόβλημα είναι οι λοιποί ανεξάρτητοι Έλληνες που περιφέρουν τον «πατριωτισμό» και τις γεωπολιτικές εμμονές τους εδώ και μια εικοσαετία ώσπου, τέλος, βρήκαν την ευκαιρία να τις δοκιμάσουν ως επίσημες πολιτικές του ελληνικού κράτους στην κυβέρνηση της Αριστεράς. Εκεί είναι η πρώτη δοκιμασία.

Υστερόγραφο I: Όσο συμμερίζομαι τις ανησυχίες των αριστερών ψηφοφόρων ενώπιον αυτών των εξελίξεων, τόσο μένω παγερά αδιάφορος απέναντι στους κεντροαριστερούς εκείνους που ενώ τόσα χρόνια κυβέρνησαν ή ανέχθηκαν να κυβερνούν με τον Μπαλτάκο, Βορίδη, Γεωργιάδη και όλον τον ακροδεξιό συμφερότη της ΝΔ, σήμερα ωρύονται ενώπιον της νέας κυβέρνησης λόγω της συμμετοχής ΑνΕλ με την ίδια ειλικρίνεια που λίγες μέρες πριν ο μέχρι πρότινος πρωθυπουργός μας φώναζε στο Παρίσι je suis Charlie. Ας κρατήσουν τα δάκρυά τους για άλλη στιγμή ή ας είχαν συμβάλει ώστε να μην χρειάζονταν να οδύρονται σήμερα.

Υστερόγραφο II: Για να είναι βιώσιμες οι αλλαγές στους θεσμούς και στα δικαιώματα θα πρέπει να πραγματοποιούνται σε ένα περιβάλλον επίτασης της προσδοκίας για δικαιοσύνη και άμβλυνσης της κοινωνικής οδύνης. Όσο διαιωνίζονται στην Ελλάδα πολιτικές που οξύνουν τα κοινωνικά αδιέξοδα, την ανισότητα και την αδικία, δεν μπορούμε να έχουμε σοβαρές ελπίδες ότι θα αλλάξει το εποικοδόμημα. Αυτό το γράφει κάποιος του οποίου η πολιτική παρέμβαση αφορά κατεξοχήν το εποικοδόμημα.

ΣΗΜΕΡΑ, Ο ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ ΣΥΝΕΣΗ

Σύνεση είναι το να δρα κανείς με τρόπο ώστε να αποφεύγει δυσάρεστες καταστάσεις. Ριζοσπαστισμός είναι ένα σύστημα πολιτικών αξιών που εστιάζει στην ανατροπή των κοινωνικών δομών και στόχο την εγκαθίδρυση ενός διαφορετικού συστήματος αξιών στις σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους και με το κράτος. Εκ πρώτης όψεως, η σύνεση και ο ριζοσπαστισμός δύσκολα συνυπάρχουν. Ο ριζοσπαστισμός, από τη φύση του, έχει ένα στοιχείο γενναιότητας και ανάληψης του κινδύνου που δεν απαντάται στις «συνετές» λύσεις. Κι όμως, όταν αυτές που τόσα χρόνια περιφέρονται ως οι υπεύθυνες και ρεαλιστικές συνταγές οδηγούν τις κοινωνίες στο μαρασμό και την εξάρθρωση, τότε το περιεχόμενο της σύνεσης αποκτά ριζοσπαστικά χαρακτηριστικά. Αυτό συμβαίνει σήμερα στην Ελλάδα. Αυτή η νέα σήμανση προϋποθέτει έναν κρίσιμο συνδυαστικό αγώνα στην κοινωνία και τους θεσμούς: στο είναι και τη συνείδηση, όπως θα λέγαμε στη νιότη μας.

Δεν μπορούν εύκολα να συνομολογηθούν συμμαχίες για θεσμικές αλλαγές μέσα στην κοινωνική οδύνη

Η πρόσφατη ελληνική ιστορία αλλά και μια αναγκαία αναφορά στη θεωρία από την οποία οι περισσότεροι ξεκινήσαμε, τον μαρξισμό, μας θυμίζει ότι αν δεν μπορέσουν να αλλάξουν στοιχειωδώς οι υλικοί όροι της ύπαρξης δεν μπορούν, όσο και ειλικρινά να το παλεύουμε, να αλλάξουν οι θεσμοί και οι ιδέες. Όσο διαιωνίζονται στην Ελλάδα πολιτικές που οξύνουν τα κοινωνικά αδιέξοδα, την ανισότητα και την αδικία, δεν μπορούμε να έχουμε σοβαρές ελπίδες ότι θα αλλάξει το εποικοδόμημα, για να το πω με μια οικεία λέξη της νιότης μας.

Ας θυμηθούμε πως η χώρα αυτή κυβερνήθηκε για ικανά χρονικά διαστήματα από τα εκουχρονιστικά τμήματα των ελληνικών πολιτικών ελίτ, άλλοτε με ειλικρινή –το ομολογώ– άλλοτε με προσχηματική προσήλωση σε μια ατζέντα των θεμελιωδών ελευθεριών. Κι όμως, αν το καλοσκεφτούμε, ποια είναι η κληρονομιά που μας παρέδωσαν στο πεδίο των δικαιωμάτων; Να θυμηθώ των υπέρ πάντων αγώνα που δώσαμε όλοι στην υπόθεση των ταυτοτήτων, μια πύρρειος νίκη η οποία ουδόλως τελικά μπόρεσε να χαλαρώσει έστω και λίγο τον σφικτό εναγκαλισμό Εκκλησίας και Κράτους; Να θυμηθώ τέλος, των υπέρ πάντων αγώνα για την ιθαγένεια, ο οποίος υπονομεύτηκε από την απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας και αφέθηκε στην τύχη του από την παράταση που θέσπισε την αλλαγή του 2010;

Το συμπέρασμα από τις παραπάνω υποθέσεις –νίκες και ήττες μαζί– είναι ότι οι μεγάλες δημοκρατικές αλλαγές στο θεσμικό εποικοδόμημα δεν μπορούν να εδραιωθούν χωρίς ένα πολιτικό σχέδιο κοινωνικής αναδιανομής στη βάση. Απλά μαθήματα μαρξιστικής πολιτικής οικονομίας. Το ελληνικό παράδειγμα φωνάζει: χωρίς ουδόλως να υποτιμώ τις προηγούμενες, η αλήθεια είναι ότι οι αλλαγές που ρίζωσαν στη χώρα αυτή, πραγματοποιήθηκαν όταν ξεκίνησε το μεγάλο σχέδιο κοινωνικής αναδιανομής του 1981. Για να μπορέσει εκ νέου να εκδημοκρατιστεί το εποικοδόμημα των θεσμών και των δικαιωμάτων θα πρέπει συνάμα να ξεκινήσει αυτή η τεράστια επιχείρηση αναδιανομής του κοινωνικού πλούτου που κυρίως εξαρτάται από την έκβαση των διαπραγματεύσεων με την Ε.Ε. Δεν μπορούν εύκολα να συνομολογηθούν συμμαχίες για θεσμικές αλλαγές μέσα στην κοινωνική οδύνη. Αυτό είναι βέβαιο. Από την άλλη, ο αγώνας για τις τομές στο εποικοδόμημα δεν χρειάζεται να περιμένει την έκβαση των διαπραγματεύσεων με την Ε.Ε. –μπορεί να ξεκινήσει από σήμερα– ωστόσο πρέπει να έχουμε συναίσθηση και των ορίων εξάρτησης αυτής της μάχης από την έκβαση του μείζονος κοινωνικού σχεδίου αναδιανομής του πλούτου σε μια κοινωνία βυθισμένη στην οδύνη και την αναζήτηση δικαιοσύνης.

Επομένως, μεταξύ ενός αναγωγικού οικονομισμού που βάζει όλες τις θεσμικές τομές στη λίστα αναμονής για ένα απώτερο μέλλον και ενός αφελούς μεταρρυθμισμού που τα θέλει «όλα και τώρα», νομίζω πως υπάρχει χώρος και χρόνος να καταλάβουμε, να ιεραρχήσουμε τις στρατηγικές μας. Εγώ, λόγου χάρη, θεωρώ συστατικό για την εμβάθυνση της δημοκρατίας στην Ελλάδα να αποκτήσουν επιτέλους ιθαγένεια οι ριζωμένοι μετανάστες που συνθέτουν τον πληθυσμό αυτής της χώρας. Αντιλαμβάνομαι όμως ότι αυτή η τομή που έχει μια συγκεκριμένη ιδεολογική φόρτιση: δεν θα την αφήσω να παραπέμπεται εσαεί ούτε όμως θα στυλώσω τα πόδια σαν κακομαθημένο παιδί και να λέω από σήμερα «ιθαγένεια τώρα». Φυσικά, η αλλαγή στο δίκαιο της ιθαγένειας είναι αυτονόητη και επειγόντως επιβεβλημένη τομή της κυβέρνησης της Αριστεράς, αλλά και αυτή, όπως και κάθε άλλη, πρέπει να ενταχθεί σε ένα συνολικό σχέδιο διαχείρισης του μεταναστευτικού, ώστε να μη λειτουργήσει πάλι ως ο εύκολος και εκτεθειμένος στόχος των πολιτικών αντιπάλων.

Σήμερα όμως, υπάρχει και ένα επιπρόσθετος λόγος υπέρ αυτών των αλλαγών στο εποικοδόμημα της κοινωνίας μας. Περισσότερο από ποτέ, ο θεσμικός μετασχηματισμός της ελληνικής κοινωνίας δεν είναι απλώς ένα δικό μας διαρκές ζητούμενο αλλά μπορεί, με

τους κατάλληλους χειρισμούς, να αποβεί ένα κρίσιμο διαπραγματευτικό εργαλείο με την Ε.Ε. Εδώ και πολλά χρόνια, ένα μεγάλο κομμάτι του ίδιου του ευρωπαϊκού κατεστημένου που στέκεται αμήχανο ως και αρνητικό απέναντι στη νέα κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, αγανακτεί πολύ περισσότερο με την απόλυτη αδυναμία των ως σήμερα ελληνικών κυβερνήσεων στοιχειωδώς να υλοποιήσουν τα αστικοδημοκρατικά αυτονόητα, όπως, κατεξοχήν, την συνταγματική επιταγή ότι «οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν, χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους.» (Άρθρο 4, παρ. 5 Σ.) Με δεδομένες τις δημοσιονομικές δυσκολίες, οι τομές στις δημόσιες πολιτικές ως ένα πειστικό εναλλακτικό πρόγραμμα προς τις «δομικές μεταρρυθμίσεις» που λαίμαργα ζητάει η Ε.Ε. από την Ελλάδα είναι πολλαπλή και άμεση προτεραιότητα. Εξ ίσου κρίσιμη και ουσιωδώς προαπαιτούμενη για μια συμφέρουσα διευθέτηση του δημοσίου χρέους.

Για το λόγο αυτόν επομένως, η μάχη είναι πολυμέτρητη. Ο κρίσιμος αγώνας για επαναδιαπραγμάτευση του ελληνικού χρέους και την άμβλυση της κοινωνικής οδύνης είναι αυτός που, σε τελευταία ανάλυση, θα επιτρέψει μια νικηφόρα έκβαση στον εξ ίσου κρίσιμο αγώνα από τον οποίο θα κριθεί τελικά η φυσιογνωμία της κυβέρνησης σε μακρά διάρκεια. Αριστερά σημαίνει (και) θεσμικός μετασχηματισμός της κοινωνίας.

Οι μήνες που έρχονται θα είναι πολύ δύσκολοι. Η νίκη του ΣΥΡΙΖΑ δημιούργησε ένα κύμα συμπάθειας σε ένα μεγάλο τμήμα της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας. Αυτό είναι προφανές, εξόχως κρίσιμο και θετικό. Η αλήθεια είναι ότι αυτό το τμήμα της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας ψάχνει να σώσει την απολεσθείσα τιμή του μέσω του ΣΥΡΙΖΑ, και αυτό καθιστά τον τελευταίο μείζον πολιτικό παίκτη στην Ευρώπη. Όμως εδώ θέλει προσοχή. Αυτή η συμπάθεια που μπορεί να είναι προάγγελος θετικών για την Ελλάδα διευθετήσεων είναι εύθραυστη και σίγουρα όχι απροϋπόθετη. Υπάρχει ο κίνδυνος του άλλου δρόμου, αυτού που τόσα χρόνια έστρωναν απερίσκεπτα οι συντηρητικές βορειοευρωπαϊκές ελίτ σε βάρος της χώρας. Περπατάμε στην κόψη με επίγνωση αυτών των δυσκολιών: άλλο όμως, η συναίσθηση των απειλών και άλλο η ασύστολη κινδυνολογία του τρόμου.

Πιθανές ήττες και ματαιώσεις είναι μέσα στα ενδεχόμενα. Οι πολιτικοί αγώνες είναι αδιάγνωστης έκβασης και κρύβουν πάντα εκπλήξεις για όλους. Θετικές και μη. Η συναίσθηση αυτού του εγγενώς αδιάγνωστου της πολιτικής έκβασης είναι αναγκαία προϋπόθεση για τις πιο έλλογες διευθετήσεις. Έτσι θα αποφύγουμε την ολίσθηση σε έναν αντιπερισπασμό από τον οποίον κινδυνεύουμε σε μια χώρα που ο λαός θέλει να τιμωρηθούν οι υπεύθυνοι της οδύνης του. Η δικαιοσύνη όμως είναι το μείζον ζητούμενο σήμερα, όχι η εκδίκηση. Το παλλαϊκό αίτημα για «τιμωρία των ενόχων» πρέπει να οδηγήσει σε μια συντεταγμένη λειτουργία των θεσμών και όχι σε μια αγοραία ικανοποίηση για «τα πλήθη [που] ουρλιάζουν στις κερκίδες». Μια τέτοια ολίσθηση θα είναι ακύρωση του κράτους δικαίου, το οποίο αρκετά έχει υποφέρει τα τελευταία χρόνια, αλλά και προάγγελος κακών στο πολίτευμα.

Η ανατροπή των πολιτικών λιτότητας που εντείνουν τις ανισότητες είναι επαναστατική πολιτική διεργασία στην Ευρώπη σήμερα και αναγκαία προϋπόθεση για την ανάταξη της κοινωνίας και της δημοκρατίας. Η ανατροπή αυτή είναι, όμως, και μια διαδικασία υπα-

γορευμένη από πολιτική σωφροσύνη. Για το λόγο αυτό, η νίκη του ΣΥΡΙΖΑ κομίζει ένα διφυές μήνυμα: μήνυμα ριζοσπαστικό διότι διεκδικεί την ανατροπή της κυρίαρχης στρατηγικής, αλλά και μήνυμα σύνεσης διότι αν συνεχίσει έτσι, η Ευρώπη θα φάει το κεφάλι της. Κατά ιστορικά παράδοξο τρόπο σήμερα, ο ριζοσπαστισμός είναι σύνεση. Η σωφροσύνη, όχι προάγγελος συντηρητικών διευθετήσεων αλλά ριζοσπαστικών ανατροπών. Αυτή η δισυποστασία είναι, νομίζω, το βασικό όπλο του ΣΥΡΙΖΑ απέναντι σε όλους όσους τα τελευταία χρόνια κουνούσαν «κυεύθυνα» στην «απερίσκεπτη» Αριστερά το δάχτυλο σπέρνοντας τη διάλυση. Τέτοια υπευθυνότητα να μας λείπει πλέον.

ΝΑ ΠΑΡΟΥΜΕ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΣΤΑ ΣΟΒΑΡΑ

Η Αριστερά ως τα σήμερα είτε δεν έπαιρνε σοβαρά το κράτος, είτε το έπαιρνε σοβαρά μόνο ως αντίπαλο. Ήρθε η ώρα να πάρουμε στα σοβαρά το κράτος όχι μόνο ως αντίπαλο διότι απλώς το κράτος δεν είναι *ένα πράγμα*. Το κράτος είναι πριν απ' όλα μια κοινωνική σχέση, είναι –παραθέτω Πουλαντζά– «η υλική συμπύκνωση ενός συσχετισμού δυνάμεων ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις όπως αυτή εκδηλώνεται με ειδικό τρόπο μέσα στους κόλπους του ίδιου του κράτους».

Το πλεονέκτημα μεταξύ άλλων αυτής της θέσης είναι ότι θέτει ανάγλυφα ένα σοβαρό ζήτημα στρατηγικής σημασίας: το γεγονός ότι το κράτος δεν είναι ένα μονολιθικό μπλοκ, χωρίς χαραμάδες, που θα αντιμετώπιζαν οι «μάζες» μετωπικά όντας έξω απ' αυτό και που θα έπρεπε να το αποδιαρθρώσουν συνολικά μέσω μιας μετωπικής εξέγερσης. Αντίθετα, επειδή το κράτος είναι «μια υλική συμπύκνωση ενός συσχετισμού δυνάμεων» διατρέχεται από αντιφάσεις. Είναι ουσιαστικός τόπος αντιφάσεων, και μάλιστα στο σύνολο των μηχανισμών του, τόσο στους μηχανισμούς εκείνους όπου ο πληθυσμός δίνει το φυσικό του παρόν, όπως η εκπαίδευση, όσο και στους μηχανισμούς όπου είναι φυσικά απών, όπως κατεξοχήν η δημόσια διοίκηση.

Στο πεδίο των πολιτειακών μηχανισμών που χαρακτηρίζονται από τη μαζική παρουσία των ανθρώπων, η Αριστερά, λόγω συνδικαλιστικής δράσης, έχει μια επαφή. Με τα καλά και τα κακά της φυσικά που παρέλκει εδώ να αναφερθούν. Ωστόσο, στους υπόλοιπους μηχανισμούς, έχουμε πολύ δρόμο μπροστά. Διότι, κακά τα ψέματα, η Αριστερά πάσχει από έναν λειτουργικό αναλφαβητισμό στη γλώσσα της δημόσιας διοίκησης. Διαβάζουμε, αλλά δεν γράφουμε. Δεν έχουμε μάθει να γράφουμε διοικώντας το κράτος. Κι αυτό είναι μεγάλο έλλειμμα.

Το να αναμετρηθούμε μαζί του είναι η μεγάλη πρόκληση σήμερα την οποία η κυβέρνηση φαίνεται να αναλαμβάνει. Η επανασύνδεση των υπουργικών χαρτοφυλακίων Εσωτερικών, Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Δημόσιας Τάξης σε ένα ενιαίο Υπουργείο, με τη (δυστυχώς λόγω Αν.Ελ.) προσθήκη του Μακεδονίας-Θράκης, δεν αποτελεί απλώς μια διαδικαστική κίνηση οργανωτικού χαρακτήρα. Συναιστά ένα κορυφαίο πολιτικό διάβημα με ιδιαίτερο συμβολι-

σμό και στρατηγική σημασία που υπερβαίνει κατά πολύ την διασφάλιση διοικητικής ευελιξίας και αποτελεσματικού συντονισμού του κυβερνητικού έργου. Με την απόφαση αυτή συγκροτούνται σε μια ευρεία αλλά ενιαία θεσμική οντότητα οι διοικητικές λειτουργίες που συγκροτούν σε τελική ανάλυση τον σκληρό πυρήνα του κράτους και του πολιτεύματος: συγκρότηση του λαού και του εκλογικού σώματος, ιθαγένεια, διαχείριση αλλοδαπότητας, οργάνωση, διεξαγωγή, εποπτεία εκλογικής διαδικασίας, οργάνωση και στελέχωση των κρατικών μηχανισμών στο πεδίο της αυτοδιοίκησης και της κεντρικής διοίκησης. Τέλος, ασφάλεια, δημόσια τάξη και ασφάλεια πολιτεύματος.

Αναφερόμαστε δηλαδή σε ένα υπουργείο ελληνικού πληθυσμού στο οποίο η Αριστερά πλέον δεν καλείται να κάνει επίδειξη συνδικαλιστικών αντανάκλαστικών αλλά συντονισμού και ενός νέου ύφους και ήθους δημόσιας διοίκησης σε μια εξόχως δύσκολη περίοδο για τη χώρα. Αυτό εννοώ με τον εισαγωγικό υπαινιγμό «να πάρουμε το κράτος στα σοβαρά». Στην πράξη, όμως και χωρίς υπεκφυγές. Διότι, στο θεωρητικό επίπεδο, η κριτική του οικονομισμού, του εξελικτισμού και μιας μηχανιστικής-εργαλειακής αντίληψης για το κράτος δεν είναι κάτι που πρέπει να επινοήσουμε σήμερα. Αρκεί να ξεσκονίσουμε από τις βιβλιοθήκες μας τα βιβλία των μεγάλων θεωρητικών που προχώρησαν τη μαρξιστική σκέψη προς τη σχετική αυτονομία του εποικοδομήματος. Να θυμηθούμε αυτούς που μας έμαθαν ότι το κράτος δεν αποτελεί ένα αρραγές και μονολιθικό οικοδόμημα, αλλά αντιθέτως ένα ρωγματώδες πλαίσιο με τις έντονες εσωτερικές του αντιφάσεις. Αυτές τις αντιφάσεις οφείλουμε να αξιοποιήσουμε καθώς ένα μεγάλο κομμάτι του αγώνα θα διεξαχθεί εντός των θεσμών με μεταρρυθμίσεις που θα έχουν το πρόσημο της δικής μας πολιτικής ταυτότητας. Από την αρχή της κρίσης, όπου ο όρος «μεταρρύθμιση» έγινε συνώνυμος της απορρύθμισης υποστηρίζουμε πως επείγει ο επαναπατρισμός της έννοιας της μεταρρύθμισης στην ιστορική της κοιτίδα, στην Αριστερά. Χωρίς μεταρρυθμίσεις στις δημόσιες πολιτικές, το στίγμα μας είναι αόρατο και η πορεία χωρίς πυξίδα.

Ο αγώνας για την ποιότητα της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων

Σήμερα, που ο κόσμος παρακολουθεί αμήχανος το bras de fer μεταξύ της ελληνικής και γερμανικής κυβέρνησης, στο εσωτερικό της χώρας, μετά τη νίκη του ΣΥΡΙΖΑ διεξάγεται κι ένας άλλος αγώνας. Ένας αγώνας που διεξάγεται μακριά από τα φώτα της ευρωπαϊκής δημοσιότητας. Δεν αφορά τη διευθέτηση του δημόσιου χρέους αλλά τη εμβάθυνση των δημοκρατικών θεσμών της χώρας και την εδραίωση μιας πολιτικής κουλτούρας δικαιωμάτων. Η έκβαση αυτού του αγώνα είναι όμως, σε ένα κρίσιμο βαθμό –όχι εξ ολοκλήρου– εξαρτημένη από την έκβαση των διαπραγματεύσεων που διεξάγονται σήμερα. Όσο όμως διαιωνίζονται στην Ελλάδα πολιτικές που οξύνουν τα κοινωνικά αδιέξοδα, την ανισότητα και την αδικία, δεν μπορούμε να έχουμε σοβαρές ελπίδες ότι θα αλλάξει και το θεσμικό εποικοδόμημα με τους κραυγαλέους αναχρονισμούς του. Η χώρα αυτή κυβερνήθηκε για ικανά χρονικά διαστήματα από τα εκσυγχρονιστικά τμήματα των ελληνικών πολιτικών ελίτ, άλλοτε με ειλικρινή και άλλοτε με προσχηματική προσήλωση σε μια ατζέντα των θεμελιωδών ελευθεριών και

κριτική διάθεση απέναντι στον ελληνικό εθνικισμό. Κι όμως, αν το καλοσκεφτούμε, οι μεγάλες αλλαγές στο χώρο της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων που ρίζωσαν στη χώρα αυτή, πραγματοποιήθηκαν όταν ξεκίνησε το μεγάλο σχέδιο κοινωνικής αναδιανομής του 1981 των πρώτων ετών της διακυβέρνησης ΠΑΣΟΚ ή το 1974 αμέσως μετά τη χούντα, σε μια ριζική αλλαγή πολιτειακού καθεστώτος. Για να μπορέσει εκ νέου να εκδημοκρατιστεί το εποικοδόμημα των θεσμών και των δικαιωμάτων θα πρέπει συνάμα να ξεκινήσει αυτή η τεράστια επιχείρηση αναδιανομής του κοινωνικού πλούτου.

Ωστόσο επείγουν πράγματα! Επιτέλους, να φτιάξουν οι ελληνικές φυλακές. Να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί μια ανθρώπινη μεταναστευτική πολιτική. Να δοθεί ιθαγένεια στους ριζωμένους στην Ελλάδα ξένους και τα παιδιά τους. Να κλείσουν τα κέντρα κράτησης. Να εκδημοκρατιστεί η Ελληνική Αστυνομία. Να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά η ναζιστική απειλή στο πολίτευμα μας. Και ο κατάλογος μόλις αρχίζει. Τα περισσότερα από τα παραπάνω είναι δίκως σοβαρό οικονομικό κόστος. Όσο το οικονομικό, είναι το μείζον επίδικο στο εξωτερικό μέτωπο, άλλο τόσο δεν είναι στο εσωτερικό. Εδώ το μέτωπο έχει ιδεολογικό κόστος και μάλιστα όχι μόνο σε ό,τι αφορά τον συσχετισμό δυνάμεων με τους αντιπάλους, αλλά και τους εσωτερικούς, ουσιωδώς πιο κρίσιμους, συσχετισμούς στην Αριστερά.

Αν η ελληνική κυβέρνηση ταπεινωμένη αναγκαστεί να αποδεχθεί τη νέα *rex germanica* τότε οι ελπίδες μικραίνουν. Οι ηττημένες κοινωνίες λίγο ενδιαφέρονται για τις ελευθερίες των ανθρώπων τους, την ποιότητα της δημοκρατίας τους και για μια κριτική ανάγνωση της ταυτότητάς τους. Αν αντιθέτως η κυβέρνηση κερδίσει αυτό που ζήτησε από την αρχή, πολιτικό χώρο και χρόνο να αναπνεύσει, τότε μπορούμε να είμαστε αισιόδοξοι και για την ποιότητα της ελληνικής δημοκρατίας.

Τα τέσσερα τελευταία χρόνια που η Ελλάδα κυβερνάται υπό την εποπτεία της Τρόικας, η υπόθεση των δικαιωμάτων πήγε πολύ πίσω για τρεις λόγους: Πρώτον, διότι, η «Ευρώπη», άλλοτε συνώνυμο του θεσμικού εκσυγχρονισμού, των δικαιωμάτων και του εκδημοκρατισμού, όπως για όλες τις χώρες του Νότου, έγινε συνώνυμο της τιμωρίας και της λιτότητας. Δεύτερον, διότι με εξαίρεση ελάχιστων αλλαγών που μπόρεσαν να περάσουν λίγο πριν τα Μνημόνια δυναστεύσουν τη χώρα, σε όλα τα υπόλοιπα, η ελληνική συντηρητική κυβέρνηση είχε στυλώσει τα πόδια, αδιαφορώντας για καταδίκες της Ελλάδας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο που αφορούσαν υποθέσεις από την υπέρμετρη αστυνομική βία ως το περίφημο σύμφωνο συμβίωσης που στοιχειώνει καθώς οι προηγούμενες κυβερνήσεις δεν αποδέχονταν το αυτονόητο δικαίωμα ομόφυλων ζευγαριών να το συνομολογήσουν. Ο ελληνικός κοπής νεο-συντηρητισμός ήταν η άλλη όψη του νεοφιλελεύθερου νομίσματος. Τέλος, η υπόθεση των δικαιωμάτων πήγε πίσω, διότι πολύ απλά η Τρόικα και η Ε.Ε. ούτε που νοιάστηκαν για τις επιπτώσεις των πολιτικών που υπαγορεύτηκαν εδώ στα δικαιώματα. Η Διεθνής Ομοσπονδία Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το τεκμηρίωσε επαρκώς στην εξόχως λεπτομερή έκθεσή της για τα δικαιώματα στον καιρό της λιτότητας στην Ελλάδα³⁴. Τα δικαιώματα υποβαθμίστηκαν

34 <https://www.fidh.org/IMG/pdf/grece646a2014-2.pdf>

ως μια αναγκαία «παράπλευρη απώλεια» της δημοσιονομικής αναπροσαρμογής ή, ως και μια αρμόζουσα τιμωρία των «κακών μαθητών» της Ε.Ε.

Ο αγώνας που θα διεξαχθεί εντός των θεσμών δεν είναι μόνος του. Πρέπει να συμβαδίζει μ' έναν εξωτερικό αγώνα με στόχο την ανάπτυξη του λαϊκού ελέγχου και την επέκταση της άμεσης δημοκρατίας και της κοινωνικής συμμετοχής: για το λόγο αυτό, όσο κρίσιμο είναι το θέμα των σχέσεων του κόμματος με την κυβέρνηση, για το οποίο έχουν ήδη διατυπωθεί ευσύνοπτα ορθές κατευθύνσεις³⁵, (που δεν αίρουν πάντως την απαισιοδοξία μας από τις ως τώρα επιδόσεις), άλλο τόσο κρίσιμο είναι το θέμα των σχέσεων κοινοβουλευτικής ομάδας της συμπολίτευσης και κυβέρνησης. Να μην ξεχνιόμαστε: η κοινοβουλευτική ομάδα της συμπολίτευσης δεν είναι η κυβέρνηση. Οφείλει να ελέγχει την κυβέρνηση, να προωθεί τα αιτήματα, τις ανησυχίες και τις προσδοκίες της ελληνικής κοινωνίας και, όταν χρειαστεί, να έρθει αντιμέτωπη με την κυβέρνηση, προωθώντας τις πολιτικές για τις οποίες ο ελληνικός λαός την εμπιστεύτηκε. Αυτή η διάκριση νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας, όσο δεδομένη είναι στη θεωρία, άλλο τόσο ζητούμενη είναι στην πράξη, κυρίως μεταξύ ανθρώπων που μεταξύ χθες ήταν μαθημένοι στα ίδια μετερίζια. Μερικές καρδιές λοιπόν θα χαλάσουν, αλλά για καλό θα είναι. Αυτό θα είναι ένα από τα πολλά κόστη του να πάρουμε το Κράτος στα σοβαρά. Αν όμως το κάνουμε, τα οφέλη θα είναι πολλαπλώς μεγαλύτερα. Να πάρουμε το Κράτος στα σοβαρά λοιπόν. Στην πράξη.

35 Από τον Χριστόφορο Βερναρδάκη: <http://www.epohi.gr/portal/politiki/18698-to-komma-i-kyvernisi-kai-to-kratos>

ΠΡΩΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ – ΑΝΑΡΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Α΄ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ «ΕΥΡΩΠΗ»

«Η Ευρώπη δεν έχει απλώς προβλήματα δικαιωμάτων. Είναι πρόβλημα δικαιωμάτων», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 28 Δεκεμβρίου 2014: <http://goo.gl/BIBu4x>

«2014: Η Ευρώπη ως πρόβλημα», ThePressProject, 3 Ιανουαρίου 2014, <http://goo.gl/YRvuPn>.

Το κείμενο μεταφράστηκε στα αγγλικά και αναρτήθηκε στις 7 Ιανουαρίου 2014 στο: <http://goo.gl/ZmbpAJ>

«Ο ευρωσκεπτικισμός δεν είναι σκεπτικισμός», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 1 Μαρτίου 2014: <http://goo.gl/NOEddD>

«Never again?», *Χρόνος*, τεύχος 15, Ιούλιος 2014: <http://goo.gl/53T5nF> Το κείμενο μεταφράστηκε στα τουρκικά και αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα της εφημερίδας *Radical* στις 18 Σεπτεμβρίου 2014: <http://goo.gl/tlN6RO>

«Μας κυβερνάτε, αλλά σας προεδρεύουμε», ThePressProject, 3 Δεκεμβρίου 2013: <http://goo.gl/eXobla>. Το κείμενο μεταφράστηκε στα αγγλικά και αναρτήθηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2013 στο <http://goo.gl/My7KiU>

«Έκθεση στο ευρωκοινοβούλιο: Απέτυχαν πράγματι τα Μνημόνια;», *tvxs*, 19 Δεκεμβρίου 2013: <http://goo.gl/425SWn>

«Ευρωπαϊκά μαθήματα από το πρόσφατο Ελβετικό δημοψήφισμα», *tvxs*, 12 Φεβρουαρίου 2014: <http://goo.gl/kHAxmN>

«Ψήφος εμπιστοσύνης: Βουλγάρικα μαθήματα και παθήματα» «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 12 Οκτωβρίου 2014 <http://goo.gl/e0zht6>. Το κείμενο μεταφράστηκε στα βουλγάρικα και δημοσιεύθηκε στις 7 Νοεμβρίου 2014 στην εβδομαδιαία εφημερίδα *Κυλμυρα* <http://goo.gl/AkBI8v>

«Βοσνία : Οι κοινωνικές διαμαρτυρίες δείχνουν τη βαθμιαία μετατόπιση από το πεδίο της εθνοτικής αντιπαράθεσης στο πεδίο του κοινωνικού ανταγωνισμού», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 9 Μαρτίου 2014: <http://goo.gl/mMTAq2>

«Ούτε ρωσολαγνεία ούτε ρωσοφοβία: μια εξέγερση, ένα «δημοψήφισμα» κι εμείς», *Τα Νέα*, 17 Μαρτίου 2014: <http://goo.gl/Pzljly>

Β΄ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΥΠΟ ΑΙΡΕΣΗ

«Η απερίσκεπτη μεγαλοψυχία της βλασφημίας», *Το Βήμα της Κυριακής*, 18 Ιανουαρίου 2015: <http://goo.gl/piQmZB>

«Charlie Hebdo: η δολοφονία της Νεωτερικότητας», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 11 Ιανουαρίου 2015: <http://goo.gl/T7NmUU>. Μεταφράστηκε στα αγγλικά και αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα analyzegreece.gr, 18 Ιανουαρίου 2015: <http://goo.gl/q4qraq>

«Βιβλίο Κουφοντίνα: Free ή our thinking zone;», tvxs, 11 Μαρτίου 2014: <http://goo.gl/wyaGQN>

«2014: Εθνική λογοκρισία κινηματογραφικού τύπου στην Ελβετία», tvxs, 29 Οκτωβρίου 2014: <http://goo.gl/Rld8EQ>

«Θα τον διαβούμε το δρόμο όπως και να είναι», tvxs, 19 Ιανουαρίου 2014: <http://goo.gl/PγU085>

«Απαγόρευση συναθροίσεων: ένας νέος θεσμικός εθισμός», *Το Βήμα της Κυριακής*, 28 Ιουλίου 2013: <http://goo.gl/ruHoYυ>

«Η εισαγγελέας και το παγκάρι», *Κυριακάτικη Αυγή*, 13 Απριλίου 2014: <http://goo.gl/x7Dp83>

«Η Ζούγκλα που εκτρέφουμε», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 22 Ιουνίου 2014: <http://goo.gl/aQAwyy>

«"Αντιρατσιστικές" παρενέργειες», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 24 Αυγούστου 2014: <http://goo.gl/7IFKN4>

«Το κλειδί για λύση στη Θράκη», *Το Βήμα της Κυριακής*, 27 Απριλίου 2014: <http://goo.gl/qsQn9Q>

«Τί είναι και τι δεν είναι αριστερή πολιτική στα μειονοτικά», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 27 Απριλίου 2014: <http://goo.gl/YGMQB7>

«Το "Α2" της κυβέρνησης, οι "εθνικές μειονότητες" και ο ΣΥΡΙΖΑ», rednotebook, 16 Μαρτίου 2014: <http://goo.gl/38UaGD>

«Πολυεθνικές επιχειρήσεις και δικαιώματα», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 15 Δεκεμβρίου 2014: <http://goo.gl/7UtvNR>

«Γιατί η ιθαγένεια είναι κρίσιμο πολιτικό ζήτημα;», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 120, Μάρτιος – Ιούνιος 2013, σ. 9-10: <http://goo.gl/WUc80v>

Γ΄ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΑ (Α)ΔΙΕΞΟΔΑ

«Το μετέωρο βήμα της κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας», *Το Βήμα της Κυριακής*, 23 Νοεμβρίου 2014: <http://goo.gl/nH2XHI>

«Γιατί ιθαγένεια για τα παιδιά των μεταναστών πριν την ενηλικίωση»

«Το δίκαιο της κατοικίας ως υπέρβαση της αντίθεσης δικαίου του αίματος και δικαίου του εδάφους. Απόσπασμα άρθρου με τίτλο «Γιατί η ιθαγένεια είναι κρίσιμο πολιτικό ζήτημα;», *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 120, Μάρτιος – Ιούνιος 2013, σ. 9-10 : <http://goo.gl/WUc80v>

«Ευρώπη, Αριστερά και μετανάστευση», rednotebook.gr, 28 Ιανουαρίου 2014: <http://goo.gl/wiMbt8>

«Αμυγδαλέζα: το χρονικό μιας προαναγγελθείσης εξέγερσης (κι έπονται κι άλλες)», tvxs, 12 Αυγούστου 2013: <http://goo.gl/kodIEs>

«Μια εξαίρεση στη μαυρίλα των ημερών: αποκωδικοποιώντας το μεταναστευτικό κώδικα», *Εποχή της Κυριακής*, 24 Φεβρουαρίου 2014: <http://goo.gl/llqURo>

«Μεταναστευτικό. "Προτεραιότητα" είπατε;», tvxs, 25 Μαΐου 2014: <http://goo.gl/SJod6j>

«Αι πνίξου...», tnxs, 5 Μαΐου 2014: <http://goo.gl/eWwT2T>
«Αλβανοί ήρθαν και φεύγουν», *Athens voice*, 17 Μαΐου 2014: <http://goo.gl/CazLLo>
«Παρείσακτος Έλληνας», *Athens voice*, 6 Μαρτίου 2014: <http://goo.gl/Bw3Ztl>
«Η τυφλή Ελλάδα της Μανωλάδας», tnxs, 3 Αυγούστου 2014: <http://goo.gl/XCbOUM>
«Ελληνική μεταναστευτική πολιτική: «μη πολιτική» ή απλώς ταξική; Ιστοσελίδα της Κίνησης «Απελάστε το ρατσισμό» 8 Ιουλίου 2014: <http://goo.gl/vlgZfD>

Δ΄ Η ΑΚΡΟΔΕΞΙΑ ΑΠΕΙΛΗ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

«Ελληνικό ακροδεξιό σύμπτωμα: Γιατί είναι τόσο ακραίο;», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 15 Ιουνίου 2014: <http://goo.gl/Z8m7Ru>
«“Very unhappy to say that to some point it’s true”: για το ελληνικό ακροδεξιό σύμπτωμα», *Unfollow* τεύχος 29, Μάιος 2014.
«Για τον "αντι-αντιρατσισμό" της συγκυρίας», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 26 Μαΐου 2013: <http://goo.gl/xwzTZi>
«Ενώπιον μιας κρίσιμης δίκης: Τι σημαίνει αντιφασιστικός αγώνας σήμερα», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 9 Νοεμβρίου 2014: <http://goo.gl/IK0WpP>
«Πολιτική και κοινοβουλευτική ασυλία της Χρυσής Αυγής», *thepressproject*, 7 Μαρτίου 2014: <http://goo.gl/HDv5qv>
«Οδηγός ακροδεξιάς εξομολόγησης», tnxs, 17 Ιουνίου 2013: <http://goo.gl/ofuSI>
«Είμαι αντικομμουνιστής: έτσι γεννήθηκα, έτσι θα πεθάνω...», tnxs, 26 Μαρτίου 2014: <http://goo.gl/M6ELRU>
«28 Σεπτεμβρίου 2013: Οργισμένοι για χθες, ικανοποιημένοι για σήμερα, ανήσυχοι για αύριο», tnxs, 28 Σεπτεμβρίου 2013: <http://goo.gl/aW97wT>
«Τα μηνύματα και οι αποδέκτες τους», *Καθημερινή της Κυριακής*, 22 Σεπτεμβρίου 2013: <http://goo.gl/n9PKu4>
«Διάλυση κόμματος ή εξάρθρωση εγκληματικής οργάνωσης;», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 22 Σεπτεμβρίου 2013: <http://goo.gl/wuVvyn3>
«Μια νέα ακροδεξιά στρατηγική: ο νομικός στρατηγικός σχεδιασμός», *Χρόνος*, τεύχος 5, Σεπτέμβριος 2013: <http://goo.gl/AS9mR2>

Ε΄ ΘΕΣΜΟΙ ΠΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΝ

«Η Ελλάδα χωρίς δημόσια ραδιοτηλεόραση: Το συμβάν της 11ης Ιουνίου 2013 αφορά όλους τους Ευρωπαίους δημοκράτες», *Χρόνος*, τεύχος 2, Ιούνιος 2013: <http://goo.gl/IUrVVI>. Μεταφράστηκε στα αγγλικά και αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα της Διεθνούς Ομοσπονδίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 17 Ιουνίου 2013: <http://goo.gl/8lhchr>
«"Τα έθνη έχουν την κυβέρνηση που τους αξίζει". Εμείς;», tnxs, 27 Ιουνίου 2013: <http://goo.gl/3SqxvN>
«Αίσχη στα ερείπια: αντικατοπτρισμοί σε δύο αφίσες», *thepressproject*, 5 Φεβρουαρίου 2014: <http://goo.gl/nlmmAQ>

«Οι "ασώματες κεφαλές" της διαφθοράς», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 26 Ιανουαρίου 2014: <http://goo.gl/jDlbu>
«Η δικαιοσύνη άργησε πολύ», thepressproject, 3 Οκτωβρίου 2013: <http://goo.gl/ZZxlnX>
«Πού βαδίζει ο Συνήγορος του Πολίτη;», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 8 Δεκεμβρίου 2013: <http://goo.gl/jbX2Mu>
«ΕΛ.ΑΣ – Χρυσή Αυγή: μια μακροχρόνια σχέση», *Το Βήμα της Κυριακής*, 29 Σεπτεμβρίου 2013: <http://goo.gl/A2yUI0>

ΣΤ΄ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΣΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

«Τραβέρσο στην κρίση», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 14 Ιουλίου 2013: <http://goo.gl/A3iwlH>
«Ο πρώτος και ο "τρίτος" πόλος», *tvxs*, 26 Οκτωβρίου 2013: <http://goo.gl/QFyLPb>
«Το νέο αφήγημα για την κρίση και η αναμέτρηση με τις βεβαιότητές μας: Ζωή, λόγοι, πολιτικές στον καιρό της κρίσης», *Χρόνος*, τεύχος 7, Νοέμβριος 2013: <http://goo.gl/MJ7qCG>
«Ανθρωποφύλακες: η κοινότοπη αιωνιότητα του κακού», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 19 Νοεμβρίου 2013: <http://goo.gl/94Z7qv>
«"Την ύφεση τη συνηθίζεις διότι έρχεται αργά σαν την αρθρίτιδα": Σκέψεις για την πολιτική επικαιρότητα του ντοκιμαντέρ *Ταξισυνειδησία*», *Χρόνος*, τεύχος 9, Ιανουάριος 2014: <http://goo.gl/Qx9r8Z>
«Τα Συντάγματα σε (στην) κρίση». Δημοσιεύθηκε σε συντετμημένη εκδοχή στο *Βήμα της Κυριακής*, 26 Ιανουαρίου 2014: <http://goo.gl/8nvHKq>. Στην παρούσα μορφή δημοσιεύεται για πρώτη φορά.

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ: ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ

«Ο χρόνος εκδικείται», *Χρόνος*, τεύχος 21, Ιανουάριος 2015: <http://goo.gl/flh7gy>
«Πώς μετά την εκλογική χειραφέτηση θα αποφύγουμε μια ιδιότυπη πολιτική ομηρεία», *rednotebook*, 29 Ιανουαρίου 2015: <http://goo.gl/zIE6cG>
«Σήμερα, ο ριζοσπαστισμός είναι σύνεση», *Χρόνος*, τεύχος 22, Φεβρουάριος 2015: <http://www.chronosmag.eu/index.php/e-spls-s-spss-ss.html>
«Να πάρουμε το κράτος στα σοβαρά», «Ενθέματα» της *Κυριακάτικης Αυγής*, 22 Φεβρουαρίου 2015: <http://goo.gl/SRDlkc>

Ο Δημήτρης Χριστόπουλος (1969) διδάσκει στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου, όπου σήμερα είναι αναπληρωτής καθηγητής. Τα ερευνητικά ενδιαφέροντά του εγγράφονται στην ευρύτερη θεματική της θεωρίας του κράτους, του δικαίου και των δικαιωμάτων σε εφαρμοσμένη, συγκριτική και ιστορική προοπτική. Το 1996, με τον Κωνσταντίνο Τσιτσελίκη ίδρυσαν το Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, τη Σειρά Μελετών του οποίου διευθύνουν έκτοτε, αρχικά στις εκδόσεις Κριτική, ως το 2009, και κατόπιν στις εκδόσεις Βιβλιόραμα. Ύστερα από μακρά πορεία στο διοικητικό συμβούλιο της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (1997-2013), πρόεδρος της οποίας υπήρξε από το 2003 ως το 2011, σήμερα είναι αντιπρόεδρος της Διεθνούς Ομοσπονδίας για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, ενός από τα μεγαλύτερα διεθνή δίκτυα στο χώρο των δικαιωμάτων.

Παρεμβαίνει συχνά στον ελληνικό και στον διεθνή τύπο με άρθρα και συνεντεύξεις σε ζητήματα που άπτονται των ενδιαφερόντων του. Μεταξύ των έργων του περιλαμβάνονται:

ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ

Droit, Europe et minorités – critique de la connaissance juridique, Ant. Sakkoulas, Αθήνα 2000.

Η ετερότητα ως σχέση εξουσίας, Όψεις της ελληνικής, βαλκανικής και ευρωπαϊκής εμπειρίας, Κριτική, Αθήνα 2002.

Ποιος είναι έλληνας πολίτης; Το καθεστώς ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21ου αιώνα, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2012.

Στο ρίσκο της κρίσης. Στρατηγικές της Αριστεράς των Δικαιωμάτων, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2013.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΕΣ

Το μειονοτικό φαινόμενο στην Ελλάδα – Μια συμβολή των κοινωνικών επιστημών (επιμέλεια με τον Κωνσταντίνο Τσιτσελίκη), Κριτική, Αθήνα 1997.

Νομικά ζητήματα θρησκευτικής ετερότητας στην Ελλάδα (επιμέλεια), Σειρά Μελετών του Κέντρου Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, Κριτική, Αθήνα 1999.

Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας (επιμέλεια με τον Κωνσταντίνο Τσιτσελίκη), Σειρά Μελετών ΚΕΜΟ, Κριτική, Αθήνα 2003.

Η Ελλάδα της μετανάστευσης (επιμέλεια με τον Μίλτο Παύλου), Σειρά Μελετών ΚΕΜΟ, Κριτική, Αθήνα 2004.

1953-2003: Τα δικαιώματα στην Ελλάδα από το τέλος του εμφυλίου στο τέλος της μεταπολίτευσης (επιμέλεια με τον Μιχάλη Τσαπόγα), Καστανιώτης, Αθήνα 2004.

Όψεις λογοκρισίας στην Ελλάδα (επιμέλεια με τους Λ. Καραμπίνη, Γ. Ζιώγα, Γ. Σταυρακάκη), Νεφέλη, Αθήνα 2006.

Το ανομολόγητο ζήτημα των μειονοτήτων στην ελληνική έννομη τάξη (επιμέλεια), Σειρά Μελετών ΚΕΜΟ, Κριτική, Αθήνα 2008.

Ιδιότητα του πολίτη – Πολιτικός λόγος, κανόνες και ιστορία σε συγκριτικές προοπτικές (επιμέλεια με τον Γ. Κουζέλη), Πατάκης, Αθήνα 2012.

Ο θεός δεν έχει ανάγκη Εισαγγελέα – Εκκλησία, Βλασφημία και Χρυσή Αυγή, (εισαγωγή – επιμέλεια), Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Νεφέλη, Αθήνα 2013.

Το «βαθύ κράτος» στη σημερινή Ελλάδα και η Ακροδεξιά. Αστυνομία, Δικαιοσύνη, Στρατός, Εκκλησία, Νήσος & Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, Αθήνα-Βρυξέλλες 2014.